

Parent

17

JOANNIS CLERICI
O P E R A
PHILOSOPHICA
IN QUATUOR
V O L U M I N A
DIGESTA.

Editio Quarta auctior & emendatior.

AMSTELODAMI,
Apud JOAN. LUDOV. DE LORNE.
M D C C X.

P R Æ F A T I O
I N
O P E R A P H I L O S O P H I C A ,
A D
V E R I T A T I S S T U D I O S O S .

QUÆNAM sit utilitas, quæ præstantia singularum Partium, quibus Philosophia constat, singularibus earum præfationibus satis ostendimus. Sed cum Opuscula nostra Philosophica tertium, deinde quartum, in hac urbe reducerentur, nonnulla præmittenda duximus, de tota nostra ratione philosophandi, quæ paucis complectemur.

Tomus I.

* 2

Avo-

PRÆFATIO.

Avorum nostrorum memoriâ, cum Peripatetica Scholasticorum disciplina in omnibus Scholis regnum obtineret, nulla pars Philosophiæ studiosius excolabatur Logicâ; quæ tamen iis sæculis nihil erat, præter meram disceptandi Artem, nec quidquam ad inventionem Veri, ejusque inventi commodam expositionem conducebat. Hinc fiebat ut sapientioribus ferè omnibus studia philosophica sorderent; quippe quæ videbantur ferè inutilia, & potius propter consuetudinem, quàm propter ullum fructum qui inde caperetur, excolenda. Idèò cum in Europa Litterarum cognitio reviviscere cœpisset, præstantissimi quique viri Scholasticas illas nugas irridere cœperunt; quorum judicio paullatim, in excultioribus Europæ locis, in contemptum venerunt. Postea & præsertim XVII sæculo, exorti sunt viri ingenio excellentes, qui Mathematicis potissimum disciplinis instructi novam posteris philosophandi viam aperuerunt. Ii cum pulcherrimæ Geometra-

rum

PRÆFATIO.

rum methodi peritissimi essent, ea felicissimè in investigatione Veri usi sunt, exemplòque adeò suo quanti esset ostenderunt. Sed quia qui primi omnium hanc viam institerunt, potius usi ipsi sunt Regulis Artis, quàm earum rationem tradiderunt; quippe qui nullam Logicam, seu ratiocinandi Artem scripserunt; multi, qui eos meritò mirabantur, toti conversi sunt ad Mathematicas, Physicæque Disciplinas, nec tanti esse putarunt Logicam, ut seorsim doceretur. Qua in re, non possumus iis adfentiri. Tamen si enim videmus penitiorem cognitionem methodi Geometricæ, perpetuumque ejus usum, iis esse instar Logicæ; tamen tria obstant quominus eorum probandum esse institutum existimemus.

Unum est, plerorumque studia non pati, ut satis temporis Geometricis illis inquisitionibus tribuant; quò fieri possit, ut usu ipso ratiocinandi, ex Geometrica methodo, habitum, con-

PRÆFATIO.

suetudinemque contrahant rectè ratio-
 cinandi, etiam in alius generis rebus.
 Quicumque ad Theologiam Antiqui-
 tatumve Ecclesiasticarum investiga-
 tionem, ad Jurisprudentiam aut Po-
 liticam, ad Medicinam, vel ad Hu-
 maniorum Litterarum studia animum
 ferò adpellunt, vix possunt satis tem-
 poris Mathematicis Disciplinis impen-
 dere; ut earum usu eam, quam dixi,
 consuetudinem contrahant. Itaque si
 nulla Logices præcepta hauserint, ne-
 cesse est plerorumque, quorum inge-
 nia per se excellentia non sunt, cog-
 nitiones, ratiocinationesque omnes
 perturbatiores esse ac obscuriores;
 quâ re fit ut multis erroribus incauti
 impediuntur, quibus eo minus expe-
 diri possunt, quò diutius se se iis lu-
 dificarî passî sunt. Igitur non parum
 interest Logicam seorsim omnes do-
 cere, quia & paucis ejus præcepta
 tradi possunt, & brevi tempore altè
 in animum admitti: si modò per reli-
 quas Philosophiæ partes constanter ex
 ejus

PRÆFATIO.

ejus Regulis ratiocinentur, qui eas docent.

Alterum quod non patitur nos in eorum esse sententia, quos confutare coepimus, est quod experimur quotidie; magni esse momenti, statim ab initio studiorum, adolescentes imbui cognitione perspicuâ generalium rectæ ratiocinationis Regularum, earumque ab iis præstantiam intelligi; non modò ex earum usu in rebus Mathematicis, sed etiam in quovis alio rerum genere. Hinc enim fit ut rectè ratiocinari addiscant, non tantum consuetudine, sed arte quoque ac methodo; sciântque non modò se rectè ratiocinari, sed & cur rectè ratiocinentur norint. Quod sola Logica ex professo docet. Quo pacto eam sibi comparant ratiocinandi peritiam multò faciliorem, pleniorẽ & qua constantius utuntur. Eâ duce, sibi comparatâ, à qua numquam deferuntur, quodcumque ratiocinandi argumentum offeratur, id expendunt ac ver-

* 4

fiant

P R Æ F A T I O.

sant ex notis Regulis; quarum ope si ad cognitionem ipsius rei pervenire nequeant, at certè intelligunt se de re ignota pronunciare non posse, sibi que ab omnibus erroribus diligenter cavent, aut cavere possunt.

Hoc nos deducit ad tertiam rationem, ob quam in solo usu Mathematicarum disciplinarum adquiescendum nobis non videtur; quòd, nimirum, qui solà consuetudine, inque uno illo rerum genere longà exercitatione confirmata, sibi usum rectè atque ordine cogitandi compararunt; sæpissimè ex illo ambitu, intra quem sua studia potissimum clauferunt, tutò egredi non possint. Qui optimè ratiocinantur, de rebus merè Mathematicis, ii de aliis, quæ sunt multò majoris & frequentioris in vita usus, sæpe pueriliter disputant, qua de re nonnulla diximus Logicæ Parte III. Cap. III. 14. Quin & rectum ordinem in cogitationibus suis, si res Mathematicas excipias, servare nesciunt. Cujus rei duæ ratios

P R Æ F A T I O.

nes sunt, quarum prior est, quòd numquam abstractè satis adtenderint methodicas illas suas Leges, nec sciuntur ita, uti procedunt, sit in Mathematicis Disciplinis progrediendum, & potius consuetudine bene ratiocinentur, quàm peritià. Altera quòd pauca argumenta sint ejusdem generis, ac Mathematica; quo fit ut qui de hisce potissimum cogitare adsuerti sunt, de aliis judicare nesciant, ut eodem Logicæ loco monuimus. Logica autem non tradit tantum Leges ratiocinandi de rebus, quæ mathematicè demonstrari possunt, sed & de quibuscvis aliis; de quibus in secunda Logicæ parte egimus.

Hisce de rationibus fit ut qui satis diu & satis adtendè de generalibus rectæ Methodi principiis ac Regulis numquam cogitarunt, nec omni rerum generi ea, quoad ejus fieri potest, aptarunt, aut experimentum eorum, quotiescumque licuit, non sumserunt, cognitionemque Legum in usum non

P R Æ F A T I O.

converterunt; frequentius quàm alii in falsas, de innumeris rebus, ratiocinationes, errorésque inciderint. Possemus præstantissimorum virorum exemplis ostendere non temerè hæc à nobis dici; sed malumus Lectori eos investigandos relinquere, laudareque homines, summis laudibus ceteroqui dignos, quàm eorum famæ detrahere velle videri, dum sententiam nostram comprobamus.

In ceteris partibus Philosophiæ, Ontologia, Pneumatologia & Physica, rectè ratiocinandi Canones sequi conati sumus; contra quos tamen, in tanta rerum varietate, sicubi deliquerimus, hoc nobis, potius quàm Arti, tribuetur; cum errores nostri, quicumque sint, nulla ratione certius intelligi, ac firmitus, quàm eâ ipsâ methodo, quam protulimus, possint confutari. Comuni ergo humanitati, quæ neminem lapsus expertem patitur, animoque studiorum aliorum varietate in diversa distracto, tribuentur, & ab æquioribus,
ut

P R Æ F A T I O.

ut speramus, condonabuntur. Acerbos homines non moror, indignos quippe qui hæc studia tractent, aut quorum iudicii ulla ratio habeatur.

Quod feceramus, in secunda horum Operum Editione, ut stylum passim emendaremus, variâque adderemus ad rem ipsam pertinentia, in tertia quoque & quarta præstitimus; quamvis tantæ non sint mutationes. Nonnulla non satis perspicuè, aut commodè expressa, clariùs aut commodiùs expressimus, voculâsque aliquot, explanationis gratiâ, addidimus. In Physicæ præsertim priore Volumine, nonnulla adjecta sunt, ad totius Mundi systema pertinentia ex *Chr. Huygenii*, præstantissimi Physici, Cosmotheoro, qui postea prodiit. In posteriore etiam, ubi de Coloribus sermo est, mutata sunt plura, ex præclaris *Is. Newtoni* repertis, aliaque paucula aliis in locis. Quin & fini Coronidem subjecimus, in qua eorum quæ diximus, in Pneumatologia & Physica, de natura Spirituum

PRÆFATIO.

rituum & Corporum, insignibus exemplis usum ostendimus.

Menda denique, quæ incitiæ & incuriæ Typographorum debebantur, & festinantes emendantis oculos fugerant, susculimus; si modò alia eorum loco non subreperint, quod mihi aliàs contigit, nimium occupato. At hæc à Lectore non imperito facilè emendantur.

Hæc scribebam Amstelodami, Calendis Februariis anni MDCCIV.

Quantum hæc edebantur Calendis Julii anni M DCC X.

JOAN-

JOANNIS CLERICI LOGICA

SIVE

ARS RATIOCINANDI.

--- Neque decipitur Ratio, neque decipit unquam. Manilius.

OPERUM PHILOSOPHORUM

TOMUS I.

Editio Quarta auctior & emendatior.

Doctissimo & Acutissimo

V I R O

JOANNI LOCKIO

S. P. D.

JOANNES CLERICUS.

CUM Opuscula hæc nostra Philosophica recuderentur, & mutanda esset primi voluminis Dedicatio; non deliberavi, ACUTISSIME LOCKI, an eam nomine Tuo inscripturus essem, cum jam antea eorum partem Tibi consecrassem. Quæ sola ratio ejus apud me ponderis esse debuit, ut omnem dubitationem, si quæ fuisset, animo meo excuteret. Sed præterea cum maximo usui Tua mihi Scripta fuerint hæc scribenti, & facem in obscurissimis quæstionibus sæpe prætulerint; *fateri*, in limine hujus Opellæ, per quem profecissem ingenui, ut ille ait, pudoris esse duxi. Ut à furtis omnibus naturæ sum alienissimus: ita etiam ad reddendum hu-

P R Æ F A T I O.

hujusmodi mutuum, cum præsertim fors fiat ex usura, paratissimus semper fui.

Cum partes aliquot & Epitomen Operis Tui de Intellectu, cedro digni, antequam prælo committeretur, legerem; multa de quibus diu varias animo versarum cogitationes, clariùs & copiosius explicata, multa mihi prorsus nova, cum summa voluptate, lustrabam. Jam dudum arctiores, quam vulgò creduntur, cognitionibus nostris fines à Creatore positos animadverteram; at eos limites, humanæ numquam transiliendos naturæ, perspicuè signare Tuum erat. Quæ in re, non minùs utilem erudito orbi operam præstitisti, quàm qui inventis suis æternam sibi peperere laudem; neque enim eruditione nova, magis quàm certa ignorantie nostræ cognitione, indigemus. Plura certè, dum nos ea scire putamus quæ latent, quàm scientiæ inopiâ, quotidie peccamus.

Eodem in Libro omnium notionum, quas animo formare licet, originem & natales; sermonis, quo eas exprimimus, usum ac significationem; quæ nos ad dubia, verisimilia, vera, & falsa judicia ferenda adducant, ostendere felicissimè adgressus es. Judiciorum autem nostrorum fontes, verborum quibus utimur potestatem, notionumque

P R Æ F A T I O.

que nostrarum aut occasiones, aut archetypa noscere, quanti sit in investigatione Veri; ii demum ignorant, qui in se numquam descenderunt, nec Philosophiam, vel à limine, salutarunt. Certè si ab ultimo de re qualibet à nobis lato judicio, ad prima usque rationationum nostrarum initia, vestigia nostra relegentes, retrogredi sciremus; falsa à veris faciliùs, quàm ullâ aliâ methodo, & certius fecerneremus.

Hæc cum omnibus Veri amantibus maximè esse viderem utilitatis, potissimum iis qui studiorum ineunt curriculum auro contrà cara non esse debere intelligebam. Molienti ergo mihi Opuscula, quibus studiose Juventuti ad Philosophiæ cognitionem via sterneretur, nihil commodius ac felicius accidere potuit aurei Tui Operis lectione; unde innumeras, in rem meam, eximias observationes derivare poteram. Multa itaque hîc videbis, quæ Tibi debere senties, & nos ultrò profitemur. At brevitatis, in hujusmodi libris necessaria, & Scholarum mores, qui sine Studioforum detrimento violari nequeunt, ne ingenii nostri tenuitatem memoremus, nos in arctiorem gyrum coegerunt. Quibuscumque hæc accuratius nosse cordi erit, eos Operis Tui, VIR DOCTISSI-

P R Æ F A T I O.

ME, copiosissimis laticibus se proluere oportet. Nos interea hujus Opellæ non pœnitebit, modò ne iis quæ à Te habemus vim & pondus detraxerimus, aut nostrarum, alienarumque observationum misturâ nativum cogitationum Tuarum splendorem obnubilaverimus. An autem quod volumus adsequuti simus, Tu omnium certissimè judicabis; & qui majorem judicii Tui rationem, quàm nos, habeat frustra quæsieris. Vale, VIR PRÆSTANTISSIME, & nos amato.

*Dabam Amstelodami, Calendis
Decembribus, M DCCXVII.*

LECTO-

L E C T O R I

S. P. D.

JOANNES CLERICUS.

CUM docendæ Philosophiæ munere, ab aliquot annis, pro vitili defungerer, primùm aliena Scripta interpretari adgresso molestem hoc accidebat; quòd cùm dogmata aut per omnia non probarem, aut multa exigui usûs æquo prolixius tradi, aliisque utilissima vel jejunè tractari, vel prorsus omitti viderem; quædam inter legendum oppugnare, alia supplere ac pluribus diducere cogerer. Cùm itaque mihi ea res molestiam, & audientibus tironibus studiorum perturbationem crearet; tandem ad scribenda ea, quæ mihi veriora & utiliora videbantur, eâ Methodo, quam commodissimam ducebam, animum adpuli. *Logicam, Ontologiam, Pneumatologiam, & Physicam* eam in rem conscripsi, atque edidi; quibus omnia necessaria studiorum Philosophicorum inittis complexus mihi videor.

Sic in Logica, ut ab ea incipiam, nihil esse novi, aut pleraque nova dixerim, Lectorem perinde fefellerò. Methodum in Scholis sine ratione, ut videbatur, usitatam sæpe immutavi; multaque quæ in Logica, quamvis ad ratiocinandi Artem pertineant, tradi non solent, iis quæ vulgò in hujusmodi libris inveniuntur addidi; ut, vel ex Capitulum Inscriptionibus, colligere Lectores poterunt. Summatim tamen hæc potissima quæque indicabimus.

Quæ de Idearum septem generibus, in Prima Parte, docentur, ea in aliis Logicis aut planè omitti, aut perfunctoriè ac leviter attingi solent; quæ tamen maximi esse momenti, ubi de *simplici*
Per-

A D L E C T O R E M.

Perceptione agendum, quicumque ea legerint, ut spero, non disitebuntur. At ne in ingenuitatem peccemus, ingratiue animi peccatum admittamus, eximio libro Anglicè scripto, cui *Tentamen de Intellectu* modestissimus idemque acutissimus Scriptor JOANNES LOCKIUS titulum fecit, plurima nos debere profitebimur. Cum hæc primum scripsimus, ejus Epitomen videramus, ex qua multa diserte tradita hausimus, nec pauca ex admixtis Principiis confectaria deduximus; quæ per omnes hosce Philosophicos libros, sed præsertim in Logica, passim sparsa sunt. Qua tamen in re ita liberè versati sumus, ut quod adridebat sumserimus, quod minus placebat reliquerimus; cum neminem tanti facere umquam debeamus, ut omnia ejus placita sine examine admittamus. Nemo unus omnia novit, aut etiam in omnibus peccat. Quare delectus est adhibendus.

In Secunda Parte, præter præcipuas quæ tradi solent, de Propositionum generibus, Doctrinas; à Capite septimo ad decimum, de *Veritate, Verisimilitudine, Falsitate & Fide*, ea scripsimus quæ in aliis hujuscemodi Opusculis, non sine magna discentium jactura, prætereuntur, aut nimia brevitate docentur.

In Parte Tertia, de utraque Methodo, *Synthetica & Analytica*, multò quam fieri solet, exemplum Logicæ Gallicè conscriptæ, quæ *Portis Regii* dicitur, sequenti copiosius & accuratius egimus. Ex eo libro pleraque quæ ad Syntheticam Methodum pertinent, mutuum sumimus, quæ exemplis tamen nostris ut plurimum illustravimus. Ex alio celeberrimo Opere Gallico, quod de *Inquirenda Veritate* inscribitur, cum multa ex iis quæ de *Ad-*
tentione

A D L E C T O R E M.

sensione & Capacitate Mentis dicta sunt, tum pleraque quæ de Analytica Methodo docentur, in hanc nostram Logicam, more nostro expolita & illustrata, derivavimus. Quæ in re exemplis, quæ ex Mathematicis Disciplinis petuntur, ut plurimum insuper habitis alia substituiimus. Hæc, nimirum, alia fere studia cultus scripta sunt, idè quæ ea adutilimas exempla, ex quibus intelligerent, quâ arte argumenta Ethica, aut Historica excuti accuratissime possint. Ac sanè de hisce periculosissimi sunt hominum errores: ut indidem maximi momenti dogmata petita sunt. Capitis ultimi argumentum cui potissimum debeamus, in ima pagina, professi sumus; quod quamvis Logici inulitatum, nemo, ut opinor, extrarem esse queretur.

In Quarta denique Parte, traditis *Argumentationis* Solitis Legibus, Artes quorum ope, sine illis, reponi facilius quibulvis Syllogismis, & disceptari candidius ac utilius queat, ostendimus. *Socraticam Methodum* rectius disceptandi Artem diximus, quod Socrates eâ felicissime primus usus sit, & ejus Canonas ex Socraticorum Scriptorum lectione collegerimus. Ut in re ipsa iis, qui *Xenophontem*, aut *Platonem* legerunt, nihil erit novi: ita eam in Logicam, prout nunc vulgò docetur, transfusisse novum plerisque videbitur. Ratio verò solvendorum sine Regulis Syllogismorum, ea, simplicissima licet atque ex rationationis natura petita, à nemine, qualis hic describitur, quem equidem norim, tradita fuerat. Si tamen hæc, aut quævis alia, quæ nova existimavi, alibi inveniantur, ea ad alios referantur per me licet. Discentium commoda, non gloriam hic spectavi.

AD LECTOREM.

Ad hæc, quæ præter Logicorum morem, sem alios paucos sequuti, seu sine exemplo docuimus, duo accedunt memoratu, ut opinor, haud indigna. Primò, ubique Doctrinas minis utiles, & quas, propter consuetudinem tantum, omittere nefas duximus, ab iis quæ majores usus præstant diligenter secrevimus, atque utrarumque momenta indicavimus. Quæ in re, Peripateticis vetustioribus, & recentioribus Scholasticis parum honorifica multa diximus; quæ fortè aut omissemus, aut iis condonassemus, nisi per plura sæcula magni ea fecissent Scholæ; quarum auctoritati, ne diutius noceret, aperta opponenda fuit veritas. Secundò, quod & aliis antenos feliciter cessit & Rationi consentaneum est, exemplis Scholasticorum, ridiculis plerumque, abstinuimus, ut feriis & utile quidpiam complexis uteremur. Petita, fateor, plurima sunt ex Theologia, quam cum oporteret, apud omnes Christianos, accuratissimis consistere ratiocinationibus, maximo Reipublicæ Christianæ malo, Sophismatibus omnis generis, apud quasdam Christianæ Religionis familias, scætet. Alioquin ex alia quavis Disciplina exempla petere potuissimus, nisi ex hac innumera nobis sponte se se ingessissent. Certè si usquam non errare nostrâ refert, hic intererat, & facile fuit; nisi potius quàm Logicæ, vel rectæ Rationis haud fallacem ductum sequi, multi Christiani lites ferere, & factiones alere maluissent. Verùm hæc querelæ non sunt hujus loci. Addidimus in hac Editione Dissertationem de *argumento Theologico ab invidia ducto*, quam veri amantes legisse, ni fallimur, non poenitebit. Res certè agitur maximi momenti & quotidiani ferme usus, de

AD LECTOREM.

de qua tamen plerique vix umquam seriò cogitantur.

Quid in *Ontologia* & *Pneumatologia* conati sumus, utrique præfixæ docebunt Præfationes. In hac ut in illa, præsertim tamen in priore, potissima quæ à Peripateticis tradi solent, paucis explicuimus. Sed quia jejunum nimis fuisset Opus, solam Historiam opinionum Scholasticarum complexum, subinde utiliores disquisitiones à nobis adpersæ sunt. In multis quidem *Renatum Cartesium* sequimur, ita tamen ut sæpe quid in ejus opinionibus à nobis desideretur indicaverimus. Vir summus, & præceptis & exemplo nemini, à quo evidens non staret veritas, adsensum præbendum esse nos docuit; nec se hac in parte imitatos, si viveret, jure vituperare posset. Idem ante nos viri doctissimi, qui *Cartesium* ceteris omnibus Philosophis præferebant, faciliarunt. Ab eo discedentes, ipsâ illâ quam tradidit methodo, non aliâ, quod erraveratprehenderunt; ideoque si singularia ejus dogmata non probent, viam saltem ab eo ostensam sibi calcatam, grato animo profiteantur necesse est. An autem merito in suas ipsum interdum peccasse leges censuerimus, judicabunt harum rerum periti.

Haud raro ostendere quidem nos posse credidimus *Cartesium*, aliisque rem acu non tetigisse, sed meliora adferre non potuimus; nisi rem sibi ignotam fateri, cum ignota est, quam notam simulare, aut perperam existimare, satius habeatur. Si veritatem ipsi invenire non potuimus, at eam, quæ secunda laus est, undecumque adfulgebit, amplecti ideo paratiores nobis esse videbamur.

Ceterum stylo nostro tenui, nec ubique Latino, non

A D L E C T O R E M

non est cur à Lectore veniam petamus. Romanè ipsi, cum primùm Latine philosophari cœperunt, multas dictiones procudere præsentì notâ coacti sunt, propter Linguæ suæ egestatem; quæ hodie nobis major est, qui haud pauld plura dicimus, quàm umquam cogitarunt hîc de rebus Veteres Romani. Ideoque scholasticarum vocum usus; hodie philosophantibus, vitio verti nequit. *Omne quod de re bona dilucidè dicitur* Ciceroni ipsi præclarè dici videtur. Istiusmodi enim res, eodem iudice, dicere ornatè velle, puerile est; planè autem & perspicuè expedire posse, docti & intelligentis viri. Detur ergo venia, ut Apuleii verba usurpem è Lib. I. de doctrina Platonis; novitati verborum verum obscuritatibus servienti.

In secunda tamen, tertia & quarta Batava Editione, innumeris in locis styllum nostrum refinimus, cum perspicuitatis causâ, tum etiam ne sine necessitate barbari fuisse videremur. Ad res etiam ipsas quod attinet; nonnulla emendavimus, atque adjecimus, ob quæ hæ Editiones prioribus multum anteferendæ sunt; quas qui habent; si nobis credant, abjicient, ut his utantur, si modd hæc nostra Opuscula usui eis esse possint. Ad didimus præterea nonnulla Veterum loca, sed non sæpe, quibus videbantur nostra confirmari, aut illustrari. Ea aliud agentibus occurrunt, nec datâ operâ ullum quævisimus; cum hîc non auctoritate, sed ratione nitamur. Vale, LECTOR, & commodis tuis infervientibus faveto.

L O.

L O G I C A

Sive

A R S R A T I O C I N A N D I.

P R Æ F A T I O.

*De Origine, Natura, Usu, & Divisione
Logices.*

1. OGICAM, spectatam summam, esse *Artem ratiocinandi*, ex quo ejus nomen auditum est, omnes norunt. * A Zenone Eleate, Parmenidis Auditore, qui circiter cccc annis ante Christum floruit, inventa perhibetur. Post Zenonem alii, præsertim Peripatetici & Stoici, Logicam excoluerunt, & novis observationibus immane quantum, ut jam, vel mole suâ, molesta facta sit, auxerunt.

2. Ut intelligantur origo & usus hujus Scientiæ, inventorum & excultorum Logices cognoscendus est scopus. Tempore Zenonis, & sequentibus etiam sæculis, Græci, præ ceteris Gentibus, loquacitate, & cujusvis argumenti oppugnandi ac defendendi extemporaneâ facultate, mirum in modum, delectabantur; ut ex univer-

Tomus. I.
2. Diss. Lærtius in Præf.

A

fa

P R Æ F A T I O

2
 fa Græcorum Historia, & præsertim vitis Philosophorum constat. Hoc cum animadverterent Dialectici, ex observatione sermonis hominum, quæsiwerunt copiosæ orationis fontes, & rationes varias quibus solerent vera, aut falsa probari; atque inde Artem Dialecticam, quæ apud veteres Logicos, magna ex parte verborum potius est quàm cogitationum, conficere se posse judicaverunt. Non ad investigationem verî, sed ad facilem tantum de omnibus disputationem, viam discipulis aperire studebant.

§ 2. Oppugnandi ac defendendi Platonibus in Pericle de ipso Zenone: *ἡ δὲ Περικλῆς καὶ Ζήνωνος, αὐτὸν ἑλόντα πάλιν καὶ δι' ἀντιπολέμους αἰς Σοφίας κατανικαίοντος ἑξαρκεῖται* ἔξιν, ἀπὸ καὶ Τίμωνος ἑλόντος ὁρῶντος αὐτὸν.

"Ἀμφότερα γὰρ ὡς τε μέγα δίδωσι καὶ ἀπώθηται Ζήνωνος πάλιν ἐπὶ ἀντιπολέμους.

Adiuvit Pericles & Zenonem Eleatem qui reprehendendi quemdam habitum, & contradictionem ad perplexitatem deducendum sibi peragerebat, quemadmodum & Timon Philisus hisce verbis, dixit: *τίμω μὲν, neque saltem in atroxque lingua paratam habentis & omnia defendentis Zenonis. Vide Protagoram, Euthydemum, & Gorgiam Platonem.*

3. Ut voti compotes fierent, primùm ad quæ generalia nomina res omnes possent, aut solerent referri observarunt. Atque inde nata sunt *Universalia*, quæ dicuntur, & *Categorice*, de quibus in prima Logices Parte agemus. De Universalibus & Categoricis Regulas, petitas etiam ex observatione sermonis quotidiani, tradiderunt, quibus positâ, quotiescumque sermo erat habendus de re quapiam singulari, dispiciebant ad quod-

100

L O G I C E S.

3
 nam Universale; aut ad quam Categoriam referri posset; ac de ea ex Regulis positâ, non ex intimâ rei cognitione, loquebantur. Itaque hac Dialecticæ Pars Nomenclatura, seu Dictionarium fuit; & ejus ope nomina quædam rebus imponebant, & memoriter ex Regulis seu veris, seu falsis, ratiocinabantur, ut ex illarum observationum interpretatione liquebit.

4. Hinc factum ut res vulgares admodum & omnibus notas, quasi reconditas doctrinas, enuntiarent, propter artem ad quam sua dicta exigebant; seu potius propter Dictionarium, quo constanter utebantur, & in quo etiam voces erant novæ, quibus sermo quotidianus destitui videbatur. Ita si quis quæreret quid sit *Homo*? reposuisset Philosophus esse *Animal rationale*, ex ordine Categoriarum suarum; quod idem erat, ac si dixisset Homini imponi nomen *Animal*. Quærenti quid sit *Planta*? *Vivens animæ vegetativæ præditum*, reposuisset. Sciscitanti quomodo *Animal* & *Vivens* differant? regressisset, *Vivens esse Genus Animalis*, *Animal* verò *speciem Viventis*; quod huc redit, nempe, in distributione Entium, apud Philosophos, *Vivens* nomen esse generalius seu quod pluribus tribuitur, quàm *Animal*. Si quis quæsiuisset quid sit id cui *Ratio* inest, quæve *Animæ Vegetativæ*? responsum accepisset animam rationalem esse *formam substantialem* hominis, animam vegetativam *formam* item *substantialem* plantarum: Urgenti nihil reposuisset, præter aliâ Dictionarii vocabula; quibus exhaustis, denovo incepisset, si modò in iram non erupisset.

A 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100
 3. Se-

5. Secundò, Dialectici quàm variè vocabula sita in Propositionibus; dictionibusque, quæ universales vel particulares ideas significant, consent; quæ adverbia, ac conjunctiones usurpentur, atque inde quot genera sint Propositionum notantur, & multa subtilia hac de rescripserunt, vera quidem ea ut plurimum, sed serè inutilia; quoniam ipsà praxi, vitæque usû, quiquid debet de hisce teneri nullo negotio discitur. Idem fecerunt, ac si quis artem saltandi edocturus Geometria uteretur, ad ostendendum quomodo pedes sint movendi, quæ figuræ saltando describi possint, aliæque quæ vera quidem, sed praxi ipsà difficiliora essent.

S. 5. *Vera quidem ea dec.* R. Quisimum hac de re Chii Aristi iudicium: *ταύτης τῆς διαιρέσεως λόγος τῆς τοῦ ἀποδείξεως, ἢ τοῦ εὐκλείδους τοῦ πρώτου βιβλίου.*

Id. *Idem fecerunt*] Eulimodii Regularum nimis operosarum abulum similiter notavit Augustinus, de Doctr. Christi. Lib. II. c. 37. cùm plerumque accidat, ut facillime homines eas rei adsequantur, propter quas discendas ista discuntur, quàm talium præceptorum molestissimas, & spinosissimas disciplinas. Tamquam si quispiam dare velens præcepta ambulandi, moneret non esse levandum pedem posteriorem, nisi cùm posset priorem; deinde minutatim quemadmodum articulos & poplitei cardines oporteat movere, describeret. Vera enim dicit, nec aliter ambulari potest; sed facilius homines hæc faciendo ambulantes, quàm animadvertunt cum faciunt, aut intelligant cum audiunt.

6. Tertio, observarunt diligenter quàm variè collocari possint inter se Propositiones variorum generum, atque inde confecerunt operosissimas de Argumentatione disputationes, eodémque vitio laborantes, ac observationes de singulis Enunciationibus. Si dicendum iis de aliqua re erat, orationem non deducebant ex rei illius cognitione, sed ex Regulis artis; quas unas, omisâ rei consi-

consideratione, spectabant. Itaque dum animi sunt de usû Regularum, verba tantùm & methodum attenderunt; unde factum ut hoc unum, ex eorum Scriptis, discere liceret, quo nomine adficerent rem quampiam in Philosophicis suis Lexicis, & quo ordine nomina rerum collocarent.

7. Nec reposueris eos saltem vocibus illis aliquid significasse; etenim multæ fuere, quæ nihil significarent, & de quibus tantùm hoc norant, quâ occasione essent effrendæ. Aliæ verò aded obscuras ideas adjunctas in eorum animis habuerunt, ut ægerrimè possent distinguere; aut aded generales, ut nihil speciale, quod usui alicui esset, significarent. Hunc deinde sermonem transtulerunt ad alias Disciplinas, præsertim Physicam, & Scholasticorum ævo, Theologiam; quæ etiamnum hodie, apud Dialecticorum cultores, aded inanibus vocabulis refertæ sunt, ut in Scholasticis Systematibus nihil pænè discere liceat, nisi quibus nominibus res nescio quæ Philosophis & Theologis ignotæ insigniantur, & quæ de nominibus illis definire Magistris visum fuerit.

S. 7. *Mulla sunt illa.* Vidæ *Artem Criticam* P. II. S. I. C. IX.

8. Hinc fiebat ut Logicæ; in vita communi, in qua ad Dictionaria Philosophorum, eorûmq; Methodum nullo modo respicitur, sed res dumtaxat expenduntur, nullus esset usus. Quicumque operâ Dialecticæ aliquandiu datâ, ad aliud vitæ genus se conferebant, statim & vocabulorum & artis oblit, ipsâ experientiâ, quàm frustra tempus trivissent, discabant.

9. Hæc cum multorum sæculorum fuisset consuetudo, tandem exorti sunt viri præstantes, qui aliam viam inveniunt, & ostenderunt Logicam, non ut artem loquendi Philosophicis vocibus, tradi oportere; sed ut artem inveniendi veri, ejusque, vocibus omnibus notis & intellectis, exprimendi, & simul ab erroribus in quos ipsi incauti incidereamus, aut ab aliis coniceremur, cavendi.

10. Itaque in hac nostra Logica, ante omnia, præcepta, quibus non ad verborum, sed ad rerum cognitionem perveniri queat, trademus. Secundo loco, paucis voces præcipuas à Scholasticis adhibitas, Historiæ causâ, interpretabimur. Sed cum hæc posterior Pars operis nostri non propter se, verum propter consuetudinem, tractanda à nobis suscipiatur; in definitione Logices, rationem ejus nullam habemus. *Logica ars est bene ratiocinandi*, secundum nos; non loquendi, aut disputandi, ex Scholasticorum methodo.

11. Eam in quatuor Partes dividimus. Prima versabitur circa singulas ideas, quatenus de iis nihil affirmamus aut negamus. Scholastici *simplicem perceptionem*, quod eodem redit, materiam hujus partis faciunt, vocantque eam *primum modum differendi*. Secunda pars ideas conjunctas considerabit, seu *Enunciationes*, quæ sunt alter modus differendi. *Circulus*, si nihil addas, simplicis perceptionis objectum significat. At si dicas: *Circulus habet circumferentiam à centro æqualiter remotam*, plures conjunguntur ideas, quarum dum una de altera vel affirmatur, vel negatur, nascitur *Propositio*, seu *Enunciatio*. Tertia Pars tradet, quâ ratione disponi oporteat Enunciationes, ut veritas inveniatur, aut inventa quam commodissime tra-

tradatur, quæ dispositio *Methodus* dici solet. Quarta denique docebit artem disponendi propositiones, ut veritatem contradicentibus probemus, quæ *Argumentationis* nomine designari, & *tertius differendi modus* vocari solet. Quidam Methodum, de qua in tertia Parte agetur, *quartum differendi modum* vocant; quod nomen seu admittatur, seu rejiciatur, perinde est.

12. *Objectum* solet vocari id circa quod Disciplina versatur, adeoque quatuor illa memorata vulgè *objectum Logice* dici solent. *Finis* est id, ad quod tendit, quod est *bene ratiocinari*, & postquam bonâ ratiocinatione ad veritatis cognitionem pervenimus, eam aliis impertiri, si necesse sit.

13. Hinc satis apparet Logices longè maximum esse usum. Primum, inde petuntur subsidia, quibus possimus de omnibus rebus rectè ratiocinari; quod non est ita intelligendum, quasi hausta hujus Disciplina cognitione, de quolibet proposito argumento dicere quis possit ex tempore, ut veteres Sophistæ & Scholastici faciebant. Hoc tantum volumus, Logicâ nobis aperiri viam, quam ingredi oportet, ut ad cognitionem, quanta potest adquiri, rerum perveniamus; & post diligens examen, quod interdum longum tempus postulat, judicium proferre & defendere contra dissentientes, eorumque placita oppugnare perspicuè & firmis rationibus queamus; omniâque nostra quam commodissimo ordine, quod non est exigui momenti, disponamus. Quæ res multò ratiore est, quam vulgè putatur.

S. 13. Inde potuntur subsidia.] Logicam egregiè laudavit Cicero in Bruto, solâ hæc ejus descriptione, ubi dixit juris civilis magnum usum apud multos fuisse, attem in uno Servio Sulpicio.

sio : quod nunquam, inquit, effecisset salus juris scientia, nisi
nam præterea didicisset artem. Quæ doctores tam universalem distri-
buere in partes; latentem explicare definiendo, obscuram explanare
interpretando; ambigua præmium videre, deinde distinguere, po-
stremo habere regulam quâ vera & falsa judicarentur; & quæ quib-
us possit effici, quaque non essent consequentia.

14. Secundò, cognitis vocibus, quibus Scho-
lastici uti sunt, Historiam Philosophiæ præterito-
rum sæculorum discimus, atque unde sint multa
Philosophica & Theologica placita orta cognosci-
mus. Præterea, ubi scimus quid significant vo-
ces illæ; periculum minus est, ne nobis impo-
nant, qui eas certis occasionibus adhibere norunt,
néve ubi Nomenclaturam suam recitant, aliquid
auditu dignum dicere videantur.

S. 14. Hoc pertinet quod de universa Dialectica dixit Seneca
Ep. XLIX. seu Lib. VI. quinta. Nec ego proficienda illa
sed proficienda tantum & à limine salutanda, in hoc unum ra-
tione nititur, & aliquid esse in illis magni ac secreti bene esse
iudicemus. Eleganter etiam Aristo Chius, in Similibus : οὐ γὰρ
διαλεκτικῇ μαθησόμενοι, διὰ τὴν ἑαυτοῦ μὴ ἀπορροῦν, ἀλλ'
ἐπὶ τῶν ἀπορροῦν τῶν τοιαύτων διὰ τὴν ἀπορροῦν : Qui Dialecticam
profundius remanant, ceteros edentibus similes sunt, qui propter in-
guum quid quod nutrit, circa multa esse morantur.

L O G I C Æ.

P A R S P R I M A.

De Ideis.

CAPUT I.

De Natura & Generibus Idearum.

1. CUM Philosophi verissimè, experi-
entiâ unius cujusque teste, primum Men-
tis usum esse rei, quæ illi obversatur,
perceptionem simplicem, sine affirmatione aut
negatione, observarint; necesse est inde Artis,
quæ se ducem Menti proficitur, ad iudicia de
quibusvis ideis ferenda, initium fieri. Itaque
hoc in Libro ideæ, quatenus simpliciter, se-
cluso omni iudicio, à nobis considerantur, ex-
pendemas.

2. Ideam autem in genere hîc quidquid est ob-
jectum proximum mentis nostræ, seu quod menti
proximè observatur, adpellamus. Videntur om-
nes ideæ originem vel occasionem, neque enim
nobis satis constat quomodo procreentur, ha-
bere in sensibus & meditatione; hoc est, quid-
quid Menti nostræ obversatur id ei se se offerre,
post perceptionem sensuum, aut meditationem
Mentis; seu hæc causæ idearum, vel occasiones

IO LOGICÆ PARS I.

tantum sint. Facile hoc posset probari, si res esset huius loci. Verum satis est, quod experientia postea comprobabit, hic poni.

§. 2. Vocem hanc primus usurpavit Plato, sensu paullum diverso, *Ideas* enim omnium specierum exemplaria vocat, quæ Deorum & hominum intellectibus observari siebat, vocavit. *Hæc verum format*, ait Cicero de Oratore n. 10, *appellat ideas ille non intelligendi solum, sed etiam dicendi gravissimus auctor & magister*, Plato, *ex quo signi negat, & ait semper esse, ac rationis & intelligentia contineri*. Vide & Acad. Quæst. L. 1. n. 30.

3. I. Sunt *ideæ simplices & compositæ*. Simples vocamus eas in quibus, ne Mente quidem, plura distinguere possumus; & compositas, quæ pluribus simplicibus constant. Harum idearum exempla, ut & sequentium generum, postea proferemus.

4. II. Sunt *ideæ substantiarum & modorum*. *Substantiam* vocamus nescio quod obscurum subiectum, in quo sunt proprietates rerum quas novimus; *Modos* verò attributa substantiarum, quæ esse sola sine substantiis posse non intelligimus.

5. III. Inter substantias & substantias, modos & modos, item modos & substantias, sunt quædam *Relationes*. Nimirum, *consideratio unius involvit considerationem alterius*, ideoque relatio inter ea esse dicitur.

6. IV. Sunt *ideæ*, quæ quasi rei alicujus quæ res verè est imagines considerantur; & quæ Menti, sine ulla ejus operatione, se se ingerunt. *Concretæ* dici solent. Aliæ verò, pro arbitrio, à Mente novis ideis conjunguntur, vel iis quibuscumque conjunctæ fuerant spoliantur, quod fit *abstractione*, unde *abstractæ* dicuntur.

7. V. Sunt

DE IDEIS. CAP. I. II

7. V. Sunt *ideæ* magis, vel minus latè patentès; seu paucioribus aliis ideis conjunctæ compariuntur, vel pluribus; unde *singulares, particulares, & universales*, vocantur.

8. VI. Sunt *ideæ claræ*; vel *obscuræ*. *Claræ* sunt omnes simplices, & ex compositis, earum quarum omnes partes distinctè animo nostro observantur.

9. VII. Sunt *ideæ adequatæ*, vel *inadequatæ*. *Adequatæ* vocamus eas, quæ omnes partes rei, cujus sunt imagines, complectuntur & Menti considerandas offerunt; *inadequatæ* contra, quæ quasdam tantum partes rei, cujus sunt imagines, continent. Ideam autem dicimus imaginem esse alicujus rei, quia statuimus esse, aut posse esse aliquod extraneos; quod respondet, seu simile est ideæ, quæ est veluti imago in qua Mens rem considerat. Mens enim non adhæret ipsi objectis quæ cernimus, quando ea animadvertit; sed ea videt, ope idearum quæ, præsentè objecto externo, aut commoto aliter cerebro, Menti se se offerunt. Ita igitur ideæ objectorum, ex quorum occasione excitantur, vocantur imagines.

10. Hæ sunt species idearum, ad quas omnes, ut quidem videtur, referri possunt. Eas singillatim expendemus, & quid in iis consideratu dignum, ad investigationem veritatis, occurret notabimus; nec præcipuas de hisce observationes Veterum Philosophorum & Scholasticorum, omitemus, quotiescumque memoratu dignas, in brevi Opusculo, judicabimus.

CAPUT II.

De Ideis Simplicibus & Compositis.

1. **I**deas simplices suprà à nobis diximus vocari eas, in quibus plura ne mente quidem distinguere possimus. Ejusmodi sunt multæ, quas ex occasione sensuum habemus; multæ, quas Mens nostra, sine sensuum adminiculo, attentione in se conversâ, deprehendit. Quod aliquot exemplis illustrabimus.

2. Ad ideas simplices referendæ sunt omnes sensationes nostræ. Quarum præcipuæ ad quinque classes redigi solent, pro partibus corporis, quæ commoventur. Aliæ interuentu oculorum, aliæ aurium, aliæ narium, aliæ linguæ, aliæ denique ad tactum aliarum corporis partium ad nos adpellunt. Colores sunt ideæ simplices, neque enim in iis partes varias distinguere animo licet. Exempli causâ, quis posset aliud respondere querenti, quibus partibus sit compositus color cæruleus, aut albus &c. nisi se non videre in iis partes ulla, quas possit designare? Observandum autem hic nos non loqui de corpore colorato, quod habet partes, sed de solâ coloris perceptione, sepositâ consideratione corporis, quo ante oculos posito, observatur nobis color.

3. Simples sunt etiam ideæ sonitus, odoris, saporis, & tactus; licet corpora, quorum ope in nobis excitantur, pluribus partibus constent. Non negamus quidem quin varius sonitus sit, varius odor, varius sapor & varius tactus

tactus. In harmonia mistum esse sonitum acutum cum gravi, thymiamata constare variis odoribus, condimenta variis saporibus, & tactum experiri simul varios adpulsus corporum membra nostra impetentium dicere verè possumus. Verùm hic de unica sensatione, seorsim considerata, loquimur. Ita si quis rosam subitò olfaciat, neque patiatur ullum aliud odoratum corpus ad nares suas accedere, habebit sensationem, in qua nullas poterit distinguere partes. Idem autem de ceteris sensationibus iudicium ferendum.

4. Inter sensationes nostras, eminent præcipuè *Dolor*, & *Voluptas*; quæ pro causis, vel occasionibus, à quibus gignuntur aut excitantur, & pro membris quæ adsciuntur, variorum sunt generum. In Doloze autem, aut Voluptate, nullæ distinguuntur partes, quæ à se invicem separatè intelligi possint; quod intelligendum de ipsâ sensatione Doloris aut Voluptatis, non de duratione, nam in hac plures partes, priores & posteriores, possunt distingui. Sed quis dicat dolorem, qui ex punctione percipitur, aut ex nimia commotione cerebri, exempli causâ, sentitur, constare partibus; quæ concurrû suo pariunt dolorem punctonis, aut *νεφθαλμίας*?

5. Per sensus etiam ad nos pervenit idea *Motus*, cum videmus aliquod corpus transferri ex uno loco in alium. In motu, ratione durationis, aut lineæ quam corpus motum describit, aut celeritatis, posse partes distinguî fateor. Attamen si motum in genere, per abstractionem, contemplemur; in eo nullas ostendi

di posse partes, quibus dissolutis pereat motus, & conjunctis oriatur denuo, quod licet in omnibus compositis deprehendere, facili animadvertemus.

6. Si ad ideas, quæ ex Mentis meditatione ortum ducunt, convertamur, multas quoque ejus esse simplicitatis, ut ne minima quidem partium distinctio locum in iis habere queat, comperimus. Ita si consideremus quid sit *velle*, *nolle*, *judicare*, & nitamur partes in iis ideis quærere, frustra nos esse illico videbimus.

7. Quamvis, ut jam dixi, in doratione sint partes, quarum alias aliæ antecedunt, si *existentiæ* ideam abstractam contemplemur, nullas etiam in ea partes deprehendamus; nec est quod interroganti, quibus partibus constet existentia, respondeamus.

8. Non opus est plura idearum simplicium exempla colligamus. *Compositas* vocamus eas, in quibus plures ideas simplices, quæ distingui & seorsum intelligi possunt, videmus. Ideæ omnium corporum sunt compositæ, cum in iis possimus partes quasvis sine aliis intelligere. Si Corpus considerem, superiores, inferiores; anteriores, posteriores; sinistras, dextrâque partes clare distinguo, deque quibuscvis, omnis aliis, perspicue cogitare possum. Si contempler ideam, cui nomen impositum *miseriçordiæ*; video eam consistere ideis *miseriæ*, *hominis miseri*, *alicujus qui ejus vicem dolet*, &c. Similes sunt omnium aliarum Virtutum, ut & Virtutum ideæ, licet Mentis meditatione nobis obversentur.

9. Hac

9. Hac quidem in parte Logices, de judiciis in genere non loquemur; verum duo sunt magni momenti hic observanda, circa illas ideas, quæ ad peculiaria judicia quæ de iis ferimus pertinent. Primum est, nos facili in eam opinionem delabi; esse aliquid extra nos, quod simile sit simplicibus nostris ideis, & ea corpora, quibus præsentibus & sensus nostros adficientibus, ea nobis obversantur, aliquid consentaneum sensationibus nostris completi. Sic colorem in objectorum superficie, odorem in corporibus odoratis, saporem in lapidis esse facili credimus.

10. Verum totum hoc judicium tantum eo nititur, quod, præsentibus illis corporibus, eæ sensationes in nobis excitari soleant; quæ causa satis valida non est, cur necessariò ejusmodi judicium ferendum sit. Quidni enim posset ita institui esse naturæ ordo, ut tantum occasiones sensationum nostrarum ea essent corpora? Si autem hoc ita esset, posset effectus illi signi ab aliâ causa; quæ aliquid simile in se haberet, licet corpora eo carerent. Imò hoc agnoscamus necesse est, si velimus stare alio quodam nostro judicio; in quod, ubi sensationes vividiore sunt, delabimur. Tunc enim in occasionibus sensationum nostrarum, quidquam simile sensationibus nostris esse non credimus. Ubi acu pungimur; numquam dicimus dolorem esse in acu, quod tamen dicere deberemus, si consentanea judicia de objectis ferre vellemus: quemadmodum dicimus odorem esse in rosa, colorem in panis, &c. Proficemur ita ostendere nos tribuere objectis id quod

quod in nobis est, ut non esset dubitationi locus, verum hoc * ad Physicam pertinet; satis hic fuerit observasse, ea iudicia esse temeraria.

11. Secundum, quod hoc in loco de ideis simplicibus animadvertere operæ pretium est, pertinet ad definitiones earum idearum. Nempe, Philosophi Scholastici magno labore conati sunt definire quæ defini non poterant; quod hac ratiocinatione liquet. Definitio adhibetur, ut ostendatur clarius quàm solo rei nomine prolato fit, quid norimus in re aliqua; hic autem id ostendere non possumus, nisi unicâ voce, quæ nomen est ideæ, seu aliis planè synonymis; quarum intelligentia à cognitione Linguae quâ utimur, & sensu ejus quem adloquimur; pendet.

12. Sic si quis non intelligat quid sit *color ruber*, eas voces exprinam synonymis vocibus, si mihi suppetant; aut aliâ lingua efferam, quæ sit ei notior; aut denique oblato ei corpore, quod *rubrum* soleo vocare, dicam: hoc quod sentio, cum id corpus insipio, *rubrum* me vocare. Verùm si quis numquam simplicem ejusmodi ideam habuisset, neque in se, eodem modo ac ego, excitare posset, omnia mea verba inutilia forent. Cæco nato nulla definitio ita explicuerit quid sit color, ut vel minimam ejus ideam effingat. Idem iudicium, de reliquis simplicibus ideis, ferri debet.

13. Similiter quis definiat quid sit *esse*, *velle*, *iudicare*, nisi synonymis verbis, aut ex aliâ lingua petitis? *Motus* etiam *perperam* definitur, à Po-

Peripateticis: *Actus entis in potentia, quatenus in potentia*, quæ definitio obscurissima est; nec multò clarius à Recentioribus: *mutatio futuri*, quoniam hæc vocabula non sunt clariora voce *motus*, & præterea inde sequitur, cum aliquis in campo ambulat, non minùs campum quàm ipsum moveri.

14. Definitio locum tantùm habet in ideis compositis, est enim præcipuarum idearum simplicium, quæ in iis continentur, enumeratio. Ita *linea recta* potest defini, quia ideis duarum extremitatum, & plurium punctorum, inter duas extremitates certo modo sitorum, constat. Est nempe *omnium brevissima, quæ inter duo puncta possit duci*. Potest defini *ira*, perturbatio corporis & animi, quæ oritur ex præsentia ideæ moleste, alicujus culpâ nobis obversantis. Ira enim est 1. vehemens commotio corporis: 2. animi ardor haud levis: 3. idea molesta ei obversans: 4. culpa alicujus, quâ fit ut illa idea excitetur. Ita indignamur ob maledicta, in quibus præcipue occurrant duo posteriora; quæ & animum & corpus nostrum commovent.

15. Posset hic & tertia animadvertio addi, nempe, nobis utrum omnibus hominibus sint eadem ideæ simplices non constare; unde sequitur scire nos non posse, utrum perfecte nos invicem intelligamus; nam cum ideæ simplices sint compositarum materia, si idearum simplicium nomina sint ambigua, nos in compositis fluctuare necesse est. Verùm cum hoc subtilius est, quàm ut hic possit excuti, tum etiam ad intelligentiam sermonis aliorum, quàm ad Veritatis indagacionem, potius pertinet.

* Vide *Philos. Lib. V. c. VII. §. 2. & seqq.*

CAPUT III.

De Ideis Substantiarum & Modorum.

1. **A**ltera classis idearum, animo nostro obversantium, est *Substantiarum & Modorum*. Intelligimus enim omnia, aut quasi seorsim & per se; aut in aliis esse, ita ut siue illis existentiam hisce tribuere nequeamus. Priora *Substantias & Subiecta*, posteriora *Modos, & Accidentia* vocamus. Exempli causâ, quando animo obversantur *cera & figura* aliqua, ut rotunditas; ceram intelligimus quasi rem, quæ sine rotunditate, aut alia ejusmodi figura esse potest; quia nobis experientiâ constat figurâ, sine interitu ceræ; posse mutari: Dicimus itaque ceram esse substantiam. Contrâ rotunditatem consideramus ita quasi ceræ inhaerentem, aut alii cuivis subiecto, cui inest, ut seorsim sine ejusmodi subiecto esse nequeat; neque enim rotunditatem esse sine corpore rotundo, intelligere possumus. Hanc ergo *modum, vel accidens* substantiæ vocamus.

2. Si abstractiones excipias, semper consideramus res quasi *modificatas*; hoc est, substantias quibuscumque modis vestitas. Substantias & modos seorsim consideratos nominibus, quæ à Grammaticis *substantiva* vocantur, res verò modificatas *adjectivis* adicimus; ut *cera, rotunditas, cera rotunda*.

3. Præterea ideas quasdam compositas, quæ modis tantum constant, novimus. Et aliæ quidam compositæ sunt, quædam specie modorum solâ;

DE IDEIS CAP. III. 19

solâ; ut *Stadium*, quatenus est mensura viæ; complectitur enim modos uniformes, nempe, *passus*, aut *pedes*. Aliæ verò constant modis variarum specierum, qualis est idea *hæ*, quam supra definimus, & ideæ adfectuum reliquorum, virtutumque & vitiorum.

4. Denique sunt ideæ compositæ collectione variarum substantiarum similium, quales sunt ideæ *exercitus*, qui est ex pluribus militibus; *civitatis*, quæ constat pluribus civibus; *gregis*, qui compositus est pluribus pecudibus, &c. aut collectione idearum dissimilium substantiarum, qualis est idea materiæ, quâ *domus, navis, condimentum, &c.* constant. Atque in hisce ideis, non tantum substantiæ, quatenus tales, considerantur; sed etiam quatenus certis modis vestitæ, unde nascuntur ideæ valde compositæ.

5. Substantiæ, in genere consideratæ, definiuntur *res per se existentes*; sed tunc considerantur abstractè, seu non adtendendo ullam singularem substantiam quæ actu sit. Eo sensu, latius quidem clarum est quid intelligamus voce *Substantiæ*; sed quia nulla substantia in genere est, nisi in ideis nostris; ubi consideramus substantias quæ re verâ sunt, res alio modo se habet. Substantiarum singularium ideæ obscurissimæ sunt, nec quidquam earum nominibus intelligimus; nisi subiecta nescio quæ ignota, in quibus quædam constanter unâ sunt proprietates. Ita, si quæretur à nobis quæ sit substantia, quam *corpus* vocamus? nihil erit quod reponamus, nisi esse subiectum ignotum, in quo *extensio, divisibilitas, impenetrabilitas, mobilitas, &c.* figura constanter unâ sunt, ut divelli nequeant.

6. Ne

6. Ne hoc in dubium revocetur, ostendam vocibus *substantia extensa, divisibilis, solida, mobilis, figurata*, rem obscurissimam designari. Aliud nihil hæ voces significant, nisi subjectum ignotum, cujus una proprietas est, ut constet aliis subjectis ignotis seu substantiis, juxta se invicem positis; & ejus naturæ ut nullam ideam habeamus unius ex iis substantiis, quibus dicimus corpus constare. Nullam enim ideam adfirmare possumus, esse ideam *unice substantiæ, qualibus corpora composita sunt*, cum nullam ideam substantiæ corporis habeamus, quæ non innumeras substantias complectatur. Itaque si velimus id quod intelligimus, nomine *corporeæ substantiæ*, efferre, dicimus esse *compagem ignotorum Entium, quorum aliquos proprietates novimus*.

7. Idem judicium ferendum de substantiis *spiritualibus*, (an aliæ sint hic non quærimus) videbit quicumque earum ideas diligenter expendet, nec se finet inanibus vocibus falli. In Mente nostra, ex qua colligimus ideam naturæ spirituum, videmus varias cogitationes; sed quidnam sit illud subjectum, cui insunt cogitationes, ignoramus.

8. Novimus quidem Philosophos solere dicere, proprietates easdem esse cum subjecto; verum semet ipsi fallunt voce *subjectum*, quæ, hoc in loco, ambigua est, ut ostendemus, ubi agemus de *speciebus & essentis* Entium. Hic tantum observabimus Philosophos, missâ illâ obscurâ substantiâ, cujus nulla formabatur ab iis idea, confudisse id quod de rei proprietatibus noverant cum intima rei *essentia*; nec ullam aliam agnovisse essentiam, præter ea quæ
no-

norant, quasi omnes rerum internas proprietates cognitias haberent.

9. Utile est, ut ad rerum cognitionem, quoad ejus fieri potest, perveniamus, distinguere in iis subjectis, quæ Substantiæ à nobis vocantur, ea sine quibus has intelligere possumus, seu *modos*, ab iis sine quibus à nobis intelligi nequeunt. Hoc autem fit, adtentè de subjectis illis cogitando, tunc enim quædam esse, quæ si subjectis eriperentur, à nobis subjectorum natura mutata crederetur; alia verò eripi subjectis posse, eadem manente naturâ, facile videmus. Autamen hic etiam maximum est erroris periculum, quod prætermittunt vulgò Philosophi, ut ostendamus ubi de *Generibus & Speciebus* agemus.

10. Ceterum modi distinguuntur vulgò in *internos*, qui intelliguntur quasi inhaerentes substantiæ, ut *rotunditas, &c. & externos*, ut cùm rem quampiam desideratam, amatam, conspectam dicimus, aliæque similia; quæ *denominationes externæ & secundæ intentiones* à Scholasticis, à nobis verò potius *Relationes*, de quibus postea agemus, vocantur.

11. Sunt etiam modi, qui sunt simul *substantiæ*, ut vestes, capilli, &c. Hi adpellantur à Scholasticis *accidentia predicabilia*, sine quibus subjectum esse potest; cùm illi possint quoque sine subjecto esse. Sed *accidentia predicamentalia* vocant ea, sine quibus subjectum esse potest, at quæ sine subjecto esse nequeant, ut *rotunditas*. Cur autem prolata nomina iis imposita sint, postea liquet.

12. Philosophi Scholastici ita loquuntur de
nescio

22 LOGICÆ PARS I.

nescio qua Materia prima; quâ constant, uti aiunt, omnia corpora; ut eam describant, quasi sine adtributis ullis, seu modis intelligi possent. Est enim *neque quid, neque quantum, neque quale, neque quidquam eorum, quibus ens denominatur.* Sed est merum figmentum, neque ullam substantiam sine modis, aut inseparabilibus, aut separabilibus animo concipimus: quod unusquisque deprehendet, si semet ipse adtentè consulat.

13. Ad ideas verò quod adinet, quas diximus componi modis & substantiis variè conjuuctis, quadam dicuntur *reales*; nimirum, quarum Archetypa, seu res quarum sunt ideæ, re verâ sunt, aut esse saltem creduntur; aliæ verò *rationales*, cum, nempe, volente Mente, variæ ideæ unâ conjunguntur, ut cum consideramus baculum ad stellas pertingentem. Hæc dicuntur etiam *Empia rationis*.

14. Ceterum necesse est in ideis compositis diligenter observare, quotuplicibus & quam multis ideis consent; ut fusiùs ostendemus, ubi ordo nos ad obscuritatem & perspicuitatem idearum considerandam deduxerit. Quod breviter hic notamus, ne sollicita illa distinctio idearum compositarum ex suis substantiis & modis, licet vera, supervacanea videatur.

CAPUT IV.

De Relationibus.

1. PRÆTER substantias, & modos, qui insunt substantiis, sunt denominationes externæ, quæ cum nihil substantiæ addant, nituntur

DE IDEIS. CAP. IV. 23

tur tamen modo ejus aliquo. Eas vocamus *Relationes*, quibus sit ut consideratio rei alienius alius considerationem includat. Ita cum *Patrem* aliquem adpello, ea denominatio nititur eo quod is, quem hocce vocabulo adificio, liberos procreaverit, & considerationem liberorum complectitur.

2. Quælibet idea, si eam certo modo expendamus, potest esse fundamentum relationis; hoc est, aliqua sui proprietate nos ad considerationem alius ideæ deducere. Ita quæcumque sunt in Creatorem & Creaturas dividi possunt, qui sunt *termini*, ut vocantur, *correlati*; appellatio enim Creatoris includit cogitationem de Creatura, & vice versâ.

3. Sunt autem innumerae relationes, possunt enim esse inter substantias & substantias, modos & modos, modos & substantias, relationes & substantias, relationes & modos, relationes & relationes. Nam nulla res est quæ non possit alterius cogitationem excitare, cum pro arbitrio ideæ à nobis conjungantur. Verùm iis subtiliter excutiendis tempus non teremus; quædam potius majoris momenti, quæ ad relationes in genere consideratas pertinent, observabimus.

4. Sæpius consideramus quasi *absolutas*, seu nullam relationem includentes ideas, quæ necessariò tamen ad alias referuntur. Ita *magnus* quidquam vocare nequimus, quin idea, quæ respondet ei voci, sit relativa. Etenim magna, in certa specie, quæ sunt maxima inter res ejusdem speciei nobis notas, vocamus. *Magnus* est *mons*, qui æquat maximos eorum montium, quos

24 LOGICÆ PARSI

quos viderimus. *Profunda* vallis, quæ est depressa inter eas quas novimus. *Alta* turris, quâ multas altiores, in eo turrium genere, non vidimus. *Longa* via, ad quam conficiendam pluribus opus est diebus, quàm ad aliam peragrandam; vel etiam quam sine lassitudine, pro eo statu in quo sumus, ætatis, morbi, viûum, aliardmque similitum circumstantiarum, conficere nequimus. *Lata* regio est, quæ patriâ nostrâ, aut aliis regionibus quas novimus, latior est.

5. Ad numerum quod adinet, *ingens* numerus est earum rerum, de quibus sermo est, quo multò majores plurimos esse ignoramus. *Parvus* est vice versâ, quo multò minores, in iisdem circumstantiis, plurimos esse nobis non constat. Ita apud Græcos olim *ingens* fuit numerus militum Græcorum, si sexaginta millia militum essent, quia rarò aut numquam in Græcia exercitus majores Græcis constantes conscripti sunt. Contra, apud Persas, *ingens* dici non potuit, sed potiùs *parvus*; quoniam Persarum Reges multò majores solebant colligere.

6. Si tempus spectemus, "quidquid *longum*, vel *breve* vocamus, ita dicitur cum relatione ad alia. Sic cum *Masinissa* Numidiæ Rex dicitur fuisse longævus, quod vixerit ultra XC. annos; hoc intelligitur, si duratio ejus vitæ cum vitâ ordinaria eorum qui tunc vivebant, & cum vitæ solita duratione, etiamnum hodie, confertur. *Jacobus* Patriarcha, qui vixerat CXXX. annos, cum Regem Ægypti adloquutus est, dies vitæ suæ fuisse dixit *paucos*; nempe, præ annis, quos Majores ejus vixerant. *Longum* dicitur tem-

pus

DE IDEIS. CAP. IV. 25

pus exspectanti, aut ægro, quod occupato & valenti *breve* vocatur.

7. *Grave* pondus puero, scemina imbecillæ, seni, languenti, quod viro robusto & toroso *leve* est. *Levis* elava fuit Herculi, quæ *Omphale* gravissima erat. *Levis* hasta Achillis ipsi fuit, quam alius vibrare non potuisset. Ægrotanti pondus sit grave, quod eidem valenti leve fuit.

8. Eadem est ratio doctum animi. Magnum ingenium, vastam eruditionem, tenacem memoriam, summam prudentiam, temperantiam, justitiam tribuimus viris; qui inter nos, pro more gentis nostræ, iis excellunt, & qui sæpe, apud alias, mediocria omnia habere censerent. Aliud etiam *magna eruditio* in ore hominis imperiti, aliud in ore hominis doctioris significat; apud Doctos enim eæ voces multò latius, quam apud ignarum vulgus, patent.

9. Denique omnes modi cum Animorum, tum Corporum, qui possunt augeri aut minui, sunt idearum relativarum Prototypa. Atque hoc adtenè est observandum, quoniam est ingens earum numerus; quæ si cum absolutis ideis confundantur, magnos parient errores, néve aliorum sermonem intelligere possimus impedient. Qua de re egimus etiam *Artis Criticæ* P. II. Sect. 2. C. IV.

10. Hic etiam obiter animadvertendum, judicia nostra nihil aliud esse, quàm perceptiones relationum inter varias ideas, in quibus perceptionibus Mens nostra acquiescit. Ita quando judicamus bis 2 esse 4, aut bis 2 non esse 5, Mens animadvertit relationem æqualitatis

Tomus I.

B

quæ

26 . LOGICÆ PARS I.

quæ est inter bis 2 & 4, & relationem inæqualitatis quæ est inter bis 2 & 5; in qua perceptione, quippe evidenti, Mens adquiescit, seu non amplius expendit utrum vera sit. Sed hæc de re pluribus, in secunda Logices Parte, agemus.

11. Ratiocinatio est etiam similis perceptio relationum, cum Mentis acquiescentia conjuncta. Verùm non est perceptio relationum, quæ sunt inter varias res, sed relationum quas relationes ipsæ habent inter se. Sic, ubi colligo ex eo quod 4 sit minor numerus quàm 6, & bis 2. æquent 4, bis duo minorem esse numerum quàm sex; percipio relationem inæqualitatis quæ est inter relationem numeri bis 2 & quaternarii, & relationem quaternarii & senarii; in qua perceptione adquiescens, concludo minorem esse numerum senario. Verùm hæc pertinent ad tertiam & quartam Logices Partem.

12. Hoc paucis animadvertendum doximus, ne inanis videretur distinctio illa variarum relationum quam initio adtulimus; quoniam nisi hanc teneamus, non intelligimus quid mens nostra in iudicando & ratiocinando agat.

CAPUT V.

De Categoritiis Aristotelicis.

x. Quidquid est in nobis idearum ad *Substantias*, *Modos*, & *Relationes*, ut unusquisque experietur, si lultret ideas suas, referri potest. Hæc variè coniungimus & miscemus, ut infinita inde nascatur idearum varietas. Nec ulla

DE IDEIS. CAP. V. 27

ulla est aded composita, aut innisitata, quin ad hæc tria revocari, atque in ea resolvi queat. Possumus itaque omnia Entia, si ita videatur, ad tria hæc capita componere.

2. *Aristoteli* tamen, ejusque discipulis visum est omnia Entia referre ad decem Classes, quarum una est *Substantia*, reliquæ *Accidentium*. Si voluissent tantùm quædam capita pro arbitrio fingere, de quibus in Logica agerent; hoc unum, quod adtinet ad hanc divisionem, queri possemus, quod non sit satis commoda. Verùm existimaverunt se omnes regulas legitimæ Divisionis hic observasse, atque inde in Physicis deducunt argumenta, quasi ex demonstratis principiis; quare meritò ineptam divisionem jactari quasi adcuratam, & inde inania duci confectaria, queri possumus. Eam primùm proferemus, deinde quædam vitiosa in ea observabimus.

3. *Prima Categoria*, seu primum *Prædicamentum* est *Substantia*, seu res per se subsistens, ad quam referunt substantiam spiritualem, & corpoream, & sub hac collocant viventem, & non viventem; sub vivente plantas & animalia; sub non vivente reliqua corpora, & ita porò subdivisionibus pergunt omnia in certas species partiri; de quibus *Ontologiæ* Capite XVIII. egimus.

4. Reliquæ Categorię sunt *Accidentium*, seu rerum quæ per se non sunt. Secunda ergo est *Quantitatis*, quæ duplex esse dicitur: *Discreta*, cum partes ejus nullo vinculo connexæ sunt, ut numerus: *Continua*, quando sunt connexæ; eaque subdivisa in *successivam*, quales sunt tempus & motus, & *permanentem*, quæ aliter dicitur

spatium, seu extensio in longam, latum & profundum.

5. Tertia Categoria est *Qualitatis*, cujus *Aristoteles* quatuor species distinguit. Prima est *Habitum*, hoc est, dispositionum animi & corporis, quæ iteratis actibus adquiruntur, quales sunt scientiæ, virtutes, vitia, artes &c. Secunda est *Potentiarum naturalium*, facultatum, nempe, animi & corporis, ut sunt intellectus, voluntas, sensus &c. Tertia *Qualitatum sensibilium*, ut durities, molliities, calor, frigus &c. Quarta *formæ viventium & figuræ inanimatarum*, quæ sunt determinationes externæ quantitatis.

6. Quarta Categoria est *Relationis*, quam supra definiimus. *Correlata* dicuntur, quorum unum considerationem alterius includit, ita ut posito uno alterum ponatur. Huc facit etiam distinctio *Oppositorum*, quorum unum cum altero consistere nequit, ut *albor & nigror*: *Contrariorum*, quæ ita sunt comparata ut aliquid sit in natura unius, quod non est in natura alterius, ut numeri par & impar: *Disparatorum*, quorum unum aliis pluribus eadem ratione opponitur, ut *albus color viridi, flavo & caruleo*: *Contradictoriorum*, quorum unum alterum planè negat, ut *Deus, non Deus*: *Privative oppositorum*, ut cæcitas, in animali visu naturâ prædito, opponitur visui.

7. Quinta Categoria est *Actionis*, quæ est in ipsa re agente, ut *amare, movere*; vel in alia admittitur, ut *verberare, cadere, calefacere*.

8. Sexta est *Passionis*, quæ verbis passivis *verberari, cadi, calefieri* &c. exprimitur.

9. Septima est *Ubi*, sive loci, quæ huiusmodi locutionibus, *esse Amstelodami, in lecto, in museo* &c. significatur.

10. Octava est *Quando*, seu temporis, quæ adverbis temporis, aliisque ejusmodi vocibus, ut *olim, nuper, heri*, &c. designatur.

11. Nona est *Sitûs*, quæ significatur verbis *stare, cubare, sedere* &c.

12. Decima denique *Habitûs*, ad quam pertinent quæcumque circa corpus habentur, vel sitûs, aut ornamenti causâ, ut *vestis, corona* &c.

13. Peripatetici de hisce omnibus singillatim agunt, magnâ subtilitate. Axiomata tradunt de Categoriis, istque quæ ad eas referuntur, vera quidem illa in plurimis, sed inutilia; quoniam sunt omnibus, vel minimâ vitæ experientiâ, notissima.

14. Ceterum hæc est tantum nomenclatura quædam, ad quam Aristoteles omnia Entia referri voluit, hausta ex vulgi loquutionibus, nisi quoddam novâ appellatione *Κατηγορίαι* vocatæ sunt omnes hæc classes. Itaque nihil inde discas, nisi quo nomine Entia Aristoteles adfecerit; quæ cognitio tanti non est, ut propterea tempus utilioribus studiis collocandum teratur.

15. Deinde quare Aristoteles *substantiam* in genere memorat, nulla ejus additâ specie; Accidente verò in genere omisso, novem ejus tradit classes? Debuisset etiam, si adcuratus esse voluisset, omnes Accidentium species memorare, non quædam tantum pro arbitrio seligere.

Omisit autem, exempli causâ, *quietem*, accidens corporum; aliâque accidentia spirituum, quæ nequeunt referri ad hæc classes. *Universalis* etiam *idea* non continentur hæc Categoris, ut *species*, *genus*, *differentia* &c. Igitur ea divisio nequaquam divisio adæquata est, ac proinde adcurata haberi nequit.

CAPUT VI.

De Ideis quæ sine ulla Mentis operatione ei obversantur, & iis in quibus formandis intercedit aliqua Mentis operatio.

1. **S**unt *ideæ*, quæ à Mente tantum considerantur, sine ulla additione, aut detractio-
ne. Ejusmodi sunt simplices omnes, quæ nequaquam pendent à Mentis arbitrio, sântque, seu velit, seu nolit, semper eædem. Ita in dolorem, vel voluptatem nullum imperium habet; & reliquas *ideas* simplices, quas supra memoravimus, ejus naturæ esse experitur, ut si quid detrudere nitatur, pereant proflus; si quid addere velit, incolumi earum simplicitate, non liceat.

2. Ad eandem classẽ referri possunt compositæ *ideæ* quæ, etiam nobis non cogitantibus, se se Menti ingerunt; quales sunt *ideæ* rerum quæ sunt, & quæ sensus nostros adficiunt, & certas sui *ideas* in Mente nostra excitant.

3. Hæ *ideæ reales* dicuntur, quod à rebus quæ sunt extra nos proficiuntur. Contrâ sunt quædam *ideæ* compositæ, quæ aliunde ad Men-

Mentem non adpellunt, sed ab ea pro arbitrio componuntur. Sic conjungendo *ideas* dimidii corporis humani & dimidii equini, *idea Centauri* formatur; quod non aliter fit, quàm Mente volente Centauri imaginem sibi obversari, vel considerante simul corpus humanum à cingulo ad caput, & corpus equinum reflecto capite. Ea enim vis Mentis nostræ, ut quævis, quæ non repugnant, connectere contemplatione, & quidquid videtur omittere possit. Hæ *ideæ*, ita compositæ à Mente, vocantur *Phantastica*.

4. Quemadmodum Mens conjunctim contemplari quæ re ipsâ, seu extra Mentem conjuncta non sunt: ita etiam divisim considerare, ea quæ divisim non sunt, potest. Atque ejusmodi contemplatio, quæ vocatur *abstractio*, ad *ideas* compositas adcuratè expendendas, utilissima est. Si enim paulò ampliore numero partium consent, eas omnes videre simul animo distinctè non possumus; itaque conducit eas singulatim, omisiss aliquantisper aliis, expendere posse.

5. *Abstractio* autem fit, tribus potissimum modis. Primò, Mens partem rei realiter ab ea distinctam, ut brachium hominis, omisâ contemplatione reliqui corporis, potest intueri. Verùm hæc non est propriè dicta *abstractio*, quia brachium est, etiam sine interventu Mentis, à corpore separatum; licet ita vivere, hoc est, ali, augeri ac moveri non possit.

6. Secundò, per abstractionem, cogitamus de modo substantiæ, omisâ ipsâ substantiâ; vel modos qui simul in eodem subiecto sunt, singulatim consideramus. Hac abstractione utuntur

Geometræ, ubi considerant separatim longitudinem corporis, quam vocant *lineam*, planè omisâ latitudine & profunditate; lineæ initium, omisâ ceteris partibus, quod dicunt *punctum*; dein longitudinem & latitudinem tantum, quas conjunctim vocant *superficiem*. Ita quoque per abstractionem à motu distinguere determinationem motûs, versûs certam partem, possumus.

7. Tertiò, per abstractionem, omittimus modos & relationes rei cujusdam singularis, si universalem ideam formamus. Sic, ubi volumus intelligere *rem cogitantem* in genere, ex nostrâ ipsorum conscientia colligimus quid sit cogitare; & omisâ consideratione eorum, quæ peculiariter ad Mentem nostram pertinent, cogitamus de re cogitante in genere. Ita idem ex singularibus fiunt universales.

8. Circa memoratas in hoc Capite ideas, hæc sunt observanda, ne malè de iis judicemus. Primò, ideæ quæ sine mentis operatione se se ei ingerunt, necessariò ab externa causa excitantur, & Menti obijciuntur quales sunt. Sed cavendum ne putemus semper in iis rebus, à quibus videntur excitari ideæ, esse aliquid ideis simile; quia, ut alibi diximus, fortè non sunt veræ causæ à quibus procreantur ideæ, sed tantum occasiones. Suspicionem hanc maximè augere debet, quod in somniis experimur; ubi ex occasione motûs cerebri in nobis imagines rerum, quæ præsentès non sunt, & sæpe nusquam existunt excitantur. Itaque hoc unum semper ex ejusmodi ideis, causam & occasionem earum extra Mentem nostram esse, colligere possumus.

9. Sec-

9. Secundo loco, circa ideas à Mente compositas, nisi manifestò nobis consistet experientiâ numquam eas conjunctim fuisse, facilitè primum posse esse talium idearum Archetypa, deinde etiam esse re ipsâ in animum inducimus. Itâ postquàm Peripatetici conjunxerunt Mente, in omnibus compositis ideis rerum corporearum, ideam abstractam *materia* (si idea possit vocari quod est merè negativum) cum idea abstracta *forma*, seu nescio cujus substantiæ, per quam, ut ajunt, *res est id quod est*, quibus, instar subiecti, inessent variæ proprietates; aliquid tale esse, quod nullibi existit, nisi in eorum ideis, contenderunt.

10. Imò etiam ideas simplices abstractas seorsim esse putarunt Scholasticorum nonnulli. Sic, per abstractionem cogitarunt de *Humanitate*, omisâ hominis consideratione, & inde collegerunt Humanitatem esse aliquid, in singulis hominibus, ab iis distinctum; adeò ut dixerint *Petrum*, exempli gratiâ, esse *concretum* (ita vocatur quod abstractio oppositum est) atque ex duabus abstractis naturis *Petresitate*, quæ ei peculiaris est, & *Humanitate*, quam habet cum reliquis hominibus communem, consistere.

§ 30. *Serfim esse &c.* Ante alios omnes *Parmenides* & *Plato* hunc errorem erratè servarunt, dum *idea* suis, id est, speciem omnium paradigmata quædam *voya*, quasi existentia descibunt. Vid. *Critica* P. II. S. 2. C. V. Hinc ista nomina *ἰδέα* & *νοῦς*, quæ irridentur à *Diogene Cynico*, apud *Laërtium*. Lib. VI. §. 33.

B f.

11. Hinc

34 LOGICÆ PARS I.

11. Hinc quoque factum ut Physici contemderint dari *puncta*, sine partibus; quia talia, per abstractionem, docendi causâ à Mathematicis finguntur; & eandem ob rationem, esse *lineas punctis* constantes sine latitudine & profunditate, *superficiesque* etiam sine profunditate; quæ tamen demonstrationibus opposita sunt.

12. Ab alio etiam cavendum hîc est peccato, in quod frequenter delapsi sunt, aliisque secum traxerunt Scholastici. Nempe, postquam abstractione quædam distinxissent, ea tamquam reverâ sejuncta, & quasi separata Entia, reputarunt. Sic postquam per abstractionem distinxissent Intellectum, & Voluntatem ab ipsa Mente humana; dein in Intellectu considerassent id quod fit, ubi ei obversantur idæ, de quarum veritate aut falsitate judicium ferendum est, aut ubi quæritur quid agendum sit; distinxissentque Intellectum *theoreticum à practico*; ita loquuti sunt, quasi non modò tres essent in Mente distinctæ facultates, sed etiam quasi Entia diversa tria Mentem constituerent; & varia axiomata, ex quibus de Intellectum illorum & Voluntatis actionibus loquerentur, sinxerunt.

Ca-

DE IDEIS. CAP. VII. 35

CAPUT VII.

De Ideis Individualibus, Particularibus & Universalibus.

1. Quod de abstractionibus diximus, ad considerationem idearum, quatenus *individuales*, *Particulares*, ac *Universales* sunt, nos deducit; etenim ex individualibus, particulares ac universales per abstractionem fiunt; qua in re, hac ratione progredimur. Si nosmet ipsi consideremus, aut hominem nobis obversantem Mente contemplemur, obversatur nobis *idea individui*, seu *idea individualis*. Si verò, omisissis iis quæ mihi & illi homini singularia sunt, nobis communia cum aliquot hominibus animo versem, qualia sunt natum esse sub eodem cælo, eadem placita fovere, & similia; *idea-particularis* gentis, aut familiæ animo meo se offert. Denique si, ne iis quidem, quorum mecum participes sunt aliquot homines, consideratis, de iis quæ mihi cum toto genere humano communia sunt cogitem, est in animo meo *idea-universalis*.

2. Nomina, quibus individuales idæ significantur, dicuntur *propria*, ut *Alexander, Caesar*; ea verò quibus idæ particulares & universales exprimuntur *appellativa*, ut *Gallus, Christianus, Homo*.

3. Porro in iis ideis possunt distingui *Proprietates*, quas in iis constanter conjunctas videmus, & *Subiecta* externa ideis consentanea,

B 6

sem

feu quibus ideæ conveniunt. Ita in idea hominis, videmus Mentem cogitantem, & Corpus certis organis constans; ea autem idea Europæ, Asiæ, Africæ & Americæ incolis convenit.

4. Philosophi quinque potissimum ideis abstractis, quæ possunt prædicari de omnibus subjectis nobis notis, *Universalium*, vel *Predicabilium*, nomen adtribuerunt; postquam eas, per abstractionem, formarunt.

5. Prima idea vocatur *Genus*, & significat proprietates quæ conveniunt multis ideis universalibus, sed quæ minus latè patent. Ita *Ens* convenit *Substantiæ* & *Accidenti*, quæ sunt ideæ universales quidem, sed arctiores quàm idea Entis; nam omnis quidem substantia est *Ens*, sed non omne *Ens* substantia est.

6. Secunda dicitur *Species*, quales sunt *Substantiæ* & *Accidens*, quæ sunt species Entis. Hæ autem ideæ, respectu universaliorum idearum, species; respectu minus universalium, genera vocantur. Sic *Accidens* est species respectu Entis, genus verò respectu *internorum* & *externorum* accidentium, de quibus suprà diximus. Observandum tamen esse quamdam speciem, quæ infima dicitur, & quæ continet individua, seu singula subiecta, ut *circulus*, qui tantum circulos individuos ejusdemque speciei sub se habet.

7. Tertia idea est *Differentia*. Nempe, uti nullum *Ens* notum est, quod non habeat aliquid commune cum aliis: ita nec ullum est, quod non proprietate quamdam differat ab aliis. *Ea* autem proprietas *differentiam* constituere

tuere dicitur. Cùm distinguit speciem ab alia specie, vocatur *specificæ*; cùm verò individuum tantum ejusdem speciei ejus ope distinguuntur à se invicem, *numerica* dicitur. *Differentia* ab una proprietate præcipua, vel ab aliquot præcipuis petitur. Ita *differentia specificæ* circuli, quâ distinguitur ab omnibus aliis planarum figurarum speciebus, est *habere circumferentiam æqualiter undequaque à centro distantem*. Numerica vero circuli alicujus est *magnitudo, situs, res cui inhaeret, aut alia similia*; quæ plura, quando unum non sufficit, conjunguntur.

8. Quarta idea est *Proprium* desumptum ex attributo rei, quod minus præcipuum judicatur. Sic proprium circuli est *non posse quadrari*, seu mensurari eadem mensurâ toties repetitâ, quoties repetetur in mensuranda quadrata figura. *Proprium* porro, ex sermone vulgi, observatum est quadruplè iter dici. 1. *Proprium quod convenit omni, & soli speciei, sed non semper*. Omnes homines, & quidem soli, loquuntur, sed non semper. 2. *Quod convenit soli, sed non omni*; ita homini convenit soli *Medicum, Jurisconsultum* esse, licet omnes homines eas disciplinas non proficiantur. 3. *Quod convenit omni, sed non soli, ut cogitatio*, quæ convenit omni homini, sed non soli. 4. *Quod convenit omni, soli & semper*, ut Corpus habere conjunctum Mentis, reciproco quodam motuum & cogitationum actu, omni & soli homini & quidem semper convenit.

9. Quinta dicitur *Accidens*, qualia sunt omnia ea attributa rerum, sine quibus attributis res esse posse à nobis intelliguntur; seu ea attributa sint substantiæ, ut *capilli*, sine quibus homines esse queunt; seu modi substantiis inhærentes, ut rotunditas respectu ceræ.

10. Multa subtiliter Philosophi de hisce Universalibus disputant, quæ vel si vera essent, inutilia forent ad nos ad veritatem vulgò ignotam tutius deducendos. Ideò à nobis omittuntur, qui satis ducimus præcipuas opinionum illarum nosse; eùm nulla vita satis longa futura esset, si quis omnium Philosophorum nugæ excutere adcuratè vellet.

11. Observabimus potiùs, quæ dicuntur de quatuor primis Universalibus, eaniti hac opinione, *rerum, quæ ad ea referuntur, Essentias esse notas*; quod sine animadversione prætermittendum non est. Sunt enim sine dubio in rebus omnibus *Essentie*, per quas sunt id quod sunt, ut loquuntur Metaphysici; sed ferè nobis ignotæ sunt.

12. Novimus quidem in rebus, quas sub certis Generibus & Speciebus collocamus, plura attributa; unde id quod præcipuum videtur seligimus, in eoque sitam rei essentiam dicimus. Ita dum deprehendere nitimur quid in Mente nostra sit, nec aliud præter cogitationes varias in ea animadvertimus; dicimus Essentiam ejus in *Cogitatione* sitam esse, quia est præcipuum attributum quod in ea deprehendimus. Verùm inde nos reverà in intimam Mentis essentiam penetrasse, non sequitur; primò, quia infirma est hæc ratiocinatio: *Nihil amplius in re vi-*
deo;

deo; Ergo nihil est præterea; nisi aliunde mihi constet cognitionem meam naturæ rei esse adæquatam; quod ad substantias quod adinet, nulli constat. Secundò, eùm singulæ cogitationes sint modi, quæritur semper cui subiecto inhæreant; cui objectioni numquam satisfecerunt Cartesiani.

13. Cùm eadem sit ratio substantiarum reliquarum, quemadmodum de corporeis alibi ostendimus; inde sequitur, quando eas, pro *essentiis* illarum, in certas species certæque genera distribuimus, non pro intimis essentiis nobis ignotis, sed proprietatibus, quas in iis deprehendimus; id fieri. Itaque tota illa distributio substantiarum, in genera & species, admodum nobis debet esse suspecta; quoniam fortè ad diversas species ea quæ eandem habent intimam essentiam, quòd diversas in iis animadvertamus proprietates, referimus. Quod idem est ac si quis varias species hominum fingeret, ex eorum vestibus.

14. Non possunt dici *proprietates eadem esse eum subiecto*, ubi de substantiis sermo est; si eà propositione subiectum illud ignotum cui insunt significetur. Etenim de re nobis incomperta, nihil asfirmare licet. Sed si voce *Subiectum* intelligamus id quod novimus, tum verum erit Axioma; at hoc unum inde sequetur, nos subiecta certo ordine, prout nobis sunt nota, non secundum eorum ignotam naturam, collocare; ac proinde ex hisce divisionibus, contra quàm faciunt Philosophi, de eadem intima & ignorata natura, nihil posse colligi.

15. Alia est ratio Modorum simplicium, quorum integram essentiam novimus, & compositorum, quos pro arbitrio copulamus. Possumus, exempli causâ, omnes Geometricas figuras ad certa genera certâque species referre. Possumus etiam Virtutum, & Vitiatorum varias constituere classes, quoniam sunt Modi compositi ab ipsa Mente, quæ collectionum earum essentiam, quâcumque in re velit, collocare potest.

Πῶς ἰσχυρίζεται τὴν τὰ εἶδη, καὶ τοὺς χαρακτῆρας
διυστάτοι;

Gregor. Nazian. Or. XXXIV. p. 552.

CAPUT VIII.

Errores ex vulgari de Universalibus doctrina nati.

1. PRÆTER errores in antecedente Capite notatos, ortosque ex Peripatetica de Universalibus doctrina; quidam alii indidem provenientes, quia latissimè patent, & innumeros alios ex se procreant, digni vix sunt de quibus paucis ageremus.

2. Primus est, nos frustra ac temerè omnia Entium genera nobis nota esse existimare, unde fit ut audacter adfirmemus omnes substantias esse aut *Cogitantes*, seu *Spiritus*, ut est nostra Mens; aut *Extensas*, *solidas* ac *divisibiles*, seu *Corpora*; aut *extensas* tantum, ut merum Spacium; quia, nimirum, nullas alias novimus; quasi verò no-

stra

stra cognitio divinæ sit potentiae mensura! Fatendum quidem, si ponamus aliud nihil à nobis intelligi, nos non posse contrarium adseveranter adfirmare, saltem de Creaturis; at certè eostemerarios esse, qui omnes creatas substantias ad hæc sola genera referunt, videmus. Verùm hæc de re paulò accuratius agemus *Ontologie* C. XVIII.

3. Veteres & recentiores Peripatetici contrà, hæc in re, nimium Dialecticis, seu abstractis ideis crediderunt; ubi præter illas duas Substantiae species, nescio quas Naturas esse dixerunt, ab iis, prorsus distinctas, in unaquaque re; de quibus ita loquuti sunt quasi eas probè nossent, quod nominibus quibusdam Logicis eas adscribere soleant, qualia sunt, *Actus*, *Potentia*, *Qualitas*, &c. Si simpliciter adfirmassent se, ope extensionis, & cogitationis, non posse omnia Naturæ phænomena explicare, potuisset hoc ferri; si modò apertè se ignorare unde profisciscantur fassi essent.

4. Qui *Cartesii* dogmata sequuntur, duabus prioribus substantiis positis, putant se omnia expedire posse; sed ab iis non intelligi quid sit *substantia corporea*, nisi per abstractionem, alibi ostendimus; nec difficulter *soliditatis* causam incompertam esse probare possemus; verùm hoc ad *Physicam* * pertinet.

5. Peccant quoque, eadem ratione, qui inde colligunt Deum esse *Spiritum*, qualis est nostra Mens. Hoc enim unum de Deo novimus, proprietates reales rerum omnium in ejus natura, corporum, spirituum, & spatii, con-

* Vide *Physica Lib. V. c. 31*

contineri; cū enim unica ac totalis causā sit omnium substantiarum, ea omnia in se habet, quæ iis dedit, secundū indubitatum axioma, *nemo dat quod non habet*. Deus ergo Ens est, quod proprietates corporum & spirituum, & fortē plurium aliarum substantiarum, quæ nobis latent, complectitur.

6. Secundus error Philosophorum, qui inde fuit, quod sibi intimam rerum essentiam notam esse putent, situs est in hoc Axiomate: *Essentia rerum sita sunt in indivisibili*, aded ut eis nihil addi, nihil detrahi possit, quin pereant. Cuius rei ratio est, quod ideæ essentiarum Philosophicarum, sint abstractæ quædam ideæ simplicissimæ, quæ mutationem nullam ferunt; ut, exempli causā, *Extensio in genere*; in hanc enim non cadit plus, aut minus; quidquid extensum est non est minus extensum quā aliud, licet sit amplioris, aut arctioris quantitatis. Verū ejusmodi ideæ abstractæ nullibi sunt, inter ideās; neque essentia reales Entium, quæ reverā sunt, possunt constitui.

7. Igitur aut falsum, aut saltem temerarium est, quidquid affirmatur de *Essentiis*, apud Scholasticos; nisi de *idealibus* essentiis, quas tantū in animo habent, & quas ipsi formantur, confunduntque cum realibus, intelligatur.

8. Idem colligunt corporibus, exempli causā, quibusdā eandem esse essentiam individuam, quod similia in iis occurrant attributa. Si iis credimus, omnes laminæ *aureæ*, verbi gratiā, eandem habent essentiam indivisibilem, per quam aurum est aurum. At re verā in duabus laminis *aureis*, seu

sen quæ *aureæ* vocantur, licet cernantur quædam attributa similia, temerarium est affirmare ea prorsus esse eadem; quia discrimen nullum in iis animadvertimus. Non novimus subiectum illud ignotum, in quo unā sunt auri proprietates nobis notæ; ut fulvus color, *malleabilitas*, seu *ductilitas*, *fusilitas*, *fixitas* &c. ac proinde temerarium est quidquam de eo affirmare, aut negare incertum. Manifestum est idem judicium ferendum, de ideis substantiarum omnium; de quibus nemo affirmare queat ad quam speciem *realem* (non dico *idealem*) pertineant.

9. Verū Philosophi veteres, qui hoc unum spectabant, ut ii quos in disciplinam accipiebant quā prius de omnibus audacter loqui possent, illas immutabiles species, ad quas sine hæsitacione omnia referrent, invenerunt. Nam cognito uno eorum, quæ ad speciem referuntur, de omnibus ejusdem speciei quibus communes sunt eadem proprietates, loqui poterant. Contrā verò, si alia invaluisse opinio; nempe, intimas rerum essentias ignotas esse, neque eas in species & genera posse distribui; confugere Philosophos oportuisset ad solam experientiam, quæ adhibitorum quorundam cognitionem nobis impertitur; sed longo labore & tempore opus erat, ut ea in re vulgares cognitiones superarent. Itaque diu, priusquā ceteris doctiores videri possent, tacendum fuisset, quod ægrè tulissent.

10. Observandum tamen est eos, postquā multa confiderent, de speciebus suis idealibus, dixerunt, nullo negotio posse ex confidentia illa dejici. Dicunt, exempli causā, *ratio-*

rationalitatem, esse differentiam specificam Hominis, nec putant quidquam esse quod obijciatur. Non jam dicam eam proprietatem pertinere tantum ad Mentem; sed si quæterem ab iis utrum hominem esse agnoscerent eum, cui rationalitate prædito esset caput equinum? Responderent illico *monstrum* esse, non hominem; itaque rationalitas non est differentia specifica, quoniam licet addit hominem non constituit.

11. Si rursus quæram quid *monstrum* vocent? quidquid responsi accipiam, ed redibit ut id à se dicant monstrum vocari, quod non est ita dispositum, ut solent species animalium notæ. Si tertio scisciter quænam mutatio postuletur ut animal monstrum vocetur, levissime differentia sufficiat, an magna exigatur? vix ac ne vix quidem definiunt, quò usque possit animalis forma mutari, antequam monstrum dici queat; unde liquet specierum ipsarum idealium, ubi de substantiis agitur, terminos nondum esse satis distinctè constitutos.

12. Observatu quoque hanc in rem dignum est, licet classes inventæ sint generum, & quædam species infimæ, qualis est hominum species, sint differentia specificâ distinctæ; plerarumque tamen differentias nondum esse inventas à Philosophis; quòd usque possit animalis species esse laboris, nec exoptata inde loquendi facultas satis citò proveniret. De animalibus in genere multa dixere Philosophi, sed de infimis animalium speciebus vix quidquam. Docent nos quoddam sit discrimen, pro suis dogmatibus, inter plantam & animal; sed non adtingunt, exempli causâ, differentiam specificam

ficam felium & canum, laurorum & malorum. Hic utuntur descriptionibus proprietatum quas norunt, si loqui adigantur; neque audent indivisibilem illam essentiam definire infimarum specierum, in quibus abstractiones metaphysicæ locum non habent.

13. Tertius Philosophorum error, quem hic notabimus, in eo situs est, quòd proprietates easdem variis modis consideratas, diversisque insignitas nominibus, ita interdum distinguant & disponant, ut eandem proprietatem se ipsâ, aliter adpellatâ, priorem, hoc est, sui ipsius originem, faciant. Ita in corpore distinguunt *extensionem & divisibilitatem*, quæ sanè animi præcissione possunt distingui, ita ut de una tantum cogitemus, omisâ altera; sed hac distinctione posita, aiunt *extensionem* esse *divisibilitatem* priorem, cùm tamen eæ proprietates, prout ab iis describi solent, hoc uno nitantur fundamento, quòd corpus habeat partes, & in hoc unum resolvantur adtributum.

CAPUT IX.

De Perspicuitate & Obscuritate Idearum.

1. **U**T de idea certum feramus iudicium, ante omnia necesse est eam esse perspicuam; alioqui de ignota, aut non satis perspicua, si verum feratur iudicium, id casu potius fit quàm sapientiâ. Igitur perspicuitas & obscuritas idearum, dignæ sunt, quæ in hac nostra Logica, sine animadversione, non prætermittantur.

2. *Clara*

2. *Clara* dicitur idea, cum quidquid complectitur nobis animo obversatur, ita ut ab omnibus aliis faciliè distingui queat. Quidam distinguunt ideas *distinctas* à clavis; & clavis vocant eas quæ vividè nos percellunt, distinctas quæ nihil habent obscuritatis. Verùm adparebit ex sequentibus necesse non esse ut ejusmodi discrimen ullum statuamus, hoc quidem in loco.

3. *Clare* sunt omnes ideas simplices, quales sunt sensationes. Ita sensatio lucis ejusmodi est, etenim cum eâ percellimur, quidquid in ea est videmus, nec eam cum ulla alia idea confundere possumus. Idem dixeris de sonitu, de odore, de sapore, de voluptate, de dolore &c. quæ nunquam misceantur. Atque hæc quidem sensationes eò clariore sunt, quò vividiores, cum enim vehementius Mens percellitur, magis attendit & clariùs ejusmodi ideam vividam ab omnibus aliis distinguit.

4. Viri Eruditi has ideas esse *confusas*, ut loquantur, contendunt; quia, nimirum, eas definire non possumus. Sed hoc summæ perspicuitatis, ut suprà vidimus, indicium est. Addunt nos judicare, exempli causâ, colores esse superficiei objectorum illitos, odores & sapores inesse rebus odoratis & lapidis, dolorem & voluptatem esse in corpore; quod tamen veritatis consentaneum non est, unde colligant confusas esse ideas earum sensationum. Verùm ea observatio non ostendit misceri ideas hæc aut inter se, aut cum aliis; sed eas collocari in subiecto in quo non sunt; quod ad ideas seorsim

sim consideratæ perspicuitatem nihil adinet. Unde talia oriantur judicia, indicabimus in * Physica.

5. Perspicuæ etiam sunt ideas simplices, quæ sine corporis interventu Menti obversantur, quarum exempla suprà Cap. II. adduximus. Quemadmodum autem abstractione possumus ideas compositas partes separatim contemplari; ita ut simplices ideas, quibus constat, singillatim expendamus: sic etiam abstractæ ideas sunt perspicuæ, etiam si subiectum in quo sunt est ignotum. In substantiis omnibus, quarum aliquot novimus proprietates, possumus seligere proprietatem, quæ abstractione ab omnibus aliis sejuncta simplex evadit, adeoque clara, licet ignoto subiecto insit. *Humanitas*, in genere considerata, sit simplex idea, ideoque indivisibilis; unde factum, sicut monuimus, ut Philosophi essentias indivisibiles esse dixerint; quod de idealibus essentis, non de realibus verum est. Proprietates enim, quæ hominem constituere dicuntur, non magis sunt in uno homine quàm in altero; vel, ut clariùs loquar, *Ratio* in genere spectata, quæ eadem censetur ac *Humanitas* in genere, non minùs in Davo, quàm in Oedipo, fuit.

6. Verùm eadem ideas sunt sæpe obscuræ, ubi sine abstractione mistim cum aliis obscuris, quibuscum sunt in subiecto, considerantur. Sic cum queritur, non quid sit *Humanitas*, aut *Ratio* in genere; sed quid sit *Ratio* in Davo, aut Oedipo, & quæ sit ejus

* *Physica Lib. 7, 6, 7, 10, & alibi,*

48 LOGICÆ PARS I.

ejus differentia numerica; tum verò aqua hæret Philosophis, nec quidquam nisi nescio quid prorsus ignotum vocibus designant *Oedipatis*, & *Davitatis*; sic enim, ex Grammaticæ scholasticæ analogia, loqui licet.

7. Peccarunt sæpe Scholastici, in eo quodd abstractam ideam, quasi esset in subjectis, considerant, ut jam monuimus. Atque inde factum ut ideam claram habere se crediderint substantiarum; ex quibus, animi præcensione, illam abstraxerant. Idem fecerunt Recentiores, qui quia naturam extensionis, diviuitatis & soliditatis in genere & abstractè consideratæ intelligunt, putant se intimam omnium corporum naturam introspexisse. Verùm, ut alibi ostendimus, ubi ad rem ipsam ventum est, non possunt quid sit res extensa, divisibilis & solida, sine abstractione considerata, dicere.

8. Si ad ideas Compositas nos convertamus,prehendemus eas demum esse claras, quarum partes omnes, seu simplices ideæ, quibus constant, distinctè nobis animo obversantur. Obscuræ verò dicuntur eæ, quarum partes tantum quasdam animadvertimus. Ita certò scimus quid summa contineat, quando omnes ejus unitates tenemus; sin verò aliquot tantum numerarimus, nescimus quanta sit, confusamque ejus ideam habemus.

9. Itaque quandocumque aliquid expendendum nobis est, primùm sunt in eo distinguendæ partes omnes, si quæ sint, dein judicium ferendum. Alioquin æquè incerta essent ju-

DE IDEIS. CAP. IX. 49

judicia nostra, ac ea forent quæ ferrentur de magnitudine summæ, multis aliis constantis; quarum neque numerum, neque magnitudinem sciremus. Verùm hac de re pluribus, in tertia Logices Parte, ubi de Methodo agemus.

10. Quòd si in iis, quæ nobis expendenda proponuntur, non possimus partes à se invicem distinguere, earumque certam enumerationem inire; tum verò fatendum est aut ea non esse inter eas res, quas homini cognoscere licet; aut ampliore examine, ut pernoscantur, opus esse. Exempli gratiâ, nullius substantiæ omnes proprietates, intimamque naturam nobis innotescere antea ostendimus; unde de ea re judicium ferri non posse, colligere est. Si verò quæstio arithmetica solvenda proponatur, quæ postulet longiorem supputationem; aut quævis alia quæstio, quæ ut expendatur tempore indigeat, non est præponere pudore illico, ne videamur aliquid ignorare, respondendum. Pudendum non est id nescire, quod numquam ad examen revocavimus; sed pudendum est id velle videri scire, quod re ipsa ignoramus.

11. Multum porro conducit perspicuitati ideæ, aut à nobis aut ab aliis compositæ; si partium quibus constat idem semper numerus, idemque ordo sit. Alioqui, si augeatur aut minuatursubinde numerus idesarum simplicium, quibus composita constat, aut earumdem invertatur ordo; memoria, ipsèque adeo animus perturbatur. Ita si quis simul summas aliquot diligenter supputarit, certoque ordine statuerit, quotiescumque eas recognoscere

Tomus I.

C

vult,

vult, nullo negotio id facit, modò nulla in iis mutatio intercefferit; contrà verò præterita supputatio & dispositio, si perturbentur numeri, aut ordo, irritæ fiunt.

12. Ceterùm ea est natura perspicuitatis, ubi summa est; ut ad sensum nostrum necessariò eliciat. Non possumus vel minimùm quin dolor diversus sit à voluptate, quin bis duo sint quatuor, dubitare. Contrà si quæ sit in ideis nostris obscuritas, animadvertimus in nobis facultatem cohibendi iudicii, donec res perspicuæ factæ sint; licet passim contingat ut obscuris ad sensum temerè præbeamus, sed liberum; cùm liberum non sit summa perspicuitati ad sensum negare. At hæc ad secundam Logices Partem pertinent.

CAPUT X.

De Ideis Adequatis & Inadequatis.

I. Cap. I. §. 9. diximus ideas esse imagines rerum, quæ extra nos sunt, aut esse possunt, & quarum aut vi, aut occasione in nobis excitantur. Possunt autem integræ rei illius, à qua excitantur, vel partis dumtaxat imagines esse. Quando totam referunt, eas *adequatas*; quando non totam, *inadequatas* dicimus. Ita, si obversante mihi cubo, videam tantùm unam ex ejus faciebus, superficiem, nempe, quadratam; idea figuræ quadratæ mihi obversatur, non cubicæ, idèquæ inadequata dicitur. Contrà si, triangulo in charta descripto, & ante oculos meos posito, cogitem de triangulo plano, ideam

ade-

DE IDEIS. CAP. X. 11

adequatam trianguli illius animo præsentem habeo.

2. Omnes ideæ simplices sunt adequatæ, quoniam Facultatem, quæ eas excitat, quæcumque ea sit, totam animo obijciunt. Ita dolor, quem sentio, significat esse extra me Facultatem Entis cujuspiam, quæ cum me invito in me excitat. Sed non est ulterius procedendum, nam idea simplex objectum simplex animo offert; non docet ubi sit, nec an sit ea cum aliis conjuncta Facultas. Itaque non errabit quicumque ex sensatione colliget, aliquid esse extra Mentem suam, quod eam excitare aptum natum est.

3. Adequatæ sunt etiam ideæ modorum, quicumque tandem sint, exceptis iis quibus simul modi & substantiæ sunt, de quibus supra Cap. III. §. 11. Cùm enim modi nulli seorsim esse intelligantur, à nobis seorsim à substantiis, non nisi ope abstractionis, considerantur. Omnes autem ideæ abstractæ sunt adequatæ, complectuntur enim totam eam rei partem, quam considerare tunc volumus. Ita *rotunditatis* idea est adequata, quia quidquid est in rotunditate in genere animo meo offert. *Trianguli* in genere idea est adequata, quia cùm Menti meæ adest, tum quidquid est commune omnibus triangulis video.

4. Ejusdem generis sunt omnes ideæ, quarum nulla Archetypa extra ipsas esse intelligimus. Archetypa vocamus objecta externa, quorum occasione excitantur in nobis ideæ, quas credimus eorum esse imagines. Itacùm canis ante oculos est positus, dicitur Archetypum ideæ quæ tum Menti se sistit. Sed idea *Animalis* in genere nullum habet Archetypum. Ejus faber est, ut dicam, ani-

mus noster, qui ei addit aut detrahit quiddam vult; unde eam semper esse adæquatam consequens est.

5. Sed cavendum, quodjam monuimus; ne, scilicet, postquam ejusmodi ideas Mens sibi obversari voluit, idè talia quædam extra nos esse objecta existimemus. Idem enim peccatum admitteremus, in quod incidere Petior, qui pictum à se Centaurum, aut centimanum Enceladum in rerum natura esse contenderet.

6. Ne videatur hæc nostra admonitio inutilis, quasi hoc peccatum numquam committeretur; exemplum memorabile adferemus admitti, in re haud exigui momenti, ejusmodi erroris. In unaquaque cogitatione possumus, abstractione, id quod ea cogitatio commune habet cum omnibus aliis, ab eo quod ei est peculiare, distinguere. Ita si quis malum cuiuspiam animo voveat, in eo voto, præcisione mentis, distinguimus votum in genere, seu desiderium, & desiderium mali in aliquem effundendi. Scholastici vocarunt id desiderium in genere, partem *physicam* actionis Mentis; partem verò *moralem*, quod malum in ea dicitur. Desiderium autem contendunt per se nec bonum esse, nec malum; sed *malitiam* desiderii inde oriri, quòd feratur in objectum illicitum, seu cui malum vovere non licet. Neque hoc, de ideis abstractis *desideriis* & *malitiis* in genere, negari potest.

7. Verum hoc posito, existimarunt Scholastici omnia mala desideria, non jam abstractè considerata, & quatenus idealiter Menti obversantur, sed realiter in hominum animis existentia

sentia constare parte *physica* & *moralis*, priorique auctorem esse Deum, posterioris Hominem. Idem de omnibus cogitationibus dicunt, & hominem esse fingunt machinam à Deo ad omnia ineluctabiliter motam; unde sequitur Deum mali, non minùs ac boni, esse auctorem.

8. Igitur probè recordandum est ideas abstrahat ipsas esse Archetypas, & quæ nulla extra se habent objecta, à quibus sint excitatæ; ac licet sint in se adæquatæ, quia nihil præter se animo obijciunt; attamen non possent adæquatas dici, ubi objecti quod esse statuit imagines dicuntur, nisi postquam constet objecti illius omnes partes in iis contineri.

9. Inadæquatæ porro sunt idæ omnium *substantiarum*, quæ ab animo pro arbitrio non fiunt, sed colliguntur ex proprietatibus, quas in iis experientia animadvertimus. Hoc satis liquet ex iis, quæ Capite III. de substantiis diximus. Etenim aliquot earum proprietates nobis esse notas, non omnes; adæque earum ideas imperfectas esse, seu inadæquatas, ostendimus. Sic novimus *argentum* coloris esse albi, liquefieri posse, & igne minui dum liquefit, in bractæas duci, aquâ forti dissolvi, contrahere squalorem situ &c. Sed quænam sit intima particularum, quibus argentum constat, dispositio; seu constructio, unde ex proficiunt proprietates, prorsus ignoramus. Igitur idea argenti, quæ animo nostro adest, quoniam quidquid est in argento-Menti nostræ non ostendit, inadæquata est.

54 LOGICÆ PARS I.

10. Hic maximum est periculum, ne inadæquatas ideas cum adæquatis confundamus; quia ubi plures alicujus rei proprietates novimus, nec ullæ aliæ industriâ nostrâ retégi possunt; faciliè nobis persuademus exhaustam esse à nobis rem, quam contemplamur. Viri, alioqui perspicacissimi, xviⁱ sæculo, existimaverunt se exhaustisse proprietates Mentis, quod nihil in ea præter cogitationes perspicuè animadverterent, Mentémque esse substantiam cogitantem dumtaxat dixerunt. Cum in corpore nihil animadverterent præter extensionem, soliditatem & divisibilitatem, nihil aliud in corpore esse querendum contenderunt. Sed numquam quænam sint eæ substantiæ, quarum proprietates sunt cogitare, habere partes &c. ostendere potuerunt; nam substantiæ in genere nullæ sunt, & licet hanc vocem in genere intelligamus, non idè sequitur eam à nobis intelligi, cum de subiecto quopiam singulari prædicatur, quod est probè observandum.

11. Idem etiam ausi sunt dicere se ideam clarâ Divinæ Naturæ habere, adeoque adæquatam; nam ex definitione vocis * *Clarus*, adparet claras ideas esse adæquatas, ubi sermo est de ideis, quæ extra nos Archetypa habent. Imago certè alicujus rei clara est, cum omnes ejus rei partes distinctè animo offert; obscura, ubi non omnia complectitur. Nemo autem, qui sapiat, sibi distinctè observari omnes proprietates Dei dixerit; cum ne una quidem fratrè, præter admodum generales, clara sit. Itaque hic summi viri valde inadæquatam ideam

* Vid. Cap. 2. m.

DE IDEIS CAP. XI. 55

eum adæquata temerè confuderant; exemploque esse possunt erroris admodum lubrici, qui videtur cum ex insita humano ingenio superbia, tum ex investigandi & judicium interea cohibendi impatientia nasci. Pulcrum enim est aliquid penitus intelligere, diu indagare ejus naturam molestim.

CAPUT XI.

De aliquot Vocabulis, quibus Scholastici significant varias ideas, deque Sermonem.

1. Postquam ideas, secundum varietatem generâ, ac relationes contemplati sumus, nihil superesset hac in parte Logices agendum; nisi quasdam voces Peripateticæ Logicæ exponendas esse, propter consuetudinem, duceremus. Præcipuas tamen seligemus, ne Dictionarium scribere nimium operosè videamur.

2. Hinc quoque adparebit Dialecticæ Aristotelis potius esse artem loquendi, quam veritatis apud animum suum querendæ, dein proferendæ. Nomina omnia dicuntur *Termini*. Termini autem omnes distinguuntur in *simplices* & *complexos*. Simples sunt singulæ voces, quando nihil subintelligitur; termini complexi pluribus constant vocibus, aut expressis, aut subintellectis. Ita vox *Alexander* est terminus simplex: *Alexander filius Philippi*, est terminus complexus, seu, nomen idææ, cujus aliqua notatur proprietas, aut relatio.

3. Exprimatur *συμπλεκτὶ* vel *complexio* idearum sine pronomine Relativo, ut adparet exemplo adlato; vel addito pronomine, ut *Alexander qui fuit filius Philippi*. Observant autem Dialectici pronomen relativum esse interdum simpliciter *ἰσχυρισμὸν*, seu eo explicari priorem terminum, ut si quis dicat, *Homo, qui ratione utitur: Julius Cæsar, qui summus Imperator fuit*; neque enim ullus est homo, qui ratione non utatur; neque ullus fuit *Julius Cæsar*, qui summus Imp. non fuerit. Interdum etiam pronomen est *ἰσχυρὸν*, seu determinat vocem generalem ad peculiarem sensum, ut cum dicimus; *corpora, quæ pellucida sunt*; tum enim vox *corpora*, quæ generalis est, sequentibus ad ea tantum, quæ pellucida sunt, significanda determinatur.

4. Aliquando termini, qui simplices videntur, complexi sunt, ut in libris de Bello Gallico, *Imperator* significat *C. Julium Cæsarem*, qui Imp. ab exercitu salutaris erat. Aliquando complexi in Phrasi sunt simplicis loco, ut *Princeps Poëtarum* designat Homerum apud Græcos, *Virgilium* apud Latinos. Quæ observationes pertinent potius ad Grammaticam, aut Criticam, quam ad Artem ratiocinandi, quæ statuit usum Linguae jam esse notum.

5. Idem etiam dixeris de eo quod docent de *Homonymis*, *Synonymis* & *Paronymis*. *Homonyma* sunt, quæ nomen habent commune, licet naturâ differant, ut *Homo*, quando dicitur de homine vivente, & pîsto. *Ambigua* & *equivoca* à Latinis & Scholasticis dicuntur. *Synonyma* sunt, quæ *Univoca* à Scholasticis vocantur, & quæ habent

no.

nomen commune, & essentiam aliqua in re similem, ut *Homo* & *Bos animalia* univocè dicuntur. *Paronyma*, & Scholasticis *agnominata*, appellantur quæ sunt inter se etymologiâ connexa, ut *Grammaticus* & *Grammatica*.

6. De hisce & quibusdam aliis *Aristoteles* egit, initio libelli de *Categoriis*; eaque propterea τὰ πρῶτα κατηγορητὰ vocavit, & Scholastici ejus sequaces *Antepredicamenta*. Similiter quia μετὰ τὰς κατηγορίας egit de *Contrariis*, de *Modis* quibus aliquid prius, aut simul esse dicitur, de generibus *κατὰ τὴν* mutationis, seu motûs, deque variis sensibus, quibus vox *ἕχου* usurpatur; propterea, ab iisdem Scholasticis, hæc vocata sunt *Postpredicamenta*. Circa hæc, plurima observant, etiam vera, sed quæ ad sermonis, potius quam ad rerum cognitionem pertinent. Tradunt etiam plurimas cum de Antepredicamentis, tum de Postpredicamentis Regulas, parum utiles, quæ ferè numquam in illis peccatur. Ideoque nos ab his expendendis abstinuimus.

7. Idem hoc in loco multa quærunt de *Sermone*, quæ potius ad Criticam aut Grammaticam, quam Logicam spectant, quorum hoc præcipuum est; cum verba signa sint cogitationum, seu idearum, an sint ejusmodi signa naturâ suâ, an verò institutione hominum? *Plato* olim prius admiserat, sed plerique alii Philosophi posterius; ac sanè manifestum est rem ex humano arbitrio pendere, quoniam Gentes variæ varia iisdem ideis, unde orta est tanta Linguarum varietas, impulerunt nomina.

8. Hoc itaque misso, observandum potius est ex sermone ideas sæpe obscuratas fuisse. Nempe,

C 5

Kk

ita adusuefacti sumus ideis quasdam voces adjuungere, ut etiam, cum apud nos taciti cogitamus, vix temperare possimus quin tacito quodam sermone sensu animi exprimamus. Adjuvamus etiam multum aliorum monitis aut inventis, in investigatione veri; nec ea aliter cognoscere possumus, nisi ex sermone, aut Scriptis. Igitur si sermo noster, aut aliorum, non sit satis perspicuus; metuendum est ne idee nostræ obscurentur, & in indaganda veritate præpediamur.

9. Ostendimus autem, in Arte Critica*, cum innumera esse obscura in sermone hominum, tum etiam multa omni sensu carere. Idem sæpe faciunt homines, ubi de rebus ignotis verba faciunt, quod feret à cæcis natis, qui inter se de coloribus disputarent; quod ex aliorum sermone didicissent nomina colorum, variâque de iis observationes, quæ omnia postea memoriter recitarent. Ut ejusmodi sermo nihil aliud esset, quam certa inanum collectio sonorum: ita non raro homines, instar campanarum, sonitum sine sensu disputantes edunt. Atque hoc evenit cum sæpe alias, tum potissimum ubi de rebus, quas *humanæ mentis* fatentur, sermones habent.

10. Hæc cum ad aliam Artem pertineant, hic non exequiemur; monebimus tantum paucula, quæ ad Artem ratiocinandi spectant. Primum est ubi veritatem alicujus rei, quæ non pendet ab aliorum narratione, investigamus, esse quantum fieri potest, tacitum etiam sermonem vitandum; ne nos verba obscura, quibus fortè adfuevimus, fallant.

11. Se-

* P. 2, *Sec. I. C. VIII. & IX.*

17. Secundum est, si abstinere ab ea re non possumus, inter meditandum; aut si efferendum sit quod cogitamus, vitandas esse omnes obscuritates; ex quibuscumque tandem nascantur causas, quarum præcipuas in *Arte Critica* enumeravimus. Numquam condonanda est obscuritas, nisi iis qui clariùs loqui nesciunt; quos tamen potius tacere, quam alios aut fallere, aut cruciari ambiguo sermone, deceret.

12. Si verò alios loquentes audiamus, aut eorum Scripta legamus, utendum esset iis cautionibus quas recensuimus, in eodem opere Critico; si non liceat interrogare eos qui loquuntur, aut scribunt. Alioquin si sciscitantibus nobis respondere parati sint, ubicumque occurret dictio obscura, rogandi sunt eam definiant. Si bonâ fide agunt, nec volunt nobis fucum facere, humquam ejusmodi definitiones negabunt; si negent, non sunt ampliùs audiendi, qui enim non vult intelligi, dignus non est cui aures præbeantur. Ceterum de Definitione Vocum, in Parte sequente, ubi ad *Definitionem* ventum fuerit, ageamus.

Prima Partis Logica Finis.

C 6

L O.

LOGICÆ

PARS SECUNDA.

De Judiciis.

CAPUT I.

De Judicio Mente concepto, & Verbis
expresso.

I Deis & proprietatibus idearum singillatim consideratis, ad Judicia, in quibus plures comparantur ideæ, deveniendum est. Et ante omnia quidem, judicium, quatenus in Mente hæret, à verbis quibus exprimitur, si velimus scire quid sit, probè distinguendum est.

2. Judicium, quatenus Mente continetur, est *relationis*, quæ inter duas aut plures ideas intercedit perceptio. Sic, quando judico Solem esse majorem Lunâ, comparatâ utriusque ideâ, ideam Solis majorem esse ideâ Lunæ animadverto; atque in hac perceptione adquiescit Mens mea, nec quidquam ea de re ampliùs quærit. Cùm duos numeros esse inæquales judico, animadversâ eorum inæqualitate, Mens mea eos ampliùs eo respectu non expendit; sed tantùm post examen, inæquales compertos esse, memoriæ mandat.

3. Ob,

DE JUDICIIS. CAP. I. 61

3. Observandum est posse Mentem nostram obscuris ideis, non minùs ac claris, adsentiri; seu quasi aliquid comperisset, quod tamen non comperit, in eo adquiescere, & quod visa est sibi comperisse memoriæ mandare. Ita possumus existimare stellas fixas minores esse Lunâ, comparatis stellarum fixarum, & Lunæ obscuris ideis; & postmodum rem quasi indubitatam statuere. Sed etiam adsensum nostrum, donec accuratè consideratis ideis res clara evaserit, possemus cohibere; sin ad perspicuam perceptionem pervenire nequeamus, in dubitatione nostra hærerè, rēque quasi dubiam memoriæ mandare. Facultas autem, quam in nobis esse sentimus, adsensus obscuris præbendi, vel negandi, vocatur *Libertas*.

4. Verùm ubi res ad summam perspicuitatem devenit, ea facultate ampliùs uti non licet. Neque enim exempli causâ, à nobis impetrare possemus ut crederemus his duos non esse quatuor, partem non esse minorem toto, aliâque similia evidentissimæ veritatis Axiomata. Statim ac ea intelligimus, Mens necessariò adquiescit, nec inquirendi ampliùs vel minimam cupiditatem in se animadvertit.

5. Hujusmodi est judicium, quatenus in Mente hæret; ubi autem verbis exprimitur, vocatur *Propositiō* vel *Enunciatio*; in qua semper aliquid negatur, vel affirmatur. Ea pars propositionis, de qua affirmatur aut negatur aliquid, *subjectum*; altera vero quæ de illa prædicatur, negando aut affirmando, *predicatum* vocatur. Ita quando dicimus: *paupertas est sublevanda*, aut *paupertas non est vitium*, vox pau-

C 7

per-

ertas est *subjectum*, *sublevanda* & *vitium* sunt *adtributa*, aut *predicata*. Præter hæc duas partes consideranda est *copula*, quæ, cum est sola, adfirmatur relatio quadam inter subjectum & prædicatum esse; additâ verò particulâ negativâ, eadem negatur relatio. In priore propositionum adlatarum, inter ideam paupertatis & ideam subsidii adfirmo relationem esse; adeo ut paupertas, in animo meo, ideam subsidii complectatur, vel secum trahat. In posteriore, ideâ paupertatis excitari in me notionem rei vituperandæ. nego.

6. Propositiones interdum pluribus, interdum paucioribus vocibus exprimuntur. *Achilles infamis* est integra propositio, idem est enim ac si dicerem: *Achilles est infamius*. Vox *perii* continet integram propositionem, idem enim exprimit ac si dicerem: *Ego fui periens*. Hæc cogitanti nullam difficultatem pariunt, neque quidquam conferunt ad cognitionem veritatis, nisi quatenus nostris, aut alienis verbis expressa est. Verum, ut sæpe monuimus, Logica Veterum ars fuit loquendi, non minùs ac cogitandi.

7. Observandum porro terminos, quibus Propositiones constant, vocari *simplices*, quando sunt unicâ voce expressi; ut, *Deus est bonus*: *complexos* verò quando pluribus; ut, *Deus, qui est bonus, non potest miseriâ hominum gaudere*. Quod jam supra Part. I. Cap. XI. §. 2. pluribus ostensum.

CAPUT II.

De Propositionibus Universalibus & Particularibus.

1. Ideas divisimus in Universales, Particulares & Singulares, eodémque modo posse distribui voces, quibus exprimuntur, innuimus. Sic quoque dividuntur Enunciationes.

2. Cum subjectum universale est, seu in tota extensione sua sumitur, nullâ exceptâ specie, neque ullo individuo, quæ sub eo continentur; tum propositio est universalis. Universalitas exprimitur voce *Omnis*, ubi affirmativa est; Propositio: voce *nullus*, ubi negativa. *Omnis homo est liber*, est propositio universalis affirmativa. *Nullus homo est liber*, est universalis negativa.

3. Cum verò adicitur subjectum aliquâ notâ, quâ ostendimus non omnes species, omniâve individua quæ continentur sub ea voce, comprehendendi, tum Propositio particularis dicitur; ut, *Aliquis homo est liber*. Voce *aliquis* significamus quidquid comprehenditur vocabulo generali homo, hic à nobis non intelligi; sed tantum partem aliquam, quam voce *aliquis* designamus.

4. *Singulares* vel *individuales* sunt, quibus aliquod de individuo adfirmatur; ut *Alexander fuit iracundus*. Hujusmodi propositiones magnam habent cum universalibus adfinitatem, in eo sitam quod utrarumque subjectum, secundum totam

ram suam extensionem, sumatur; unde fit ut in Argumentationis Regulis, Individuales Propositiones pro Universalibus habeantur, ut ex quarta Parte liquebit.

5. Universalitas, & particularitas Propositionum earum *quantitas* dicitur à Scholasticis: quemadmodum affirmatio; aut negatio *qualitas*.

6. Hisce positis, Propositiones cum secundum quantitatem, tum secundum qualitatem, divisæ, referuntur ad quatuor genera; quæ designantur litteris A, E, I, O, ad memoriam adjuvandam, & ad facilius tradendas Regulas de Syllogismis, ut ex quarta Parte adparebit.

A designat Universalem affirmativam; ut, *Omnis homo est liber*.

E Universalem negativam; ut, *nullus homo est liber*.

I Particularem affirmativam; ut, *aliquis homo est liber*.

O Particularem negativam; ut, *aliquis homo non est liber*.

Versiculus duobus hoc comprehensum est:

Adferit A negat E, verum generaliter ambo.

Adferit I negat O, sed particulariter ambo.

7. Ceterum licet, accurate loquendo, omnino Propositio, ubi occurrunt notæ universalitatis, ejusmodi esse deberet; attamen sermonis usus, qui nunquam à Philosophis pendit, multas Propositiones probat, quæ terminis universalibus conceptæ, non debent universaliter intelligi. Licet Dialectici pluribus hac de re agant,

agant, nos eam non adtingemus hic, quia questio est ad Criticam pertinens, quæ docet quemadmodum Linguæ sint intelligendæ; non Logicam, quæ, intelligi quod dicitur statuit. Ideoque de ejusmodi Propositionibus egimus P. 2. Sect. 2. C. vi. nostræ Criticæ. Hac de re etiam multis egit Scriptor Gallicus *Logices*, quæ *Portus-regii* dici solet. P. II. C. x. Verum quidquid habet huc redit; nempe, ut judicium feratur de sensu ejusmodi Enunciationum oportere loquentis animum aliunde esse notum, ejusque cognitionem nobis perspectam; quandoquidem sensus ex ipsis verbis, ex notione receptâ intellectis, non satis liquet.

8. Ad investigationem veri magis pertinet observatio, ex iis quæ de Substantiis antea diximus profluens. Nimirum, universales Propositiones, ubi sermo est de generibus & speciebus Substantiarum, non posse certo statui rebus ipsis consentaneas; quia cum earum essentias non norimus, omnes Substantias, quibus quædam attributa simul inesse videmus, esse, etiam in iis quæ non novimus, similes pronunciare non possumus. Exempli causâ, in omnibus hominibus quædam attributa similia, constanter videmus. Sed quis nos docebit utrum eorum Mentes omnes similes sint, adeo ut quidquid discriminis est inter eas, oriatur ab externis causis, ut à corpore, ab educatione, & similibus; an verò sit inter eas, in ipsa Mentium substantia, discrimin? Posterius videtur persuadere discrimin ingeniorum, quod deprehenditur in fratribus eodem modo educatis; sed quoniam nobis non constat cerebrum in iis eadem ratione dis-

dispositum, posset & ingenii discrimen ab ea varietate oriri.

9. Ita quoque qui audacter omnium corporum intimam essentiam esse statuunt eandem, si verè sentiant; veritatem casui potius, quàm perspicuæ cognitioni debent. Posset enim intima variorum corporum essentia planè differre; licèt quibuscumque attributis, quæ nobis nota sunt, inter ea conveniat. Igitur cùm de Substantiis effata generalia proferuntur, cavendum ne adsentiamur iis, quæ intimas earum essentias perspectas esse statuunt.

10. Atia Modorum, quorum totam essentiam novimus, ratio est. De iis effata quævis generalia, indubitate veritatis, proferre possumus. Atque hinc fit ut Geometria, quæ circa modos versatur tota, fundamentis nitatur certissimis, & universales regulas de omnibus figuris, & magnitudinibus easque inconcussas tradat.

CAPUT III.

De Propositionum Oppositione.

1. Propositiones *opposite* dicuntur, quarum in altera negatur, quod in altera affirmatur, vel totum, vel partim; *Contradictoria* verò, ubi quantitate & qualitate opponuntur, ut: *Omnis homo est liber*: *Aliquis homo non est liber*; prior enim est universalis affirmans, posterior particularis negans.

2. Si qualitate differant, sed consentiant quantitate, *contraria*, vel *subcontraria* in sermone scholasticorum dicuntur; & *contrarie* quidem, quando ambae sunt universales, ut, *nullus homo est liber*,
omnis

omnis homo est liber; *Subcontraria* verò, quando particulares, ut, *aliquis homo est liber*, *aliquis homo non est liber*. Verum in aliorum hominum sermone, *Contraria* & *Contradictoria* passim miscentur.

3. Regulas hæc condiderunt Philosophi de ejusmodi Propositionibus veras, & contra quas nemo peccat sani cerebri, exceptis Theologis quibuscumque. Prima est *Contradictoria* *numquam simul esse vel veras, vel falsas*. Si omnes homines sint liberi, non potest fieri ut aliquis eorum non sit liber, & vice versâ.

4. Secunda est: *Contrarias numquam esse simul veras, sed posse quidem utraq; falsas esse*. Fieri nequit ut omnes homines liberi sint, si nullus libertate fruatur; nec posterius verum esse potest, nisi prius sit falsum. Sed si quis diceret *omnes homines esse bonos*, posset hoc æquè falsum esse ac *contraria*, *nullum hominem esse bonum*; quia possunt aliquot homines esse boni.

5. Tertia est: *Subcontrarias posse simul esse veras*; ut, *aliquis homo est bonus* & *aliquis homo non est bonus*. Sed non possunt esse simul falsæ, ut adparet ex duabus Propositionibus adlatis. Nam si falsum est aliquem hominem esse bonum, verum est aliquem hominem non esse bonum.

6. Oppositis Propositionibus adnumerantur à quibusdam *subalterne*, hoc est, quarum una particularis sub altera universali continetur. Sed, propriè loquendo, non sunt oppositæ; quoniam nulla in iis est negatio affirmationi contraria, qua in re sita est oppositio. Propositiones *subalterne* sunt: *Omnis homo est liber*, & *Aliquis homo est liber*, quarum posterior priore continetur.

7. De hisce observandum primò, *ex veritate Universalis propositionis, sequi veritatem particularis, sed non vice versâ*: Secundò, *si particularis sit falsa, falsam etiam esse universalem, sed non vice versâ*: Tertiò, *universalem & particularem subalternam posse esse nonnunquam utramque falsam, interdum utramque veram*. Omnes homines esse mortales, aliquemve eorum esse mortu obnoxium æquè verum est; at æquè falsum omnes homines initio carere, & aliquem hominem ab æterno esse.

8. Multa hic Philosophi tradunt de reductione Propositionum oppositarum ad eundem sensum, mutatis pauculis verbis; sed cùm potius pertineant ad sermonem, quàm ad rectè cogitandi Artem, ea omitemus. Eadem de causâ, non adtingemus quæ spectant ad conversionem Propositionum, de quibus consuli possunt Logici, ab iis quorum hæc adcuratiùs nosse intererit.

9. Licèt quæ de Propositionibus contradictoriis & contrariis dicta sunt extra omnem dubitationis aleam, apud Philosophos, posita sint; non eadem est Theologorum sententia, quorum multi duas contradictorias Propositiones, divinâ potentiâ, simul veras esse posse contendunt. Aiunt enim corpus unum posse esse simul aliquot pedes longum, & latum, & omni extensione carere. Existimant de corpore uno Christi posse dici: *Hoc corpus est extensum, & Hoc corpus non est extensum*, atque utrumque æquè verè.

10. Verùm ad hanc portentosam sententiam, sponte suâ & nexu perspicuarum ratiocinationum,

num, adducti non devenerunt. Defendendum iis fuit dogma *Transsubstantiationis*, quod paulatim & involucre vocum obscurarum tectum, priusquàm Philosophicè expenderetur, subiit. Hinc factum ut Philosophia Aristotelica, quæ postea in Ecclesiam Latinam ingressa est, *primùm sit damnata; deinde eâ lege admissa, ut quædam quæ vera Philosophicè essent, haberentur Theologicè falsa.

11. Hic quidem divinam potentiam, cui ab hominibus limites poni nefas est, prætendunt. At dubium est nemini, quin plurima quæ ab hominibus non capiuntur facere possit Deus; verùm cùm aliquid affirmamus tam de Deo, quàm de aliis rebus, oportet nos intelligere quid dicamus; etenim si verba sine sensu effundamus, ut nulla iis subjecta est potestas: ita nec ullius opinionis sunt signa. Igitur qui affirmant duas contradictorias simul esse veras, potentiâ divinâ, an intelligant quod dicunt, & verbis exprimant quod intelligunt, rogandi sunt.

12. Sanè ex eorum responsonibus adparebit eos non magis quod dicunt, quàm nos qui negamus, intelligere. Itaque quando diximus eos *existimare, sententiâque* fovere de hac re aliquam, loquuti sumus ex usu vulgi, secundùm quem usum contradictoria credi dicere solemus. Alioqui dicendum fuisset Theologos Pontificios habere verba, quæ veritatè adlatæ contraria sono videntur, sed sub quibus nulla reverà latet opinio; Ideoque quantumvis pertinaciter iis verbis utantur, nihil ab iis hac de re credi, nisi quod ceteri homines sentiunt. Opinio enim iudicio

niti-

* Vide Jean, Lamoignon de Vasia Fortuna Aristotelis.

70 LOGICÆ. PARS II.
nititur; quod de ideis inter quas relationem nul-
lam, neque clarè, neque obscurè videmus, fer-
ri nequit.

CAPUT IV.

De Propositionibus Simplicibus & Com- positis.

1. *Simplices* dicuntur à Logicis Propositiones,
que unico tantum subiecto & predicato con-
stant, ut *Deus est misericors*. Compositæ verò
que habent plura subiecta, aut predicata; ut,
Odium & Amor, sunt adfectus oppositi; *Odium*
proximi est vitium & furor; *Odium & amor sunt*
utriusque & noxia.

2. Compositæ Propositiones in varia genera di-
viduntur, quorum hæc duo sunt maximè univer-
salia; nempe, vel eorum compositio verbis diser-
tis expressa est, vel latet. Posteriores vocantur Dia-
lectici exponibiles, deque his Capite sequente age-
mus; de prioribus in hoc.

3. Propositiones discretè compositæ, ad sex
classes rursus referuntur. Sunt, nempe, vel *Copu-*
lative; aut *Disiunctivæ*; vel *Conditionales*; vel
Causales; vel *Relative*; vel *Discretæ*.

4. *Copulative* dicuntur, eas, in quibus plura sub-
iecta, vel predicata, conjunctione adfirmante aut
negante, copulata sunt; ut, *Divitiæ & nobilitas*
sunt superbie causa, vel: *Nec divitiæ, nec nobili-*
tas sunt sapientiæ causa. Iterum subdividuntur in
tres classes, sunt enim vel plura subiecta, vel plura
predicata, vel plura subiecta & prædicata simul.

5. Ut

DE JUDICIIS. CAP. IV. 71

5. Ut hæc propositiones sint veræ, oportet utra-
que pars, quibus constant, verè adfirmari aut ne-
gari possit. Ita verè dicere possum, *Divitiis &*
nobilitatem esse superbie causas, quia adfirmatio
de utroque subiecto vera est. At falsa esset Pro-
positio hæc: *Divitiis & pietas sunt superbie cau-*
sæ; nam verè quidem hoc adfirmes de divitiis,
falsò verò de pietate.

6. Contrariæ harum propositionum, quæ,
nempe, sunt copulativæ, non sunt simpliciter
negativæ, aut quibus oppositum aliquid adfir-
matur aut negatur; sed eæ demum, in quibus
copula adfirmatione, aut negatione adficatur.
Ita Propositionis adlatæ, *Divitiis & nobilitas*
sunt superbie causa, contraria hæc est: *Divitiis*
nobilitati conjunctæ non sunt superbie causa. Nam
quod hic adfirmatur aut negatur adicit con-
junctionem ET; considerantur enim divitiæ & no-
bilitas, ut copulativæ.

7. *Disiunctivæ* propositiones sunt, in quibus
est conjunctio disjunctiva; ut, *Amicitia pares*
aut accipit, aut facit. Ut hujusmodi Propositio-
nes sint veræ, nihil esse debet medium, aut ter-
tium. Si quis dicat: *Homines sunt necessariò aut*
rubri, aut cærulei, fallitur; quia sunt alii colo-
res, præter cæruleum & rubrum. Harum con-
trariæ sunt, in quibus negatur disjunctionis ve-
ritas; ut, *Amicitia pares nec accipit, nec fa-*
cit.

8. *Conditionales* sunt, quarum partes condi-
tionali particulâ si copulantur; ut, *Si sol stat,*
terramoveatur. Prior pars vocatur *antecedens*, po-
sterior *consequens*. Consequentia veritas hæc sola
spectatur, quæ potest esse recta, licet utraque pars
falsa

falsa sit; eâ enim ratione ad absurdum reducitur principium falsum, ut, *si Deus plebs innocentes, est injustus*.

9. Consequentia autem est *proxima*, vel *remota*. *Proxima* est, ubi ex priore parte, nullâ aliâ interpositâ idâ, posterior sequitur. In propositione modò adlata, non est consequentia proxima, quia ut admittatur ejusmodi Propositio, statuendum injustitiam esse punire innocentes; quo ignorato, obscura est consequentia. Hæc ergo consequentia *remota* vocatur. *Proxima* est in hac propositione, ubi nihil subintelligitur: *si numerus est septenarius, est minor denario*. Ex sola comparatione duarum harum idearum, consequentiæ elucet veritas.

10. Contrariæ hæc propositiones sunt, in quibus negatur veritas consequentiæ; ut *si Deus plebs innocentes, non propterea injustus est*.

11. *Causales* Enunciationes dicuntur, in quibus occurrunt causales particule *quia*, vel *ut*. Sic, *Homo creatus est, ut Deus ei beneficeret*; vel *quia Deus ei benefacere voluit*. Ut ejusmodi propositiones sint veræ, oportet ut quod exprimitur eâ parte, antequam est *ut*, vel *quia*, seu ad quam causalis particula pertinet, sit causa ejus quod exprimitur parte alterâ. Ita nisi beneficentia Dei causa esset creationis hominis, falsa esset propositio adlata. Ideoque contrariæ harum Enunciationes negant tantum id esse causam, quod causa dicitur.

12. Ad hæc Propositiones referuntur quæ dicuntur *reduplicativæ*, in quibus adhiberi solent particule *quæ*, aut *quatenus*, vel aliæ similes; ut,
Homo,

Homo, quatenus homo, rationalis; quæ homo, mortalis est.

13. *Relativæ* Propositiones dici solent, quæ aliquam comparisonem, seu relationem complexi censentur; ut, *tanti sis quantum habeas*. Sed accurate loquendo, omnes Propositiones complectuntur relationem, ut *Cap. IV. P. 1. & Cap. I.* hujus secundæ Partis ostendimus. Omnium Propositionum veritas nititur veritate relationis, quæ est inter ideas; quæ in iis comparantur, non minus quam veritas harum Propositionum, quibus comparatio disertè expressa *relativis* nomen fecit. Contrariæ omnium Propositionum, ut & harum, sunt, in quibus negatur relatio, quæ inter ideas esse statuitur.

14. *Discretivæ* dicuntur, quæ varia judicia continent, ita ut varietas illa adversativis particulis *sed*, *tamen* &c. notetur, nisi subintelligantur; ut *Romani victi sunt ab Annibale praliis plurimis, sed non bello: Romani exercitus disciplinâ, non numero militum, vincebant*. Debet esse inter membra harum Propositionum oppositio, ut sint veræ, aut sensum aliquem fundant. Inepti essent hæc Propositio: *Romani sirenii quidem erant, sed loquebantur Latine*, nam Latinus sermo nihil huc facit.

15. Contradicitur hæc Propositionibus, tribus modis; ut, *Romani exercitus vincebant non disciplinâ, sed numero*; & hæc est directâ contradictio; obliquiores sunt: *Romani exercitus vincebant neque disciplinâ, neque numero*; & *vincebant cum disciplinâ, tum numero*.

CAPUT V.

De Propositionibus Exponibilibus, seu sensu Compositis.

1. **S**unt, uti diximus Capite superiore, §. 2. aliæ Propositiones compositæ, quarum tamen compositio discretè expressa non est. Idèò, ut adpareat, expositione indigent, proptereaquæ exponibiles dicuntur. In quatuor classes dividuntur; sunt, nimirum, *Exclusivæ*, *Exceptivæ*, *Comparativæ*, *Inceptivæ*, & *Desitivæ*.

2. *Exclusivæ* dicuntur eæ, in quibus prædicatum soli subiecto convenire affirmatur; ut, *sola felicitas æterna est propter se optanda*. Hæc propositio constat hisce duabus: *optanda est felicitas, & ea quidem felicitas quæ æterna est*. Contradicti potest tribus modis, 1. si negetur prædicatum subiecto convenire, ullâ ratione: 2. si dicatur etiam aliis convenire: 3. si utrumque hoc conjunctionem dicatur.

3. *Exceptivæ* sunt, in quibus aliquid de quapiam re affirmatur, excipiendo quampiam ejus proprietatem, aut partem, aut aliquod ex subiectis inferioribus, quæ illi rei subsunt. Ita dicimus, *hominem in errorem non delapsurum, nisi abuteretur libertate sua; hominem esse immortalem, si corpus excipias; homines esse albâ aut fuscâ facie omnes, exceptis Æthiopicis*. Ceterum *Exclusivæ* ab *Exceptivis*, solâ phrasi differunt; ideoquæ iis eodemmodo contradicuntur.

4. *Com-*

4. *Comparativæ* sunt, in quibus fit comparatio inter duas aut plures res, quarum una, aut plures majores aut minores aliquo sensu aliis dicuntur; ut, *Achilles Hectori fortior fuit; Patroclus Hectori inferior erat fortitudine*. Continentur in hisce propositionibus duæ aliæ: *Achilles fortis fuit, imò ipso Hectori fortior; Patroclus fortis quidem fuit, sed non æquè ac Hector*.

5. Contradicitur hisce Propositionibus, cùm Propositionem subintellectam & latentem negando, tum ipsam comparisonem impugnando. Ceterum cavendum ne putemus positivum gradum ejus comparativi, qui in Propositione adhibetur, utrique ideæ convenire. Ita interdum dicimus; *Melior est honesta paupertas malè partis divitiis*, nec tamen volumus dicere malè partas divitiis bonas esse, seu laudabiles. Igitur in hac propositione non sunt quærendæ hæ duæ: *bonæ sunt divitiæ malè partæ; melior tamen est paupertas*; sed hæ; *honestâ paupertas non est mala, seu vituperanda; at vituperandæ sunt divitiæ malè partæ*.

6. Cùm aliquid dicimus incipi, aut desinere, duo continentur in Enunciationibus, judicia; quorum unum respicit ad statum, in quo res ante id tempus quo incepit, aut desit, erat; alterum ad eum in quo est, ab eo tempore. Propositio inceptiva dicitur, exempli causâ, hæc: *Lingua Latina à Tiberii principatu corrumpi cœpit*, idem enim est ac si diceremus, *Linguam Latinam ante Tiberium puram fuisse, sed corrumpi cœpisse ejus ævo*. Desitiva verò hæc: *Romana lingua desit esse pura, ab eo tempore, quo innumeri peregrini Romanâ civitate donati sunt*.

D 2

7. Mi-

7. Mirum est à Philosophis non esse additam hîscæ Propositionem *continuativam*, quæ tria complecteretur iudicia; ut si quis dicat: *sub Augusti principatu, pura remansit Lingua Latina?* hac enim propositione tria significantur, 1. ante Augustum puram fuisse Linguam Latinam: 2. sub eo puram remansisse: 3. sequentibus ætatibus corruptam fuisse.

8. Inceptivis & desitivis contradicatur, duabus Propositionibus, quas continent, contradicendo; continuativis verò contradiceretur tripliciter, negando tres Propositiones quæ in iis latent. Verùm hæc omnia, licet vera, aliquem fortè usum habent in intelligendo sermone alieno, & suis cogitationibus ad normam Artis exprimentis; at in investigando vero exiguum, aut pænè nullum.

9. Eodem pertinet observatio, quæ ad omnes memoratas in hoc Capite propositiones spectat, nempe, licet multifariam eis contradici queat, attamen cùm simpliciter negantur, exclusionem, exceptionem, comparisonem, inceptionem, desitionem, aut continuationem censeri negativâ conjunctione adfectas, nullâ latentium propositionum ratione habitâ. Ita si dicam *sub Tiberii principatu Linguam Latinam corrumpi cepisse*, idque simpliciter negetur; negationis hîc sensus erit, *non cepisse eam tunc corrumpi*.

C A

CAPUT VI.

De Propositionibus Complexis, & Incidentibus.

1. CUM definierimus Propositiones Compositas, eas quæ multiplex habent subjectum, aut prædicatum; sequitur eas simplices esse omnes, quæ unicum habent prædicatum ac subjectum, quantumvis hæc complexa sint. Ita Propositionio hæc simplex habetur: *quicumque virtuti constanter adhaeret, neque hominum sermones curat, est beatus*; quia quæcumque præcedunt copulam EST unum subjectum constituunt, non minùs ac si esset, loco tot vocum, vocabulorum *Pius*. Nempe, hîc spectatur animus loquentis, qui non est adfirmare quempiam constanter virtuti adhærere, aut ab eo contemni sermones Vulgi: hæc non spectat hîc, sed ponit. Vult tantum adfirmare eos, qui ita se gerunt, esse beatos.

2. Atque hæc observatio locum habet, in omnibus ejuscemodi Propositionibus, quacumque tandem ratione sint conceptæ; seu sint nomina adjectiva quæ substantivo conjunguntur, ut *Cæsar, Imp. Romanorum maximus, Pompeium vicit*; seu pronomen qui intercedat, ut, *is Cæsar, qui Pompeium acie judit, fuit vir doctissimus*, seu alio quovis modo.

3. Propositiones porò complexæ sunt duàm generum; nam aut in *materia* Propositionis, hoc est, in prædicato, vel subjecto; aut in *forma*, hoc est, in copulâ, complexio est. Facile est fingere Propositiones in *materia* complexas; in

D 3

for-

forma verò complexæ, hoc est exemplum: *Ego adfirmo terram esse mobilem*; huc enim redit hæc Enunciatio; *Ego sum adfirmans terram esse mobilem*. Voces autem *sum adfirmans*, quæ copula sunt, complexum quid denotant, quod neque ad prædicatum, neque ad subiectum pertinet. Atque ejusmodi sunt omnes Propositiones, in quibus copula exprimitur verbo activo, quod casus aut infinitivus sequitur.

4. Peripatetici inter Propositiones complexas quoad formam, quatuor species potissimum considerant, quas modales vocant, quia adfirmatio certâ ratione in iis modificatur. Nempe, aliquid dicitur esse possibile, contingens, impossibile, aut necessarium. Sic possumus dicere: *Cæsarem erat possibile à Pompeio vinci*, vel *non erat possibile. A Pompeio erat contingens Italiam deserere*; hoc est, poterat hoc fieri, aut omiti. Necessè erat, *terram interpositâ, Eclipsin Lunæ creari*. Multa subtiliter de hisce modis observant Peripatetici, quæ ut supervacanea, aut alibi commodius tradenda omitimus.

5. In complexis Propositionibus quoad materiam, occurrunt Propositiones quædam, quæ à nobis incidentes vocabuntur; quia inter loquendum earum incidit mentio, quasi rerum cum ea, quam præcipue dicere volumus, connexum. Sic dicimus: *Cæsar, qui suis summus Imp. Pompeium, qui est ipse egregius Imp. erat, vici*. Præcipuus hujus Propositionis finis est dicere à Cæsare victum fuisse Pompeium; & dum hoc dicitur, virtutis utriusque bellicæ incidit mentio.

6. Hic porro ad animum revocandum quod diximus supra P. I. C. XI. §. 3. de significatione pronominis QUI, QUÆ, QUOD, quod modò est determinativum, modò explicativum.

7. Cùm pronomen hoc dumtaxat explicativum est, tum subiectum potest ejus loco substitui: ut, *Alexander qui fuit filius Philippi bis Darium vici*. Possumus enim dicere: *Alexander fuit filius Philippi*. Nempe, id qui explicativum ibi tantum occurrit, ubi prædicatum Propositionis incidens adfirmatur de toto subiecto præcipue Propositionis.

8. Contrâ verò, ubi pronomen determinativum est, subiectum præcipue Propositionis non potest loco pronominis substitui; quia non de toto subiecto præcipue Propositionis adfirmatur. Ita cùm dicere queam: *Corpora, quæ pellucida sunt, habent poros*, non possum tamen dicere de corporibus in genere: *Corpora sunt pellucida*, neque enim omnia talia sunt.

9. Si quis querat, quid scire queamus pronomen relativum esse *certum* aut *incertum*? nihil est quod reponamus, nisi hoc pendere ex cognitione animi loquentis, quæ aliunde haurienda est, quæque sola ambigüe dicta clariora facit; ut pluribus in locis *Griecis* nostræ P. II. §. 1. observavimus.

10. Similiter agendum, in aliis Propositionibus complexis, in quibus incidentem distinguere sæpe aliter à præcipua non possumus, quam si sciamus quis sit scopus loquentis. Ita si animus mihi sit dicere gravia sponte deorum, terram versùs tendere, & ita mentem meam exprimam: *Omnes Philosophi docent res graves deor-*

deorsum sponte tendere, prior pars erit incidens, (*omnes Philosophi docent*) & addita ad confirmandam additionem sequentem. Verum si mihi tantum animas sit exponere sententiam Philosophorum, tunc priores tres voces ad præcipuam Propositionem pertinebant, seu partem unius Propositionis complexæ, sine *incidente*, constituent.

11. Propositionibus, quæ multipliciter complexæ, & in quibus plures occurrere possunt incidentes Propositiones, recensendis non immorabimur. Etenim, ut probè intelligantur, sunt dividendæ eæ Propositiones complexæ in simplices, & expendendæ ut aliæ, de quibus egimus.

12. Possent hic quædam addi, de *veritate* ac *falsitate* incidentium Propositionum, non inutilia; verum pertinent potius ad Criticam, & huc potissimum redeunt; veritatem & falsitatem incidentis Propositionis non pendere à veritate & falsitate præcipuæ. Potest esse præcipua vera, licet sit falsa incidens, & vice versâ. Itaque hæ propositiones Complexæ, non nisi cum distinctione, negari, aut admitti possunt.

CAPUT VII.

Quid sint Veritas & Falsitas, atque an detur certum utriusque discrimen.

1. Postquam historiam Propositionum absolvimus, prout in varias classes à Scholasticis rediguntur, majoris rem momenti expendendam series tractationis ostendit. Agendum de veritate ac falsitate in genere omnium Propositionum, ut verum à falso secernere discamus; quam.

quam in rem adsequendam Philosophi omnes summopere laborarunt. Atque hic etiam est hujus Artis scopus, etenim bene ratiocinando ad veritatis cognitionem pervenire conamur.

2. Vera dicitur Propositio, cum naturæ rei, de qua quidpiam affirmatur vel negatur, consentanea est. Ita cum dico *4 esse numeri 16*, ea Propositio est vera, quia consentanea est naturæ horum numerorum. Siquidem *4 esse æqualem bis 3*, Propositio erit falsa, quia non est horum numerorum naturæ consentanea.

3. Quicumque serid, & prout sentit, loquitur, se credere necessariò nihil medium esse, inter verum & falsum, fatebitur. Sanè omnis Propositio in se considerata nobis videtur aut falsa, aut vera; sunt enim res *contradictoriae*, *consentaneum esse*, & *non consentaneum esse cum natura rerum*. Sunt quidem Propositiones verisimiles, aut falsitatis suspectæ; at hoc ad naturam Propositionum, quæ est in se vera aut falsa, non pertinet; sed ad cognitionem nostram, quæ, quod adinet ad hujuscemodi Propositiones, nondum satis magna est, ut certò pronunciare queamus. Qua de re postea agemus.

5. Fuere olim Philosophi, qui hoc unum certum esse hominibus contendebant, *nihil esse certum*, præter hoc ipsum eorum Axioma; veritatemque nullum habere indicium, quo à falsitate in ceteris rebus distingueretur. Verum cum diffiteri non possent, quidquid viliitarent, se hoc Axioma: *nihil certum est*, verum existimare, oportet in hoc Axiomate fuerit, secundum eos, aliquod *κατὰ τοῦ* veri, propter quod id reliquarum propositionum omnium incertitudo

D 5

dini

dini eximebant. Ac sanè in eam delapsi erant sententiam, quòd se in iis quæ ab aliis Philosophorum sectis affirmabantur indubitata incertitudinis indicia invenisse existimarent. Igitur, dum videri volunt de omnibus dubitare, de omnibus certa iudicia ferunt, cum iudicant incerta esse omnia quæ ab aliis dicuntur. Itaque necesse non est ut oppugnemus *Pyrrhonios*, aut *Academicos* (nam verbis, potiusquàm re, dissentiebant) quasi negantes notam prorsus esse veritatem; qui se verè de omnium rerum incertitudine iudicare putabant, nec minus *Dogmatici*, quàm ceteri Philosophi, erant.

S. 4. *Cum iudicant &c.*] Vide *Ciceronem Acad. Quæst. I. IV. c. 9.* ubi rectè Lucullus ait hoc fuisse postulandum ab Academicis, ut hoc unum saltem, percipi nihil posse, perceptum esse dicerent.

7. Verùm ut nobismet ipsi satisfaciamus, querendum unde quod affirmamus de rebus id earum naturæ esse consentaneum sciamus. Animadvertimus, si in nos descendamus, quædam esse, quæ necessarîo ad sensum exprimunt; alia verò, de quibus iudicium cohibere possumus. Ubi inter duas ideas certam relationem videmus perspicuè, fieri nequit quin in ea perceptione adqueasamus, aut ut diutius de ea querendum putemus. Ita inter bis quatuor & octo, adèd manifesta est relatiò equalitatis, utan hoc ita se habeat dubitare nequeamus.

6. At si quis affirmaret *esse incolas in Luna*, diu pensitatà hac Propositione, deprehenderemus nos nequaquam necessarîo ei assentiri; cujus rei ratio est, quòd nullam videamus necessariam relationem inter Lunam & incolas. Relationem autem eam in dubium, donec evidens animo nostro facta sit, revocare possumus.

7. Hinc

7. Hinc colligere est, *evidentiâ* solâ, nobis omne dubium eximi. Superest quæramus, an ex eo quòd de Propositione nullâ ratione dubitare possumus, sequatur eam esse veram?

8. Primum, circa hanc questionem observandum eam esse inter Homines planè supervacaneam; quia quodcumque tandem de ea iudicium feramus, naturam nostram non mutabimus. Evidentibus semper necessarîo assentiemur, & potestatem in nobis dabitur de obscuris sentiemus. Ea quæstio agitari posset inter Naturas alias Rationis participes, de nobis confabulantes; sed hominibus planè inutilis est.

S. 8. *Evidentibus &c.*] *Cicero Acad. Quæst. I. 13.* *Ut nosse est lancero in libra, ponderibus impostis, deprimi; sic animum perspicuis cedere.*

9. Secundò, si evidentia reperiretur in Propositionibus falsis, necessarîo in errorem conjiceremur, quandoquidem necessarîo evidentia assentimur. Hinc sequeretur Deum, qui nos fecit, esse errorum nostrorum auctorem, quandoquidem in errorem nos ineluctabiliter impelleret. At facere ut fallamur non est nisi maleficæ naturæ, quod de Deo suspicari nefas. Atque huc redit etiam responsio anti adhibita; nempe, si quis quærat, quare fallere maleficæ esse naturæ putemus, aut quapropter id in Deum cadere non credamus? aliud ut sentiamus frustra à nobis impetrare nitamur.

10. Tertiò, veritatem necessarîo amamus, errorisque odimus; nemo enim non cupidus est cognoscendæ veritatis, nemo sponte fallitur. Quis autem à se impetrare queat, ut suspicetur ita nos à beneficio Numine creatos, ut id vehementissi-

D 6

mè

84. LOGICÆ PARS II

mè amemus, quod aut consequi nequimus; aut, si consequamur, id nos adeptos nullâ arte cognoscere queamus?

11. Quartò, si in evidentibus erraremus, ut in aliis; deprehenderemus aliquando inter evidentes Propositiones repugnantias, quæ occurrunt passim inter eas, quæ de rebus obscuris agunt. At contrâ, evidentiâ evidentibus semper consentanea sunt; cùm passim evidentiâ ab obscuris dissentiant. Unde colligere est Evidentiâ non esse fallacem, atque in Obscuritate sola errorem latere posse.

12. Igitur Evidentiâ veritatis est *καθηκον*, eâque demum vera censere nos oportet, quibus necessariò adsentimur. Nam hoc est quoque Evidentiæ proprium *καθηκον*, ut adsensum necessariò eliciat. Quæcumque ergo evidenter cernimus consentanea esse rebus, de quibus agimus, ea vera esse censenda sunt. Contrâ ubi Propositionem esse contrariam naturæ rei, de qua sermo est, evidenter videmus, eam falsam merito dicimus.

13. De iis verò, quæ obscura sunt, iudicium ferre temerarium est, ut observatum P. I. C. IX. *de obscuritate & perspicuitate idearum*, ubi quæ à nobis dicta sunt non repetemus. Ceterùm quia sæpe temerè evidentiâ dicuntur, quæ reverâ obscura sunt; quicumque in eum errorem incidere nolet, eum oportet iudicium cohibere quoad potest, & cavere ne adfectu ullo præpediatur, ubi veritati rerum cognoscendæ incumbit. Tum demum obscuris, adeoque falsis, numquam adsentietur.

C A

DE JUDICIIS. CAP. VIII. 85

CAPUT VIII.

De Perspicuitatis gradibus, deque Verisimilitudine.

1. Quoniam omnia quæ credimus non nituntur evidenti cognitione, Philosophi varios in iis quæ novimus observarunt gradus; qui ad hosce tamen duos possunt referri, *Scientiam*, & *Opinionem*.

2. *Scientia* est cognitio ex ipsis rei, de qua agitur, introspectione petita, & quæ omnem dubitationem excludit. Potest autem oriri ex simplici intuitionem idearum, ut cum considero hanc Propositionem: *solum est majus sua parte*, & similes, quarum veritas solâ evidentiâ, sine ratiocinatione, cognoscitur: aut ex principiis evidentibus certa deducendo conclusaria, etiam remotiora; quales sunt Geometrarum Demonstrationes innumera, per longam ratiocinationum seriem ex primis principiis necessariò deducta.

3. *Opinio* est assensus animi præbitus Propositionibus non evidenter primo introitu veris, neque ex veris necessariâ consequentiâ deductis, sed quæ speciem veri præ se ferre videntur. Ita verisimile est Scriptores vitæ Alexandri ejus res gestas nimium extulisse. Amazonum Reginam ullam ab eo exceptam fuisse, aut ab eo Caucasum montem umquam conspectum, verisimile non est.

D 7

4. S

4. Solent nonnulli hisce addere *Fidem*, quæ est adfensus præbitus rem dicenti, quam ipsi non vidimus, neque ratiocinatione invenimus. Verum aut illa Fides nititur collectione necessariâ ex evidenti ratiocinatione deductâ, aut tantum opinionie verisimili; ideoque ad superiorum alterutram referri potest.

5. Hisce adjici possit *dubitatio*, vel *dubius adfensus*, quamquam hic quoque est *Opinio*, solètque generali nomine *Opinionis* contineri. Tunc est *dubius adfensus*, quando *levis* est *verisimilitudo*; quæ, cum magna est, firmam *Opinionem* parit. Verum ut hæc melius intelligantur, gradatim progrediemur à *verisimilitudine* incipiendo, donec ad *evidentiam* devenierimus.

6. Cum, ut in antecedente Capite vidimus, veræ Propositiones ex dicantur, quæ sunt consentaneæ naturæ rerum, de quibus esserunt; verisimiles sunt, quæ videntur naturæ rerum consentaneæ. Ea verisimilitudo potest esse major, aut minor; ac proinde *Opinionem* firmiorem, aut infirmiorem gignit. Nititur autem, alienâ auctoritate; rei naturâ; cognitione, ac experientiâ nostrâ, seu verâ, seu falsâ; animique nostri adfectione & ratiocinationibus.

§. 6. Nititur Sec. Cicero de Inventione Lib. I. cap. 29. *Pro dubio est id quod fieri solet, aut quod in opinione positum est, aut quod habet in se ad hac quamdam similitudinem, sive id falsum est, sive verum.*

7. Ut à minima verisimilitudine ad maximam eamus, primò observandum infimum gradum verisimilitudinis niti alienâ narratione, ubi sola hæc

hæc occurrit credendi ratio; in qua tamen variæ sunt circumstantiæ considerandæ.

8. Si qui aliquid narrat prorsus nobis ignotus sit, licet quod narrat suâ naturâ incredibile non sit, attamen quia nobis non constat aliis experientis, an sit fide dignus, prorsus adfentiri non audemus; ubi aliæ non occurrunt circumstantiæ, quæ ejus dictis pondus addant. At si sit leviter notus, procliviores sumus ad ei fidem habendam, præcipue si sit vir celebris, auctoritatis magnæ apud plerosque; licet experientiâ nobis non liceat, an eam famam, auctoritatè quoque merito adeptus sit. Imò homini diviti, licet ceteroquin animi dotibus destituto, potius credimus, quàm pauperi; quod, nempe, eum cum rerum peritioribus versari, non pauperem, suspicemur. Facies honesta, & sermones probi, ceteroqui leviter noto, faciunt ut non ægrè adfentiamur.

§. 8. Potius credimus quàm pauperi Menander:
Πίνος λίγαν τ' ἀλλότεις εἰ πιστεύουσιν.

Philomen:

Πρόστιν δὲ καὶ τῷ πίνῳ ὀπίσι.
Καὶ τοσοῦτον ἀποδέχεται, καὶ λίγαν τὸ συμφίρον.
Δοκεῖ τι φερέσθαι τοῖς ἀλλότοις κακῶς
Τῷ δ' πενήτῳ πιστὴν δοκᾷ ἡ γὰρ λίγαν.
Ἄτις ὃ πλεονέχῃ, καὶ λίγαν ψευδογγοῦσθαι,
Δοκεῖ τι φερέσθαι τοῖς ἀλλότοις ἀσφαλῆς.

In Grot. Excerpt. p. 779.

Pauperes etiam hominibus adducunt fidem,
Nam pauper quomvis casus & quid negotiorum
Falso confutens, gravis est auditotibus,
Quia cassa pendere inopis est oratio.
At dives plenus falsis salteminis
Non audientur, quasi res comperitas seras.

9. Si notior aliquis nobis quidpiam narret, quò notior est, hoc est, quò plura veracitatis ejus habemus documenta, eò promptiorem apud nos invenit fidem; quamvis quin fieri possit eum in eare fallacem esse, dubitare nequeamus. Egrè nobis persuademus nos falli ab eo, quem scimus ut plurimum veracem fuisse; quia rarius fit tū qui veracitatis habitum contraxit, aut alium quempiam, contra indolem suam agat.

S. 9. *Vocem fuisse.] Natura austeritas, sit Cicero in Topica cap. 19. in virtute inest maximè. In tempore autem multa sunt quæ adferunt austeritatem: ingenium, ætas, fortuna, ætas, usus, necessitas, concursio etiam numquam verum fortissimum. Nam & ingeniosus, & apulentes, & ætatis spatio probates, dignos quibus credatur, putant: non rectè fortasse, sed vulgi opinio mutari vix potest, ad omnes omnia dirigitur, & qui judicant & qui existimant. Qui enim bis in rebus, quas dicunt, excellunt, ipsa virtute videntur excellere.*

10. Sunt præterea variæ circumstantiæ, quæ vim addunt testimonio aliorum, ut si res fuerit ejus generis, in qua difficillimè falli potuerint; ut si homines non vani se aliquid vidisse, tetigisse, diligenter expendisse, non leviter atque ad ea præcipue observasse testentur. Præterea augetur verisimilitudo, si qui loquentur nullam ex fide, quam iis habent alii, utilitatem trahant; aut etiam summum adeant periculum, dum se aliquid vidisse dicunt, quod periculum silentio vitarent. Si addatur etiam testium numerus amplior, tum tanta inde nascitur verisimilitudo; ut, nisi rei natura obset, vix ad sensum cohibere possimus.

S. 10. *Nullum ex fide &c.] Facit etiam necessitas fidem, quæ cum à corporibus, tum ab animis nascitur. Nam & verberibus, tormentis, igni subiguntur quæ dicunt ea videtur veritas ipsa dicere; & quæ à perturbatissimis animi sententia, dolore, cupiditate, iracundia, metu, quæ necessitatis vim habent, adferunt austeritatem & fidem. Cicero in Topicis. c. 20. Vide & Scripserunt ad Herennium Lib. II. c. 2. & 3.*

11. Secundum, quod hinc animum nostrum adficit, est ex ipsarum natura, simulque experientia nostra ductum. Si res planè impossibilis proferatur, ut postea dicemus, quicumque eam narret, dum impossibilis videbitur, numquam credetur. Hoc enim est indicium falsi.

12. Necessè est ante omnia, ut id quod dicitur fieri possè putetur; si tamen nunquam id viderimus, nec ab aliis experientiâ compertum audiverimus, licet res non sit impossibilis, exiguum apud nos fidem inveniet. Exempli gratiâ, si quis nobis narraret se vidisse apud Indos adamantem nitidissimum, qui crassitie caput humanum æquaret; quamvis in ea re animus non sit nihil videat planè impossibile, aut repugnans; attamen vix crederemus; quia nec ipsi umquam tantæ magnitudinis adamantem vidimus, nec ab alio ullo conspectum fando accepimus. * Hoc olim vidit Empedocles, cum dixit, ea quæ neque conspecta sunt, neque audita ab hominibus, mentem non subire.

Θύρας δ' ἐκείναι τὰ δ' ἀνθρώποι, ὅτι ἰσχυρὰ,
οὕτε νόοι ἀλλοτρίαι.

* Apud Laërtium in Pyrrhone.

Idem quoque dixerat:

Αὐτὸ μὲν πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις ἐκείνους ἴσας.

Hoc tantum unumquemque persuaderi, quod probas.

Eleganter etiam * *Plinius*: *Varia opinio ex ingenio cuiusque, vel casu.*

13. Quando simile quid vidimus, aut ab aliis visum accepimus, consideramus præterea quàm raro, aut quàm frequenter id acciderit; quod enim frequentius viderimus, aut ab aliis oculis usurpatum resciverimus, eò facilius credemus; & vice versâ, quod rarius, eò difficilius. Ita si quis dicat se pontem vidisse lapideum, fluvio impositum, centum aut ducentos passus longum; haud ægrè adsensum nostrum impetrabit; sed difficilius credemus narranti se vidisse pontem ex solido marmore æstuario marino oppositum, ad quatuor passuum millia porrectum; & alium pontem uno tantum quadringentorum pedum fornice fustulatum; quales apud Sinas esse dicuntur.

14. Ex eadem experientia, ad examen revocamus circumstantias rationis, quâ quidpiam factum esse dicitur, personarum, loci, temporis, quæ si cum iis quæ novimus consentiant vim addunt narrationi. Consideramus etiam quæ potuerint esse causæ, quæ ad actionem, quæ nobis narratur, edendam, eum, cui tribuitur, impulerint. Si enim agatur de re planè inusitata, si-

ne

* *Hist. Nat. Lib. vii. c. 16.*

ne gravibus rationibus facta esse credi nequit; quæ rationes si prorsus ignorentur, res minimum dubia in animo nostro remanet. Si verò gravissimæ rationes animo obversentur, propter quas id fieri oportuerit, non dubitamus, aut certè facile credimus rem evenisse; si modò constet, aut constare videatur eas causas Agenti non fuisse ignotas. Sic haud ægrè Hebræorum præcis Historiis, portenta plurima inter Hebræos à Deo edita fuisse, credimus; quia gravissimi momenti erat, saltem unam Gentem ab Idololatria corruptam servari, quod sine illis miraculis fieri non potuit. Sed ægerrimè credimus Deum, postquam Christiana Religio altas radices egit, prodigum miraculorum fuisse, propter res nihili; qualem eum describunt & anteriorum avorum Monachi, & nostri temporis Pontificii.

15. Tertium, quo ad credendum quidpiam adducimur, in nobismet ipsis querendum. Sunt enim quidam eventus, quorum veritas constare non potest, nisi iis qui animum prius certâ cognitione imbutum haberint. Exempli causâ, hi sunt eventus præcæ Historiæ: fuit *Macedonie Rex, qui Alexander vocabatur, à quo subacta est Asia, devicto Persarum Rege Dario*. Homini in Græcorum & Romanorum Historiis versato hæc usque aded constant, ut in dubium ea revocare nequeat; Historiæ verò imperito, an vera sint, non liquebit. Nimirum, prior plurimos Historicos ea de re legit, variorum temporum, & populorum; inter quos omnes, de summa rei convenit. Seriem totius Historiæ, cum qua hæc sunt connexa, novit, & ad eam cognitionem gradatim multiplici lectione perve-

nit.

nit. Itaque si velit idem alteri persuadere, oportet eum ad eam veritatem per eisdem gradus, per quos ad eam pervenit, deducit; alioqui pertinaciori numquam fidem faciet.

16. In hac porro verisimilitudine rerum ab alio narratarum, quod plures aut pauciores ex memoratis circumstantiis occurrunt, eò minor aut major est. Imò ubi contingit omnes, aut longè plurimas occurrere, tanta est vis conjunctarum; ut animos nostros æquè adficiant, ac maxima evidentiæ. Exempli gratiâ, qui legit Historias rerum à Romanis gestarum non magis an fuerit *Julius Cæsar*, anve *Pompeius* vicerit, quàm an lineæ à circumferentia circuli ad centrum ductæ sint æquales, dubitare potest. Qui natus est in cultioribus Europæ partibus, in dubium revocare nequit an sit urbs Roma, aut fuerit saltem hoc sæculo, usque ad ætatem nostram; nec secius credit, quàm triangulum constare tribus lineis rectis.

17. Quemadmodum autem in rebus theoreticis, & quæ à ratiocinatione pendunt, evidentiæ veritatis est *καταβολή*: ita in rebus, quæ *facti* dicuntur, concursus tot circumstantiarum indicium veri indubitatum est. Certè hiæ circumstantiis non magis resistere licet, quàm summæ evidentiæ; ideoque aut verum suadet, aut ita à Numine creati essemus, ut necessariò falleremur.

§. 17. Concursus tot circumstantiarum.] Cicero in Partit. c. 11. Verisimilita partim singula movent suo pondere; partim, etiamvis videntur exigua per se, multum tamen, cum sunt coarctata, proficiunt. Atque in his verisimilitudines insunt nonnunquam aliam certæ rerum et propria nota. Vide & sequentia.

18. Verisimilitudo nitur quoque solis nostris ratiocinationibus, solæ nostræ experienciæ sine aliorum interventu, & omissis reliquis, quas antè enumeravimus, circumstantiis; atque hîc etiam varii gradus distingui ita queunt, ut ubi ad summum ventum est, jam non ampliùs verisimilitudo, sed explorata veritas habeatur, & ad sensum nostrum necessariò eliciat.

19. Ubi agitur de rebus, quas novimus quidem aliquatenus, sed perspectas non habemus, possumus verisimilia quidem de his ferre judicia, potiùs quàm si planè essent nobis ignotæ; attamen vacillat ejusmodi verisimilitudo, facili enim nos errasse persuaderi possumus. Sed ubi res est nobis experienciâ perspecta certiora multò feremus judicia de quapiam ejus proprietate, licet ipsa non sit nobis perfectè nota. Sic aurifaber, qui sæpiùs aurum liquefecerit, & variè tractaverit, potest certius judicare de quibusdam ad aurum pertinentibus, quæ non vidit; quàm alius, qui circa aurum exercitus numquam fuerit.

20. II. Verisimilis est eum de re quapiam rectè judicare, qui priùs de ea dubitaverit, nec judicavit, nisi post serium & longum examen; quàm qui de re, diu non versatâ, præceps judicium tulerit. Sanè nobismet ipsi magis credimus, postquàm diligens examen adhibuimus, quàm ubi judicium nimis cûd ferendum fuit. Diligens autem examen non id duntaxat dicimus, post quod nullum superfit planè dubium, neque enim natura rerum, de quibus judicium ferendum est, semper patitur se ita introspicere, ut omne dubium nobis eximatur; sed examen, quale

94 LOGICÆ PARS II.

quale adhiberi circa rem ejusmodi potest. Sic paucas substantias, imò potius nullas, possumus ita expendere, ut certò pleraque proprietates earum nobis esse notas constet. Hinc fit ut Physica tota, exceptis iis quæ experientiâ cognoscuntur, conjecturalis sit.

21. III. Si antequàm judicium de re feramus, exercitati sumus in ejusmodi investigationibus, & sæpiùs judicia similia de aliis rebus tulimus, quæ veritati consentanea erant; inde sumtà quadam inveniendi veri fiducià, faciliùs speramus nos rem acu tetigisse, quæ tamen fiducia sæpe fallax est.

22. IV. Prout nuper aut olim de re judicavimus, post examen institutum, judicia eo tempore, quo eorum recordamur, sunt nobis certiora, aut incertiora. Etenim ubi recens est memoria examinis, & totius rationis quàm institutum est, verisimiliora judicia nostra nobis videntur. Sed cum tenuis tantùm examinis illius superest memoria, tum faciliè subit de diligentia in examine adhibita dubitatio, nec audemus nostra judicia audaciùs tueri.

23. V. Cum experientiâ notum fit, in ea re quam expendimus esse certas proprietates, vulgo ignotas & solâ ratione cognoscendas; divinasse nobis videmur, eò verisimiliùs, quò cum notis proprietatibus meliùs consentiunt. Si quærat quæ Hypothesis circa dispositionem Solaris Vorticis, in quo Terra nostra est, sit similior vero? *Ptolemaei*, *Tychonis*, aut *Copernici*? hujus Hypothesis aliis præferetur, quia ejus ope ratio omnium *Phænomenon*, seu eorum quæ circa nos in Planetis & Stellis fixis adparent, red-

di

DE JUDICIIS. CAP. VIII. 95

di potest, cum ex aliis supersint plurima planè *data*. In similibus investigationibus, magnum etiam pondus habet Hypothesis simplicitas. Quò enim pauciora ponuntur, ad reddendam *Phænomenon* rationem, eò plausibilior est Hypothesis, modò ejus ope omnibus satisfiat.

24. VI. Ubi agitur de re, quæ sensibus obnoxia est, postquàm sensus rectè dispositos adhibuimus; tum non ampliùs simplex probabilitas, sed indubitata veritas animo observari videtur. Sunt tamen cautiones adhibendæ, quas hic non memorabimus, cum earum examen ad Physicam potius pertineat. Præterea observandum sensus non ad objecta penitus cognoscenda, sed tantùm quatenus ad vitam hancce tuendam cognitu necessaria sunt, nobis esse datos.

25. Ceterùm quibusdàm sensibus magis credimus, quàm aliis, ut visui magis quàm auditui; quia magis addicimur iis quæ ope oculorum nobis innotescent, quàm iis quæ per aures subeunt. Sed quando plures sensus concurrerunt in re deprehendenda, ut cum vidimus, tetigimus, audivimus, tum prorsus convincimur, neque ullatenus nobis dubitare licet, utrum aliquid ante oculos nostros versatum fuerit. Ita si amicum vidimus, audivimus loquentem, complexi sumus, dubitare non possumus, quin re verà is sit: uti dubitare non licet an linea curva, quæ à certo puncto ad aliud porrigitur, longior sit lineâ rectâ, quæ inter duo illa puncta duceretur. Igitur ejusmodi convictio ex sensibus orta, evidentiâ ratiocinationis æquiparatur;

tur; quoniam illi, quàm huic, non magis licet resistere.

26. Ex hisce omnibus liquet hoc discrimen inter tenuiorem verisimilitudinem esse, & summam ejus gradum: quòd huic adsensum negare nequeamus, illà verò animo nostro obversante, judicium cohibere possimus, si velimus, aut etiam adsentiri.

27. Alius est autem Propositionum verisimilium usus, in vita communi; alius in rebus philosophicis, ac merè theoreticis. In vita communi, rarè evidentibus nitimur ratiocinationibus ad agendum, satis est modò sit verisimilitudo haud spernenda, ut adducamur ad aliquid faciendum. Si enim immotì staremus, donec evidentissimè nobis constaret quid esset agendum, nobis foret brevi percundum. Attamen non oportet nos ita gerere, ut levissimà verisimilitudine commoveamur in omnibus. Quoad ejus fieri potest, omnia sunt diligenter expendenda, & is habitus contrahendus judicandi rectè, ut celeriter sine periculo judicare queamus. Sapissimè etiam ex duabus rebus, non omnino certis, eligenda est ea quæ minus periculum, si fallamur, secum trahit. Verùm hæc ad Ethicam pertinent.

28. In Philosophicis verò, pro gradibus verisimilitudinis, etiam moderandus adensus, ita ut levi verisimilitudini levis tantum fides, majori firmior, & ei quæ evidentiam æquat plenus adensus præbeatur. Alioqui si obscurè adhuc Propositioni, propter speciem aliquam veritatis, quam præ se fert, pleno animi adsensu quasi evidenti adsentiremur; in periculum erroris manifestum,

festum, ut à nobis alibi observatum est, nos con-jiceremus.

29. Ceteroquin, in omnibus, *Evidentiam Mathematicam* exigere non debemus; quandoquid ea tantum habet locum in ideis abstractis & adæquatis, quarum omnes relationes & partes novimus. At in rebus *Facti*, *Evidentia Moralis*, qualem in hoc Capite descripsimus, seu summam verisimilitudinis gradus, cui necessariò adsentimur, ex circumstantiarum concursu exurgit; in quò adquiescere par est.

CAPUT IX.

De Propositionibus Dubiis, Falsitatis Suspectis, & Falsis.

1. **L**Ustravimus, in antecedente Capite, varios gradus, quibus ab infima verisimilitudine ad veritatem indubitatam ascendimus; in hoc verò per similes gradus, qui à dubitatione sunt ad persuasionem usque evidenter, quà falsum aliquid esse statuimus, descendemus.

2. *Dubia* in genere sunt ea, in quibus nulla occurrunt evidentia veri aut falsi indicia, qualia quæ leviter verisimilia sunt. Interdum in his pauculas circumstantias, quibus solet verisimilitudo effici, sine ullis quæ excident in nobis suspicionem falsi, cernimus. Ejusmodi sunt antiquæ nonnullæ Historiæ, quas nec rejicere possumus, propter aliquam speciem mendacii; nec etiam admittere, quasi indubitatas, quòd non sint in iis sat multa indicia veri. Ita quod Sinæ de antiquissimis suis Regibus, & præsertim de Fohi,

Tomus I.

E

qui

qui haud multò post Noachum vixit, neque certum haberi, neque quasi mendacii suspectum traduci à nobis potest. Similiter si quis rerum Universalitatis esse multò plures incolas, quàm sunt homines; esseque alios Planetas felicioribus, aut infelicioribus colonis occupatos, adfirmaret, hoc rejicere quasi falsum, aut credere quasi verum nequiremus.

3. Interdum sunt quædam circumstantiæ, quæ mendacium comitari solent, aliis haud improbabilibus permixtæ; sed ita ut hæc posteriores majori sint numero, aut majoris ponderis. In fabulis Græcorum, quæ sunt antiquissima Græciæ fama, sunt plurima mendacia manifesta; attamen, si accuratè expendantur, occurrent circumstantiæ plurimæ, quæ ostendent verissimilimum esse priscis Græciæ colonis plurima accidisse, quæ fabulis occasionem dederint, atque adeò quæ narrantur à Poëtis, non esse omnia falsa; sed verum à mendacio fecernere, saltem ubique, difficile est.

4. Sunt alia, in quibus occurrunt totidem rationes credendi quidpiam esse falsum, ac sunt ejusdem rei quasi veræ admittendæ. Hoc multiudicium ferant de * Gigantibus, ac Giganteis ossibus, quæ in variis locis reperta narratur. Ejus generis sunt plurima, quæ passim de Dæmoniorum apparitionibus dicuntur. Eodem quoque loco haberi queat quæstio, an sit nexus naturalis inter voluntatem nostram & motus quarundam partium corporis, ut brachiorum, pedum &c. an verò sit res ab divino pendens arbitrio, quod veluti vinculum rerum naturæ diversarum sit?

* Vide Theod. Ryckii *Oratiorem de Gigantibus*.

5. Secundò, sunt *falsitatis suspectæ* Propositiones, in quibus plura & graviora indicia falsi, quàm veri sunt; licet ea indicia necessariò ad sensum non eliciant. Indicia autem hæc sunt opposita signis verisimilitudinis, unde possunt faciliè colligi, ne eadem repetere hic necesse sit. Ita ostendi possit hic longa series Regum Assyriorum, quam ex *Ctesia* habent Vett. nonnulli Historici, plura habere signa mendacii, quàm veritatis; licet *Assyrius* negari nequeat. Quod dicit *Carthesius*, de ratione quâ tonitrua formantur, concursu nivosarum nubium, quæ inter se exhalationes ac vapores collidunt, ejusmodi est ut videatur falsum esse; nec tamen prorsus rejici queat, utinam *Physica* ostendamus.

§. 5. *Plura & graviora &c.*] Hujusmodi est quod *Antias Valerius* scripserit de rumore Romæ sparsò, quo P. & Lucius Scipiones capiti, Legionisque Romanæ in Asia deletæ ab Antiocho ferebantur. *Rumoris hujus*, inquit Livius, Lib. XXXVII. c. 48. quæ neminem alium auctorem habeo, neque affirmata remâ opinionis sit, nec pro vana prætermisissâ.

6. Eadem hic servanda cautio, quàm circa verisimiles Propositiones tradidimus. Nempe, de dubiis, dubitandum; de falsi suspectis, suspicio est animo fovenda. Temerarium esset eas confundere cum falsis prorsus, non minùs ac si competet veritatis haberentur. Nec inter se etiam sunt confundendæ, quasi ubicumque occurrit dubitandi levis occasio, falsitatem subesse suspicaremur necesse esset.

7. *Falsæ* denique à nobis dici meritò possunt Propositiones, aut *evidentiæ Mathematicæ*, aut *Morali* oppositæ. Sic falsum est corpus humanum, aliquot pedes longum, posse intra fructum

panis tenuissimum contineri. Falsam Propositionem proferret, qui numquam fuisse urbem, quæ *Roma* vocaretur, diceret.

8. Verum licet hæc natura sit falsarum Propositionum, non semper perinde est nota; ideoque libertate nostrâ, quâ possumus obsecris adfentiri, abusi sæpe quod falsum est statuimus esse verum. Attamen non potest evenire, ut id cujus falsitas nobis nota est, à nobis simul habeatur pro vero; hoc enim repugnat *verum, & non verum habere idem.*

9. Universalis, & quâ omnes aliæ continentur, origo *Erroris*, quo falsum existimamus esse verum, est is abusus, quem diximus, libertatis; quo fit ut obsecris adfensum præbeamus, quasi perspicuis. Sed sunt quædam erroris occasionones, paullo minus generales; quæ dignæ sunt quæ à nobis, ut ab iis caveri possit, recensentur.

ro. Primum, aliquando desunt rationes seu argumenta, quæ possent quidem haberi, sed judicaturis eo tempore non suppetunt. Si iudicium tunc feratur, periculum est summum erroris. Ita si quis sine instrumentis necessariis quæ Poli sit altitudo, quam aliunde non acceperit, judicare adgrediaur; falli potest, nec veritatem nisi casu inveniet. Si quis, sine Historiarum lectione, judicare velit de quapiam gente, quam non vidit, summopere periclitatur. Idem subit periculum, qui de re quapiam decretorium iudicium ferre adgreditur, licet necessarii documenta à nemine possint comparari; ut si quis dicat in substantia nihil esse, nisi quod in ea videt, is se manifestò exponit periculo

culo erroris, quod nullâ arte possit certior fieri an idea substantiæ illius, quæ idea animo ejus observatur, adæquata sit, nec ne. Quàm multa de divina natura, Deique decretis dicta sunt; ad quorum veritatem cognoscendam, necessaria nobis desunt subsidia? Deficientibus omnibus Historicis Monumentis, Historia Gentis cognosci nequit, nec quidquam verum nisi casu de ea dici. Quot conjecturæ inanes circâ Historiam Sacram, & Ecclesiasticam, quasi certæ adferuntur, quæ multò majorem Historiarum postularent lucem, si de iis quidquam certi statuumendum esset?

11. Secundò, erroris occasio est imperitia eorum qui ratiocinantur, & qui sæpe ingenium ac iudicium suum numquam excoluerunt. Licet rationes valide adferantur, quibus periti commoverentur, non adfentiuntur; quia nec usû didicerunt bene ratiocinari, neque ad Artis regulas utramque animum adplicuerunt. Sic pleboscque homines qui Artibus Mechanicis, ad vitam sustentandam, operam dant, extra ea quæ experientiâ norunt, stultè ratiocinari, inepta argumenta quasi solida admittere, & solida quasi inania repudiare quotidie videmus. Hoc præsertim in Religione observare licet, de qua portenta quævis plebecula, quasi demonstrata, credulis auribus bibit. Imò qui honestioris sunt ordinis, ipsi etiam summates, qui in voluptatibus vitam terunt, ita iudicium suum negligunt; ut, præter ea quæ à stultorum Magistrâ Experientia didicerunt, nihil penè teneant, & à peritioribus, aut fraudulentis hominibus nullo negotio in absurdissimas opiniones coniciantur.

Cujus rei nimis sunt frequentia exempla, & antiqua & recentia.

12. Tertia erroris causa in eo sita est, quòd argumentis veri aut falsi, quæ alioqui nota sunt, aut cognosci possent, sæpe homines uti nolint; quod oritur ex variis adfectibus. Impatentia laboris, exempli causâ, impedit quominus longum ratiocinationum nexum expendere, aut sat multa experimenta expectare velimus: factique ut citius judicemus, quàm cognoverimus. Cupiditas famæ, quâ quamprimum frui optamus, dum eruditi volumus videri, antequàm simus, judiciorum præperorum de rebus non satis notis causa est. Odium hominis, aut sectæ, facit ut inauditos damnent qui sunt eo adfectu præditi; néve adversariorum, aut inimicorum argumenta expendant impedit. Cujus rei, ne exempla apud Ethnicos solos exstarent, degeneres Christiani Veteres & Hodierni operam dedere.

13. Quarta denique causa Erroris sita est in fallacibus regulis verisimilitudinis, quæ ad quatuor potissimas classes referri queunt, & quarum aliquot obiter notavimus, ubi de verisimilitudine egimus.

14. Prima est *opinionum dubiarum*, quæ postquam quasi indubitatae admisse sunt, innumeros alios errores pariunt, quando falsas esse contingit. Ita posito verè contigisse innumera, quæ à superiorum sæculorum Monachis narrantur, miracula, ad sepulcrum aut signum sancti cujuspiam viri; inde sequitur rectè eos facere, qui Religionis causâ ea sepulcra adeunt, aut imagines venerantur; aliâque ejusmodi haud pauca indidem consequuntur.

§. 14. *Opinionum dubiarum*

§. 14. *Opinionum dubiarum* Cicero pro Roscio Comedo: sic est vulgus; ea veritate pauca, ea opinione multa asinus, C. 19.

15. Secunda est *receptarum Hypothesium*, quæ quasi certæ statuuntur, quòd ab infantia viderimus eas admitti ab omnibus inter quos vivimus, & ab iis etiam quos amamus, aut colimus. Cùm enim à teneris unguiculis aliquâ opinione, quam tunc expendere nequibamus, imbuti fuimus; haud facili ab animo nostro evellitur, aut etiam dubia redditur. Sæpissimè autem opinionones receptæ universæ à maximis gentibus falsissimæ sunt; unde etiam numerosa signentorum, per consequentias, nascitur propago. Ita cùm Romanorum plerique crederent Romulum & Remum à lupa nutritos, cùm ipsa illa in re falsebantur, tum etiam animum, ad similes credendas naniâs, parabant. Hujus rei exemplum est *Trogus Pompejus*, qui cùm quemdam *Habidem*, antiquissimum Hispaniæ Regem, cervæ lacte nutritum fuisse accepisset, non audebat in dubium revocare; quòd alioqui etiam dubitandum fuisset de *Saxo trophæo*, ut sic loquar, Romuli & Remi, cùm non esset major ratio credendi unius, quàm alterius. * *Hujus casus*, inquit de Hlabide Justinus, *fabulosi videntur, nisi & Romanorum conditores lupâ nutriti, & Cyrus Rex Persarum cane aliis proderetur.*

16. Tertia est *adfectuum*, qui nos ad fidem habendam parant, aut contrâ animum nostrum obstruunt quibuscum opinionibus. Verisimile sæpe aliquid nobis videtur, quia nostrâ interest, E 4 ut

* Lib. xxiv. cap. 4. Vide simile quiddam in Penegyrico Nazarii Constantino dilc. Cap. xv.

ut verum sit, aut videatur. † *Quæ volumus, & credimus libenter, & quæ sentimus ipsi, reliquos sentire speramus.* Hoc quotidie observare est, cum nos aut vicini, sociive bellamus. Clades nostrorum exercituum, aut peccata ducum, si quæ nuncientur, non credimus. Contrâ victorias nostrorum credulitate nimîa amplificamus, & imperitiam aut ignaviam hostium augemus. Idem, quem modo laudavimus, Scriptor de Ædulis falso nuncio deceptis: *impellit alios avaritia, alios iracundia, & temeritas, quæ maxime illi hominum generi est innata, ut levem auditionem habeant pro re comperta.* Lib. vii. B. G. cap. 42. Atque hac in re tanto agimur adfectu, ut illis vehementer indignemur, qui audient offendere quàm levi talo nitantur nostræ Opiniones. Nec desunt etiam qui pignora deponant, ea amissuri, nisi sui constituta die victores evaserint. Cum metus est ingens, quæ metui consentanea sunt, etiam à levibus auctoribus persuadentur. Sic Tyriis ab Alexandro obfessis, & rerum suarum trepidis, cum nescio quis dixisset oblatam esse per somnum sibi speciem Apollinis urbem deferentis; *quamquam auctor levissimus erat, tamen ad deteriora credenda promissi metus, auræ catenâ devinxere simulacram,* ut narrat Curtius, Lib. iv. cap. 3.

§. 16. Adfectuum] Cicero de Oratore Lib. 2. cap. 42. *Plurimum homines iudicant odio aut amore, aut cupiditate, aut iracundia, aut dolore, aut lætitiâ, aut spe, aut timore, aut errore, aut aliqua permutatione mentis; quàm veritate, aut præceptis, aut juris normâ aliquâ, aut iudicii formâ, aut legibus.*

Ibid.

† Caesar de Bell. Civil. Lib. 12. c. 27. *Ogem imitatus est Campridius Hellogabali c. 21. ubi de bonæ spe ex ejus principatu concepta: studebat credentibus, ut se habent vota hominum, ad credulitatem sequebantur, cum quod optans verum esse desideraret.*

Ibid. *Verisimile &c. 7 Spem, seu Cupiditatem & Metum eo modo animum adficere observavit Seneca in Hercule furente* vl. 312.

MEGARA. *Quid nimis miseri volunt. Hoc facile credunt. AMPHIT. Imò quod metuum nimis, Numquam amoveri possit, nec tolli putant. Perna est timori semper in pejus fides.*

Ovidius Ep. Phyllidis ad Dent.

Tardè qua credita ledunt

Credimus.

Ibid. *Cum metus est ingens.] De eo quod nobis nocere potest adtentius cogitamus, quàm de eo quod prodest. Cicero pro P. Quinctio §. 2. Omnes, quorum in alterius manu vita posita est, saepe illud cogitant, quid possit in altione ac perislate sunt, quàm quid debeat facere.*

17. Ubi agitur de dogmatibus speculativis, ea credimus etiam esse vera, quorum veritate posita, melius nobis est, aut esse putamus. Multi sunt & fuerunt, apud plurimas Ethnicorum, Judæorum, Muhammedanorum, imò & Christianorum familias, qui ea se credere profitentur, & credunt re ipsâ, quorum fides ipsorum commodis conducit. Quæcumque dubia in animo nascuntur circa dogmata, quibus, si ne molestia aut periculo, fidem detrachere non possunt; ea veluti nascentia, animum ad alia advertentes, suffocant. Quod suis honorificum est facili sibi persuaderi sinunt, difficilius quod indecorum est. Imò interdum sermone ita eam animi adfectum produunt homines, ut licet veritatem se videre profiteantur; tamen indicent se paratos contrarium credere, si qua esset quâ se possent tueri auctoritas. Ita Livius Lib. xxi. cap. 46. ubi loquitur de Scipione Africano patre Pœnis crepto: *Servati inquit, Consulis decus*

E 5

Cælius

Cælius ad servum natione Ligurem delegat. MALIM eundem de filio verum esse, quod est plures tradidere auctores est fama obtinuit. Vide eundem Lib. VIII, 18. *Curtius* de deleta, per temulentiam, ab Alexandro Persepoli: *Pudebat Macedones tam præclaram urbem à comessabundo Rege deletam esse. Itaque res in serium versa est, et IMPERAVERUNT sibi, ut crederent illo potissimum modo fuisse delendam.*

18. Admissio præ adfectu dogmate, idem adfectus facile suadet ea quæ dogmati consentanea sunt, possintque ad id confirmandum prodesse, esse verissima. Admissa superstitiosa opinione de prodigiis, Romani facillimè quod nunciabatur simile credebant, præsertim difficilibus temporibus; quod idem, cujus verba modò adtulimus, *Livius* observavit Lib. XXI. c. 61. *Multa eâ bieme, inquit, prodigia facta; aut, quod evenire solet, motis semel in Religionem animis, multa nunciata est temerè credita sunt.* Ita Pontificii, admissio semel imaginum cultu, exempli gratiâ, aut summâ Episcopii Romani auctoritate, avidè adripiunt quæcumque ad hæc tuenda dogmata apta sunt. Monumenta confecta, primorum sæculorum Christianis supposita, quasi genuina defendunt, ubi ex iis aliqua pro illis suis opinionibus argumenta deducere queunt. *Martinus Lutherus*, ceteroqui vir insignis & de re Christiana bene meritus, rejecit Epistolam Jacobi, Apostolico spiritu plenam; quod adversaretur opinioni temerè conceptæ, de inutilitate bonorum operum. Veritate quapiam meritò admissa, quia eam non semper ut veritate dignum esset, sed cæco adfectu defendimus, quidquid ad eam sanctam testam servandam

vandam conducere posse videtur, non satis adcuratè expensum sæpe adripimus. Scripturæ divinæ unica, in dirimendis Christianorum controversiis, summo jure propugnatur auctoritas; at propterea aut nulla esse in ea Librariorum vel levia menda, aut puncta Hebræorum vocalia à Prophetarum manu esse, quosdam pertinaciter contendere par non erat. Atque ejusmodi errorum, ex adfectu natorum, exempla sunt innumera.

19. Quarta verisimilitudinis mala ratio est ex auctoritate, cui temerè confidimus, petita. Passim videmus homines, quibus sanè humanum ingenium & humanæ facultates deberent notissima esse, alii, quasi certò sibi compertum esset eam non fallit, credere; cum nonnisi inanes temerariæ suæ fidei rationes habeat. Certè hominibus, cum de re agitur, quam aliter, nisi ex eorum narratione cognoscere non possumus, ubi eorum narratio habet indicia veritatis, de quibus in Cap. antecedente diximus; numquam simplici auctoritati, rationibus destitute, adsentendum. Ita qui credunt Ecclesiæ, siue rationibus adfirmanti, & putant eandem Ecclesiam esse *avæque veridicam*, non propter rationes, sed quia ita edocui sunt, & ad illam opinionem, quasi ad scopulum quemdam è naufragio adpellentes, ab infantia adhæserunt, auctoritati temerariam fidem habent.

§. 19. Eò autem nobis à fallace auctoritate diligentiàs cavendum, quò magis viam, quæ ad auctoritatem summam sæpe pervenitur, consideraverimus. Audita dignus est hanc in sem *Cicero* in Topica, cap. 20. *In homine virtutis opinio valet plurimum. Opinio autem est non modo eorum virtutem (videt & scientiam) habere qui habent, sed etiam qui habere videntur.*

Itaque quæ ingenio, quæ studio, quæ doctrinâ prædictas vident, quæcumque vitam constantem & probatam, ut Cæsar, Lælius, Scipio, aliorumque plurium, venturæ esse, quales se ipsi vident. Non sciam cui sensus talis esse, qui in hominibus populis, rebus publicis versantur, sed & Oratores, & Philosophi & Poetæ, & Historici, ex quorum & scriptis & dictis sæpe auctoritas petitur ad faciendam fidem.

20. Denique, circa hæc omnia observandum ut plurimum esse quamdam *opinionem* causarum, quæ nos in errorem conjiciunt; ac rarò, propter unicam, nos in errorem delabi. Inopia argumentorum; imperitia in iis expendendis, quæ suppetunt; eorumdem neglectus, quo fit ut eas ne considerare quidem velimus; fallaces verisimilitudinis rationes, dubia dogmata procompertis habita, opiniones vulgò receptæ, perturbationes animi, auctoritas malè tuta; omnia interdum confertim iu animos nostros simul irruunt, interdum divisim, ut ita dicam, copiis nos adgrediuntur & transversos nullo negotio agunt.

21. Contrà hæc una generalis cautio est, jam adlata; si nulli Propositioni, firmo animi iudicio, assentiamur, dum est obscura, seu dum sentimus nos posse, ei assensum negemus; verisimilitudini verò eatenus, quatenus ad verum accedit, credamus.

22. Sed sunt præterea singularia remedia adhibenda, petita ex consideratione causarum, quæ nos in errores conjiciunt. Ubi, nimirum, expendenda est Propositionis veritas, aut falsitas, videndum anxie annon ad eam admittebamur aut rejiciendam proclives fortè simus, propter aliquam ex memoratis causis. Si quid simile

in

ia nobis esse suspicemur, quàm diutissimè fieri potest, cohibendum iudicium, res altius investiganda; interdum etiam alios, in quibus eadem præconceptæ Opiniones non sunt, consuluisse profuit.

23. Exempli causâ, si deprehendamus à nobis Opinionem animo admissam, eò quòd à magno virorum doctorum numero recepta fuerit; quod animadvertemus, si severè nosmet ipsi interrogantes, nullam aliam rationem ob quam dogma quodpiam animo nostro infuderit, proferre possimus; si, inquam, nos solo numero sic opinantium niti sentiamus; tum utile erit cogitare alias sectas Philosophorum aut Theologorum, quorum numerus sæpe minor non erit, interdum etiam major, contraria, aut dissimilia adfirmasse; quòd, nempe, viri plurimi, eorum iudiciopræstantes, easdem sententias fovissent. Hinc nobis opinionis nostræ quàm infirmum sit fulcrum, liquebit; si vel minimùm amantes veritatis simus. Atque eadem ratione in ceteris agendum erit, nisi malimus in perpetuo erroris periculo, quàm in certa veritatè luce versari.

CAPUT X.

De Fide.

1. Capite VIII. §. 4. Fidem posse aut ad Scientiam, aut ad Opinionem referri ostendimus, idèoque quæ de hisce duabus hæcenus diximus possent etiam Fidei accommodari. Verùm quia res est maximi momenti, propter

E 7

Chri-

IXO LOGICÆ PARS II.

Christianorum controversias, paucis singulari Capite ea de re agendum duximus.

2. *Fides* in genere dicitur Adensus Propositioni præbitus ab alio prolatae, cujus veritatem ratiocinatione aut experientia ipsi nostra non deprehendimus, sed ab alio deprehensam credimus. Potest distingui in *vacam & oculatam*. *Cæca* fides est, quæ Propositioni prolatae ab aliquo, à quo verum dici nullâ certâ ratione nobis constat, assentimur; atque hic adensus homine sapiente prorsus indignus est. *Oculata* est quæ Propositioni prolatae ab eo, quem neque falli, neque fallere velle certò scimus, adsensum præbemus. Quò autem evidentiores sunt hæ rationes, eò firmitior est Fides.

3. Distingui quoque solet in fidem *divinam & humanam*. Prior est, quâ Deo adfirmanti credimus; posterior, quâ hominibus. Ubi æquè nobis constat Deum esse loquutum, ac homines, firmitior est fides divina quàm humana; quia ut plurimùm certiores sunt rationes, quæ persuadent Deum neque fallere, neque ipsum falli, quàm quæ idem, ut de hominibus credamus, efficiunt. Verùm ubi dubium est, an Deus aliquid dixerit; aut Deum dixisse credendum, quia ab hominibus aliis narratur, fides credendi rationibus firmitior esse nequit. At interdum tam validæ sunt credendi hominibus rationes, ut probè intellectæ evidentiam Mathematicam æquent. Tunc temporis fides humana æquè inconcussa est, ac divina; quia æquè necessario utrobique persuademur.

4. Cùm porò fides divina propriè dicta feratur in ipsum Deum aliquid adfirmantem, nemò

DE JUDICIIS. CAP. X. III

nemo ejusmodi fidem jacere potest; nisi sit Propheta, quem Deus ipse adloquutus fuerit. Hodie quidquid est fidei inter Christianos pendet ex hominum testimonio, quos vera quidem dixisse certissimis rationibus liquet, sed quarum vis pendet ex cognitione Historiæ; nam sancti viri, quos Deus suo ipsius adloquio dignatus est, dudum terris erepti sunt.

5. Hinc videmus cùm omnis fidei, tum etiam hujus nostræ, fundamentum unicum esse rationationem: quæ non fallit, ubi necessarium elicit adsensum. Deo crediderunt ii quibus ipse voluntatem suam patefecit, propter certas rationes, non cæco adsensu. Iis hodie credimus, aut potiùs eorum Scriptis; propter rationes, quarum vim non aliter noscimus, quàm quemadmodum novimus quare indubitatis aliis Historiis assentiamur. Verùm hodie plurimi hæc omnia rejicientes, quæ de rationibus credendi diximus, aiunt se firmissimè persuasos à Spiritu Sancto, licet planè ignorent rationes credendi. At iis quidem licet sibi met ipsis gratulari; sed quoniam sui *adversarij* nulla adferunt argumenta, de eo dubitare aliis licitum sit oportet.

6. Hinc quoque liquet Propositionem, quam quispiam à Deo ipso se accepisse putat, non posse nisi stultè ab eo admitti, quasi indubitatum fidei objectum, si cui cognitioni evidenti contraria sit. Nimirum, licet certissimum sit Deum non posse falli, neque fallere; tamen fieri nequit ut is, ad quem directæ est revelatio, evidentiores rationes habeat ei credendi, quàm evidentes veritates amplectendi.

7. Verum revelatio, quam à Deo ipso esse manifestò liquet, potest admitti, licet contraria sit verisimilibus Propositionibus; quia tunc rationes, quæ revelationem eam à Deo manare suadent, firmiores sunt iis, quibus Propositiones verisimiles nituntur.

8. Si autem revelationem divinam, quâ ipse Deus quid vellet patefecit, contrariam esse evidenti veritati per Rationem cognoscere nequeamus; minùs certè revelationem hominum ministerio ad nos delatam, si contraria sit evidenti veritati, admittere possumus. Nam licet indubitatum sit Deum non esse fallacem, attamen scire non possumus pari evidentiâ ejusmodi revelationem verè à Deo profectam, quâ novimus veritates manifestas.

9. Præterea Propositionum, quæ olim revelatæ dicuntur, æquè evidenter cognoscere sensum nequimus; ac novimus veritates manifestas, quas operâ Rationis cognoscimus. Ita-que posito Propositionem olim revelatam fuisse, propter validas rationes; attamen sæpe adhuc non levis potest supersesse difficultas, in sensu Propositionis inveniendò, nec tam certò nos eum adsequutos, quàm unum & plura differre, exempli causâ, scimus.

10. Hinc ulterius colligimus, quidquid est fidei id solâ Ratione niti, cum sola Ratio nos doceat quis sit revelationis aliis factæ sensus. Unde enim scimus Apostolos quampiam Propositionem à Christo accepisse, aut Christum ipsum à Deo, eo sensu quo nos eam intelligimus, nisi ratiocinatione? Certè priusquàm hoc sciamus, & inconcussâ fide teneamus, oportet nos Lin-

guis

guis operam sat diu dedisse, aut aliis qui eas norunt credere, propter certas rationes, quæ nonnisi ratiocinatione cognoscuntur.

11. Hæc ed certiora videbuntur, quò adcuratius expenduntur; præsertim si reputemus, revelationem ad homines missam non fuisse, ut omnia eos edoceret, quasi nihil prorsus scirent; aut quod revelatur aded novum non esse, ut nullam connexionem, neque similitudinem habeat, cum iis quæ jam noverant. Contrâ revelatio statuit nobis plurima esse nota, neque enim accepimus Systema omni ex parte perfectum, & cujus solâ lectione, sine ullo consecratorum usu, voluntatem divinam cognoscere possumus. Ponit revelatio & res plurimas notas esse iis ad quos pertinet, & certum etiam sermonis usum, ex quo concepta est, & ex cujus regulis intelligenda; quod iis quibus sermo ille non nisi studio innotescit, quàm iis quibus vernaculus erat, difficilior est.

12. Multa possent hanc in rem adferri, quæ neque injucunda, neque inutilia essent; sed quæ pertinent ad alias disciplinas, Theologiam putâ & Criticam. Hic satis habemus ostendere de veritate & sensu Propositionum, quæ revelatione innotescant, iidem subsidiis, judicium certum ferri, ac de Propositionibus ceteris omnibus, de quibus narratione tantum certiores sumus.

CAPUT XI.

De Propositione, quæ DIVISIO dicitur.

1. **U**bi de re aut idea composita agendum est, partes ejus singillatim considerandæ; quod nō fiat, dum confunduntur partes aut proprietates distinctæ, necessariō nascitur obscuritas. Vitatur autem *Divisio*, quæ partes rei, circa quam meditatio nostra versatur, enumerat.

2. Divisio definitur: *distributio totius in omnia quæ continet*. Apud Philosophos autem vox *Totum* duplicem sortita est significationem, unde etiam duplex distinguitur divisio.

3. Totum est, quod constat partibus *integrantibus*, quales sunt substantiæ, quæ componuntur variis partibus; ut corpus humanum, quod potest in plura membra dividi. Hæc divisio à Philosophis propriè *partitio* adpellatur.

4. Est & aliud *Totum*, aliter Latine *Omne* vocatum, quod est propriè idea quædam abstracta, quæ pluribus rebus communis est, qualia sunt Universalia; aut idea composita, quæ complectitur substantiam & accidentia, aut saltem plura accidentia. Partes hujus Totius vocantur *subje-ctivæ*, aut *inferiora*.

5. Tripliciter hoc Totum, dividitur. Prima divisio est, quando *Genus* dividitur in *species* aut *differentias*; ut quando *substantia* dividitur in *Corpus* & *Spiritus*; in *extensam* & *cogitantem*. Secunda, ubi res quæpiam in varias classes di-

stri-

DE JUDICIIS. CAP. XI. 115
tribuitur, secundum accidentia opposita; ut quando Stellæ distribuuntur in eas quæ lucem ex se emittunt, & eas quæ opaco corpore lumen solare refleſcunt. Tertia est, quando accidentia ipsa dividuntur, secundum subiecta quibus insunt; ut quando bona dividuntur in bona animi, corporis, & fortunæ.

6. Tres à Logicis conditæ sunt bonæ divisionis Regulæ. Hæc est prima: *Membra divisionis debent exhaustire solum divisum*. Itaque quando numerus omnis dividitur in *Parum* & *Impar*, recta est divisio; quia nullus prorsus est numerus, qui non sit par, aut impar. Sed si divideretur in *denarium* & *septenarium*, ridicula esset divisio; quia infiniti sunt numeri, qui ad neutrum referri possunt.

7. Secunda hæc est Regula: *Divisionis membra debent esse opposita*; ut numerus impar pari est oppositus. Ea autem oppositio potest fieri, simplici negatione, ut *corporeum*, non *corporeum*; vel membris positivis ut *extensum*, *cogitans*. Atque hæc posterior divisio melior habetur altera, quia ex ea divisi natura melius innotescit. Qui enim dicunt *Entia omnia esse corporea* aut *incorporea*, non docent quæ sit incorporeorum natura; sed tantum quæ re careant; nempe, corporis proprietatibus.

8. Tertia Regula hæc est: *Membrum unum divisionis non debes ita in altero contineri*, ut alterum de eo *adfirmari* queat, licet alioquin aliquatenus eo includi, sine divisionis vitio, possit. Ita extensio Geometricè considerata potest dividi in *lineam*, *superficiem*, & *solidum*; quamvis linea includatur in superficie, superficies in solido; quia, nem-

nampe, superficies dici non potest solidum, neque linea superficies, quod abstractè spectatæ idem non sunt. Sed malè divideretur numerus in *parem, imparem & denarium*, quia denarius est par.

9. Cùm divisio inventa sit, ordinis & perspicuitatis causâ, cavendum est ne eam ita concipiamus ut confusionem & obscuritatem pariat. Ubi inquitur natura alicujus rei, *non debet divisio in nimis magna membra, aut nimis generalia fieri*; etenim sic res distinctæ confunduntur. Ita si quis, naturam corporum nobis notorum inquisiturus, ea distingueret in ea quæ sunt in Terra hac nostra, & quæ extra sunt; deinde, sine ulla alia subdivisione, eorum naturam investigare adgrederetur, sine dubio confunderetur.

10. *Membra etiam non oportet esse, nisi res hoc necessariò postulet, nimium inæqualia.* Ejusmodi est divisio eorum, qui dividunt Universum in *Cælum & Terram*, cùm Terra, præ eo quod vocatur Cælum, seu immensis illis spaciis, in quibus Stellæ erraticæ & fixæ continentur, sit minor puncto. Manifestum est ejusmodi divisione, seu veritatem sibi soli querat, seu eam repertam aliis explicet, animum turbare. Sic fit ut vulgè homines hanc nostram glebam, cui inistitur, æquiparent, aut etiam præferant toti serum Universalitati.

11. Verùm cavendum etiam, *ne dum æquare partes volumus, vim, ut ita dicam, rerum naturæ inferamus, conjungendo separata, & conjuncta separando.* Ita ridiculè se gereret Anatomicus, qui corporis humani descriptionem traditurus, aut ejus dispositionem indagaturus corpus di-

divideret in inferiorem, & superiorem partem, quam inferiori prorsus æqualem faceret; oportet enim ab eo expendi dimidiam partem vteriorum membrorum corporis, & partem coherentem differre in aliud tempus; unde fieret ut totius cordis, exempli causâ, aut lenis descriptionem non traderet, sed tantum dimidiorum; quâ divisione impediret ne ipse, aut audientes uniuscujusque membri integram structuram distinctè intelligerent. Igitur est habenda ratio connexis, ne quæ arctè nexa sunt violenter divellantur; neque conjungantur quæ nullum habent inter se connexionem.

12. Dum diligentiam ostendant quidam Scriptores, in partes adeò minutas quod expendunt dividunt, ut numerus partium conturbet memoriam, & obtundas attentionem. Hoc quoque vitium est divisionis, quod adcuratè ratiocinantibus cavendum. Hujusmodi sunt divisiones Discipularum, quæ existant apud *Diogenem Laërtium* in *Platone*, atque huic Philosopho tribuuntur. Sunt enim adeò multiplices, & tam subtiles, ut vix memoriæ mandari queant. Hanc rationem dividendi in minutissimas partes, secundum varia exigui momenti accidentia, ab eo sumit *Aristoteles*, cujus opera etiam divisionibus & subdivisionibus scatent.

§. 12. In partes adeò &c.] Rectè Seneca Ep. 19. live Lib. xiv. prima: *Quidquid in majus recit facilius agnoscat, si dissectis in partes, quas, ut dicit, immemorabiles esse & parvas non oportet. Idem enim habet vitii nomina, quod nulla divisio, simile confuso est quidquid usque in pulverem scissum est.* Vide & *Quintilianum* Lib. IV. c. 5.

13. Cavendum quoque ne in scopulum impingamus, in quem idem *Aristoteles* & Veterum non pauci impeerunt. Nempe, dum res dividere sibi videbantur, sæpe significationem vocabulorum dumtaxat dividebant; nam res planè diversas, quod eodem nomine insignirentur, sub unam classem referentes, tot esse rerum species, quot erant vocabuli notiones dicebant. Ita ubi agit *ἡ περὶ τὰς κατὰ φύσιν ὁμοιοτήτων* §. 5. *περὶ τὸ ἔχειν* de habendi generibus: τὸ ἔχειν, ait, dicitur variis modis. Dicimus enim aliquem habere (*ἔχειν*) virtutem; aut quantitatem qualis est magnitudo quam aliquis habet, ut tria quatuorve cubita, aut circa corpus, ut vestem; aut in parte, ut in digito anulum; aut insit partem, ut manum, pedem; aut in vasculo, ut testa vinum; aut insit possessioni, ut domum, agrum. Dicitur etiam vir habere uxorem, & uxor virum. Merito addit: Fortè & alii quidam videbuntur esse habendi modi, si δὲ εἰσδόντες λέγεται, quod ἡ πᾶσι κατὰ φύσιν ὁμοιοτήτων, sed soliti dici ferè omnes enumerati sunt; nam reverà hæc est tantum observatio sermonis Græci, cum in aliis Linguis illi habendi modi non occurrant; neque enim Latine, exempli causâ, testa dicitur habere vinum, ut Græcè *οἶνον ἔχειν λέγεται τὸ πηχέριον*, teste *Aristotele*, Grammatico optimo.

CAPUT XII.

De Propositione, quæ DEFINITIO dicitur;
& primum quidem de Definitione Nominis.

1. Duplex est Definitio, una rei, altera nominis. Prior exponit quam rei naturam esse existimemus: altera quam significationem vocis, seu nomini culpam tribuamus. De posteriore hoc in Capite agemus, de priore postea dicturi.

2. Quandoquidem nobis solis semper non cogitamus, sed sæpe etiam verbis aut pronuntiatis, aut scriptis, animi nostri sensa aliis patefacere nos oportet; aut ab aliis, eadem ratione, discere quod ignoramus; possemus aliis aut aliis nobis errandi occasionem præbere, ambiguitate verborum, nisi, quid verba ambigua significant aliis non ambiguis explicaretur. Possunt hanc in rem aut nova vocabula fingi, qualia plurima à Veteribus Græcis, & Recentioribus Scholasticis ficta sunt; aut jam usitatis, additâ novâ definitione, novâ significationes tribui. Ita si velim probare *Animus* esse immortales, dicam me voce *Animus* intelligere id quod in hominibus cogitur, quidquid fit; ne qui me audiunt loquentem fortè putent me, voce *Animus*, ventum intelligere, qui facile dissipatur.

§. 2. Possunt alii Sec. 1 Ipse *Epicurus*, disciplinarum alio-
qui Mathematicum spiritus, crebro dicebat, diligenter oportet
1170

tere exprimi, quæ vis subiecta sit vocetur, ut auctor est Cicero, Lib. de Finibus II. n. 6.

3. Definitione nominis definitio usûs, seu significationis, quam voces usu obtinent, notatio hæc non significatur. Non quærimus enim quo sensu alii utantur voce quapiam; sed quis futurus sit, apud nos, ejus usûs, exponimus. Definitio significationis utilitate potius ad Criticam, quàm ad Logicam, pertinet.

§ 3. Definitio usûs.] Hujus meminit Cicero de Invent. Lib. II. n. 53. ubi de controversia nominis: Primus, inquit, accensatoris locus est, ejus nomen, cujus de vi quaritur brevis & aperta & ex hominum opinione definitio.

4. Igitur hæc missâ, primò definitionem significationis, quam voci cuiuspiam tribuere constitutus, prorsus pendere ex arbitrio nostro observabimus. Licet enim nobis sono, qui per se nihil significat, prout libet, ideam adnectere. Rei verò, sono significatæ, definitio non pendet à nobis, nam cum ejus natura certa & eadem semper in se sit, nullam in eâ mutationem verba nostra facere possunt. Ita mihi *circulum*, in meo sermone, significare figuram planam tribus lineis rectis constantem, dicere liceret. Sed quandoquidem aliorum sermo à meo non pendet, non possum id quod alii *circulum* vocant, esse ejusmodi, quam dixi, figuram adfirmare; aut conspectum circulum ita definire.

5. Secundo, cum definitio nominis sit nostri arbitrii, non potest ab ullo in litem vocari. Neque enim ullus nos cuiuspiam voci certam significationem dedisse, quando eam à nobis datam adfir-

adfirmamus, negare potest. Si definiissem circulum, prout dixi, nemo id in controversiam trahere posset; nec quidquam quod quereretur haberet, si modò constans ea in definitione essem.

6. Tercio, quandoquidem oppugnari nequit definitio nominis, sequitur eam posse instar Axiomatis indubitati adhiberi; quòd faciunt Geometrae, qui omnium maxime ejusmodi definitionibus utuntur. Verùm ne putemus propterea aliquid de idea, quæ adfixa est definitio nomini, adfirmari, quod in dubium revocari nequeat, cavendum. Principium est indubitatum, aliquem ita definiisse vocem quampiam; sed non est principium indubitatum id quod dere cogitat, quam vocabulo illo adficit. Ita si quis definiat *calorem*, id quod est in corporibus quæ nos calefaciunt, & simile est *calori quem sentimus*; nemo quidem poterit eam definitionem oppugnare, quatenus exprimit quod voce *calor* intelligit; sed nihil obstat quominus negemus esse aliquid, in corporibus calefacientibus, ei simile quod nos in nobis sentimus.

7. Scholastici duobus præcipuè modis, contra hæc observationes, pascant. Primò, res ipsas definiunt, prout libet, dein nolunt suas definitiones oppugnari; cum hoc tantum juris habeant definitiones nominis. Satis malè hominem definiunt *Animal ratione præditum*, quam tamen definitionem si quis admittere nolit, quasi prima principia negaret, indignatur. Ejusmodi definitione, si non accuratior, certè candidior est, quàm Veterum quispam jocans utebatur: *Homo est quod omnes novimus*. Secundo, rariò definitionibus nominum utuntur, unde

Tomus I.

F

sum.

summa obscuritas in eorum sermonibus nascitur, & innumeræ λογισματικαί, dum eadem dicentes aliis verbis se invicem non intelligunt. Hinc olim controversiæ Eutychieanae & Nestorianæ, de Persona & Naturis Christi, natæ. Nam dum Eutyches *Naturam* vocat quod alii *Personam*, & Nestorius contra *Personas* quod alii *Naturas*; excitata sunt dissidia ingentia in Oriente, inter eos qui reverà, quoad ex eorum Scriptis conjicere licet, idem sentiebant.

§. 7. *Homo est quod omnes nominamus* Ἄνθρωπος ἐστὶν ὃ πᾶντες ὀνομάζομεν. Democritus apud Sextium Empir. Synh. Hypot. Lib. II. cap. 5.

8. Ex iis quæ diximus, liquet Definitionis Nominum, in sermone Philosophico, usum esse ingentem. Attamen inde omnia vocabula debere, aut posse definiri, colligi nequit. Sunt enim quædam, quæ & clara sunt (Linguam, nempe, quâ utimur intelligentibus) & ejusmodi ut definiri nequeant. Ea sunt nomina idearum simplicium, ut *cogitare, esse, sentire, &c.* qua de re egimus supra Cap. II. §. 11. P. 1.

9. Præterea, ubi jam sunt receptæ definitiones satis perspicuæ, non sunt mutandæ; quia qui sunt recepto jam usui aduésacti melius nos intelligunt; & ipsi etiam non sumus in tanto inconstantiæ, in definitione non servanda, periculo. Manifestum est melius intelligi vocabula, quibus dudum adsueti sumus quasdam adingere ideas, quàm ea quibus novæ sunt alligandæ. Ipsi quoque melius recordamur sensûs unius, quàm duorum. Ita olim in controversia de Arbitrii libertate,

AN-

Augustinus, propter mutatam definitionem vocis *libertas*, obscurus evasit multis, nec sibi satis constitit. Antea *libertas* vocabatur, ut nunc vulgò, *facultas faciendi aut non faciendi*. Ille verò spontaneitatem simplicem, in qua non est coactio, intellexit. Attamen quia usum receptum, ex animo suo, ipse prorsus eliminare non potuit; sæpe ut alii, sæpe peculiari sensu loquitur.

10. Hinc sequitur etiam, si necesse sit ab usu recepto abire, quàm minimum ab eo recedendum. Facilius enim aduésceimus significationibus vicinis iis, quæ jam admixtæ sunt; quàm planè remotis, aut etiam usui prorsus contrariis. Hinc vituperantur merito Chymistæ, qui cum è vulgo petitis vocabulis uti possent, ea canepejus & angue refugerunt, ut inusitata vocabula in Artem inferrent. Nec sæpe alia de causâ obscurum sermonem claro prætulerunt, nisi ut fucum, credulis & imperitis, qui faciliè sub obscuris verbis res pulcherrimas latere suspicantur, facerent.

11. Verùm ante omnia, quod jam subinnotuit, observandum; nempe, ab definitione, semel constituta, numquam recedere oportere. Qui enim Auditor aut Lector scire nos abire à definitione semel allata, nisi moneatur, potest? Dum autem hoc ignorat, quid nobis velimus, cum videt à nobis affirmari quod definitioni adlatæ contrarium est, aut nescit, aut nos in contradictionem incautos delabi putat. Si adhibeamus autem vocabula, quorum significatio sæpe mutetur, molestum est, quotiescunque occurrunt, definitionem proferre. Itaque nihil rectius, aut commodius fieri potest, quàm si constanter in una definitione hæreamus.

F 2

CA-

CAPUT XIII.

De Definitione Rei.

1. **C**um Definitio nominis à nobis pendeat, Definitio rei non est juris nostri; neque enim nobis id esse in re aliqua, seu in ejus quæ nobis obversatur idea, quod in ea non est, affirmare licet. Solet autem Definitio distingui in accuratam & minus accuratam. Prior Definitio propriè dicitur, posterior Descriptio.

2. Definitio propriè dicta est, quæ aperit naturam rei definitæ, enumeratione præcipuorum adtributorum, quorum quæ rei definitæ communia sunt cum aliis *Genus*: quæ verò pertinent tantum ad rem definitam *Differentia* dicuntur. Genus oportet esse *proximum* & *differentiam specificam*. Ita Circulus definiti potest: *Figura plana cujus circumferentia undequaque equaliter distat à centro*. *Figura plana* erit Genus, est enim adtributum commune Circulo cum omnibus figuris planis specie differentibus; reliqua verò erunt Differentia, his enim circulus ab omni aliâ figurâ differt.

§. 2. *Quæ rei definita* Etc.] Cicero in Topicis ad Trebatium, Cap. 6. ita rem egregiè exponit: Cum sumitur ea quæ sunt ei rei, quam definire velis, cum aliis communia, usque eo persequere, dum proprium efficiatur, quod nullum in aliam rem transferri possit; ut hic: Hereditas est pecunia, commune utique, multa enim genera sunt pecunie. Adde quod sequitur: quia morte alicujus ad quem pervenit; nondum est definitio, multis enim modis, scilicet hereditate, tenet mortuorum pecunia possunt. Unum adde verbum, jure; jam à communitate res distincta videbitur, ut sit explicata definitio. Sic: Hereditas est pecunia, quæ morte alicujus ad quempiam pervenit jure.

3. De-

DE JUDICIIS. CAP. XIII. 125

3. Descriptio verò est enumeratio plurium adtributorum, etiam quæ accidentaliter sunt; ut si describatur aliquis, ex quibusdam quæ gessit aut dixit; velut, si pro Aristotele, *Philosophum*, qui regnum solus in Scholasticis obtinuit, dicamus.

4. A Philosophis nihil esse definitum præter species, nulla verò *individua*, ut jam alibi notavimus, animadvertendum est; quod sibi *genus proximum* & *differentiam specificam* specierum esse notas patent, sed non audeant individuatorum proprietates essentielles, quibus ab ejusdem speciei aliis differant, sibi compertas jactare.

5. Revocandum etiam est in memoriam, quod in superiore parte, nempe, Substantiarum intimam naturam esse ignotam, adeoque non posse definiri, ostendimus. Verum eas definierunt Philosophi ex his quæ norant, quibus totam substantiarum essentiam frustra contineri existimarunt. Hinc liquet etiam, secundum ea quæ alibi à nobis observata sunt, solos Modos, quorum tota natura nobis nota est, posse censeri, & propriè dictâ definitione describi.

6. Tres Regule Definitionis vulgò adferuntur. Prima est, *Definitionem oportere esse adequatam definito*; hoc est, convenire omnibus his, quæ specie, quæ definitur, contineantur. Itaque à Peripateticis tempus male definitur: *Mensura motus*, per partes priores & posteriores, quia tempus potest etiam mensurare quietem; res enim quiescens, per certum tempus quiescisse, non minus quam si mota esset, dicitur.

F 3

7. Sc-

7. Secundò, *Definitionem oportet propriam esse definitum*, hoc est, nulli alii speciei, præter eam quæ definitur, convenire. Cùm enim definitio adhibeatur, quò rem aliquam ita cognoscamus ut à ceteris omnibus distingui possit, soli rei definitæ convenire oportet definitionem. Male ergo definitur Materia Prima à Scholasticis: *Quod neque est quid, neque quale, neque quantum, neque quidquam eorum quibus Ens denominatur*. Hac enim Definitione, Materia Prima vix à mero Nihilo fecerunt. Idem dixeris de omnibus definitionibus merè negativis, hoc est, quæ docent non quid res sit, sed quid non sit.

8. Tertio, quoniam Definitio adhibetur ut aliis nota fiat res antea ignota; *Definitionem esse claram, & faciliorem intellectu re definitæ oportet*. Atque hinc colligere est plerisque Aristotelis definitiones, quoniam sunt obscurissimæ, esse parum commodas. Exempli gratiâ, quis non melius intelligat quid sit motus, sine definitione, quàm hac definitione auditâ: *Actus entis in potentia, quatenus in potentia*? Quis non æquè bene sciat quid sit Anima, si vel minimum addendat, ac si Philosophum dicentem: *Actus primus corporis naturalis organici, potentia vivantis habentis*, audiat?

9. Hic iterum non erit supervacaneum monuisse, cavendum esse ne definitionem usûs recepti, circa aliquam vocem, cum definitione rei confundamus. Plurimi enim, imò omnes qui non satis attendunt res ipsas, sibi satisfieri definitione usûs, ubi quærunt quid res sit, patiuntur. Ita quærenti quid sit *tonitru*? respondetur, esse

so-

sonitum in nubibus excitatum; quæ responsio ostendit quidem in genere quænam res eo nomine soleat vocari, sed nequaquam quid sit tonitru; nisi is qui responsum accipit aliunde quid sit *sonitru*, seu quæ sit natura ejus rei, quæ sonitus vocatur & unde nascatur norit. Aliquando etiam rei naturam notam nobis esse opinamur, si rem quam vocabulo quodam appellari audimus, oculis usurpaverimus. Ita quærenti quid sit *virrum*, ostenditur id quod ita vocatur, & sibi rem notam esse censet, quia pauculas proprietates ejus, & quo nomine vocetur novit.

10. Eadem de ratione, Definitio rei verbis planè synonymis constare nequit; ut, si quis quærat quid sit *summum Numen*? & respondeatur *supremus Deus*. Hicce enim posterioribus verbis, fortè quidem priora explicantur eorum usitatam significationem ignorant; sed divinam naturam ex iis melius cognosci nemo dixerit.

11. Hicce observatis, satis liquet definitionem locum dumtaxat habere, in ideis compositis; & esse enumerationem præcipuarum idearum simplicium, quibus constant. Ideæ verò simplices nequeunt definiri, utalibi observavimus; quia in earum descriptione, enumeratio nulla ejusmodi fieri potest. Qui nescit quid sit quod vocamus *calorem*, hoc aliter non discit, nisi experientiâ, aut synonymo ejusdem, aut alius Linguae vocabulo, vel circumloquutione quâ res indicatur quidem, non verò definitur; ut si diceremus *esse sensationem, quam experimur ubi igni adidemus, aut sole lucente ambulamus, &c.* indicaremus quæ res sit, cui id nomen tributum, at ejus naturam non explicaremus. Si quis enim

F 4.

eo

eo sensu careret, qui necessarius est ad calorem percipiendum, non magis intelligeret quid diceremus; quàm intelligit cæcus natus quis sit color viridis, cùm ei diciamus eum esse quem percipimus, ubi gramen nobis observatur.

Secundæ Partis Logicæ Finis.

LO.

LOGICÆ

PARS TERTIA.

De Methodo.

CAPUT I.

De Methodo, eâque Analytica & Synthetica.

1.

Ostquàm Perceptiones nostras simplices, itémque varia Judiciorum nostrorum genera contemplati sumus, & docuimus quâ ratione circa illa ut vitetur error, versari necesse sit; superest ostendamus, quo modo judicia nostra debeant disponi, ut tutius ac citius ad veritatis cognitionem perveniamus. Atque hæc Logices Pars *Methodus* à Dialecticis dici solet; & paucis tractatur, præea parte in qua de *Syllogismo* agitur, quodd haud paulld p.us in animo ad disceptionem, quàm ad veritatis indagationem, muniendo laborant. Nos contrâ Methodum diligentius, quodd nobis multò magis cordi sit veritatis inquisitio, quàm disceptandi libido, quæ veritatis cognitioni ferè obest, excutiemus

F §

§. 1. *Haud*

§. 1. *Haud paulo plus in animo &c.*] Hinc apud Cicero-
nem Lib. 2. de Orat. cap. 38. Antonius negat in hac arte alium esse
præceptum, quo modo verum invenitur; sed tantum esse quomodo
inducitur, contendit.

2. Cum pleræque veritates inquirendæ nitantur
aliarum cognitione, ex quibus per quamdam
confectariorum seriem deducuntur; non
fatis est tradidisse Regulas, quarum ope cognoscere
queamus quibus Propositionibus adsentiri
nos oporteat singillatim consideratis. Ostendendum
etiam est quâ ratione inter se disponendæ
sint, ut per eas, quasi per gradus, ad veritatem,
in puteo, ut fert dictum vetus, latentem descendamus.

3. Duplex autem est Methodus; una est *Analysios*, seu *resolutionis*, quâ ut plurimum veritas
investigatur: altera est *Synthesios*, seu *compositionis*,
quâ veritas inventa docetur.

4. In Analytica methodo, ex veritate particulari
nota, ad alias quæ pertinent ad rem aliquam
singularem progredimur. In Synthetica vero
methodo, generales quasdam veritates proponimus,
ex quibus veritates singulares deducimus.

5. Si in Analytica methodo, quæpiam Axiomata
proponantur, id non fit statim initio, & simul
ac semel; sed prout necesse est iis uti, & veritatis
investigationem. Contrâ in Synthetica omnia
simul initio, priusquam iis opus sit, proponuntur.

6. Hæ methodi inter se eodemmodo differunt,
ac different rationes inquirendæ Genealogiæ,
descendendo à majoribus ad posteros; aut
con-

contrâ, à posteris ad majores ascendendo. Ita
posset quæri genus *Alexandri* Macedonis, nominato
ejus Patre *Philippo*, & ab eo retrogrediendo ad
Caranum usque *Heraclidem*; quæ ratio investigandi
cum Analyti convenit. Atque eo modo esset
progrediendum, si *Alexandri* majores ignoti querendi
essent. At si jam inventa Genealogia tradenda
esset, tunc ab *Hercule* aut *Caran* initium fieri
deberet; quâ ratione progreditur Synthetica
Methodus.

7. Verum utraque Methodus pariter ex re nota
ad ignotam progressionem communem habet. Quæ
nota sunt, priora utrobique proponuntur, ut ex
iis per consequentias ad ignota perveniri queat;
deinde omnis hæc series consecratorum, in utraque,
Propositionibus inter se connexis, constat.

8. In utraque hæc quoque, ut vitetur error, summam
postulantur. Primum nulla Propositione,
quasi vera, cui adsensum negare possumus, seu
quæ non sit evidens, admittenda est. Deinde in
unoquoque progressionis gradu, neque Propositionis
sequentis cum antecedente debet esse etiam evidens,
seu necessarius. Alioquin si in longa Propositionum
serie, Propositionem, aut consequentiam dubiam,
aut falsam, admitteremus vel unam; quidquid inde
directè deduceretur necessariò dubium esset, aut
falsum.

9. Ut exemplo res clarius fiat, prius exemplum
Analyticæ Methodi, deinde etiam Synthetice
tradam. Proponi singamus hanc questionem:
*an posita hominis existentia, probari queas
Deum esse?* Hoc ut scire possimus, ita
progredimur.

dimur. 1. Humanum genus, quod nunc est in terra, non semper fuit; quod historię omnes ostendunt, quę humano generi initium fuisse produnt. Non tantum enim hoc diserte testantur, sed etiam eorum quę narrant serie significant; nulla enim est quę res gestarum plurimum quàm sex mille annorum, aut circiter, comprehendat. 2. Si humanum genus non semper fuit, seu initium habuit, oportet aliquam existendi fuisse causam; nam ē nihilo nihil emergit. 3. Quęcumque sit ea causa, oportet in ea saltem fuisse proprietates, quas in nobis videmus; nam nemo dat quod non habet. 4. Præterea oportet in ea causa esse proprietates quę in nobis non sunt, cūm potuerit facere, id quod nos non possumus; nempe, ut homo, qualis antea non erat, existeret, seu ut Mens & Corpus ejus inciperent esse; quam potentiam in nobis non deprehendimus. 5. Videmus autem in nobis esse vim intelligendi, & volendi, & corpus quod variè moveri potest. 6. Igitur oportet esse eas facultates in causa humani generis, & alias etiam præstantiores; qualis est vis producendi ē nihilo, seu faciendi ut aliquid, quod antea non erat, existat. 7. Hęc autem causa vel est adhuc, vel non est. 8. Si sit adhuc, est Deus. 9. Si non sit etiamnum, non fuit ab æterno; quod enim ab æterno fuit neque à se, neque ab alio in nihilum redigi potest. 10. Si non fuisset ab æterno, oporteret ab alia creatam esse, quidquid enim habet initium ab alio procreatum est. Tum rediret eadem quæstio de procreante, quę possit sic summum solvi. Omnibus aut initium fuit, aut non fuit. Quibus fuit ea habent causas, quę nul-

lum

lum initium habuerunt; itaque si est aliquid, sunt causę æternę. 11. Igitur esset fatendum esse Ens æternum, quod habeat omnes proprietates quas habemus, & plures etiam; seu ipsum nos per se, seu per aliam Naturam creaverit, quas alia est quæstio, quam hic non attingimus. 12. Si sit adhuc humani generis causa, eaq̃ue æterna; ex eo quod est humanum genus, necessariò sequitur esse Deum, seu Causam æternam, quę per se, aut per aliam, id creaverit.

10. Ita Analytica Methodo existentiam Dei probamus, vel potius invenimus. Veritatem inventam deinde methodo Synthetica docere possumus, hac ratione: 1. Omnia Entia initium habent, aut nullum. 2. Nihil est quod per se queat ē nihilo emergere, aut incipere existere, cūm antea non esset. 3. Itaque quę initium habent procreata sunt omnia, ab aliqua initio carente causa. 4. Humanum genus habet initium. 5. Igitur procreatum est à causa æterna. 6. Causam illam vocamus Deum, idēque humanum genus à Deo procreatum est.

11. Omnes hæ Propositiones, at jam diximus, debent in utraque Methodo diligenter expendi, ut nulla pro comperta admittatur, quę non sit; neque ulla irrepat consequentia, non necessaria; quo peracto, veritatem à nobis inventam, aut doceri certò scire possumus.

12. Quędam subsidia possunt ad id facilius præstandum adhiberi, quę sunt pensicula ius docenda, quia inde tota ratio:nationum faci-

F 7

litas

litas & certitudo pendet. Primum, qui debeat esse, ad feliciter inveniendam veritatem, animus adfectus; secundo loco, regulas Analyticæ Methodi: tertio, quæ ad Syntheticam pertinent trademus.

CAPUT II.

De Attentionis necessitate, & sublimi quibus comparari potest.

1. **E**ST quidem evidentia, ut plus semel diximus, unicuique veritatis *NECESSARIÆ*. Verum non satis est hoc novisse, ad investigationem veritatis; quia evidentia semper prædū non est, nec animo nostro, nisi post longum laborem, interdum obversatur. Quærendum itaque quâ ratione eam, in cognitionibus nostris, nanctici possimus.

2. Quemadmodum non satis est esse objecta extra nos, eaque luce illustrata, sed præterea oculi sunt ad ea convertendi, ut ea cernamus: ita non satis est omnium rerum, quæ animo concipi queunt, posse formari ideas, ut eas res noscamus; aciem, ut ita dicam animi, ad illas ideas converti, & hunc adentum in earum contemplatione esse necesse est, si eas probè nosse cupiamus.

3. In prima & secunda Parte, ostendimus iudicia nostra esse, perceptiones relationum, in quibus perceptionibus Mens adquiescit; errorēque nostros inde oriri quod adquiescat in obscuris perceptis, quasi essent clara, priusquam rem satis

ex-

expenderit. Ut enim cum oculis leviter aliquid lustravimus, aut è longinquo, aut in obscuro loco vidimus, sæpe id credimus nos conspexisse quod non vidimus: ita quando Mens, post levem rei considerationem, in observationibus suis adquiescit, sæpe id à se animadvertum, quod nequaquam ei est obversatum, censet.

4. Ut caveamus errorem, qui ex oculorum usu nascitur, levi considerationi non credimus; cum objectum obscurum, aut remotum est, rancem adhibemus, propius accedimus, denique diu & diligenter consideramus. Nulla quoque alia est certior ratio vitandi erroris, in Menti's iudiciis, quam si ea colibeamus, donec diu & adentē, pro rei natura, id quod investigatur contemplati fuerimus. Hinc satis constat quàm sit necessaria *Adentio*, quam rectè definiveris, *diuturnum, neque intermissam, aut aliis cogitationibus interpellatam ideæ considerationem*.

5. Itaque is operam non male collocabit, qui artem augendæ Attentionis quaeriverit. Videmus autem nos adentiores multo esse, & facilius etiam ad eas res quæ interventu sensuum nos adficiant, quarum imagines quædam figuratæ animo obversantur, & quæ adiectum aliquem in nobis excitant; quàm quæ absque hisce Menti nostræ se se ingerunt. Ita in spectando corpore luce illustrato; in imagine rei corporeæ Menti oblata lustranda; in considerata denique re unde ad nos composita redire, aut incommoda queunt, quæ metum aut desiderium in nobis excitant, adentī sumus. Hoc adeo manifestum est, ut probatione non indigeat.

6. Non:

6. Non minus certum experientia est nos difficilius animi aciem ad abstractas ideas, exempli causâ, convertere & diu defixam tenere. Hoc quicumque de hisce cogitare conati sunt, præsertim priusquam adfuerent meditationi, experti sunt. Discrimen illud inde nascitur, quod in aliis Mens, interveniente corpore, adjuvetur, & vividis sensationibus aut imaginibus adficiatur, quas vel invita animadvertit; contra verò contemplationibus abstractis, & nihil è corporibus ducentibus, corporei motus officiant, dum ad corpora Mentem revocant; nec quidquam Menti obversetur, quod eam valdè adficiat, atque adtentionem ejus alliciat. Imò dum eâ contemplatione Mens occupatur, oportet eam omnes corporeas imagines, sponte se se ipsi oggerentes, summâ vi amoliri; quod sine dolore fieri nequit, quia hæc Lex est naturæ, ut, cum vis infertur corpori, Mens doleat.

7. Hoc posito, videndum annon ope sensuum, facultatis imaginandi, aut adfectuum; etiam in rebus merè incorporalis, Adtentionem augere possimus. Atque hoc eâ arte fieri potest, quam postea indicabimus; verum est ante omnia cavendum, ne inde nascatur incommodum, quod sequi animi per sensus, imaginationem, aut adfectus, commotiones ut plurimum solet. Nempe, ubi animus paulò vehementius est adfectus, addè ad id objectum quo adfectus convertitur, ut nihil aliud animadvertat. Tunc temporis tantum abest, ut is motus Adtentionem ad ideas rerum incorporarum adjuvet, ut contra eam impediatur.

3. Iliuc

8. Hinc deducitur hoc, in veritatis inquisitione, maximi momenti consiliarium; nempe, iis qui volunt ferid veritatis investigationi incumbere vitandas esse, quoad ejus fieri potest, omnes sensationes vehementiores, quales sunt ingens strepitus, lumen vividius, dolor, voluptas, &c. Cavere etiam debent, ne vehementius ipsorum commoveatur imaginatio ullo objecto, quod eam ita inficiat, ut inviti de eo cogitent; hoc enim fit ut Adtentioni subinde interpellentur. In primis motibus adfectuum validioribus non debent adfueri, qui enim sæpe iis perturbantur ita adficiuntur, ut vix de ulla re, nisi de adfectus objecto, aut de iis quæ cum eo conjuncta sunt, cogitare possint. Attamen quia horum nemo potest esse immunis prorsus, propter rationes, quas hic non attingimus; conandum est ex hisce inevitabilibus incommodis, qualecumque ad veritatis indagacionem subsidium petere.

S. 2. Sensationes vehementiores. Propter hæc finxerunt Democritum Philosophum luminibus ocularum suis sponte se privasse, quia excessiviores cogitationes, commentationesque animi sui, in contemplandis naturæ rationibus vegetioris & excellentius fore, si eas videnda liberata & ocularum impedimentis libresset &c. Verba sunt A. Gellii Lib. X. c. 27. Falsum esse Plutarchus, in libro *de tranquillitate animi*, contendit.

9. Sensus prodesse possunt Adtentioni, si iis utamur ut Geometræ, qui inconspicuas quantitates lineis, numeris & litteris exprimunt. Hac enim ratione fit, ut facilius animus in ea quæ querit adtentus ac defixus hæreat; dum enim oculi in figuras defixi sunt, animus rem cojus sunt

sunt signa contemplatur. Atque hoc fit eò melius, quodd nullum sit periculum ne figuras cum re quam quærit confundat, cum nulla sit inter eas relatio, nisi quam ipse instituit. Ita celeritas & duratio moris possunt inquiri, descriptione aliquot figurarum, quas numquam crederid esse quod quærit Geometres.

10. Possumus & hac ratione, sine periculo, sensibus nostris uti in ratiocinatione. Nempe, ne multitudine relationum considerandarum obruamur, possunt ordine in charta vocibus aliquot exprimi. Præterea facilius Propositiones jam expressas & chartæ commissas, quam earum ideas adtendimus. Sapius & facilius, in longis ratiocinationibus, vestigia nostra, ubi eorum in charta notæ hærent, quam ubi memoriæ tantum infixæ sunt, relegere possimus.

11. Pueri propterea multa facilius discant ex imaginibus, & figuris, quam si ea millies dicant, aut ad cogitandum iis de rebus excitentur. Si videant Virtutum Emblematicas imagines, multò facilius intelligunt, adtendunt, & dicta memoriâ tenent; quam si vocabulis, quæ sunt abstractarum idearum signa, quibus ideis non sunt adfueri, edoceantur. Attamen debent hæc spectari quasi adminicula quædam, quæ initio quidem adhiberi possunt, sed adu'soribus non sunt offerenda; ne nimium iis adstant, nea quidquam possint, nisi interuentu imaginis corporeæ, intelligere.

12. Facultas, quâ fit ut imagines rerum corporearum Menti obijciantur, arctissime est cum sensibus conjuncta; ideoque & ad hanc quæ

quæ de sensibus dicta sunt pertinent. Attamen peculiare etiam subsidium, ad iuvandam Adtentionem, confert. Unicuique experientiâ notum est, res incorporeas melius intelligi ope comparationis è corporibus petiæ; quorum imagines Menti obverfantur, Imaginationis operâ. Ita ubi quæro quâ ratione Mens mea objectas ideas videat, & quo modo aut ab errore caveat, aut in errorem incadat; & inveni, acri meditatione, ideas esse nescio quæ objecta quæ extra Mentem sunt (exceptis sensationibus) & Menti, postquam diu ideam contemplata est, perceptionem claram ejus fieri, aut obscuram remanere; cum autem obscura est, Mentem posse iudicium cohibere, contra verò cum clara est, in ea necessariò adquiescere; ubi, inquam, hoc inveni, idem comparatione, ex re corporea desumptâ, exprimere conducit. Memoriæ melius sic mandatur, faciliusque & clariùs Menti se res inventa obijcit. Exempli causâ, mecum tacitâ meditatione conferre ideas cum objectis externis & corporeis possum, Mentem cum oculo, & similia in oculorum operationibus animadvertere, ac in Mentis actionibus.

13. Si quod inveni sit aliis explicandum, illi etiam facilius comparationem, quam nudam rei expositionem adtendent, citius quod dicam intelligunt, & tenaciùs memoriæ mandabunt. Hinc nata erat antiquissimorum temporum utendi fabulis, apud rudes populos, consuetudo, quam apud Orientales diu viguisse ex veteribus monumentis constat.

14. Verum hic cavendum à peccato, in quod Veteres potissimum inciderunt. Nempe, dum nimium captant imperitiorum Adventionem, tot figuris & loquutionibus ex rebus corporeis petitis usi sunt, ut nullas panè præter corporearum rerum ideas eorum animo offerrent. Aded est sub iis figuris oppressa veritas, ut planè lateat, & vix etiam à peritis inde possit erui; quæ de regiminis in *Critica nostra*, P. II. Sect. 1. Cap. xv.

15. Cavendum est etiam ab alio scopulo, in quem illiterum plurimi Veterum & Recentiorum Figuram, quæ res illustrantur, esse argumentum quo probantur crediderunt. Figuræ hujusmodi adhibentur, ad res in majore lumine collocandas, unde *luna orationis* dicuntur; sed nihil quidquam probant.

S. 15. Nihil quidquam probans] Τὴν δὲ παραβολὴν λέγειν
ἀλλήλῃ Euclides Megaricus, ut auctor est Diogenes Laërtius,
lib. 11. § 107. λέγων ὅτι τὰ ἐξ ἀπολογῶν αὐτῶν ἢ ἐξ ἀπολογῶν συ-
νίσταται, καὶ οὐδὲ τὰ ἐξ ἀπολογῶν. αὗται αὐτὰ δὴν μαθόντες ἡμεῖς
εἰς ἀναγκασιότατον, οἱ δὲ ἐξ ἀπολογῶν παρήλθον τὴν παραβολήν
dicens eum sermonem confutari aut eum similibus, aut ex dissimilibus;
se aut similibus, circa ipsa aptare potius, quam circa similia ver-
sari; si ex dissimilibus transire ipsa collationem.

16. Quin Adfectus noceant passim veritatis cognitioni, nemo inficias iverit, & nos superius offendimus; at multi an aliquando profluit multum forte dubitent. Attamen cum sint inter ea, quæ naturâ suâ mala non sunt; possunt, si quis eis probe moderetur, multum ad augendam Attentionem prodesse; imò forte

fortasse numquam est, sine adfectu aliquo, acrior
Adtentio.

17. Certissimum est gloriæ cupiditatem multis unicam causam fuisse, ob quam Veritatis investigationi operam darent; at nec minus verum eos, dum invenisse videri volebant quod nondum invenerant, multa quasi comperta quæ tamen explorata non erant, protulisse. Nilominus gloriæ studio uti feliciter possumus, si ei, ut par est, moderemur. Utiles est honor & existimatio, ut commodius ipsi vivamus, & aliis prodesse queamus; sed non est fama captanda, quasi aliquid sit quod propter se concipisci debeat. Itaque id contendendum est, quatenus licet per Veritatem & Virtutem, quæ propter se amandæ sunt. Si quis ergo gloriæ studio teneatur, quod sit cum Veritatis & Virtutis amore vehementissimo conjunctum; dubium non est quin eâ honoris cupiditate multum adjuvari, in investigatione veri, possit. Tunc sibi honorem proponere licet, quasi præmium Veritatis inventæ: ut Opifici licet opera susceptæ sibi mercedem proponere. Quemadmodum etiam Artifex non debet mercedem ullam polliceri, quam operâ non commuerit: ita nec gloriam sibi non debitam æquus Veritatis indagator tribui postulat.

18. Semper est recordandum eum adfectum, si solum sit, noxium esse; itaque in nobis excitandi alii adfectus, qui ne nos gloriæ studium solum transversos agat impediunt. Ejusmodi est cupiditas ipsa veri cognoscendi, quæ est in omnium hominum animis; nemo enim falli amat, nemo ignorantia delectatur.

19. Veri autem cognoscendi cupiditas multum potest angere, si cogitemus quantam voluptatem perceperimus, ubi veritas antea ignorata nobis innotuit, præsertim si diu eam quævissemus. Sanè tanta est in Veritatis cognitione voluptas, ut qui in ea investiganda operam ponunt, nihil in vita jucundius se experiri tulerint, quam ubi aliquid, quod sibi latuerat, retegunt.

20. Verùm hoc quoque cavendum, ne iudiciorum nostrorum causa sit solus etiam invenienti veri adfectus. Adfectus enim nulli facem iudicio præferunt; animum tantum ad quærendum, quod nostra novisse interest, incendunt. Itaque hoc quoque adfectu utendum ut ad veri investigationem impellamur; sed tam demum ferendum iudicium, ubi id cohibere non possumus amplius, quando de rebus meditamur, quæ evidentè cognosci queunt.

CAPUT III.

De Mentis Capacitate, ejusque augenda ratione.

1. **C**apacem animum vocamus, non quòd eum putemus esse instar vasis, quod *capax* dicitur à *capiendo* eò quòd intra ejus latera continetur; sed metaphorice, quod uno tempore plures ei obverfentur ideæ. Eò autem capacior est, quò plures distinctè complecti potest: eò arctior, quo pauciores. *Capacitas* itaque Mentis augetur, quando consuetudinem plurium simul idearum, sine confusione, considerandarum contrahit. Cùm autem dicimus *simul*, aut *uno tempore*, hoc non est ita intelligendum quasi unico indivisibili momento, &

DE METHODO. CAP. III. 143
unica Mentis perceptione multa posse ita intelligi velimus; nam sanè perpauca distinctè simul capiuntur. Sed quod dicimus aliquà latitudine debet capi, & de brevissimo tempore intelligi; quod tamen voce *simul* expressimus, quòd tam celeriter Mens ab una cogitatione ad aliam se conferat, ut nulla sit mensura externa temporis quà possit in partes dividi.

§. 1. Capacitas dicitur Cicero Tuscul. Quæst. Lib. I. c. 25. Virum capacitatem aliquam in animo putamus esse, quòd tamquam in aliquod vas, ea quæ meminimus infundantur? Absurdum id quidem, qui enim fundus aut quæ talis animi figura, intelligi potest, aut quæ tanta omnino capacitas?

2. Si quis à nobis petat an omnes omnium hominum Mentes æquè naturà suà sint capaces, adèd ut quidquid discriminis inter eas animadvertitur, id omne ab educatione manaverit? nulum responsum hìc à nobis feret, nisi nobis non liquere, sed duo esse experientià certissima.

3. Unum est, quorundam ingenia esse adèd infelicia ut Propositionum duarum nexum ægrè capiant; nisi de rebus, quas experientià didicerunt, agatur. Ceterum in merè theoreticis pænè cæci sunt, nec discrimen ullum inter bonam & malam rationationem vident. Alii rursus paulò capaciores Mentem habent, possuntque nexum aliquot Propositionum, uno animi intuitu, deprehendere; sed si deductio consequentiarum paulò prolixior sit, hærent, nec possunt se explicare. Sunt etiam felicia ingenia, quæ longam Propositionum seriem, si non unico intuitu, saltem paucis cogitationibus, brevi tempore, facillè complectantur. Non fatigantur, neque turbantur numero Propositionum, qui

qui alios prorsus obtundit. Pæne dixeris horum animos esse amplissima vasa, quæ aliquoties impleta magnam liquoris copiam exhauriant: priorum verò adeo arcta esse, ut sæpissimè oporteat ea impleri, ut copiam liquoris exiguum succellivè exhaurire queant.

4. Secundo loco, experientiâ constat, Mentis capacitatem, quadam cogitandi de pluribus adæquatione, augeri posse. Notum enim est eos qui Geometriam, Arithmeticam aut Algebram primùm addiscunt, initio conturbari, idearum simul considerandarum copiâ; nec posse, nisi molestissimâ adtentione, quæ legant aut quæ doceantur, propter idearum considerandarum numerum, intelligere. Exempli gratiâ, qui primùm *Divisionis Regulam* adsequi nituntur, multiplici comparatione numerorum *Divisionis* & *Dividendi* conturbantur. Si plures sunt operationes Arithmeticæ peragendæ, ita ut nectantur invicem, nonnisi ægrè intelligunt quæ fieri queat ut Magister, qui ipsos docet, possit tam faciliè & veluti uno obtutu, aut paucis saltem, nexum tot Propositionum complecti. At iidem, postquam per aliquot menses ei arti operam dederint, faciliè plures animo operationes, quas singulas antea capere non poterant, complectuntur. Hinc ergo posse capacitatem Animi augeri, colligere est.

5. Si quæretur rursus, an omnium hominum capacitas eodem modo augeri possit? respondeamus experientiâ quidem consistere omnes qui animum eâ, quam dicemus, ratione excolere possunt, capioris fieri ingenii. Verùm hæc triplex occurrat discernimen; sunt enim qui in huiusmodi studiis ab initio ne hitum quidem pro-

ficere

ficere queant, adeo aut obtusi ingenii, aut infelicitis cerebri sunt! Inter eos verò, qui hisce studiis non sunt prorsus inepti, quod ab initio adparet, alii aliis multò facilius proficiunt, ulteriusque progrediuntur; seu hoc ab animi, seu à corporis natura proficiscitur. Qui se nullo modo aptos ab initio sentiunt, si invicè naturâ cogantur studiis operam dare, nihilo magis proficiunt, quàm si aliud agerent. Hi ergo rectè faciunt quando ab iis studiis abstinent, quæ ex multa ratiocinatione pendunt; & ad eas Artes, quæ experientiâ paulatim addiscuntur, animum adpellunt.

§. 5. *Capacioris fieri ingenii*] Indoles arte exculta perficitur. Scipior ad Herenn. Lib. III. cap. 22. Nihil est, inquit, quod aut natura extremum inveniat, aut doctrina primum; sed rerum principia ab ingenio profecta sunt, & omnis disciplina comparatur.

6. Ut ad rem ipsam veniamus, quicumque capacitatem animi auctam sibi optat debet ante omnia operam dare ut adtentus esse possit, quando vult; quod eâ ratione, quam Capite superiore indicavimus, potest comparari. Etenim qui ne paucis quidem adtentus esse, multò minus plura simul distinctè intelligere & multiplicitate obiectorum non confundi poterit.

7. Quandoquidem verò capacitas ingenii, ut vidimus, facultas est quæ nobis naturâ uest; quidquid fieri potest ad eam comparandam, ut hæcenus loquuti sumus cum vulgo, huc redit ut frequenti exercitio usum ejus faciem nobis faciamus. Videndum dumtaxat, circa quæ objecta potissimum exerceri queat.

Tomus I.

G

8. Sunt

146 LOGICÆ PARS III.

8. Sunt objecta duplicis generis; quædam sunt Mathematica, alia non possunt Mathematicè tractari. Mathematica sunt quæcumque Methodo Geometricâ, quam trademus, ubi de Synthesi agemus, expendi queunt. Atque hujusmodi sunt omnia, quæ possumus penitus cognoscere, hoc est, quæcumque ad Modos pertinent.

9. Consideratione harum rerum, capacitatis ingenii usum adquiri aiunt quicumque iis animum adpulerunt. Ac sanè in Arithmetica (ut hoc exemplo utamur, ne omnes Matheos partes sint expendendæ) multiplices objecti partes aded distinctè notantur, aded clarè percipiuntur, ut nulum sit periculum ne confundantur, si modò attentio adhibeatur. Præterea in supputatione, primùm tot objecta sunt quot unitates; deinde unitatum certis collectionibus nomina quædam imponuntur, brevitatis causâ, quæ tamen nulam confusionem pariunt, quantavis sit ea unitatum collectio, ut *centum, mille, centum millia, milio, &c.* Denique comparatio longa fit numerorum, quorum numquam unus consideratur, sed plures simul; nam si addas, aut subtrahas, aut multiplices, aut divides, quod omnis Arithmetica redit, multiplex consideratur numerus; nisi fortè excipias numerum binarium, qui duabus unitatibus constat, sed in quo arte non est opus.

10. Dum itaque hæc numerandi scientia colitur, exercetur facultas multa simul intelligendi, & quidem distinctè, quam *capacitatem ingenii* appellamus. Nam semper revocandum in memoriam, capacitatem illam oportere cum distincta perceptione conjungi; inutilis enim est capaci-

tas

DE METHODO. CAP. III. 147

tas multa simul confusè intelligendi, siquidem ea ad investigandam nihil prodest veritatem.

11. Alia sunt, quæ Mathematicè expendi non possunt, qualia sunt quæ pertinent ad substantias, vel, ut clarius loquar, in quibus de ipsis substantiis agitur. Hic frustrâ simus si, in hisce considerandis, capacitatis ingenii usum adquirere speremus; etenim cum nec singulas substantias norimus clarè, multò minùs substantiarum compagem clarè intelligemus. Hoc unum possumus, earum proprietates, & relationes quæ inter proprietates intercedunt, considerare.

12. Inde colligi potest, quod Philosophi olim crediderunt, ingenium capacius non fieri, consideratione Generum, & Specierum, in quæ distributæ sunt ab iis substantiæ; quia est tantum incerta ignotorum objectorum divisio, ut in prima Parte monuimus.

13. Sed præter ea, est interdum consideranda Modorum tanta copia, eorumque aded tenuium, ut Geometricâ methodo, nisi longissimo tempore, quod nobis non suppetit, disponi nequeant. Attamen recta de hisce ferre iudicia, multò magis quam de Mathematicis investigationibus, nostrâ interest. Hujusmodi sunt adfectiones animorum, & rerum ad vitam pertinentium; de quibus peritissimi Geometræ melius aliis non judicant, imò sæpe pejus. Queritur, exempli causâ, an aliquod consilium, seu cœptum felicem eventum sit habiturum? In eo cœpto, sunt multiplices idæ, quæ ad exitum, nisi multiplicibus admodum viis, quæ pendent ex circumstantiis innumeris, perducì nequeunt.

14. Qui adfueti sunt Mathematicis ideis, quæ facillimè à se invicem distinguuntur & animadvertuntur; ubi volunt, secundum notæ Artis regulas, de rerum publicarum aut domesticarum administratione judicare, ineptissima ferunt judicia. Nimirum, abstractas tantum possibilitates considerant, & in suis ratiocinationibus dispositiones quasdam rerum & animorum omitunt, quæ multiplicitate & tenuitate suâ ingenii aciem panè tugiunt. Ut plurimum etiam evenit, ut qui rectè de hisce judicant, de rebus Mathematicis inepta judicia ferant, aut eas difficillimas, quod iis non sint adfueti, putent.

15. Quemadmodum autem, ut Mathematicas quæstiones intelligere & solvere queamus, sunt hæc disciplinæ excolendæ: ita, ut de iis quæ ad Remp. aut familiam pertinent alisque similibus rectè judicemus, possimûsque eas facillè animo complecti, vita sic instituenda est, ut adtentius omnis quæ eveniunt, & memoriæ diligenter quæ cernimus cum omnibus, quantum licet, circumstantiis, mandemus. Sed quia paucis suppetit sat longa experientia, ut non eveniant eis quotidie plurima, quibus nulla familia viderant; experientia aliorum uti licet, consulendo peritos rerum, & legendo quamplurimas Historias.

§ 15. Vita sic instituenda est &c.] Saluberrimum fuit hanc in rem Pythagoræ præceptum præcipuum donari, quod fusiùs in Psesticlanis excerptis exponit Diogenes Siculus, pag. 244. et Iudæus apud &c. „ Pythagoræ maximam exerceantur memoriam, ita curam habebant, & huiusmodi ferè exercitio utebantur. Numquam è cubili surgebant, quin prius omnia sua pridie facta memoriâ repeterent, à matutino tempore summo initio ad vespertam desisterent. Quod si forte otio

„ abund-

„ abundarent, quæcumque etiam nudius tertius, quantivè egerint in memoriam revocabant, ac retro etiam ampliùs; etiam apud Pythagoræ præceptum, in dē p. polytr. „ Em-megiar, nū dīvādui pōidā pōpōvādiēi: cum ad scientiam ac prudentiam & plurimarum rerum memoriam complectendam id conducere existimant.

16. Si quis ergo velit sibi capacitatē ingēni, cum ad theoreticā, tum etiam ad res usūs quotidiani quod spectat comparare, cum oportet memorata omnia, ne in quibusdā peritus in aliis ineptiat, conjungere. Vel si nequeat sibi tantam animi capacitatē polliceri; saltem in iis, quæ maxime suā interfunt, quā amplissimam iudicandī facultatē adipisci, ceteris omisiss, conetur. Nam de uno rectè judicare posse, quā in omnibus vacillare, satius est.

CAPUT IV.

Methodi Analytica Leges.

I. Methodi Analyticae leges lecturos oportet in memoriam quædam Axiomata, quæ sunt harum Legum fundamenta, revocare. Primum est, quod superius indicavimus plus semel: in omnibus gradibus progressionum nostrarum, in ratiocinationibus, conservandam esse evidentiam, nisi velimus in erroris periculo perpetuo verari.

2. Alterum est hujus confectarium: Debere nos de iis tantum, quorum clara menti nostræ obversantur ideæ; aut rebus obscuris, quatenus duntaxat sunt nobis nota, ratiocinari. Unde

colligere est omnes nostras ratiocinationes circa proprietates & modos substantiarum ideâque abstractas oportere versari; non circa substantiarum intimam naturam, quæ obcurissima est; quod antehac sæpius monuimus.

3. Tertium est: *Nos debere semper incipere à simplicibus & facilibus, & iis aliquandiu inhaerere, priusquam ad composita & difficilia progrediamur.* Prius enim sunt percipiendæ simplices idæ, quàm compositæ; alioquin has nunquam sat bene intelligeremus.

4. Atque hæc quidem generalia Axiomata sunt tam Syntheseos, quàm Analyseos, principia; nam in utraque Methodo, æquè postulantur evidentia in progressionis gradibus, delectus eorum circa quæ ratiocinamur, & simplicium cognitio, antequam ad composita perveniamus; ut patebit ex sequentibus. Verùm hæc sunt Analyticæ Methodi peculiare Leges.

5. Prima est: *Perspiciendū intelligendum statum questionum propositarum.* Si nobis ipsis quaerendum aliquid proponemus, tenendum distinctè animo quid quaeramus; ne frustra per ea, quæ ad rem investigatam nihil adtinent, divagemur. Si ab aliis verbis quibusdam proponatur, non prius ejus solutionem adgredi nobis licet, quàm constet perspicuè quid singula vocabula, quibus expressa est, significant.

§. 5. *Perspiciendū intelligendum &c.* Hanc & quartam legem ita exponit Cicero in Oratore Cap. XXXIII. In omnibus qua ratione docetur & viâ, primum constituendum est quid quidque sit (nisi enim inter eos qui discipiant conveniat, quid sit illud de quo ambigitur, nec rectè discitur, nec unquam ad exitum perveniri potest) explicanda est sapa verbi menti nostra de quaque re, aliqua involuta rei notitia desumendo aperienda est; siquidem definitio est oratio.

oratio, qua quid sit id de quo agitur ostendit quàm brevissimè. Tum explicata genere cuiusque rei, videndum est qua sint eius generis sue forme, sue partes, ut in eas tribuatur omnis ratio.

6. Postquàm distinctè intelleximus quibus de rebus agatur, & jam sunt idæ quæ Quæstione continentur comparandæ, altera Lex est: *Esse aliquo ingenii conatu relegendæ unam aut plures idæ mediæ, quæ possint esse instar mensuræ communis, cujus ope inveniantur relationes, quæ intercedunt inter idæ comparandas.* Si quaeratur, exempli causa, an prudenter fecerit Cicero, cùm Antonium hostem Reip. à Senatu judicari curavit? Postquam factum, ut loquuntur, ex Historia, cum omnibus circumstantiis, cognovimus; inveniendâ est idæ generalis prudentiæ civilis, quæ postea singulari illi facta, ut videamus utrum ei conveniat, aptanda est.

7. Verùm cùm quæstiones sunt difficiles, & longâ discussione indigent, tertiâ Lege cautum est: *Ut ære, quæ consideranda proponitur, omnia, quæ non necessario pertinent ad investigatam veritatem, circumcidantur.* Ita in Quæstione modo memorata, non est inquirendum quid sit Respublica in genere, anve melior Democratia, aut Aristodemocratia quàm Monarchia? Status dumtaxat Romanæ Reip. cognoscendus, & videndum utrum quod Cicero fecit salubre ei esset, an verò noxium.

8. Cùm Quæstio est redacta ad minimos terminos, ut loquuntur, hoc est, cùm percepimus distinctè qua de re agatur, omisiss omnibus alijs ad eam necessariò non pertinentibus, tum quarta Lex jubet Quæstionem compositam dividi in partes, eâque singillatim expendi, eo ordine ut ab iis in-

cipiamus quæ simplicioribus constant ideis; nec
 nunquam ad compositas deveniamus, nisi postquam
 simplices distinctè novimus, & faciles nobis
 considerationi allata, hæc quæri possunt 1. Quis fuerit
 Rom. Reip. status, secundum leges receptas? 2. Leges, in quibus sita erat Reip. forma.
 3. An verisimile fuerit à Proceribus Romanis po-
 tuisse eas Leges inviolatas servari, vi & Senatus-
 consultis contra Antonium agendo? 4. Quæ
 vires iis fuerint, quæ Antonio? 5. Quæ auctori-
 tas Senatûs, in turbata Republica? 6. Quæ
 gratia Antonii apud Pop. Romanum, aut apud
 milites? 7. An hisce collatis verisimile esset Se-
 natum superiorem futurum? 8. An contra
 omnem spem esset Antonius armis impeten-
 dus? &c.

9. Cùm meditatione distinctam omnium
 Quæstionis partium cognitionem adepti sumus,
 & faciliè eas animo versamus, quinta Lex jubet
 Idearum quedam signa constitui figuris, aut ver-
 bis quam paucissimis comprehendenda; eaque signa
 memorie imprimi, aut chartæ illini, ne amplius
 circa hæc labores Mens. Si velimus, possumus
 capita Quæstionis memoratæ in pauciora verba
 contrahere, ut 1. Resp. Romana. 2. Ejus con-
 servatio. 3. Senatûs vis & auctoritas; 4. Anto-
 nii, &c. Huic Legi tum potissimum parendum,
 cùm Quæstiones sunt difficiles & multis capitibus
 constant; licet inutilis non sit, etiam in faciliori-
 bus. Ejus ope citius ratiocinatio concluditur,
 quàm si multis verbis, aut aliis signis sit conci-
 pienda. Deinde citius etiam partium nexus anim-
 advertitur.

10. Post-

10. Postquam quæ necessariò in Quæstione
 considerata sunt, ea nobis evaserunt dilucida,
 compendiosiusque signis notata, & ordine dispo-
 sita sunt; tum ideæ, secundum sextam Legem,
 invicem, aut solâ meditatione, aut arripito cala-
 mo & comparatione verbis expressâ, conferenda.
 Possumus, exempli causâ, vires Senatûs cum
 Antonii viribus meditando comparare. Aut, si
 velimus, utraq; ex historia cognitæ chartæ
 consignare. Ubi plura sunt conferenda, memo-
 ria & judicium plurimùm scriptione juvantur;
 alioqui faciliè confunduntur, & perturbata malè
 judicant.

11. Si comparatione factâ omnium idearum,
 quarum signa chartæ illevisimus, nondum sit in-
 ventum quod quæritur, septima Lex hoc consi-
 lium suggerit: *Abscindendas omnes Propositiones,*
quas ad Quæstionis solutionem inutiles esse, exa-
mine factò, deprehendimus; & in reliquis eodem
ordine, qui sex prioribus Regulis traditus est, do-
nuo procedendum.

12. Si, examine repetito quoties necesse erit,
 nihil eorum quæ notassimus videretur conducere
 ad Quæstionis solutionem, tunc fatendum es-
 set Quæstionem, nobis saltem, esse *æutor*; quan-
 doquidem quiddam videremus in ejus partibus
 ad eam solvendam satis non esset. Itaque aut
 omittenda, aut consilium alicujus esset quæren-
 dum, si fortè alius nobis oculatior, aut investi-
 gandi peritior sit.

13. Atque hæc sunt Leges Analyseos, quæ
 non omnes in omnibus Quæstionibus observan-
 dæ; in simplicioribus enim, aut paucis Propo-
 sitionibus constantibus, una aut altera Lex suf-

G 5

fici.

ficat. Sed ubi sunt valde compositæ & intricatæ, sæpe ad ultimam deveniendum, quæ & plus semel repetenda. Easdem copiosius, res enim est maximi momenti, singulatim aliquot Capitibus explanabimus.

CAPUT V.

De tribus Axiomatibus, quibus nititur quævis Methodus.

1. DE primo Axiomate, de *Evidentia in omnibus cognitionis gradibus conservanda*, non necesse est quidquam à nobis, præter ea quæ superius observata sunt, dici. Hoc tamen in loco, memorandum fuit, cum ut sequentium cum eo nexus adpareret, tum etiam quod nimis inculcati apud homines, obscuris assentiri adfectus, nequeat.

2. Secundum, quod inde sequitur, est: *Nos non oportere de rebus, quarum menti clara non obversantur idee, aut de obscuris, quasenus obscuræ sunt, ratiocinari.* Non est ita hoc Axioma capiendum, quasi negarem rerum hæcenus ignotarum naturam posse quæri. Contrarium hoc esset instituto nostro, quo viam ad ulteriores veritates retegendas aperire adgressi sumus.

3. Verum de obscuris ratiocinari duplici sensu illicitum Philosopho ducimus. Unus est, eum objecta contemplationum suarum eligere non oportere, quæ demonstrationibus evidentibus constat inveniri non posse. 1. Ita si fieri
ne.

nequit ut *quadratura circuli*, aut *duplicatio cubi*, quod demonstrasse se putant non pauci Geometræ, inveniantur; hanc legem violaverit, quisquis inquirendis illis tempus triverit. 2. Fieri nequit ut intelligamus quæ sit intima substantiarum natura; hoc unum cognoscere possumus, unâ esse in substantiis proprietates quasdam, quod experientiâ didicimus. Ergo est omittenda investigatio substantiarum, nec quidquam præter earum proprietates querendum. 3. Si nullam substantiam intus cognoscere queamus, ne quidem creatas, multo minùs quæ sit substantia ejus Naturæ, à qua reliquæ omnes procreatæ sunt, inveniemus. Ex iis quæ in Creaturis videmus, possumus colligere, veluti experientiâ, ea esse in Creatore, nemo enim dat quod non habet. Verum quomodo omnes omnium Creaturarum proprietates reales in Deo sint, intelligere nequimus. Voluntatem ejus partim ex eventu, partim ex revelatione colligimus; sed hanc esse totantejus voluntatem, non nisi stultè adfirmaverimus. 4. Ex brevissima antiquissimarum rerum Historia, eaque Lingua haud satis notâ scripta, eam rerum illarum cognitionem haurire non possumus, ut omnibus, quæ circa illas proferri possunt, questionibus satisfacere nos posse speremus.

4. Ex tribus hæc posterioribus exemplis, sequitur neque Theologiæ, neque Physices ullum Systema perfectum posse ab hominibus fieri; quia cum principia rerum Theologicarum, & Physicarum sint maxima ex parte ignota, non possunt inde deduci consecutaria, quantum ope solvatur quicquid occurrit difficultatis, sine

quo plenum Systema fieri nequit. Itaque frustra se cruciarunt qui eorum rerum accuratam cognitionem ex positis principiis, indeque ductis consecutariis, impetiri nobis conati sunt.

5. Alter Axiomatis allati sensus, est ex ignoto, aut incerto principio non posse evidentem consequentiam deduci. Omnes quidem Philosophi Axioma admittunt; nec eò secius & Veteres & Recentiores passim in id peccant. Aristotelica principia obscura sunt, & ignota interdum, nec minus Aristoteles in Physica se posse clara inde deducere consecutaria credidit. Exempla adferrem, nisi passim, aperto Peripatetico Syntagmate, occurrerent. Sed, quod mireris, Recentiores ipsi, qui maxime omnium id in Aristotele reprehendunt, in eundem scopulum impingunt. Statuunt sibi notum esse quidquid est in natura corporum, quod sanè obscurissimum est; unde colligunt, quasi manifestum, ad corporum naturam non pertinere quod in ea non deprehendunt. Ita non videmus, qui corpora possint sponte moveri; seu inter proprietates corporum, quas novimus, nullam quæ aliquem cum spontaneo motu nexum habeat cernimus. Inde sanè sequitur nos non debere adfirmare corporibus ullis inesse vim sese movendi; quandoquidem quod ignoramus adfirmare quasi compertum non licet. Sed non sequitur id non esse, quod ignorem an sit. Similiter in Mente nostra nihil videmus clarè, præter cogitandi proprietatem, ideòque aliam ei inesse adfirmare non possumus. At nec negare par est, quoniam, ut aibi diximus, multa esse queunt

quæ

quæ ignoramus. Igitur qui adfirmant, exempli causâ, à Mente moveri corpus, ii plus adfirmant quàm norunt; sed nec minùs peccant qui idem negant, quia eam proprietatem in Mente non animadvertunt. Hac in re peccavit Vir^{us} aliqui laude dignissimus, & ex quo non pauca ad Methodum pertinentia hausimus; in illo ipso capite ubi Axioma, quod nunc interpretamur, profert & exemplis illustrat.

6. Ne quis porro hîc mentem nostram in alienum sensum torqueat, monere necesse est, quæ diximus non esse ita intelligenda, ut inde sequatur repugnantia negari non posse. Aliud enim est negare esse in subiecto quidquam, præter id quod in eo novimus; aliud negare aliquid posse in eo esse & non esse simul. Ita non possumus adfirmare in Mente nihil esse aliud, præter cogitandi vim, quia nihil aliud in ea videmus; sed possumus contendere, sine erroris periculo, Mentem, dum cogitat, non posse esse cogitatione destitutam, quia clarè alterutram harum Propositionum necessariò esse falsam videmus.

7. Ut hanc secundam, quam memoravimus, cautionem observemus, necesse est principia semel ponenda expendamus diligentissimè, priusquàm ad consecutaria deveniamus. Tertio Axiomate, docemur à simplicibus & facilibus incipere facere, iisdemque, priusquàm ad composita & difficilia progrediamur, aliquamdiu inhaerere. Si quis vellet Arithmeticam discere, & statim leviter quatuor primas Regulas Additionis, Subtractionis, Multiplicationis, & Divisionis, quod sint faciles intellectu, delibaret; deinde quàm pri-

G 7

mum

mum ad ultiores Regulas, quales sunt Regulas quæ *Trium & Falsi* dicuntur, progredieretur; is tamen tantam in huius difficultatem experiretur, ut Arti, nisi denud à simplicioribus inciperet, eaque ita memoriæ mandaret, ut semper essent in promptu, valedicendum ei esset.

8. Attamen, in solvendis nodis Philosophicis, ea Methodus negligitur, simplicia & facilia quasi nota vix delibantur, ac uno, ut ita dicam, saltu se horum studiosus ad difficultia & composita confert; unde fit ut sudet, hæreat, & ubi quod cogitat effert, nihil præter nugas aliis propinet. Atque hac in re summopere peccarunt Veteres Philosophi, & quæ eos sequuti sunt. Sed nec planè huius vitii expertus est, licet multò diligentius sibi ab eo caverit, ipse *Cartesius*. Hinc * vel ejus discipuli observarunt ex regulis motûs, quas tradidit, quartam, sextam, & septimam falsas esse. Hinc quoque iidem eum temerè quieti, quasi Enti positivo, vim resistendi tribuisse ostenderunt. Denique, ut exemplum addamus, quo totum ejus Systema Physicum concutitur; postquam ostensum est quietem non esse causam, ob quam partes sibi invicem adhærent, neque hoc fieri ob compressionem aëris, neque impulsu materiæ subtilioris; superest ut fateamur incertum esse quare corpora sint extensa, seu habeant partes extra partes. Adde quod, cum partis unius singularis materiæ, nullam ideam habeamus, nescimus quid nobis velimus, cum dicimus extensionem esse sitam in eo quod corpora partes extra partes habeant. Si

Car-

* Franc. Malebranchius de Inquirenda Veritate Lib. vi. P. II.
cap. xl.

Cartesius diutius prima cogitata pressisset, quo erat ingenio, fortè deprehendisset ea incommo- dis illis laborare, & conficiendi Systematis Physici consilium temerarium abjecisset. Sed se intra terminos continere, quibus excedere posse cum gloria nos putamus; aut tam diu serere, ut ita dicam, sine ullius mæssis collectione, difficillimum est.

CAPUT VI.

De Prima Analytices Regula.

1. Quandoquidem omnia nostra judicia sunt tantum perceptionibus relationum, in quibus perceptionibus adquiescimus; cum quidpiam quærimus, quod ignoramus, à nobis nihil præter relationem, quæ an sit inter duas ideas nescimus, quæri manifestum est. Quando igitur in prima Regula, perspicue intelligendum quæstionis propositæ statum dicimus, idem est ac si cavendum esse ne eam relationem quæri putemus, quæ nequaquam investigatur, moneremus. Nisi enim certa quædam nota insigniat relationem quæsitam, nec ficiamus quid quæramus, nec inventum agnosceremus.

2. At si ejusmodi relatio sit perspicue nota, inquiet fortè quispiam, quomodo amplius quæritur? Verum relatio quidem abstractè considerata nota est, sed ignoramus an intercedat inter ideas quas expendimus. Nulla quæstio, nisi ejus termini sint aliquatenus noti, solvi potest. Ita queritur, exempli causâ, *quoniam sine duo numeri, inter quos est hæc relatio, ut si unitatem uni-*
de-

non exprimentur; tunc, nisi liceat eum qui quæstionem proponit interrogare, non potest solvi. Si inutiles sunt quæstioni additæ conditiones, sunt distinguendæ à necessariis; nisi enim hoc fiat quod nullius est momenti quærimus, dum necessaria interdum omitimus.

7. Potest proponi hæc quæstio: *Invenire duos numeros, quorum unus, designatus litterâ A, super alterum litterâ B notatum, duabus unitatibus, ita ut desintit ex numero B unitate, numerus A eâ additâ sit duplo major.* Hæc conditio est concepta vocibus, ita ut &c. atque hæc maxime adtendenda, quia sine ea non intelligitur quæstio. Non enim quæritur, quâ ratione inveniri queat numerus duabus unitatibus alterum superans simpliciter; sed ejusmodi investigantur numeri, in quibus id occurrat quod in conditione ponitur, qui sunt 7. & 5.

8. Omitteretur conditio necessaria in hac quæstione: *An homo possit ita immotus reddi, ut incedere nequeat, modo digitum suum auri inserat, donec digitum ex aure eduxerit?* Quæstio ita concepta negabitur, neque enim, immotus tantum in aurem digito, quisquam immotus reddi potest. Adfirmatione verò eidem quæstioni responderit, si addatur: *ita cum hominem collocando, ut brachio columnam aliquam immotam complectatur, dum digitum ejus brachii auri inserit.*

9. Interdum etiam quæstioni propositæ adnectuntur inanes conditiones, quæ nihil ad rem faciunt, ut si proponeretur hoc Problema: *facere ut homo unguentis delibutus, coronâque ferteâ redimitus non possit quiescere, licet nihil quod ipsum moveat cernat.* Si quis hæreat circa hæc: unguentis de-

delibutus, coronâque ferteâ redimitus, frustra laborabit, etenim nihil ad rem faciunt. Quod quæritur fiet, si is homo navi à vento actâ imponatur, aut si è turri, vel alio loco excelsio cadat; movebitur enim necessariò, quanvis quod eum movet non videat, nam à materia sub oculis non cadente pelletur.

10. Atque hæc non tantum in quæstionibus, animi gratiâ, fictis consideranda; similia enim occurrunt in iis quæ ex Critica, exempli causâ, aut Physica, reliquisque omnibus Disciplinis proponuntur. Ita si quærat, *quid significet vox quæpiam seorsim spectata?* quod respondebitur, licet verum, raro ad solvendam quæstionem particularem, *quid significet vox illa in certo quodam loco?* sufficiet. Igitur si quis hoc posterius rescire aveat, eum necesse est non generalem quæstionem proponere; sed locum recitare, in quo vox cujus sensus quæritur occurrit. Nempe, vocibus, pro situ quem obtinent, varia, quæ solæ non designant, significari sollemne est.

CAPUT VII.

*Secunda & Tertia Analysis Regule
explicantur.*

1. OMnes quæstiones ad duo genera possunt referri; sunt enim omnes aut simplices, aut compositz. Ad priorum solutionem, nihil aliud postulatur, præter diligentem idearum, quibus constant, comparisonem. Ita quando
dici-

dicitur circulus habere eam proprietatem, ut omnes lineæ, quæ ab ejus centro ad circumferentiam ducuntur, sint æquales; si quis hac de re dubitaret, vellétque inquirere verumne sit an falsum hoc Axioma, ideam circuli cum idea hujus proprietatis dumtaxat conferre eum oportet.

2. At quæstiones compositz, nisi ideæ quibus constant cum tertia quadam idea, aut etiam pluribus comparentur, solvi non possunt. Relationes enim ignotas, quæ investigandæ sunt, comparatione immediatâ idearum quæstionis propositæ, cum ea collatio nequeat fieri, nemo invenit. Est ergo inveniendi una idea, aut plures etiam sunt quærendæ, cum quibus terminis quæstionis comparentur. Debent autem ejusmodi ideæ perspicuæ esse, saltem secundum relationem, secundum quam cum aliis comparantur. Atque hinc ducta est secunda Analyticæ Regula, quam suprà adtulimus Cap. IV.

3. Exemplis res perspicua evadet. Quæstio hæc si proponeretur, *An oporteat furem capite plecti?* quoniam *furi* idea non potest immediatè cum *ultimo supplicio* comparari, nullo intercedente inter eas ideas naturali connexu, adeo ut idea furis excitet necessariò ideam hujus pænæ; non possemus eam quæstionem solvere, nisi interveniret tertiæ cujusdam ideæ, cum qua utraque compararetur; nempe, *justitia ultrixis*, aut *prudentiæ civilis*. Comparatione absolutâ, justitiam, aut bonum Reip. postulare, ut fur capite plectatur, vel contrâ mitiore supplicio adficiatur, dicemus.

4. Si

4. Si rursus quaeretur, *an puerum quindecennem furti reum oporteat capitali supplicio plecti?* Hac quæstione prior involveretur, prius enim quærendum an omnino fur debeat capite pœnas luere, quam quaeramus an ejusmodi furem hac pœnâ adfici æquum sit. Itaque, nisi prior quæstio soluta esset, hæc posterior non posset solvi. Deinde, posito furtum commissum in viro posse puniri, ultimo supplicio, secundum leges; quærendum esset, an eadem pœnâ essent de puero quindecenni sumendæ. Itaque esset hic rursus alia comparatio, non pueri cum pœnâ, sed pœnæ puero infligendæ cum *justitia*, aut *prudentiâ*, instituenta. Hæ enim sunt eadem, in Reip. administratione; verum hæc de re hic non agimus.

5. In hac eadem quæstione, possunt aliæ ideæ comparandæ occurrere, quia utilitas Reip. non est res simplex; sed hic, docendi gratiâ, *justitiam* esse ideam simplicem & summæ perspicuitatis statuimus. Statuimus etiam de circumstantiis furti non quæri, quæ plerumque tamen in considerationem veniunt. Verum si omnia essent hic accuratè enumeranda, jussum inde posset confici volumen.

6. At si quaeratur, *quâ pœnâ sit plectendus Titius, qui sine sententiâ Judicis rem ab alio sibi, me ait, debitam vi abstulerit?* tunc primâ fronte adparent plurima quærenda 1. Videndum an verè creditor sit alterius, à quo rem abstulit, quam in rem ejus adfirmatio debet comparari cum instrumento, si sit aliquod, aut cum jurejurando, aut cum testibus &c. 2. Videndum an tantam summam pecuniæ crediderit, quantam dicit, quod

quod cognoscere est ex comparatione ejus affirmationis cum verbis instrumenti, testium &c. 4. Videndum an rapuerit? 4. An vi usus sit, ubi audiendi sunt testes, quorum testimonia cum multiplicibus ideis sunt comparanda, ut constet an sint vera. 5. Videndum an Leges damnent vim quamlibet in illo negotio, ubi comparatio instituenda facti cum verbis Legis. 6. Vim, quæ adhibita statuitur, ubi non intercessit sententia Judicis, quâ poenâ Leges adficiant. Igitur priusquàm solvatur hæc quæstio, *quomodo Titius sit plectendus?* idearum mediarum cum terminis quæstionis, multiplex est instituenda comparatio.

7. Si autem in ea comparatione adsumantur ideæ minis perspicuæ, summum est erroris periculum; qui si quâ irrepit, sequentes omnes Propositiones aut falsæ, aut extra rem sunt, & conclusio prorsus falsa. Etenim, ex superiore exemplo, satis liquet Propositiones esse invicem connexas, aut iis quædam poni quasi comperta, hisque omnibus nisi conclusionem; addit ut vel ex una falsitate præmissa, conclusionis sequatur falsitas.

8. Tertia Regula est, *à quæstione, quæ consideranda est, amovenda esse omnia, quæ ad investigatam veritatem necessariò non pertinent.* Hæc Lex manifestæ est utilitatis, quoniam qui eam non observant, aut vagantur extra oleas, nec inveniunt quod queritur, aut ex alienis ideis de eo judicant, aut animum frustra fatigant. Ita, si in quæstione modò proposita, queratur utrum *Titius* sit civis aut peregrinus, quæ sint *Leges aliarum Gentium* de vi raptis, aliæque similia; inde

DE METHODO. CAP. VIII. 167
inde nihil ad quæstionis solutionem haustum in manifestum est.

9. Hæc cautio adhibetur potissimum in iis quæstionibus, quæ pluribus verbis sunt conceptæ, aut ab imperitis, aut datâ operâ, ut intricatiores reddantur, aut quæ hauriuntur ex scripto, quod qui exaravit in animo non habuit ejusmodi quæstionem dilucidè proponere.

CAPUT VIII.

Explicantur Quarta, Quinta, Sexta & Septima Leges Analyse.

1. **P**ostquàm ex quæstione proposita sustulimus quidquid ad rem quæsitam necessariò non pertinet, aut pertinere non videtur; si quæstio tamen composita supersit duobus, aut pluribus capitibus; quoniam plura simul adtentè expendere non licet, secundum quartam Legem i. *dividenda est quæstio in sua capita: 2. ea capita singillatim expendenda, & eo quidem ordine ut ab iis incipiamus quæ simplicioribus constant ideis: 3. nec prius ad capita magis composita, quàm simpliciora meditatione perspicua & facilia nobis facta sint, deveniendum.*

2. Manifesta est hujus Legis, in quæstionibus compositis solvendis, necessitas. Primum enim, si confundamus capita diversa, numquam eorum distinctas ideas habebimus; confusio enim & distinctio in una sede non morantur. Hinc vix poterimus ideas inter se comparare, ut sunt comparandæ ad veritatem tutò inveniendam; quæ si aliter nobis occurrat, id potius casui, quàm

quàm sapientiæ imputandum erit. Ut enim is qui oculis plura simul videre vult, nec ea distinctè videt, non potest de singulis satis judicare: ita qui mente plura, quàm potest, complecti nititur, he ipse perturbat, nec certa judicia de pluribus simul ferre potest.

3. De variis ideis, interdum quidem idem fertur judicium; attamen ut plurimum eadem judicia pluribus consentanea non sunt. Si autem mistim de pluribus judicemus, singulis singulatim non expensis; generale de rebus diversis judicium, quod rarè non aliqua ex parte peccat, ferimus. Facile esset exempla virorum celebrium congerere, qui dum quæstionum multis capitibus constantium partes non distinguunt, ab aliis non possunt intelligi, neque ipsi fortè se intellexerunt. Sed sufficiet hoc indicio eos homines designare; nimirum, quando lecto diligenter opere, cujus argumentum aliis nobis non est ignotum, non possumus ad certa capita contrahere quod in eo habetur, neque ordinem Scriptoris indicare, inde sanè ab eo hanc Analysis neglectam Regulam liquet. Si quis legat Scripta, non Veterum modò, qui passim hoc vitio laborant, sed Recentiorum plurimorum, hoc experietur. Duos, alioqui Viros Magnos, instar omnium, adpellabimus, *Joannem Seldenum Anglum*, *Claudium Salmasium Gallum*; qui ita ordinis Regulas omnes negligunt, ut propterea sine molestia legi nequeant.

4. Eadem incommoda ex neglectu secundæ, & terciæ cautionis hujus nostræ quartæ Legis oriuntur; & cum jam egerimus hac de re *Cap. v. §. 7. & seqq.* unum hîc addemus; scilicet, postquam

quàm simplicibus quæstionis propositæ principiis adfecti sumus, ita ut distinctè animo obversentur, contraria iis à nobis adfirmari, ubi ad extrema confectaria devenimus, non accidere. Contrà ubi simplicia leviter præmittuntur, & ad composita statim progressio fit, illorum paulatim obliviscimur, ac tandem ultima primis sæpe adversantur.

5. Quintæ, sextæ & septimæ Leges rarè in aliis Disciplinis adhibentur, præter *Algebram*, ex qua exempla petita earum usum ostenderent. Sed quia difficiliora sunt non adjectis & eisdem Canonas ceteris Disciplinis cum fructu aptari posse censemus, aliunde exempla desumemus.

6. Quando quæstionem propositam solvere, & quod responderi posse videtur chartis adlinere adgredimur, summæ est utilitatis capita quæstionis paucis verbis chartæ committere, præsertim si multa sunt; ne dum de uno cogitamus, cetera animo, ut fit, propter quæstionum multiplicitatem, elabuntur. Hac ratione, memoria etiam felix, quæ laborat in pluribus capitibus retinendis, non parum sublevarur; & animus, aliis non impeditus, minore labore singula attendit. Rarè omnes compositæ & difficilis quæstionis partes, quæ expendendæ occurrunt, simul ac semel animo se offerunt. Plerumque diu meditandum, priusquàm omnes retexerimus; nisi autem eas quas primum invenimus scriptis mandaremus, facilè memoriâ elaberentur. At quia molestissimum esset multa scribere, idèò quibusdā vocabulis possunt variæ relationes expendendæ exprimi.

7. Hinc etiam duo commoda, nequaquam spernenda, exsurgunt. Unum est, antequam plenius scribamus quod de quæstione quapiam meditatione, cum solâ, tum lectione adjutâ, compemus; hac arte facili scribendorum ordinem concipi, & immutari, si quid fortè malè conceptum statim fuerit. Alterum, ita & ordinem, & partes tractationis memoriæ inseri, relegendi aliquoties capita chartæ mandata; ut postea, ubi scriptiioni totius Dissertationis incumbimus, ab ordine non recedamus, neque quidquam ex iis quæ consideratu digna sunt, omittamus. Alioquin ubi memoriæ nimium fidentes, ordine, & capitibus Mente tantum conceptis, animum ad descriptionem adpellimus; multa, quæ inter scribendum occurrunt, ad finia iis quæ cogitavimus, nos interdum sensim à rectâ via deficiunt, faciuntque ut quæ erant agenda non agamus, & quæ ad rem nihil adincent excutiamus; quod sæpissimè evenit duobus illis Viris, aliqui maxima laude dignis, quos antehac nomine adpellavimus.

8. Postquam, secundum quintam Legem, ordinem conceptum notis quibusdam expressimus, tum unamquamque Propositionem expendendam diligenter consideramus, secundum sextam. Sunt autem duo termini unius Propositionis, numquam plures, comparandi; donec quæ sit, aut non sit, inter eos relatio viderimus. Hoc inventum paucis rursus oportet scribi, ut memoria exoneretur, & sine labore vestigia nostra relegere possimus, ac videre quid hæcenus invenimus, & quis sit ratiocinationum nostrarum nexus.

9. Postquam omnes Propositiones expendendas ita scripsimus, nec tamen quod quærebamus invenimus, septima Lex nos vestigia diligentius relegere; & quæcumque videmus inutilia fuisse, ad quæstionem solvendam, delere; tum si quid superest quod usui esse queat, id denno, ex memorata methodo, expendere jubet. Sæpe enim fit, in intricatis quæstionibus, ut primo intuitu credamus quædam ad solvendam quæstionem planè necessaria esse; quæ postea experimento, comparatione accuratâ idearum, factò, inutilia deprehendimus. Contrà quædam, quæ non satis statim excusseramus, nobis viam, repetito examine, ad veritatem inveniendam munient. Atque hæc unusquisque usu, potius quàm exemplis ab alio allatis, intelliget.

10. Denique, si, examine instaurato aliquoties, nulla via adparet solvendæ quæstionis, nihil superest nisi ut calamo abjecto quæstionem solvi non posse à nobis agnoscamus; aut si inter expendendas ideas deprehenderimus nullas posse inveniri, quibus solvatur quæstio, eam *ἀλυστον* esse, ne quis frustra in ejus solutione quærenda animum fatiget, demonstramus.

11. Difficilem fortasse hanc esse methodum quis dicet, at nulla facilior, nec in veritatibus inventu facilibus omnes Canones ad praxin revocantur, sed tantum in intricatioribus, ut jam monuimus. Sanè veritatem, sine hac methodo, invenire, eandemque inventam agnoscere; quàm methodo uti, & ex ejus usu certitudinem inventorum colligere, multò difficilius est.

CAPUT IX.

Syntheseos Regula traduntur.

1. **E**X comparatione, quam suprà Capite I. inter *Analyticam & Syntheticam* Methodos instituimus, qua in res ita sit *Synthesi*, satis liquet. Postquam, nimirum, veritatis cuiuspiam, aut totius Disciplinae principia invenimus, ordo quaerendus fuit, quo partium ejus nexus facile intelligeretur; & ita simul probaretur res ipsa, ut concessis initiis cetera etiam essent concedenda.

2. Nulla autem inventa commodior ratio, nisi ut generalia principia primùm proponerentur, & si necesse esset, probarentur; deinde eorum necessaria ita disponderentur, ut, quantum licet, posteriora ex prioribus manarent. Præterquam quòd hac ratione & ordo & vis demonstrationis obtineretur, vitatur incommodum in tradendis Disciplinae non exiguum, repetendi necessitas. Si enim à particularibus seu speciebus initium fieret, ut ad genera postea deveniretur; esset, ubi de unaquaque specie dicendum foret, repetendum quod de ejus genere innouit; quoniam, sine generis cognitione, species satis nota non est.

3. Verùm hîc observandum hunc ordinem posse servari in iis tantum rebus, quarum principia accuratè novimus; qualis est, exempli gratiâ, Geometria, quæ tota sita est in consideratione modorum abstractorum, quorum & perspicuæ & adæquatæ idem animo nostro ob-

ver-

DE METHODO. CAP. IX. 173
versantur. At ubi agitur de substantiis, ut in Physica, *Synthesis*, quia genera substantiarum nobis sunt ignota, nec intimas earum essentias adæquimur, adhiberi nequit. Itaque quicumque Systemata Physica adgredi voluerunt, si se difficultatibus ineluctabilibus impederunt; quod facile, quorumvis principiorum Physicorum examine, si res esset hujus loci, ostenderemus.

4. In solis Mathematicis disciplinis, quarum principia *evidentiis* nota sunt, hæc Synthetica Methodus hactenus observata est accuratè; ideòque à nullis melius ejus Leges petantur, quàm à Geometris.

5. Cùm nihil proponere cui possit contradici animus iis esset, hoc se maximè triplici viâ adsequuturos existimant; I. Si nihil proferrent, quod non constaret vocabulis quorum significatio esset perfectè nota; quàm qb rem *definierunt* diligenter vocabula, quibus utuntur, quæ de re egimus P. 11. Cap. 12. II. Si niterentur tantum principiiis *evidentiis* & *perspicuis*, adeò ut à nemine possent in dubium revocari, si modo ea intelligerent. Itaque ante omnia, ponunt *Axiomata* sua, quæ sibi concedi postulant, probatione quippe non indigentia. III. Si omnia necessaria *demonstrativè* probarent, propterea quæ in rationationibus suis dumtaxat Definitionibus, Axiomatibusque concessis, aut Propositionibus uterentur jam à se demonstratis, quæ ad posteriora quod adhiæc sint principiorum loco.

6. Ad hæc tria capita referri potest quidquid à Geometris observatur, in demonstratione veritatum, quas retexerunt. Sed ut melius intel-

H 3

li-

ligantur, duæ statuuntur Definitionum, una Axiomatum, duæ Demonstrationum Leges; de quibus singillatim agemus, postquam eas proposuerimus.

7. Definitionum Leges sunt hæc. I. Nullum vocabulum subobscurum, aut ambiguum, sine definitione adhibere. II. In definitionibus nullis vocabulis, nisi notissima significationis, aut jam explicatis, uti.

8. Axiomatum Lex est: nihil Axiomatis instar, quod non sit evidentissimum, statuere.

9. Demonstrationibus hæc Leges positæ sunt: I. Omnes Propositiones subobscuras probare, nec quidquam in iis demonstrandis adhibere, præter Definitiones constitutas, Axiomata concessa, Propositiones jam demonstratas, aut Constructionem figuræ, de qua agitur, ubi quid simile faciendum contingit. II. Numquam abuti ambiguitate vocabulorum, iis non assignando definitiones quibus explicantur.

10. Hæc Geometræ necessaria observatu duxerunt, ut veritates quas probare instituunt evidentes, & ~~amplius~~ redderent. Ac sanè quicumque his Legibus steterit, ita ut in eas ne minimum quidem peccet, is se in falsam nullam ratiocinationem delapsurum, quod præcipue in omnibus Disciplinis spectatur, sperare sine temeritate poterit. Neque enim tam bene agit cum humana natura, ut, non dicam omnia, sed multa, præ ignotarum rerum numero, nosse ei liceat; satis est si modò in iis falsam, quæ nobis nota esse putamus, non erremus. Pauca nosse miserum, sed miserius ne ea quidem pauca ita nosse, ut te non errare certò scias.

DE METHODO. CAP. X. 175
scias. Itaque in hoc, omnibus ingenii viribus, contendendum.

CAPUT X.

Explicantur Leges Definitionum.

I. E. Gimus quidem P. II. C. XII. de Nominum Definitione, attamen quia res est non exigui momenti, & sine qua Geometrarum Methodus intelligi nequit, quædam eadem de re, vitatis, quoad licebit, repetitionibus, addemus.

2. Prima Regula vetat ullum vocabulum subobscurum sine definitione adhibere. Hujus Regulæ necessitas hinc nititur fundamentis. I. Ut aliquid evidenter probetur, necesse est id quod dicitur perfectè intelligi; qui enim evidens esse potest demonstratio, quæ non plenè intelligitur? Non possunt autem perfectè intelligi plurima vocabula, nisi definiantur; cum usus Linguae, ex qua petita sunt, iis aut nullum aut obscurum sensum adtribuerit, ut in Critica ostendimus. Cum ejusmodi adhibentur vocabula, in Disciplinis tradendis, potissimum in Principiis, neque Principia ipsa intelliguntur, neque confectaria, neque ordo ratiocinationum, seu Propositionum nexus; unde fit ut verane sint quæ dicuntur necne, cognoscere nequeamus.

3. Ne porro observatio hæc credatur inutilis, quasi nemo in eam peccet, in animum revocandum est omnes ferè Philosophos gravissimè hoc in negotio peccasse. Innumera vocabula non definita, petita seu ex usu vulgari; seu ex Phi-

Iosophorum aliorum sermone, seu à se inventa, obscurissima, aut ambigua in Philosophiam intulerunt. Theologi, Philosophos sequuti, immanner quoque hac in re peccarunt. Priores *qualitatum naturalium & occultarum*, ut vocantur, nomina ex usu vulgi acceperunt non definita, eaque obscurissima, qualia sunt *gravitas, levisitas, color, odor, sapor, frigus, calor, &c.* Quando ab iis queritur quid sit *color*, quasi ridiculam questionem irrident, cum reverà non satis distinguant id quod sentimus, ab eo quod est in superficie objecti, ut ex eorum sermonibus apparet. Accuratiores Philosophi utuntur voce *perfectio* non definita, quæ tamen intelligi nequit sine definitione. Theologi ubi de Deo loquuntur, aiunt Deum habere proprietates *incomprehensibiles*, quibus imponunt nomina aliunde sumta, licet fateantur nihil esse in rebus creatis simile; nec tamen definiunt ea nomina, nisi definitionibus obscurissimis, quod non est propriè definire, ut postea videbimus. Vox *Persona*, quæ in divinis definiri nequit, aut vox *transcendens*, quæ tamen tantos excitavit dissidiorum fluctus, ejusmodi sunt.

4. II. Definitiones vocabulorum faciunt etiam ut ipsi, in tribuenda eidem vocabulo eadem significatione, constantiores simus. Dum enim ipsi satis distinctè non novimus quid voce significetur, eamque sine definitione adhibemus, facile fit ut ab ea significatione, quam primò ei adtribueramus, imprudenter recedamus; si præsertim ratiocinationes prolixiores sunt, & de variorum generum rebus sermo est. Quando tem hoc evenit, ne ipsi quidem satis scimus quid

quid velimus, & quæ sit ratiocinationum nostrarum series; nedum ut alii nos intelligant. Si verò definitionem vocabulorum adhibuerimus, significatio altius memorie inhæret; & si contigisset nos ab ea incautos abiisse, in viam eà ratione faciliùs rediremus, substitutà, nimirum, definitione loco definiti; unde illico utrum in pristina significatione hæsissemus, necne, palam fieret.

5. Hoc ipsum etiam aliis inservit, ut idem experiantur. Ita cum Euclides definiisset angulum: *concursum duarum linearum rectarum in eodem plano inclinatarum*; animadversum est ab iis, qui ejus Elementa diligenter legerunt, significationem eam vocis *Angulus* constanter ab eo non esse servatam. Ubi enim docet quâ ratione *Angulus* dividi possit, continuò intelligere est eam vocem illic aliâ significatione sumi; neque enim dividi potest *concursum duarum linearum*, cum fiat in puncto indivisibili. Itaque, ubi de divisione Anguli agit, voce *Anguli* intelligit spatium interceptum inter duas lineas rectas inter se concurrentes, & in eodem plano inclinatas, quod spatium dividi potest.

6. Secunda Definitionum Lex vetat voces in iis, quarum significatio nota non sit, aut jam explicata, adhibere. Absurdum est ad definiendas voces obscuras usurpare obscuriores, aut æquè obscuras; cum definitionem, non nisi ut clariùs sermo intelligatur, addamus. Attamen quantum hac in re peccaverint Philosophi Veteres, & Recentiores Scholastici ostendimus, in Capp. de Definitione, sub secundæ Partis finem.

7. Liqueat ex Regula duo exigi, ut voces sint claræ, aut potius duorum alterutrum. Unum est, ut sint usu jam recepto ita certæ cuiusque rei attributæ, ut ad aliam transferri non soleant, saltem in ea occasione in qua adhibentur; neque nescio quid confusum, sed rem certam designent. Sic vox *existere*, in sermone Philosophico, ita est ideæ simpliciter existentis adligata, ut neque aliud transferri soleat, neque confusum quid significet. At vox *natura* obscurissima est, quod de multis soleat dici, & quædam parum nota designet. Ubi de Hominibus usurpatur, significat, exempli causâ, *indolem*, id quod a Deo creatione acceperunt oppositum ei quod usu adquirunt, *proprietates eorum Mentis & Corporis*, affectionem quandam quâ fit ut, nemine docente, aliquid sciatis, aut facias &c. Igitur in accurata demonstratione, ea voce non est utendum, nisi definitâ, aut saltem eo loco positâ, in quo vicinæ voces ejus sensum liquidò ostendant.

8. Si verò vocem contra usum usurpemus, aut ipsi singamus, definienda est. Ea definitio idem præstat ac usus receptus, æque altera ratio quâ vox clara sit, nec sine ea illa vox ignoti usûs est proferenda. Ejusmodi est vox *edidixit* apud Aristotelem, quam singulari quodam sensu, quem nullibi tradidit, usurpat; & quæ crucem ita ejus Interpretibus fixit, ut memoriæ proditum sit *Hermolaum Barbarum Venerum*, virum eruditum, Cacadæmonis opem implorasse ut eam intelligeret.

9. Ceterum ne sint nimis multæ fingendæ definitiones, numquam adhibendæ sunt voces no-

væ,

væ, nisi ubi nullæ aliæ suppetunt. Alioqui passim definitiones essent adferendæ, & fortè etiam definitiones definitionum. Cum dixissent Theologi, *Hominem esse naturâ corruptum*, quæsitum est primum, quid sibi vellent voce *corruptus*? secundò, quid sibi vellent voce *naturâ*? tertio, an voce *homo* intelligerent *corpus*, an *mentem*, separatim, aut utrumque simul? Inde natæ definitiones plurimæ; quod exemplo unius vocis *corruptus*, ostendemus, ne prolixiores simus.

A. Quid intelligis voce *corruptus*? 1

B. Intelligo peccatorem.

A. Quis est tibi peccator? 2

B. Violator Legis divini.

A. Quæ Lex divina hîc à te intelligitur? 3

B. Lex Adamo tradita.

A. Quænam fuit ea Lex? 4

B. 1. Præceptum de interdicto fructu non comedendo. 2. Quæ recta ratio Adamo suasisse faciendâ.

A. Ut hoc responsum, quasi perspicuum, admittam, quid intelligis voce *violator*? 5

B. Qui transgreditur, aut non vult facere ea quæ dixi.

A. An ergo omnes homines naturâ comedunt fructum illicitum? 6

B. Minimè, sed alius loco eorum comedit antequàm essent, & statim ac existunt censentur ipsi comedisse.

A. Debiti ergo dicere, *transgressorem à te vocari* tam eum pro quo alius transgreditur, antequàm sit, quàm qui pro se ipse peccat. Verum hoc misso, an omnes homines, statim ac

H. 6

ex-

180 LOGICÆ PARS III.

exsistunt, *transgrediuntur ea quæ ratio Adamo
suasit esse faciendâ?* 7

B. Transgrediuntur.

A. Volûntne ergo contraria iis agere? 8

B. Nescio an habeant ullum voluntatis exercitium, ac proinde an aliquid agant.

A. Me ergo fefellisti, quando dixisti te credere *homines naturâ Legem divinam transgredi*; nam transgredi, ut ipse fastus es, ubi agitur de Lege, est *nolle ei parere*. 9

B. At hic non ita intelligitur, idem est enim ac si quis diceret homines statim ac exsistunt ita esse adfectos, ut cum incipiunt voluntate uti, incipiant velle contraria Legi.

A. Itaque dicere non debuisti *hominem esse naturâ corruptum*, ut te intelligerem; sed, *Hominem, cum primâ exsistit, censeri comedisse fructum Adamo interdictum*; & ita esse adfectum, ut cum incipit velle, contraria iis, quæ ratio Adamo faciendâ esse suadebat, velit. 10

B. At nimis hoc prolixum est.

A. Sed multò prolixiora fuere responsa tua, si omnia colligantur quæ dixisti, ut hoc te velle intelligerem.

CAPUT XI.

Exponitur Regula de Axiomatibus.

1. **S**unt Propositiones tantæ perspicuitatis, adeoque omnibus notæ, ut earum veritas nobis constet, statim ac voces quibus expressæ sunt intelligimus, quales sunt: 1. *Nihilum non potest*

DE METHODO. CAP. XI. 181

potest esse causa alicujus rei: 2. *Nulla causa das quod ipsa non habet*. Hæ alique ejus generis Propositiones demonstratione non indigent, quia demonstratio iis non potest esse evidenter. Atque hujusmodi oportet esse omnia, quæ sine demonstratione, quasi perspicua, ponuntur. Etenim ex dubiis, aut obscuris Principiis non potest indubitatum elici confectarium.

2. Verùm cavendum ne ea sola clara & certa esse putemus, quibus nemo unquam contradixit. Potest enim fieri ut negatum olim fuerit Axioma evidentissimum, aut quod verba, quibus erat expressum, non intelligerentur; aut ore tantum à parum candidis, aut infanientibus Philosophis, quales videntur Pyrrhonii, & Academici fuisse. Ac sanè licet reliqui omnes mortales negarent numerum binarium esse majorem unitate, numquam ut homo sui compos veritatem hujus enunciationis in dubium revocaret efficerent. Cederet potius se ab aliis non intelligi, aut ab iis de industria negari, quod non negarent, si ex animo loquerentur, aut infanti omnes laborare, quantumvis hæc videantur incredibilia; quia contraria eque evidentiâ, ac prolutum Axioma, esse nequeunt.

3. Si quis quærat unde nascatur Axiomatum, etiam generalium, evidentiâ, ut cum dicitur, *Totum esse suâ parte majus*, cum non viderimus omnia Tota, ut an partibus suis majora essent experientiâ investigaremus? Respondebimus, eam evidentiâ inde oriri, quod agatur in ejusmodi Axiomatibus de ideis abstractis, quas adequatè novimus, & immediatè comparamus. Cum autem hujusmodi ideæ animo nostro di-

H 7

finiê

finde obverſentur, ſimplici intuitione relationem, quæ inter eas eſt, animadvertimus; nec poſſumus vel minimùm dubitare, de eo quod animi ſimplici intuitu novimus. Hinc indubitatò quæcumque inter quæ eadem eſt relatio, quam inter duas ideas abſtractas cernimus, eodem modo ſe habere inter ſe colligimus. Itaque non neceſſe eſt dici eas ideas nobis innatas eſſe; imò falſum hoc eſſe neceſſariis argumentis oſtenderemus, ſi res eſſet hujus loci.

4. Quicumque ergo intelligunt quid ſibi velint verba, quibus utimur ad Axiomata exprimenda; ſeu quicumque, verbis illis prolatis, animo comparant eaſdem ideas, quas comparamus, neceſſariò eadem de iis ferunt judicia. Ita eùm dicimus *binarium, trinarium, quaternarium*, reliquosque numeros majores eſſe unitate, quicumque, his verbis auditis, horum numerorum ideas abſtractas cum idea unitatis comparabit, illico nobis animo aſſentietur; & ore etiam, ſi ex animi ſententia loquatur, aſſenſum teſtabitur.

5. Neque inde ſequitur, nos ea tantùm quæ animo noſtro immediatè obverſantur cognoſcere; adeoque Diſciplinæ non circare ipſas, ſed circa ideas verſari. Etenim res omnes, inter quas eadem ſunt relationes, quas inter ideas noſtras videmus, eadem operâ comparamus; de ſimilibus enim ſimilita feruntur judicia. Ita poſtquàm conſideravi animo ideas abſtractas *Totius & Partis* & dixi *partem minorem eſſe toto*, hoc judicium latum eſt de omnibus quæ ſunt inter ſe ut Totum & Pars, ſeu ideas abſtractæ *Totius & Partis*. Igitur ſi Domus eſt pars Urbis,

DE METHODO. CAP. XI. 183
ſequetur Urbem eà eſſe majorem; ſi Fundamentum pars eſt Domûs, ſequetur à Domo magnitudine ſuperari Fundamentum, &c. Veritas judiciorum, quæ de rebus ipſis ex ideis abſtractis feruntur, pendet ex ſimilitudinerum & idearum ejuſmodi abſtractarum; quæ ſimilitudo, ſi evidenter nota ſit, evidens etiam eſt Propoſitio quæ eà innititur.

6. Expoſitâ Axiomatum naturâ, & origine, ut melius animo inſigatur quid pro Axiomate haberi debeat, duæ Regulæ factæ ſunt, quibus continetur quidquid ad hanc rem pertinet. Prima eſt: *Quando ut perſpicuè videamus Atributum Subjecto convenire, quemadmodum videmus Toti convenire ut ſit Parte ſua majus, opus eſt tantùm mediocri conſideratione Atributi & Subjecti; ita ut nequeant animo obverſari, quin animadvertatur idea Atributi connexa eſſe idee Subjecti; merito Propoſitio, quâ hoc exprimitur, habetur inſtar Axiomatis. Potest & brevius concipi: Propoſitio, quæ exprimit duarum idearum immediatam, ſive tertie ſubſidio, comparationem perſpicuam, eſt Axioma. Nam quando ex immediata duarum idearum comparatione clare animadvertimus relationem inter eas; demonstratione, quæ tertie idee ſubſidio ſit, non indigemus.*

7. Eſt autem probè diſtinguenda explicatio vocum, à demonstratione Axiomatis; nam licet demonstratione non indigeat, ſæpe opus eſt interpretatione, apud eos qui voces quibus conceptum eſt non intelligunt. Exempli cauſâ, ſi apud Græcæ Linguae ignarum dixerim: τὸ ὅλον & μείζον μίſον, licet rem intellectam ſit illico agnitus, tamen

tamen verba non intelligit, ideoque à me ea prius verti necesse est. Ita etiam, in Lingua alloqui nota, plurima verba, quorum significatio omnibus clara non est, & quæ sunt explicanda usûs ignaris, occurrere possunt.

8. Altera Regula, opposita priori, his verbis concepta est: *Quando sola consideratio idearum Subiecti & Adtributi non sufficit ad perspicuè deprehendendum Adtributum Subiecto convenire, Propositio, quæ hoc asseritur, non potest Axioma haberi; sed, adhibitis aliis ideis, debet demonstrari.* Brevius sic tradi queat: *Omnis Propositio ad quam probandam adhibenda est tertia idea, præter Subiectum & Predicatum, non est Axioma: Vel: Veritas, quæ non nascitur ex immediata duarum idearum comparatione, non est Axioma.* Ita cum dicimus tres angulos Trianguli esse æquales duobus rectis, ea Propositio non est Axioma; quia demonstratione indiget, ex comparatione tertie ideæ petita; nimirum, linearum parallelarum, quarum ope anguli Trianguli, cum duobus rectis, comparantur.

9. Hæc Regulas numquam aut rarissimè violant Geometræ, à quibus petite sunt; sed in aliis Disciplinis passim negliguntur, ac conculcantur. Nihil frequentius, in aliarum Disciplinarum Syntagmatibus occurrit, quàm Propositiones, quæ quasi evidentes statuuntur, falsæ tamen, aut obscuræ, vel minimum indigentes aliarum idearum collatione, ut earum veritas appareat.

CAPUT XII.

Explicantur Regulae de Demonstrationibus.

1. IN recta Demonstratione, duo postulatur; unum ut omnes Propositiones quibus constat, seorsim consideratæ, sint veræ: alterum ut eæ quæ ex aliis consequentiâ ducuntur ex iis necessariò fluant; seu ut consequentia omnia in antecedentibus contineantur. Utrumque autem sine dubio obtinebitur, si duæ Leges traditæ Cap. ix. accuratè observentur.

2. Propositiones omnes erunt veræ, si nullæ adhibeantur præter Definitiones, quæ non possunt in litem vocari; aut Axiomata, quæ semper oportet esse evidentia; aut Propositiones jam demonstratas, quæ demonstratione extra omne dubium collocatæ sunt; aut constructionem figurarum, si quæ sint faciendæ, quæ per *abstractas* veritatem nos docent. Igitur si priorem Legem observemus, omnes Propositiones, quibus utemur, extra omnem dubitationis aleam erunt constitutæ; quoniam nihil aliud, præter enumerata, adhibere per Legem licet.

3. Consecutaria etiam rectè ducentur, si modò in secundam Legem, quæ ab omni vocabulorum ambiguitate cavere jubet, non peccetur. Etenim vix quisquam mentis compos Propositionem ex alia sequi, aut in alia contineri, si utramque plenè intelligat, falsò crediderit. Falsa consecutaria pænè omnia nituntur verbis malè acceptis; si quæ enim aliæ sunt, aded inepta esse

esse primo intuitu adparet, ut nemo sanus in ea incidat. Quicumque utetur Propositionibus, quarum vocabula respondent ideis distinctis, & duas ideas ope tertiæ diu ac diligenter compararit, in eo errare non poterit, ut putet esse inter eas relationem quæ non intercedat. Si quis in manifesta peccata, ubi nulla ambiguitas vocabulorum, nulla obscuritas idearum occurrat, incidit, ei leges ratiocinationis non scribuntur; neque enim sani est cerebri, quod in omnibus, qui hæc studia adgrediuntur, sanum esse statuimus.

4. Atque has quidem Leges satis observant Geometræ, attamen in aliquot alias, quæ ordinem spectant & perspicuitatem, sæpe numero peccant. I. *Passim probant aliquid esse verum, nec tamen rationem ejus veritatis querunt.* Eorum quidem argumentis nihil est quod reponamus, sed quia non intelligimus veritatum, quas probant, rationem, animus hæret, & vix demonstrationi credere audeat. Nimirum, si longior demonstratio fuerit, ne aliquid falsitatis aliquâ irrepserit veremur, cum quomodo fieri queat ut quod probatum videtur verum sit non capiamus.

5. II. *Probant interdum ea quæ probatione non indigent.* Euclides sine necessitate demonstravit duo latera Trianguli simul sumpta esse majora tertio, quod ex sola cognitione naturæ simplicis rectæ, quæ omnium brevissima est inter duo puncta, manifestum est. Ea, nimirum, omnia probatione non egent, quæ continentur Propositione, cujus idæ sunt tantum inter se comparandæ, sine tertiæ subsidio, ut veritas aut falsitas Propositionis retegatur.

6. III. *Demonstrant passim ab impossibili.* Non retegunt Propositionis cuiuspiam Principia, ut eam ostendant esse veram aut falsam; sed ostendunt tantum, si aliquid esset verum aut falsum, inde sequi aliquid impossibile. Hoc autem non prorsus animo veritatis cognoscendæ avido satisfacit; cupit enim, ut modò dicebamus, scire qui fiat ut aliquid sit verum aut falsum. Itaque ejusmodi demonstrationes adhiberi, nisi ubi aliæ tradi nequeunt, non oportet.

7. IV. *Demonstrant per rationes nimis procul petitas.* Modò sunt argumenta vera, parum curant unde sint desumpta; cum tamen nullum delictum habere argumentorum, & è longinquo petere quod propè est, incommodum sit.

8. V. *Ordinem, quo generaliora & simpliciora specialibus & compositis præponi necesse est, negligunt.* Modò demonstrationes ita sunt inter se dispositæ, ut posteriores ex prioribus manent, nullum alium interdum morantur ordinem. Unde fit ut quod ad unum argumentum pertinet, uno loco, non absolvant; sed prout hoc per inviolabilem demonstrationis ordinem licet, quod molestissimum est. Atque hoc peccatum, ab Euclide admissum, jam plurimæ ex recentioribus Geometris feliciter emendarunt.

9. VI. *Divisiones & partitiones, eo quo oportet ordine, non adhibent.* Proponunt quidem in definitionibus varias species generum, quæ tractare adgrediuntur; sed non ita ut dicant tot esse genera, quæ in tot species dividantur, de quibus sint postea acturi, quod tamen commodissimum est.

10. Atque hæc quidem amplius non immorabimur, quia hæc à nobis adtingi, nisi quatenus ad omnes Disciplinas pertinent, Logicæ institutum non patitur. Hoc dumtaxat inde colligemus, eos qui alias Disciplinas tradunt, cavere sibi oportere ne Geometras, in eo quod vitiosum est, quod sæpe tamen evenit, imitentur. Plurimi Veteres ac Hodierni Scriptores hoc unum curarunt ut quod dicerent verum esset, ceteroquin ordinis prorsus securi, quasi perinde esset, quocumque modo res collocarentur; & reliqua admiserunt peccata, quæ meritis in Geometris notantur.

11. At multò plures, cùm hæc peccata nequaquam fugerint, id quod in Geometrarum methodo rectum est non observant. Volverunt quidem Synthetica methodo uti, sed ad eam ejus Regularem facere imperiti, ut vix unam observarint. Voces raro definiunt, in definitionibus obscurissima vocabula usurpant; ponunt quasi notæ res prorsus ignotas, sæpe & falsas; in probandis opinionibus suis, neque concessa, neque clara adhibent quasi comperta; & ambiguitate vocabulorum passim abutuntur. Ne exempla diu sint querenda, effecere Philosophi, & Theologi Scholastici, qui in unaquaque pagina laudatissimas hæc Leges conculcant.

12. Verùm hoc est animo insigendum, ubicumque adhibetur Synthetica Methodus, eam eò præstantiorem esse, quò est Geometrarum Methodo vicinior; (exceptis tamen memoratis vitiis) eò deteriorem, quò ab ea magis recedit. Cujus rei ratio manifestò ex ipsis omnis ratiocinationis rectæ fundamentis petita est; ut necesse non

DE METHODO. CAP. XII. 189
non sit pluribus rem persequi, postquam Methodum Syntheticam explicavimus.

13. Hoc tamen non ita intelligendum, ut necessariò prorsus observari in seripione stylum, & ordinem Geometrarum velimus, ad eò Definitiones initio ponantur, ab omni ratiocinatione sejunctæ; dein Axiomata, eodem modo, ab omnibus aliis divulsa describantur; postmodò omnia in argumenta tribus Propositionibus constantia digerantur, eodémque compendio verborum utamur, ac Geometræ solent. Non adfectus ea Methodus durior & difficilior videatur. Præterea non posset, sine prolixitate nimia, observari; nam, ut in sequentibus nihil dicatur quod ex anterioribus non probetur, ubi paulò major rerum consideranda est copia, ingenti circuitu, ut Principia necessaria colligantur, utendum necessariò est. At ita debent omnia concipi, ut in eam Methodum quæ quasi indubitata proponuntur redigi queant, si necesse sit.

14. Fatemur quædam esse in variis Disciplinis, quæ nequeunt Geometricè proponi; sed eadem nequeunt evidenter demonstrari, ideoque earum Disciplinarum frustra conemur perfectè eudere Systemata, aut ab aliis expectemus. Ejusmodi sunt Theologia & Physica, inter alias. Verùm quæ certò in iis Disciplinis novimus posse Synthetice proponi, & si necesse sit Geometrico ordine enuntiari; reliqua fatendum esse dubia, neque quasi comperta Lectoribus obtrudenda.

CAPUT XIII.

Quare in aliis Disciplinis raræ occurrant Demonstrationes, quæ in Mathematicis sola adhibentur.

1. **H**Aud semel quidem inuimus in iis, quæ hæcenus de utraque Methodo diximus, aut Philosophorum culpâ, aut obscuritate argumentorum quæ excutienda suscipunt, raras in eorum Scriptis occurrere demonstrationes, seu probationes, quæ Synthetica Methodi inflexum rigorem ferre queant. At ea res, cui singulare Caput adtribueremus, digna visa est; quia dum rationes quærimus cur tot Propositiones, nequaquam per se evidentes aut evidentibus nixæ, quasi veræ admittantur, animum ad negandum obscuris adsensum facilius aduofaciemus. Igitur ejus rei rationes sparsim atque obiter in superioribus indicatas, aut intactas prorsus hîc collectim & accuratius trademus.

2. Primò, Mathematicæ Disciplinæ circa ideas claras, & distinctas versantur, nec de ulla re agunt, cujus naturam perfecte adsequi nequeamus. Numeri & lineæ ac figuræ, quæ cuivis magnitudini à Geometris adplicantur, ideæ sunt abstractæ, adeoque adequatæ, ut sæpius antehac diximus. In aliis verò Disciplinis, agimus de ideis ut plurimum admodum compositis, & quarum partes aut ignotæ sunt, aut ægrè enumerari possunt, ac proinde obscuris. Ut exempla in-

vc.

DE METHODO. CAP. XIII. 191
veniantur, aperienda sunt Theologorum, Jurisconsultorum, Physicorum aut Medicorum Syntagmata. Atque hinc factum ut tam acres inter eos subinde ortæ sint controversiæ, quæ inter Geometras multò rariores sunt.

3. Secundò, Mathematici ideas suas nominibus propriis, adequatis, & ejusdem ubique significationis efferunt; adeò ut qui semel voces quibus uti solent intellexit, auditis eorum verbis, quid sibi velint illico adsequatur; ac proinde videat an quod demonstrandum susceperant probarint. In aliis verò Disciplinis, nomina parum commoda, rem partim exprimentia, dubia, atque incertæ notionis passim occurrunt; unde fit ut legentes aut audientes, nec quid probandum suscipiatur, nec quid probetur satis adsequi possint. Hinc innumera nascuntur *λογισμολογίαι*, & dubitationes; quæ non aliter sedentur, quàm si, quoad ejus fieri potest, ad Geometrarum in loquendo *ἀκρίβειαν* accedamus.

4. Tertio, Geometræ nulla adhibent Principia, aut Axiomata, quæ non sint universaliter vera, communique omnium suffragio concessa; adeò ut quæ inde, necessariâ consequentiâ, colliguntur adsensum ineluctabilem intellecta extorqueant. At in aliis Artibus, Propositiones, quæ ad alias ex iis deducendas ponuntur, passim oppugnari exemplis contrariis possunt; unde, ne quasi falsæ rejiciantur, exceptionibus muniuntur. Interdum etiam non perspicuitate suâ,

* Hac partem debemus viro summo, IACO BARROW, qui Propositionem quæstionem agit *Fractio Mathematica*, xv. *Anno* 1664.

suâ, sed consuetudine, quia pudet is negare ad-
sensum, quæ à Magistris consecrata sunt, per-
suadent. Nemini ergo mirum videatur, ex ejus-
modi Propositionibus nullum manifestum, in-
dubitatum, ac universaliter verum deduci con-
fectarium.

5. Quartò, Geometræ præter Definitiones, &
Axiomata propriè dicta, interdum quidem sibi
aliquid concedi, sine demonstratione, petunt,
aut aliquid ejusmodi ponunt, brevitatis causâ;
sed Positiones illæ aut Hypotheses sunt faciles in
se; perspicuæ, atque in promptu; aded ut, sine
certandi libidine, negari nequeant. Exempli
causâ, ut duo puncta dentur; ut inter ea ducar-
tur, aut ducta ponatur recta linea; ut punctum
datum in centrum sumatur, & circa id cir-
cumducto in orbem filo circulus describatur,
&c. postulant; quæ nemo non illico, atque ul-
tro largitur. Verùm in aliis Disciplinis quot
obscurissima, aut difficillima facta, inò inter-
dum impossibilia, quasi, clara, proclivia, & pos-
sibilia credi postulantur? Quidam Theologi à
Deo ita omnia fieri posse, ut ne sepugnancia qui-
dem excipiantur, concedi sibi inverecundè po-
stulant. Alii Deum esse omnium actionum, ne
malis quidem exentis, auctorem statuunt, nec
tamen causam peccati dici posse, quasi rem in-
tellectu facilem, aut leve incommodum.

6. Quintò, Mathematici non modò eviden-
tiam & manifestam possibilitatem in Axiomati-
bus & Postulatis exigunt; sed & utrorumque
exiguam copiam adhibent, & in Postulatis præ-
sertim parcissimi sunt. Quemvis exantlare ma-
lunt in demonstrando laborem, quodvis tædium
devo-

DE METHODO. CAP. XIII. 193
devorant potiùs; quàm aut gratitum adsensum
emendicent, aut auditorum in negando frontis
mollitie abutantur. Quæ sibi concedi volunt
seorsim exprimentes, apertè & candidè cum Le-
ctore agunt; non ejus adsensum veluti surri-
piunt. In aliis autem doctrinis, innumera fer-
mè proponuntur Axiomata, Postulatorumque
vix ullus est modus; dum verisimilis quævis aut
non prorsus impossibilis Propositio, quasi jure
concedenda, ponitur. Hypotheses novæ pas-
sim, prout res postulat, adhibentur, ut vix Ca-
put ullum, sine novis aliquot Hypothesibus,
conscribatur. Neque hæc disertè & perspicuè
proponuntur, ut intelligat Lector quid concedi
possuletur; sed sursum, & verbo interdum uno
aut altero, eoque ambiguo, orationi, & quasi
dudum concessæ, inferuntur. Qui ita segerunt
exemplar, ad quod se component, sibi viden-
tur eos proposuisse, qui, fœderum verba in suam
rem flexuri, inferi quædam, adversariis non satis
adtentis, quasi aliud agentes petunt. Quod post-
quàm obtinuerunt, ubi ad finem perventum est,
consecraria maximi momenti ex vocibus, quæ re-
merè insertæ videbantur, cum summa audien-
tium aut legentium, qui eas non observatas præ-
termiserunt, admiratione deducunt. Ita Theo-
logi quidam, postquàm obiter *Sacerdotes Dei no-
mine apud homines loqui dixerunt*, quod à Le-
ctoribus negatum daretur sibi non iri satis sciunt;
inde, multis aliis subjectis & permistis, tandem
Sacerdotibus resistere perinde esse ac Deo bellum
inferre, colligunt, adversariosque invidiosissime
traducunt.

§. 6. Quod postquam obtinuerunt. | Huc statim quod de Ostroribus observat Cicero de Invent. Lib. 1. n. 29. Sape oblitum patenti quid concesseris, & id circa id quod non conficiat, quasi conficiatur in conclusione inferiori, hoc modo: si ad illum hereditas veniebat, venisset est ab illo esse necatum. Deinde hoc adprobans (nempe, hereditatem ad illum venisse) plurimis verbis, post adsumunt: ad illum autem hereditas veniebat. Deinde inferunt: ille igitur occidit. Id ex his qua sumserant non conficitur.

7. Sextò, generationes figurarum, quibus generationibus ad figuras definiendas interdum Geometræ utuntur, & ex quibus harum deducunt proprietates, facillimè intelligimus. Exempli causâ, fili puncto immoto adligati circumductu circulum fieri, atque inde sequi circumferentiam undequaque à centro æqualiter distare, radiisve circuli omnes esse æquales aiunt; quæ plenissimè adsequimur. Ex generatio ipsa, & quæ inde deducuntur intellectu facillima, & indissolubili nexu connexa sunt. Eadem non est aliarum Scientiarum ratio, in quibus rerum, de quibus agunt, neque generatio, neque proprietates aut quævisque usque adeo nota sunt. Quis dixerit, exempli gratiâ, quomodo procreata sit materia, seu corpora, & quæ dispositio Universi inde oriri poterit? Nihil pænè præter conjecturas, gravissimis incommotis obnoxias, ut exemplo constat *Ren. Cartesii*, qui hoc ausus est, in medium hac de re adferret.

8. Septimò, ordo Mathematicorum Synthetico unicus est, ex quo vis Demonstrationum animadverti queat, ut ex iis quæ de eo diximus satis liquet. In aliis verò Disciplinis, secus plerumque accidit. Principia in earum Syntagmaticis si quæviseris, aut nusquam invenies, aut

con-

conclusionibus etiam remotissimis permista deprehendes. Propositionum ipsarum aut nullum ordinem, aut exiguum admodum connexionem reperies. Multa à Lectoribus suppleri oportere, quæ cum nusquam dicantur nexui tamen planè necessaria sunt, videbis. Hinc fit ut, per singularum Progressionum gradus, ab infimo ad summum ascendere, seu Propositionum originem ad Principia usque persequi, ac proinde, an quod erat demonstrandum rectè probatum sit, cognoscere nequeamus.

9. Octavò, Geometræ ea tantùm quæ sibi perspecta sunt adtingunt, ignota, aut incerta prorsus prætereunt. Non miscent demonstratis verisimilia, clavis obscura; nec eos pudet ignoratorem rerum quas non expenderunt fateri, atque intra arctissimos limites cognitionem suam coercere. Qui verò alias Artes proficentur dubia compertis, manifestis obscura implicant. Innumeras omnis generis Propositiones discutiendas, quamvis levibus tantùm coniecturis instructi sint, suscipiunt. Quod in *Physicis*, *Medicinæ*, *Theologię*que Systematibus passim videre est.

10. Nonò, cum demonstrationibus tantùm, omni verborum fuce, omnisidæque externis ad persuadendum adminiculis omisiss, utantur Geometræ: alii quod probare nequeant philosophicè id rhetoricè arte student persuadere. Coniecturas suas quàm possunt eloquentissimè in medium proferunt, & nituntur fallacibus Verisimilitudinibus fundamentis, quæ in *P. 11. Cap. 12. §. 14. & segg.* subruimus. In Theologia, exempli causâ, tantis adfectibus res agitur; ut vix umquam, sine periculo, libera de Dogmatibus judicia proferre

licuerit. In partes dudum itum est, & quævis factio terrore & minis sua placita munit. Hinc factum ut non spernenda ingenia à Religione ipsa Christiana, quæ si sibi permitteretur suapte luce animos hominum suo Auctori facile conciliaret, aliena fiant, quamquam præ metu fingunt se ei addictissimos esse; nec ejus quidquam observent præter id quod, in factione in qua vivunt, observasse conducit. Sed hæc mala, ut observatu facillima: ita curatu difficillima sunt, nec tangenda in hoc Opusculo.

Tertiæ Partis Logicæ Finis.

LO-

LOGICÆ.

PARS QUARTA.

DE ARGUMENTATIONE.

CAPUT I.

*De Natura, Partibus & Generibus
Argumentationis.*

UM veritas queratur non tantum nobis ipsis, sed ut ejus participes alios faciamus; judicarunt Philosophi, satis non esse, si traderent ejus inveniendæ Regulas, nisi quâ ratione aliis, etiam pertinacibus, probari possit ostenderent. Verum, ut quod res est profiteamur, nulla melior videtur probandæ veritatis via; quàm si illi, quibus ignota est, per eundem tramitem, per quem ad eam pervenimus, deducantur. Hoc pacto non modo illis os obturatur, ne eam oppugnare queant; sed etiam luce veritatis. Mens illustratur; quæ persuasio multo efficacior est alterâ illâ, quæ vulgari argumentatione creatur; quæque eo tantum nititur fundamento, quod quidquid secundum certas Regulas probatur verum sit, licet quare verum sit ignoretur. Hujus, nimirum, Artis inventores eam totam, non ad inventionem Veri, aut ejus propagationem; sed ad disputationem extemporaneam, in qua

I 3

victio-

victricia, ex silentio adversarii, quæretur, compararunt.

2. Nos quidem Sophisticum hujusmodi institutum non probamus, sed quia per plura invaluit sæcula, & aliquando res homini, aliqui Sophistæ minime amanti, potest esse cum ejusmodi vitiligatoribus, necesse est saltem principia Artis nosse; ne Sophistæ de nobis triumphent, ea tantum de causa, quod eorum Artis ignari simus. Præterea Canones argumentationis, cum sint veri, possunt ingenio exercendo inservire, quamvis non magni ceteroquin usûs; modò ne ejusmodi contemplationibus nimium indulgeamus.

3. Propositio, quæ probanda, vel oppugnanda est, vocatur à Dialecticis *Quæstio*; in qua cum sit subjectum & prædicatum, prius *minorem terminum*, posterius *majorem*, ambo simul *extrema* vocant. Si sit hæc quæstio, utram *Deus sit natura intelligens*? vox *Deus* minor terminus, *natura* verò *intelligens* major est.

4. Quandoquidem non argumentamur de rebus per se manifestis, termini tunc non possunt, ut sit in Propositionibus evidentibus, immediatè inter se comparati. Idèò adfiscitur tertia idea, quæ *terminus medius*, vel *medium* vocatur. Si probanda sit Propositio adlata, quærenda est tertia idea, quæ cum utroque termino comparatur; ex qua comparatione inter eos esse necessariam connexionem colligamus. Hoc possit esse Medium, *aliquid ordine disponere*, & ita concipi Ratiocinatio:

Disponere ordine est natura intelligentis;
Atqui Deus (mundum) ordine disposuit;
Ergo Deus est natura intelligens.

5. Dux.

DE ARGUMENTATIONE. CAP. I. 199

5. Duæ priores Propositiones vocantur *premissæ*, quod *Conclusioni*, quæ est tertia, præmittantur. Prima dicitur *major*, quia in ea major terminus cum medio; secunda *minor*, quia in ea terminus minor cum eodem medio confertur. Non possunt autem plures esse termini hisce tribus, in una ratiocinatione, tribus consistente Propositionibus, ubi duæ idem comparantur, accedente tantum tertiâ. Si idea, quæ comparatur cum minore termino, non esset eadem quæ cum majore confertur, non posset ostendi quæ sit relatio inter majorem & minorem terminum; nisi monstraretur quænam sit inter duas ideas medias, quod non potest fieri unicâ trium Propositionum ratiocinatione. Exempli gratiâ, inepta esset hæc ratiocinatio:

Disponere mundum ordine est natura intelligentis;
Atqui Deus mundo est antiquior;
Ergo Deus est natura intelligens.

Hic enim sunt duo Media *disponere mundum ordine* & *esse antiquior mundum*. Nemo quidem sani cerebri peccat in hanc Regulam, ubi duo Media sunt diversis vocibus expressa; sed ubi vox, quæ Medium exprimitur, ambigua est, & peccatur in hanc legem, & decipiuntur incauti.

6. Ex allato exemplo liquet rectam ratiocinationem non posse fieri paucioribus, quam tribus Propositionibus, quia Medium debet semel cum utroque termino comparari: Sed possunt hæ Propositiones exprimi omnes, quod cum sit vocatur ratiocinatio à Dialecticis *Syllogismus*; vel

I 4. po.

potest minor aut major subintelligi, & tunc vocatur *Enthymema*; ut, *Deus ordine mundum disposuit*; Ergo est *natura intelligens*. Subintelligitur hic major: *disponere ordine est natura intelligentis*.

7. Sed possunt esse, in longiore ratiocinatione, multo plures Propositiones; quando enim idea aliqua non sufficit ad ostendendam, quæ est inter terminos, relationem; postquam eam cum uno comparavimus, ad aliam ideam confugimus; & sic deinceps. Tum ratiocinatio vocatur *Aceruus* vel *Sorites*, quod veluti coacerventur Propositiones. Ita si velim probare Mundum initium habuisse, sic potero ratiocinari:

Mundus est corporeus;
Quæ corporea sunt non possunt semetipsa movere;
Quæ non possunt semetipsa movere, & moventur tamen, mota sunt ab alio;
Quæ motum acceperunt ab alio initium habuerunt;
Mundus motum ab alio accepit;
Ergo mundus initium habuit.

Verum hæc omnes ratiocinationes, quotcumque Propositionibus consent, ad Syllogismorum formam reduci possunt.

8. Ceterum Syllogismi sunt aut *simplices*, aut *conjunctivi*. Simples dicuntur ii, in quibus Medium cum altero tantum terminorum simul comparatur. Atque huiusmodi est argumentum supra §. 4. allatum. Conjunctivi vero appellantur Syllogismi, in quibus Medium cum utroque termino simul, in alterutra Propositionum, confertur; ut in hoc:

Si

Si Deus est æternus, potest homines æternæ beatitudine donare;
Atqui Deus est æternus;
Ergo Deus potest homines æternâ beatitudine donare.

Deus enim, & potest æternâ beatitudine donare; quæ sunt subiectum & attributum Conclusionis, conjunguntur, in majore Propositione, cum voce *æternus*, quæ Medium est.

9. Syllogismi simplices possunt rursus in *complexos* & *incomplexos* dividi. Posteriores habent Conclusionem constantem terminis incomplexis, priores contra constantem complexis. Sed quoniam, si rectè Syllogismus complexus intelligatur, potest ad incomplexi formam reduci, non opus est de eo separatim agamus.

CAPUT II.

Regulae Generales Syllogismorum.

r. **Q**UI audiunt aliquem ratiocinantem de re: ipsi perspicua, & intelligunt linguam quâ utitur; si modo sani sint cerebri, & qui loquitur obscuritatem non capiet; nullis Regulis, ut videant an consequenter ratiocinetur: necne, indigent. Rei cognitio & adtentio ad animadvertendum ratiocinationum nexum, seu verum seu falsum, sufficiunt. At Veteres Philosophi, qui Discipulos suos, de rebus quas ignorarent, disputare docere adgressi sunt, quæsi verum Regulas; quarum ope, intelligerent ex verborum

I. 5.

borum

borum solum structura, an rectè ratiocinarentur, an secus, si. fortè in eas peccarent ii quibuscum res ipsæ esset. Regulas illas non eodem animo, sed quia veræ sunt, & cum ejusmodi hominibus interdum usui esse possunt, trademus.

2. Earum fundamenta sunt tria Axiomata, quæ iis nituntur, quæ diximus P. II. de Propositionibus Affirmativis & Negativis, Universalibus & Particularibus.

Primum est, *Propositiones Particulares contineri in Universalibus ejusdem naturæ, non Universales in Particularibus.* I continetur in A, & O in E, non vice versâ A in I & E in O.

Alterum est, *propter subjectum Propositionis particulariter aut universaliter sumitur, Propositionem esse Universalem, aut Particularem.*

Tertium est, *cum attributum Propositionis affirmativæ nunquam latius subjecto pateat, idsumi particulariter, quia nunquam per accidens universaliter sumitur.*

3. Prima Regula sic habet: *Medium debet semel saltem universaliter sumi, non bis particulariter.* Scilicet, Medium, cum sit tertia idea, quæ comparatur cum terminis conclusionis, unde colligitur relatio quæ inter eos esse potest, debet cum utroque termino comparari eadem ratione. Alloqui si variis comparatur, nihil certo potest colligi; nam potest Medium certo respectu habere relationem cum termino majore; aliam cum minore, alio respectu. Diversi illi respectus, quibus est aliqua relatio Medio cum extremis, quæ sit iis inter se relatio non docent. Considerantur autem varii respectus extremorum cum Medio, qui respectus nihil commune

ne

DE ARGUMENTATIONE. CAP. II. 203
ne inter se habent, ubi Medium bis particulariter intelligitur. Exempli causâ, si hoc utar argumento:

Aliquis homo est pins;

Aliquis homo est latro;

Ergo aliquis latro est pins.

Medium *aliquis homo* particulariter utrobique sumitur, tam in majore quàm in minore, nec quidquam inde concluditur. Nam *homo*, quæ est idea media, certo respectu est pins, hoc est, eorum qui præceptis divinis parent respectu. *Homo*, alio respectu, nempe, aliquot perditorum, est latro. Idea autem hominis variis rationibus cum duabus ideis *latro* & *pins* collata, non ostendit quid relationis hujus inter sit. Idem hic fit ac si quis diceretur an duæ perticæ æquales sint, necne, uteretur mensuris variis, & reponeret tot esse certas mensuras in una, tot alias in altera. Quid sibi vellet sciri non posset, nisi mensuræ inter se immediate, aut accedente tertiâ, componerentur.

4. Hæc est secunda Regula: *Termini Conclusionis non possunt universaliter sumi in Conclusionem, quàm in præmissis.* Hujus Regulæ veritas nititur Axiomate primo, quo universalia particularibus includi negantur. Hinc Logici varia confectaria deducunt, quæ ad Theoriam potius quàm ad praxin pertinent, quæque ideo omittuntur.

5. Tertia Regula ita concipitur: *Ex duobus Propositionibus Negativis nihil concluditur.* Duo termini de idea tertiâ cum negantur, idem est ac si negaremus ullam esse inter medium & ex-

I 6

tremos

204 LOGICÆ PARS IV.

tremos terminos relationem; unde sequitur Medium illud non esse aptum ad retegendam relationem, si quæ est, inter terminos propofitos. Ita si velim probare, *Hispanos non esse superbos*, & sic ratiociner:

Hispani non sunt Turca;
Siqui Turca non sunt superbi;
Ergo Hispani non sunt superbi.

Malè ratiocinabor. Verùm ejusmodi error à nemine committitur, nisi ratiocinatio fit valdè complexa ac composita, ut partes ejus ægrè distinguantur.

6. Quarta Regula: *Ex duabus Propositionibus affirmativis non potest negativa conclusio colligi.* Nam duo termini affirmativè cum medio conjuncti, non possunt, per negationem, in Conclusionem separari.

7. Quinta Regula: *Conclusio semper sequitur deteriorem partem.* Deterior pars, respectu affirmativæ Propositionis, est negativa; respectu universalis, particularis. Itaque si alterutra præmissarum erit negativa, ejusmodi quoque Conclusio erit: si particularis, erit Conclusio particularis. Nempe, si media idea, cujus ope duas extremas connecti oporteret, si inter eas connexio foret, negetur de alterutra; non possunt affirmatione, ope ejusdem ideæ media, inter se conjungi. Si particularis sit una ex præmissis, inde non potest deduci universalis conclusio, secundum Axiomatum primum; nam Conclusio ex æquo ex utraque præmissa deducitur, non ex altera tantum.

8. Ul-

DE ARGUMENTATIONE. CAP. III. 205

8. Ultima Regula sic concepta est: *Ex duabus particularibus nihil colligitur*; cujus Regulæ eadem est ratio ac primæ. Hæc non excutimus subtilius, quod sint exigui admodum usûs, & alibi rationes harum Regularum fusè expositæ inventiri ab iis, quibus hæc placebit investigatio, possint.

CAPUT III.

De Figuris & Modis Syllogismorum in genere, ac de prima Figura.

1. Constitutis Syllogismorum Regulis, Dialectici eorum *Modos & Figuras* tradunt. *Modos* dispositionem Propositionum, secundum earum universalitatem & particularitatem, quæ notantur literis A, E, I, O: *Figuras* verò dispositionem trium terminorum, seu mediæ cum subiecto & prædicato Conclusionis conjunctiones varias, vocant.

2. Demonstrarunt iidem Dialectici esse tantum novendecim *Modos*, in quibus Regulæ supra allatæ observari possunt; sed quoniam hoc mæra est speculationis, indicasse satis erit. Prædicatum verò & subiectum Conclusionis potest quadrupliciter cum Medio conjungi, in præmissis. I. Medium potest esse subiectum in majore, & attributum in minore, quod facit primam Figuram: II. Est attributum in majore & minore, quod secunda Figura dicitur: III. Est subiectum in utraque, quæ conjunctio tertiam Figuram constituit: IV. Est attributum in majore,

17

Et Subjectum in minore, unde quarta nascitur Figura.

3. Figurarum harumce sunt certæ Regulæ, & certi Modi; quæ simpliciter proferemus, non additis rationibus, quæ cum alibi, tum in Gallica Logica, quæ *Porthæ-Regii* dicitur, inveniri poterunt. Ista enim sunt merè theoretica, adeoque exigui usûs.

5. Figuræ primæ duæ sunt Regulæ: 1. *Minor debet esse affirmativa*: 2. *Major universalis*.

5. Quatuor sunt in ea Modi, qui solent exprimi vocibus fictis *Barbara*, *Celarent*, *Darii*, *Ferio*, in quibus ad vocales tantum, quæ, ut diximus, universalitatem ac particularitatem significant, attendendum.

6. BA- *Omnis A est B*;
 BA- *Omnis C est A*;
 RA- *Ergo omnis C est B*.
7. CE- *Nullus A est B*;
 LA- *Omnis C est A*;
 RENT. *Ergo nullus C est B*.
8. DA- *Omnis A est B*;
 RI- *Aliquis C est A*;
 I. *Ergo aliquis C est B*.
9. FE- *Nullus A est B*;
 RI- *Aliquis C est A*.
 O. *Ergo aliquis C non est B*.

10. Facile possunt hi Syllogismi cum Regulis conferri, unde uno intuitu Regulæ veritas liquet.

DE ARGUMENTATIONE. CAP. IV. 207
 bit. Propterea observavimus, ut eadem litteræ eundem ubique usum præstarent, Medii, aut Extremorum. Hoc commodius visum, quam si vocibus aliquid peculiare significantibus terminos expressissemus; quia res hic in considerationem non vocatur, sed tantum forma argumentorum. Philosophi utuntur exemplis scatentibus vocibus obscuris, quales sunt *Animal*, *Vivens*, *Sensibile* &c. quæ licet tantum exemplis formandis inserviant, tamen ita paullatim animo citronum inseruntur, ut hi tandem se aliquid intelligere, in eo quod nullo modo intelligunt, existiment.

CAPUT IV.

De Regulis & Modis trium reliquarum Figurarum.

1. SECUNDÆ FIGURÆ hæc sunt duæ peculiæ Regulæ: 1. *Alterutram Præmissarum oportet esse negativam*, ac proinde etiam Conclusionem, secundam VI. Regulam generalem: 2. *Major debet esse universalis*.

2. In hac Figura sunt tantum quatuor Modi, ex quibus aliquid concludi queat, quique exprimiuntur technicis vocibus, *Cesare*, *Camestres*, *Festino*, *Baroco*. Horum hæc sunt exempla.

3. CE- *Nullus D est E*;
 SA- *Omnis F est E*;
 RE. *Ergo nullus F est D*.

4. CA-

4. CA- Omnis D est E;
 MES- Nullus F est E;
 TRES. Ergo nullus F est D.

5. FES- Nullus D est E;
 TI- Aliquis F est E;
 NO. Ergo aliquis F non est D.

6. BA- Omnis D est E;
 RO- Atqui aliquis F non est E;
 CO. Ergo aliquis F non est D.

7. In tertia Figura, primò Minor debet esse affirmativa: 2. Conclusionem oportet esse particularem.

8. In eadem sex sunt Modi, hisce vocabulis signati: Darapti, Felapton, Disamis, Datisi, Bocardo, Ferison.

9. DA- Omnis G est H;
 RAP- Atqui omnis G est I;
 TL. Ergo aliquis I est H.

10. DI- Aliquis G est H.
 SA- Atqui omnis G est I;
 MIS. Ergo aliquis I est H.

11. DA- Omnis G est H;
 TI- Atqui aliquis G est I;
 SI. Ergo aliquis I est H.

12. FE- Nullum G est H;
 LAP- Atqui omnis G est I;
 TON. Ergo aliquis I non est H.

13. BO-

13. BO- Aliquis G non est H;
 CAR- Atqui omnis G est I;
 DO. Ergo aliquis I non est H.

14. FE- Nullus G est H;
 RI- Atqui aliquis G est I;
 SON. Ergo aliquis I non est H.

15. Quarta figura, quæ obliquissima est probandi ratio, & ad quam rard devenitur, hæc sunt regulæ tres: 1. Quando major est affirmativa, minor semper est universalis: 2. Quando minor est affirmativa, conclusio est semper particularis: 3. In modis negativis, majorem universalem esse oportet. Reverà hæc Figura est tantum inversio primæ; nam cum in prima Medium sit subiectum in majore, attributum in minore, in quarta idem Medium est attributum in majore, subiectum in minore.

16. Sunt autem hujus quinque modi, Barbari, Calentes, Dibatis, Fesfamo, Fesfism.

17. BAR- Omnis K est L;
 BA- Atqui omnis L est M;
 RI. Ergo aliquis M est K.

18. CA- Omnis K est L;
 LEN- Atqui nullus L est M;
 TES. Ergo nullus M est K.

19. DI- Aliquis K est L;
 BA- Atqui omnis L est M;
 TIS. Ergo aliquis M est K.

20. FES-

20. FES- Nullus K est L;
 PA- Atqui omnis L est M:
 MO. Ergo aliquis M non est K.

21. FRE- Nullus K est L;
 SI- Atqui aliquis L est M;
 SOM. Ergo aliquis M non est K.

22. *Aristoteles* hanc figuram esse negavit, quoddam sit tantum inversio primæ, adfirmavit *Galenus*; sed est tantum *λογικῶς*, queritur dumtaxat quæ sit definitio vocis *Figura*, uterque enim argumenta esse legitima concedit.

CAPUT V.

Methodus quæ an argumentum validum sit, neglectis Figurarum Regulis, dignoscipotest.

1. **D**ialectici usum harum Regularum maxime commendant, quippe quæ hominibus rerum ignaro sæpe ad solvenda argumenta sufficere, ut illi existimant, possint. Nam cum omnis argumentatio, in qua memorata servantur Leges generales & particulares, legitima sit, ad formam quod adinet, & falsa omnes in quibus eadem negliguntur; satis est ostendisse peccatum contra Regulas, ut Syllogismi constet falsitas.

2. Verum, quidquid dicant Dialectici, hæ Regulae inanes sunt, sine rei de qua agitur cog-

DE ARGUMENTATIONE. CAP. V. 211
 nitione; quoniam sapissimè sensum vocabulorum intelligere non possumus, adeoque an ad Regulas exactum sit argumentum dignoscere, nisi rem aliunde noscamus. Contrà, recognitione, sine Regularum usu, haud difficulter falsitatem rationationis deprehendimus; unde colligere licet inania esse Logicorum pollicita, qui se effecturos spondent ut quispiam, ope solius Dialecticos, possit quilibet defendere & oppugnare.

3. Sanè rarè ab iis qui rationatione pollent palam contra Regulas hæc, præsertim particulares peccatur, sed passim in aliud delabuntur incommodum, qui malè ratiocinantur; quod si vitetur, aut retegatur, nullum est erroris periculum. Nempe, vocabulis utantur obscuris, quæ aut ipsi non intelligunt, aut si intelligunt, adhibent de industria, ut eos quibuscum loquuntur fallant. Deinde ponunt quasi nota, & probata, quæ neque per se nota, neque demonstrata sunt. Hinc fit ut Propositionis, quam probare adgrediantur, termini non possint distinctè cum tertiâ comparari idea; & falso fundamento posito, quod sit subsidio obscurarum phrasium, confectaria quæ inde ducuntur, quo rectiora sunt eò falsiora evadant.

4. Hic est pænè unicus fons falsarum rationationum, in quas incident qui non prorsus ineptiunt; nec eas cum veris confundimus intesdum, nisi quia iis nimis citò, prius quàm eas probè intelligamus, adsentimur. Igitur ut argumentum, verumne an falsum sit, expendamus, primò videndum est quid probari oporteat, deinde quomodo probetur. Conclusio, quæ

quæ continet id quod probare adgreditur is qui ratiocinatur, prius est probè intelligenda; postea Medium, quod propterea adhibetur, clarè est percipiendum; quo peracto, faciliè intelligemus comparationem Medii cum extremis, & quid negandum, quid adfirmandum videbimus: modo rem, de qua agitur, aliunde norimus. Nam de re ignota ex tempore ratiocinari, vel defendere aut oppugnare id quod verumne an falsum sit nescimus, temerarium est.

5. Exemplo res clarior fiet, ponamus itaque hoc proponi argumentum:

Qui est omnipotens potest facere ut unum idemque corpus sit in pluribus locis simul;

Atqui Deus est omnipotens;

Ergo Deus potest facere ut unum idemque corpus sit in pluribus locis simul.

Primò intelligenda est Conclusio, quæ nisi intelligitur, stultum est ratiocinari amplius; nam is delirat qui nescit probè quid oppugnare, aut probare adgressus sit. Subiectum autem conclusionis est *Deus*, quæ vox æternum rerum-omnium Creatorem significat. Reliqua sunt predicatum, quod est complexum & constat hisce vocibus:

1. *Unum idemque corpus*, quod debet intelligi sensu proprio, de eodem numero corpore: 2. *Esse in pluribus locis simul* est quoque explicandum eodem modo, ac dicitur quodlibet aliud corpus *esse in aliquo loco*, quando certum situm in eo obtinet: 3. *Deus potest, vel est potens facere*, quæ Propositio, ex sensu usitato vocum, intelligenda.

7. Igi-

7. Igitur qui utuntur huiusmodi argumento adgrediuntur probare *unum corpus numero*, quod unum manet, uno, eodémque individuo temporis momento, esse in pluribus locis simul; Lutetiæ, Romæ, Constantinopoli, Babilone, Alexandriæ &c. Hæc autem Propositio nullâ ratione potest intelligi, non magis quàm si dicatur unus numerus esse in duorum crumena, & duobus Mercatoribus dari, bis numerari; seu, quod idem est, duos non esse plures uno; & postquam plura corpora numeravero, esse tamen unum. Itaque, quicumque ejusmodi argumenta proferunt, sunt rogandi ut prius non doceant quid probare velint, quod si non possint, neque nos etiam his respondere possumus; quis enim respondeat homini qui nescit ipse quid probeat, aut non vult dicere?

8. Hoc autem urgendum, donec qui ita ratiocinatur intelligat quid velit, aut cogatur fateri se nescire quid sibi velit, quod cum ad sententiam adigerit. In argumenti allati Conclusionem, hæc continetur Propositio, *unum posse esse plura & plura unum*; quod quicumque dicit se intelligere mentitur, nec responsione ulla dignus erit.

9. At ponamus Conclusionem allati argumenti posse probè intelligi, adeoque admitti probandum; superest ut intelligamus quid significet Medium, seu tertiæ ideæ nomen, quod voce *Omnipotens* exprimitur. *Posse omnia* duo significare potest, nam significat *posse omnia possibilia*, ut *scire omnia* est, *circa omnia seibilia* &c. *Possibilia* autem dicuntur quæ neque intelliguntur, seu quorum idea aliqua Menti obversari potest. Eadem

214 LOGICÆ PARS IV.

dem phrasis significat etiam fortè, apud quosdam, id posse facere quod vocamus *impossibile & contradictorium*, seu cujus nullam ideam mente formare possumus; ut, unum esse duo, duo esse unum, circulum quadratum, montem sine declivitate facere.

10. Hoc ita constituto, si ad Majorem deveniamus, distinguendus erit sensus vocis *Omnipotens*. Nempe, qui potest facere repugnantia, is potest facere ut duo sint unum, nam hoc repugnat. At qui nequit facere contradictoria, sed dicitur tantum *Omnipotens* quòd possibilia omnia queat; propterea facere non poterit ut unum sint duo. Ita, comparatis duobus sensibus medii termini cum majore termino, facile est videre an unum possit de altero affirmari, ei qui rem expenderit, quod semper ponimus.

11. Si autem is qui argumento simili respondere adgreditur non possit ipse terminorum ambiguitatem ostendere, oportet eum ab argumentante explicationem unius cujusque termini petere; quæ si negetur, certissimum indicium est aliquid latere fallacie, & quia nemo necesse habet homini, qui intelligi non cupit, respondere, tunc respondens quidquam reponere non cogitur.

12. Atque hæc est certissima methodus, quæ, omisiss omnibus figurarum Legibus, cuilibet argumento, si agatur de re nobis aliunde nota, facitè possumus reponere. Nisi hoc teneatur, inutiles sunt Leges; nam in exemplo allato, nemo animadvertat vocem *Omnipotens* aliter in majore Propositione sumi, aliter in minore,

DE ARGUMENTATIONE. CAP. VI. 215
re, adeoque falsam esse ratiocinationem; nisi norit quotupliciter Natura *Omnipotens* dici queat, nec scire poterit an negare debeat Majorem, nisi Conclusionis prædicatum probè intelligat.

CAPUT VI.

De Syllogismis Conjunctivis & iis quorum Conclusio Conditionalis est.

1. Syllogismi Conjunctivi ii dicuntur, quorum Major Propositione ita composita est, ut conclusionem includat, possuntque in tria genera dividi, in *Conditionales*, *Disjunctivos* & *Copulativos*.

2. *Conditionales* sunt ii, quorum Major conditionalis est, & totam conclusionem complectitur, qualis hic est:

Si Deus est, mundus Providentiæ regitur;
Atqui Deus est;
Ergo mundus Providentiæ regitur.

Major hæc constat duabus partibus, quarum prior vocatur *antecedens*, quod continetur verbis: *Si Deus est*; posterior *consequens*, quod est idem ac Conclusio: *mundus providentiæ regitur*.

3. Possunt autem duplici modo hæc argumenta capi, quoniam ex eadem Majore duplex nascitur Conclusio. Primum potest affirmari consequens in Majore, antecedens in Minore, secundum hanc Regulam: *Peso antecedente, po-*
ni-

nitur consequens; ut in argumento modò allato fit. Secundo potest negari consequens, ut negetur antecedens, ut:

*Si Deus non est, casu omnia reguntur;
Atqui falsum casu omnia regi;
Ergo falsum antecedens; nempe, Deum non esse.*

4. Possunt hi Syllogismi vitiosi esse, cum in materia, tum in forma. Vitiosi sunt in materia si, quorum consequentia Majoris falsa est; ut si quis ita ratiocinaretur: *Si in quibusdam fallimur, in omnibus erramus.* Vitiosi in forma sunt, in quibus antecedens ex consequenti deducitur; vel in quibus ex negatione antecedentis colligitur negatio consequentis, ut hæc argumenta:

*Si Sineses sunt Mohammedani, sunt infideles;
Atqui non sunt Mohammedani;
Ergo non sunt infideles.*

*Si Sineses sunt Mohammedani, sunt infideles;
Atqui sunt infideles;
Ergo sunt Mohammedani.*

5. Syllogismi Disjunctivi ii ducuntur, quorum Major Propositio est disjunctiva; hoc est, cujus partes habent inter se conjunctiones aut, vel, seu similes. Sunt duplicis generis; nam potest tolli una pars Propositionis, ut altera servetur, ut:

*Pertinaciter malos aut in hac, aut in altera vita
plecti oportet;*

*Atqui sunt pertinaciter mali, qui non plectuntur
in hac vita;*

Ergo oportet eos plecti in altera.

6. Po-

6. Potest contrà, sed obliquiore ratiocinatione, servari una pars, ut altera tollatur, ut:

Testimonium Apostolorum est aut sincerum, aut mendax;

Atqui est sincerum;

Ergo non est mendax.

7. Hi Syllogismi tum sunt falsi, cum est aliquid medium inter partes oppositas Majoris, ut si quis ita ratiocinaretur:

*Aut sequenda sunt placita majoris numeri, aut
amittenda veritas;*

Atqui non est amittenda veritas;

Ergo sunt majoris numeri placita sequenda.

vel:

Atqui non sunt placita majoris numeri sequenda;

Ergo amittenda veritas.

8. Syllogismi Copulativi sunt, in quibus ex duabus partibus Majoris negativæ, copulâ conjunctionis, una affirmatur ut altera negetur, uti:

Nemo potest servire Deo, & pecunie;

Atqui avari servantur pecunie;

Ergo non possunt Deo servire.

Hi Syllogismi non sunt recti, quando una pars negatur, ut altera affirmetur, ut, inverso hoc argumeto, liquebit.

9. Syllogismi quidem perfecti constant tribus Propositionibus distinctis, quales sunt ii quos adtulimus; at sæpe, in accuratissimis ratiocinationibus, ad Scholæ pñorem non formantur,

Tomus I.

K

sed

218 LOGICÆ PARS IV.

sed Propositiones miscetur, addo ut duæ tantum distinctæ sint, interdum etiam unica adpareat.

10. Hæc duæ occurrunt:

Qui plectit innocentes est injustus;

Ergo, si Deus plecteret innocentes, esset injustus;

Latent tamen tres, quæ possunt ita exprimi, ut concludatur absolute:

Qui plectit innocentes est injustus;

Atqui Deus, secundum quosdam, plectit innocentes;

Ergo, secundum quosdam, est injustus.

11. Potest eadem ratiocinatio in unam Propositionem conditionalem contrahi: *Si qui plectit innocentes, est injustus, & Deus plectit innocentes, sequitur Deum esse injustum.*

12. Maximus ejuscemodi Syllogismorum usus situs est in eo quod, ubi volumus aliquid persuadere, sæpe nobis statim concedi alicujus consequentiæ necessitatem expedit. Hoc autem facilius largitur is, cum quo res nobis est, quando ita proponitur; quoniam eam potest concedere, sine periculo, quia conditionaliter tantum proponitur, nec ulli peculiari controversiæ adcommo-
datur.

13. Ita facile olim *Prædestinatus* concessisset: *Si Deus plectere decerneret innocentes, eum fore injustum*; quâ consequentiâ concessâ, potuissent Orthodoxi ostendere, ex ejus principiis, Deum futurum injustum, hac ratione:

Ho-

DE ARGUMENTATIONE. CAP. VII. 219

Homines absolute, ut possibiles, considerati sunt infantes.

Atqui Deus plectere decernit homines, ex Prædestinationum sententia, absolute, ut possibiles, consideratos.

Ergo Deus plectere decernit infantes; quo concesso, injustus esset.

14. Ejuscemodi ratiocinationibus pleni sunt Oratores, & quamvis possint ad Regulas Syllogisticas redigi, ut vis eorum ex Regulis expendatur; nemo paullo acutior non videt, ne cogitans quidem de Regulis, utrum legitimæ sint, necne; si modò verba probè intelligat, ut ideas quarum signa sunt inter se comparare queat.

CAPUT VII.

De Dilemmate & Inductione.

1. **E**st genus Syllogismorum, de quo hactenus nihil diximus, & quod tamen haud infrequentis est usus. Hoc veteres *Dilemma*, aut *argumentum cornutum* dixerunt, quod ex duabus partibus feriat. Est ratiocinatio composita, ubi postquam totum in duas partes est divisum, & de utraque parte aliquid probatum est, idem de toto affirmative aut negative concluditur.

2. Exempli causâ, in terris vitam beatam degi non posse, hoc Dilemmate, probare possumus:

K 2

Uz

Ue hic vivamus beatè, aut adfectibus indulgendum, aut resistendum.

Si adfectibus indulgeamus, brevi innumera nascentur mala; si verò iisdem resistamus, hoc initio sine molestia non fiet, & mala nobis à malis conciliabunt.

Ergo in hac vita beati esse non possumus.

3. Interdum in hac argumentatione omittitur Propositio, quia facile subintelligitur. Ita in hoc argumento, quo quispiam olim probabat à Republica esse abstinendum, subintelligitur Major:

Si sanctè Remp. administras, offendes homines; si pravè, Deos:

Ergo ab ea abstinendum.

Potest enim sic concipi:

Si Republicam administras, sanctè, aut pravè eam geres.

Si sanctè &c.

4. Atque in hoc argumento rursus aliquid subintelligitur; nempe, *Hoc non est adgrediendum, quod sine offensione aut hominum aut Deorum fieri nequit; Atqui Respublica non potest sine alterutro geri; Ergo &c.*

Dilemma enim allatum est probatio hujus Minoris.

5. Ut sciamus quid ejuscemodi argumentis reponi queat, seu ut eorum vim intelligamus, primò investigandæ sunt Propositiones quæ subintelliguntur, & diligenter expendendæ. Si enim falsæ sunt, tota argumentatio falsa est. Ita hæc

h. c.

hæc

DE ARGUMENTATIONE. CAP. VII. 211
hæc Propositio: *Hoc non est adgrediendum, quod sine offensione &c.* falsa est, nam offensio hominum est flocci facienda, si Numinis ineatur gratia.

6. Secundò, in Disjunctiva Propositione, quæ nititur Dilemma, oportet esse plenam enumerationem partium rei de qua agitur; si enim aliquid omittatur, hoc exceptionem suppediat. Ita inale argumentabatur qui ducendam non esse uxorem sic probabat:

Si sis formosà, eris novè; hoc est, communis;

Si deformis novè; hoc est, furia;

Ergo non est ducenda.

Etenim sunt formæ plurimæ inter pulchritudinem, & deformitatem mediæ.

7. Propositiones, quibus aliquid de partibus affirmatur, aut negatur, debent esse necessariò veræ (quod tertio loco observandum) ut valida sit argumentatio. Ita modò allata est inanis; quia non necessarium est formosam mulierem esse communem; potest enim esse eà pudicitia, ut amantes omnes repudiet, & soli adhæreat viro.

8. Quartò denique, ejuscemodi debet esse Dilemma, ut retorqueri in eum nequeat, qui hujuscemodi argumentatione utitur. Hoc Dilemma, quod adlatum est, circa Reip. administrationem, retorqueri sic potest:

Si Remp. malè administras, placebis hominibus;

Si rectè, Diis;

Ergo est administranda.

Nempe, quacumque res cadat, inde nascetur emolumentum.

K 3

9. Est

222 LOGICÆ PARS IV.

9. Est alia argumentatio, quæ *Inductio* dici solet, & cuius tota vis sita est in observatione secundæ & tertie Dilemmatis Regulæ. Est *argumentatio in qua, enumeratis omnibus alicujus Reipartibus, adeo ut aliquid de iis adfirmetur, aut negetur, idem possea adfirmatur aut negatur de tota Re.* Ita possumus probare quod à Pontificiis jactatur de Episcopi Romani auctoritate, id nullo niti Novi Testamenti loco, hac Inductione:

Nihil est in Evangelis, quod Romani Episcopi auctoritati infinita faveat.

Nihil est in Actis, nec in Epistolis Pauli, quod eidem faveat.

Nihil est in Epistolis Catholicis, neque in Epistolis Joannis, quo defendi queat.

Nihil est in Apocalypsi, cujus ope propugnari possit.

Ergo nihil est in toto Novo Testamento, quod eam tueatur.

10. Differt hæc ratiocinatio à Dilemmate :

1. quod plures enumerentur partes, quàm duæ :
2. quod nullam disjunctivam Propositionem necessariò adsumat : 3. Quod rariùs Propositiones ullæ subintelligantur, si Majorem exceperis ; quæ, exempli causâ, in allata Inductione subintelligitur.

11. Ceterùm hoc est utrique huic argumentationi commune : 1. In enumeratione, nullam omittebam partem : 2. Quod de singulis separatim dicitur, id oportere necessariò esse verum. Manifestum est non posse de integro Toto aliquid adfirmari, aut negari, quod ex ejus partium Iustra-

tione

DE ARGUMENTATIONE. CAP. VIII. 223
Iusturatione colligatur, si aliqua fuerit omiſſa ; nam in ea fortè est quod in ceteris non observatur. Neque minùs perspicuum est de Toto necessariò verum id esse non posse, quod ex partium enumeratione concluditur, si de omnibus partibus necessariò verum non fit ; etenim Conclusio præmissis firmior esse nequit.

CAPUT VIII.

De Variis Sophismatum Generibus.

1. Postquàm legitimarum ratiocinationum Regulas tradidere Dialectici ; præcepta, quorum ope dignoscuntur vitiosæ, præscribunt, quæ primo intuitu memoratis Regulis contrariæ non videntur. Eæ vocantur *Sophismata*, vel *Paralogismi*, & possunt ad novem potissimâ genera referri, quæ paucis enumerabimus ; quoniam traditis rectæ ratiocinationis Regulis, vix opus est alio subsidio ad solvenda Sophismata.

2. Primum vocatur *ignoratio Elenchi*, quæ est ignoratio aut vera, aut ficta ejus quod probandum est. Magnâ, scilicet, sæpe verborum pompâ probatur, quod nequaquam in quæstionem vocatur. Plurimi sunt, qui ubi audiunt dici, homines posse probos esse si velint, aut contrâ malos, nec quidquam esse quod ineluctabiliter ad bonum & malum eos compellat ; sunt, inquam, qui ut hoc falsum esse ostendant, multis verbis probant homines pendere à Deo, nec posse sine sacrilegio divinæ voluntati subdici. At nemo negari Deum summum esse humani generis Dominum, qui ut id creavit, ita

K 4

etiam

etiam quamlibet mutationem in eo efficere possit. Queritur tantum an Deus homines libertate illis concessa (quam si vellet adimeret) uti velit.

3. Secundum vocatur *Petitiō Principii*, quā id quasi compertum adsumitur, de quo controversia est, & inde consecutaria ducuntur. Ubi cum Pontificiis de dogmatibus, quæ in litem vocantur, sermo est; scpe eos audias clamantes, audax esse facinus, quoddam qui ab iis secesserunt, contra Universæ Christianæ Ecclesiæ omnium seculorum consensum, quædam oppugnare, aut defendere adgrediantur, indèque tragicis consecutariis invidiam Adversariis creare nituntur. Verùm hoc ipsum, an omnium seculorum Christianorum Ecclesiæ cum iis senserint, queritur.

4. Tertium Sophismatum genus dicitur *non causa pro causa*, quo aliquid statuitur esse causa alterius Rei, cum non sit. Atque in hoc peccatum, duabus potissimum de causis, delabuntur incauti. 1. Cum quædam simul esse solent, aut aliquoties etiam unā conspecta sunt, facile credunt esse inter ea certum nexum, quo sit ut unum alterum necessariò sequatur. Cum per accidens, ut loquuntur, duo conjuncta sunt, passim unum alterius fingitur causa. Exempli gratiā, si apud Veteres Romanos Dux Exercitus, non bene captis auspiciis, malè Rempublicam gefissit, tribuebatur id vitiosis auspiciis. Quoddam aliquoties sit observatum septimo, & quartodecimo diebus acutos morbos aut intendi aut minui, ii dies *Critici* dicti sunt, quasi inde Medici quis futurus esset morbi exitus judicare possent.

Quoddam

Quoddam nihil in animo habeamus, antequam ullasensatio præcesserit, existimantur Peripatetici motum,, qui in corpore nostro sit, veram esse atque unicam omnium cogitationum nostrarum causam. 2. Superbia Philosophorum, quā factum ut res, prout par erat, nondum expensas perpectas tamen habere videri voluerint; ea, inquam, superbia passim eos adduxit, ut eas causas esse dicerent quarundam rerum, antequam hoc satis constaret, ne viderentur aliquid ignorare. Verùm hoc vitium nos in Sophisma *non causa pro causa* raro agit precipites, ubi non occurrit conjunctio quorundam eventuum, de qua modò diximus.

5. Quantum Sophismatum genus *Enumerationis imperfectæ* nititur. Scpe, re non satis perspecta, Philosophi aliquid posse fieri negarunt, quoddam quodam modo ipsis noto fieri nequiret; cum debuissent cogitare omnes modos, quibus id fieri potest, sibi fortè non esse notos. Iidem aliquid certà ratione fieri, quod nullam aliam noverant, nimis temerè sepe dixerunt. Ita olim erant, qui riderent quoddam quibusdam de Antipodibus dicebatur; nec possent capere ** quemquam*, uti loquebantur, ** esse tam ineptum, quicredat esse homines, quorum vestigia sint superiora quam capita; aut ibi, quæ aqua nos jacent, inversa pendere, fruges & arbores dorsum versus crescere; pluvias & nives & grandinem, sursum versus, cadere in terram.* At eventus quàm hæc inanitas sint satis docuit. Verùm nulla penè in Disciplina; frequentius committitur imperfectæ enumerationis Sophisma, ac in Critica, seu in

K 5

inter-

interpretatione Veterum. Passim contendunt Critici loquutionis alicujus esse unum sensum, aut etiam geminum, ac triplicem; quo posito, unum amplectuntur, aut omnes rejiciunt, indeque locum corruptum esse judicant; cum sæpe fiat ut ex memoratis sensibus nullus sit is, quem Scriptor in animo habuit, cujus rei exempla fat multa in *Critica Arte* protulimus.

9. Quinta Sophismatum classis à Dialecticis dicitur *Fallacia Accidentis*, & illic occurrit, ubi aliqua re, quæ *per accidens* vera est, deducitur Conclusio simplex & absoluta. Ita interdum ex eo quod remedio aliquo infelicitur usus fuit Medicus, colligitur remedium illud esse noxium, quæ ratiocinatio ejusmodi est:

*Hoc per accidens malum fuit;
Ergo semper & absolute malum est.*

Sæpe etiam hoc nostro sæculo, quo sanè homines æquiores esse deceret, auditio Theologo qui aut mendacia manifesta defendit quasi Cælo lapsa, aut ineptè Christianam Religionem propugnat, pravum de sanctissimâ Christi Doctrinâ fertur judicium. Quæ re nihil potest iniquius fingi, quid enim magis est ab æquitate remotum hac ratiocinatione? *Quidam explicans doctrinam, ante mille sexcentos annos, & quod excurrens, traditam, aut mentitur, aut ineptie: Ergo tota illa doctrina mendax, aut inepta est.* Annon enim potest fieri ut hodie male explicetur apud plerisque, & mendacis in crustetur, quod sapientiâ & veritate excellit, si, omissis parum sinceris Interpretibus, in se introspectiatur?

7. Sex.

DE ARGUMENTATIONE. CAP. VIII. 227

7. Sextum genus Sophismatum vocatur *Fallacia Compositionis*, cui ex adverso opposita est *Divisionis Fallacia*. Nempe, in sermone conjunguntur interdum, quæ conjunctim sumta non sunt vera. Ita ubi Christus dicit *cæcos videre, surdos audire*, non vult cæcos, dum cæci sunt videre, & surdos, dum surdi sunt, audire; sed eos, qui fuerant cæci & surdi, videre atque audire, recuperato oculorum & aurium usu. Simili sensu Deus à Paulo Rom. IV. 5. dicitur *justificare impium*, hoc est, cum qui impius fuerat pro justo habere. Hæ Propositiones veræ sunt tantum *sensu diviso*, ut loquuntur Scholastici, non *sensu composito*.

Alia sunt, quæ vera sunt dumtaxat *sensu composito*, ut cum Paulus dicit 1 Cor. VI. 9, 10. *Cynanos, Idololatrias, Mæchos, &c. non consequuntur regnum Cælorum.* Intelligit, nempe, eos, quos mors in horum peccatorum habitibus deprehendit; non eos etiam, qui, olim iis inquinati, ante mortem vitis valedixerint.

Potest autem fieri ut ex Propositionibus sensu diviso veris eliciatur Conclusio, quæ sensu composito intelligenda erit, & vice versâ, quod est Sophisma. Ita si quis ex Evangelio probare vellet repugnantes enunciationes simul posse esse veras, & uteretur verbis allatis; *cæci vident &c.* unde colligeret posse fieri ut aliquis sit cæcus, & tamen utatur oculis, transiret à sensu diviso ad compositum. Si quis vellet probare sine san-
ctitate posse homines Dei misericordiam confe-
qui, ex loco Pauli ad Rom. IV. in eundem sco-
pulum impingeret. Contrâ si quis, sine perpetua per totam vitam sanctitate, beatitudinem

K 6

æter-

æternam sperari non posse ex loco 1 Cor. VI. ostendere niteretur, à sensu composito ad divinum transiret.

Ceterùm, quamvis hæc distinctio certis locis legitima sit, & violari, sine Sophismate, nequeat, observandum tamen non posse in *sensu divisi* distinctionem peccari; nisi ubi termini Propositionis reipsa dividi possunt, seu ubi res iis significatæ interdum separatim existunt. At quando numquam seorsim sunt, tunc nonnisi ineptè ea adhibeatur distinctio. Ita Thomistæ frustra utuntur distinctione sensûs divisi, quando illis obicitur, si nullus Reprobis salutem consequi possit, eos damnari quod impossibile non præsent, iniquum autem hoc esse. Reponunt Reprobos posse servari sensu diviso, non composito; sed reprobatio æterna & salutis possibilitas unâ consistere non possunt, adeoque meritò semper quati divisa spectantur.

8. Septima classis Sophismatum occurrit in ratiocinationibus, in quibus à dicto secundum quid transitur ad dictum simpliciter; hoc est, quando, ex eo quod certo tantum respectu verum est, colligitur Conclusio generalis & absoluta. Hoc Sophisma commiserit, qui sic ratiocinetur de Romana Historia: *Sunt fabule apud eos, qui Romanam Historiam scripserunt; Ergo nulla fides Romanis Historicis debetur.* Verè quidem Romanæ Historiæ mendacia inesse dicuntur, qualia sunt quæ dicuntur de Patre Romuli, & ejusdem in Caelum raptu, de Egeria uxore Numæ, de trecentis Fabiis, qui ad bellum exierint, relicto domi unico impubere &c. At falsum est reliquam omnem Historiam esse fictam. Equè stultè

DE ARGUMENTATIONE. CAP. VIII. 229
tè nonnulli Pontificii dixerunt in Codicibus Sacris esse plurimas varias lectiones, ac menda Librariorum; ideoque non esse tutum soli Scripturæ adherere, ut cognoscatur Apostolorum doctrina. Sunt quidem varæ lectiones, plurimis in locis, & Librariorum errata; at longè plura, consentientibus Codicibus omnibus, sana sunt. Itaque à dicto secundum quid ad dictum simpliciter immeritò ratiocinantur.

9. Octava Sophismatum classis est *abusus ambiguitatis terminorum*, de qua cavenda multa supra diximus Par. II. c. 12. & III. c. 10. ubi egimus de *Definitione vocum*. Ad hoc Sophismatum genus referri possunt omnia vitiosa argumenta, quæ habent quatuor terminos; seu Medium sit duplex, seu termini aliter in Conclusionem, ac in Præmissis intelligantur. Neque ea est ambiguitas coercenda intra crassas ambiguitates, quibus nemo fallitur qui sapiat; sed etiam ad omnes voces, & phrasès porrigenda, quæ plures capiunt sensus, & ideo interdum etiam Doctos fallunt. Hujus Sophismatis exempla quidem nimis multa occurrunt, in Universa Philosophia; sed præ ceteris peccant, hoc in negotio, qui ex Veterum Scriptorum dictis argumentantur. Passim enim ex vocabulis aut phrasibus ambiguis concessaria necunt quasi accessaria, quibus falluntur. In Controversiis quoque, sæpe videas utramque partem ambiguitate terminorum abuti. Ita ubi quæritur an corpus Christi sit verè & realiter in Eucharistia? Pontificii affirmant, non contradicentibus iis, qui alia prorsus sentiunt. Inde utrimque mira necuntur argumenta, quorum vanitas illi-

co adpareret, si ambiguus vocibus abstinere-
tur.

10. Solet addi nona Sophismatum classis, in
quam incidunt qui ex *Inductione non integra*
Universalem Conclusionem eliciunt. Sed quia hac
de regimus in Cap. VII. & præterea recidit pæ-
nè ad id quod diximus. §. 5. de *imperfecta enume-
ratione*, de hoc Sophismate dicere amplius su-
perfedebimus.

11. Si vellemus omnes errandi occasiones, aut
fallendi rationes persequi, & quæ ex iis nascuntur
falsæ ratiocinationes ostendere, in immensum
Sophismatum excrescerent genera. Verùm hac
de re egimus Par. II. c. 9. ubi de causis erroris;
& satis est ostendisse ad quot genera Sophismata
referri queant, secundum Dialecticorum re-
ceptam consuetudinem; quæ tamen accurata non
est, ut hoc obiter moneamus. Etenim suâ hac
Sophismatum divisione, non indicant omnes
errorum fontes; & quædam specialia memorant,
omissis generalibus. Attamen à nobis ea, cum
irregularia sunt, tum quia eorum observationes ve-
ræ sunt, recensenda duximus.

12. Atque hîc esset finis imponendus Parti IV.
de *Argumentatione*, seu Arte disceptandi, pro
recepto Scholarum more; nisi aliam disceptandi
tutiorẽ & faciliorem Methodum, si fortè in are-
nam sit descendendum, explicare operæ pretium
existimarem.

CAPUT IX.

De Socratica disceptandi Methodo.

1. CUM viro probo certum esse oporteat ve-
ritatem querere, atque inventam aliis
patefacere; non ut ingenium ostentet, aut alio-
rum arguat tarditatem; sed ut boni, quod ho-
minibus in commune datum est, participes eos
faciat; artem rixandi, quæ tamdiu in Scholis
obtinuit, quæque nihil habet præter inanem
acuminis ostentationem, prorsus esse viro sa-
piente indignam sequitur. Sed quoniam, sine
Arte, veritas dilucidè sæpe cognosci aut probari
nequit; ut hoc rectè fieri possit, ei Arti ope-
ram aliquam navasse necesse est. Sæpe etiam,
ad retundendos Sophistas, qui se scire jactant
quod reverà nesciunt, magna opus est soler-
tia, quò, ignorantia suâ intellectâ, melius edo-
ceantur.

2. Cùm Græcia semper hujusmodi Sophistas
abundavit, tum præcipuè se jactare coeperunt,
cùm Philosophia paullò diligentius culta est; hoc
est, circa *Socratis* tempora. Hic autem vir, cum
esset naturâ factus ad Sophistarum superbiam
retundendam, nobis viam ostendit, quâ idem
hodie, si necesse sit, facere possimus; quæ via
cùm à Philosophis sequentium ætatum debuisset
calcari, neglecta est, fortè quòd ipsi Socratici
Sophistæ facti id scire videri voluerint quod
ignorabant, & Artes Sophisticas propterea,
omissâ viri sapientissimi pulcherrimâ methodo,
coluerint.

299. *μὴ δὲν πᾶσι* : maximo proprium fuit Socratis, nunquam irritari in colloquio, neque quidquam convicii proferre, aut contumeliosum, sed conviciatus forte, & compungere licet.

6. Tertio, sit tandem eò devenit, ut clarè quod vult efferat, oportet eum rogare de doctrinæ omnibus partibus, ejusque confectariis, non quasi quidquam in iis reprehendamus, sed ut plenius doctrinam percipiamus; ita ut videatur Magister, nos Discipuli. Hisce interrogationibus patebit doctrinæ absurditas, si qua sit, melius quàm si apertè oppugnaretur; modò dextrè & magno numero proponantur, ut idem sæpiùs repetere cogatur, ne possit negare aliquid à se dictum quod reverà dixerit. Hoc in loco, ut amplior exculpatur explicatio, expedit exemplis & similitudinibus tuti, & quærere utrum hoc, vel illo modo, res se habeat. Quo fiet copiosius, eò magis liquebit opinionionis falsitas.

§ 6. *Hisce interrogationibus*] Interdum utile est ab eo quem interrogamus non intelligi quò spectent illa primæ inductiones, & ad quem sint exitum perventura. Nam qui videt, si ei rei quæ primò regitur rectè adscribit; illam quoque rem quæ sibi displicet esse necessariò concedendam, plerumque aut non respondendo, aut male respondendo, longius procedere rogationem non sinit. Quare ratione rogationis imprudens ab eo quod concessit, ad id quod non vult concedere, deducendus est. Cicero de Invent. Lib. 1. n. 54.

Ibid. *Exemplis & similitudinibus*] Vide Ciceronem de Invent. Lib. 1. n. 52. Idem in Topicis n. 52. Sunt similitudines, quæ perveniunt quò volumus, hoc modo: si tuum sciam prætere debis, si fecisti, si cui mandatis, si qui fiduciam accepisti, dabo etiam procurator. Hæc ex pluribus perveniens quò vult appellatur inductionis, quæ Græci *παράγωγη* nominantur; quæ plurimum usus est in sententiis Socrates.

7. Ut plurimum perspicua doctrinæ cuiuspiam, cum ejus confectariis, explicatio ejus absurditatem, si vera non sit, ostendit. At si ne hoc quidem satis est, tunc querendum quibus argumentis nitatur, & circa Argumenta eodem modo se gerendum, ac circa reliqua. Interrogandus qui nobis persuadere nititur, quasi ab eo verum discere dumtaxat niteremur; nihil obscuri condonandum ei est; denique tota series ratiocinationum ita ab eo est audienda, ut in intelligenda cum ejus doctrina, tum fundamentis quibus inedicata est percipiendis, nihil superflui difficultatis.

8. Ubi hoc diligenter peractum est, necesse est eum, qui doctrinam suam proponit, quàm sit falsa, aut quàm levibus nitatur probationibus videre; quod si adfectus non patiuntur, saltem id ab aliis qui adsunt animadvertitur, & honesta est excusatio non amplius congregiendi cum homine, si indignè ferat in suam opinionem non transiri, quamvis absurdam.

9. Hujus Methodi exempla sunt plurima, in Platonis Dialogis, quamquam hic Magistro *διδασκαλίας* multo est; & in Xenophonte, qui plurima refert Socratis colloquia, verè, ut videtur, habita, cum Plato multa finxerit. Sed ne procul exempla petenda sint, & usus pulcherrimæ Methodi, in hodierna controversia, adpareat, hic dialogum fingamus inter Thomistam & alium de divinæ Providentiæ efficacia disputantes.

10. A. Miror te esse usque adeo inconsideratum, ut Deum efficaciter operari in hominum peccatis, negare aulis.

7. Ut

B. Ne

- B. Negavi dumtaxat me quomodo hoc fiat intelligere. Fortè, quia hebetior sum, rem aliis capto facilem non adsequor. Sed libenter audiverim, qui à te capitur, ut enim quod nullà ratione intelligo credere, ita neque dammare sustinuerim. Quid ergo intelligis hîcce vocibus, *operari in hominum peccatis*? An hoc est efficere peccata?
- A. Absit! nam Deus esset auctor peccati. Homines ipsi peccata committunt, non Deus.
- B. Estne ergo efficere ut homines ea committant, seu impellere homines ad ea committenda?
- A. Ne hoc quidem ita crudè dixerim, sed arcano quodam modo Deus ita peccatum *permittit*, ut necessariò contingat.
- B. Antea usus es voce *operari*, jam uteris voce *permittere*, an idem significant?
- A. Hæ voces non idem prorsus sonant, sed sunt unà conjungendæ, ita ut quod Deus agit dicatur *permissio efficax*; nam neque Deus ipse peccatum facit, neque tamen simpliciter permittit.
- B. Igitur hoc tibi vis, Deum aliquid permittere, aliquid efficere, ita ut peccatum necessariò eveniat?
- A. Hoc ipsum volo.
- B. Itaque fortè idem facit hîc Deus, ac qui agere rupto mare in agros admittit; nam facit aliquid in eo quod rumpit aggerem, & aliquid permittit in eo quod marinam aquam fluere per fractum aggerem patitur.
- A. Non potuit mens mea similitudine feliciore exprimi.

B. At

- B. At in vulgari sermone, qui aggerem rupisset aquam marinam agris *immisisset* diceretur; nemo culpam ullam aggeri, aut mari tribueret; at tu, ut puto, culpam aliquam in hominem conjicis; dicisque ab homine, non à Deo, commissum peccatum. Videtur ergo nescio quid aliud tua *permissio efficax* sonare.
- A. Annon animadvertis hoc esse, quoad res ipsas, maximum inter hæc discrimen? Nempe, homines sunt intellectu & voluntate præditi, quibus carent agger & mare; ideo culpa hominibus peccantibus, non mari & aggeri, tribuitur.
- B. Sed quero an id quod facit ac permittit Deus sit ejus *efficacia*, ut non magis possint, eo posito, homines abstinere à peccato, ac mare in agros, per apertum aggerem, non influere?
- A. Rectè dicis, hæc est mens mea.
- B. Ergo ex tua sententia, eadem erit relatio, inter Deum & peccatum; quæ est inter hominem, qui aggeris aperit, & agrorum perniciem.
- A. Est, quod ad eventum adinet, qui utrobique æque necessarius est.
- B. Itaque actio utriusque, ex consuetudine sermonis quotidiani, eadem ratione exprimi potest; nempe, ut is qui aggerem aperit causa sterilitatis agrorum vocatur, quia id fecit; quod necessariò agros perdidit: ita Deus qui fecerit, quod necessariò hominem in peccatum induxit, causa peccati fuisse dicitur.

A. A

- A. At jam à me crudas omnes eas loquutiones repudiari dixi.
- B. Verum, aut non intelligo quod dicis, aut eodem res recidit; debemus autem non sonum vocabulorum, quo nihil significatur, sed potestatem adtendere.
- A. Vis, nempe, mihi leges sermonis, quasi loqui nesciam, præscribere.
- II. Si cò tandem rediret Dialogus, nulla esset ratio ulterius colloquendi, atque inde adpareret eum, qui designatur Littera A, nescire quid sibi vellet, aut à vocibus magis quàm à re abhorrere; cuius rei causam (nam passim hoc evenit) aperimus in *Critica* P. II. S. 1. Cap. XV. Satis confutata haberi debet sententia, quam claris verbis efferre eum pudet, qui eam defendit. Verum ponemus rursus eadem de re sermones feri, ut tertiæ Regulæ usum ostendamus; priora enim primam & secundam satis illustrant.
12. A. Intellexisti satis hanc esse meam sententiam, Deum ita se gerere circa vitium, ut merus spectator non sit; sed usque adeò agat, ut, eà actione posita, peccatum ab homine admittatur.
- B. Nescio an satis mentem tuam adsequutus sim, ideoque te de nonnullis, nisi molestum est, libenter interrogaverim.
- A. Quære quod videbitur.
- B. An, ex tua sententia, si antequàm peccatum committatur, Deus nihil ageret, peccatum non committeretur?
- A. Minimè, nam sine divinæ Providentiæ efficacia nihil fit.

¶. Quid?

- B. Quid? an putas hominem solum non posse leges divinas perfingere?
- A. Hoc ipsum nego, quando sine divinæ Providentiæ efficacia quidquam fieri nego.
- B. Igitur quemadmodum Deus nos ad rectè, ita ad malè vivendum adjuvat.
- A. Falleris, etenim in peccato distinguenda est *actio*, ab actionis *vitio*. Deus adjuvat nos ad actionem ipsam, sed non ad *vitium*. Verum in bonis actionibus, ad virtutem etiam, quæ est in actione, subsidio est.
- B. Doce me quæso quid *actionem*, quid actionis *vitium* voces.
- A. Hoc exemplo liquidò tibi ostendam. In odio *proximi*, est actio ipsa odii, quæ per se indifferens est; & bona, quando in objectum licitum fertur, mala quando in illicitum. Deinde est actionis ipsius ad objectum relatio, quæ est mala. Ad hanc relationem non *concurrit* Deus, licet ad actionem necessariò *concurrere* eum oporteat, ut edatur.
- B. Inde colligo te hoc velle, primò Deum generare in mente hominis odium in genere, quod neque est bonum neque malum, deinde accedere relationem odii ad objectum; exempli gratià, quando refertur ad proximum. An intellexi quid velles?
- A. Partim quidem, at non prorsus, nullum enim esse puto odium in genere; quod postea convertatur ad certum objectum. Experienciæ hoc contrarium est.
- B. An ergo Deus creat, exempli causà, illud ipsum odium quod in proximum fertur?
- A. Prorsus, sed non relationem.

B. Sed

240 LOGICÆ PARS IV.

- B. Sed estne id odium, sine ea relatione?
 A. Minimè, eo enim momento, quo in mente procreatur, est odium in proximum.
 B. Igitur, ex tua sententia, Deus procreat odium, quod cum vitiosa relatione ita conjunctum est, ut non nisi abstractione ab ea distingui queat?
 A. Procreat.
 B. Hoc odium in humana mente genitum, potestne ab homine in objectum licitum, quale est Vitium, referri?
 A. Non potest, etenim, posita actione Dei, eventum certum sequi dixi.
 B. Quæso te, si quis humeris alicujus onus imponeret, quod deicere semel onustus non posset, & inde necessariò sequeretur cratem ei costarum frangi; annon oneris impostoreodem loco haberetur, ac si fregisset ipse costas, si eventum suæ actionis præcognovisset?
 A. Haberetur.
 B. Si quis alium in ripa fluvii ambulantem pel-leret, ita ut is non posset obstitere quominus in flumen caderet, indeque submergeretur; annon impulsor submersisse impulsum dicere-tur?
 A. Diceretur.
 B. At sunt qui te falli dicent; sed ab utroque factam *impositionem & impulsione*, non *fractionem costarum*, neque *submerisionem*; quemadmodum Deus odium, quod in proxi-mum fertur, sine relatione mala, generat.
 A. Manifestum quidem est homines illos esse reos fractionis & submerisionis, at alia est causa Dei, qui administrationis suæ ratio-nem

DE ARGUMENTATIONE. CAP. IX. 241

- nem nobis homuncionibus exhibere non neces-sse habet.
 B. At si, ex tua sententia, idem facere statuatür ac peccatores; aut hi absolvendi, aut Deus unà damnandus.
 A. An nescis Dei vias non esse vias nostras, ne-que cogitationes ejus cogitationes nostras? An vas in figulam indignabitur, questurum quare non aliter sit factum?
 13. Hinc à Thomista, litterà A notato, aut non intelligi quid dicat, aut Deum auctorem peccati statui omnes vident. Nam extremum responsum ostendit eum, qui eo utitur, ad an-gustias redactum, *μεταβολὴ εἰς ἄλλο γένος*, id di-cendo quod non agitur, elabi velle. De re agere non decrevimus. Exemplum adulimus Socraticæ Disceptationis, ex quo de fundamen-tis opinionis adlatæ, eadem Methodo disceptari queat, qua utebatur Socrates. Atque hæc quàm feliciter tertia observetur Regula, & tota Methodus commoda ac utilis sit, satis doce-bunt.

F I N I S.

Tomay.

L

IN-

INDEX CAPITULUM IV. PARTIUM

PARS I. DE IDEIS.

C ui præmissa est Præfatio de Origine, Natura, Usu & Divisione Logicæ.	p. 1
CAP. I. De Natura & Generibus Idearum.	9
II. De Ideis Simplicibus & Compositis.	12
III. De Ideis Substantiarum & Modorum.	18
IV. De Relationibus.	22
V. De Categoriis Aristotelis.	26
VI. De Ideis, quæ sine ulla Mentis operatione ei obversantur, & iis in quibus formandis intercedit aliqua Mentis operatio.	30
VII. De Ideis Individualibus, Particularibus & Universalibus.	35
VIII. Errores ex Vulgari de Universalibus doctrina nati.	40
IX. De Perspicuitate & Obscuritate Idearum.	45
X. De Ideis Adequatis & Inadequatis.	50
XI. De aliquot vocabulis, quibus Scholastici designant varias Ideas, æque sermone.	55

PARS II. DE JUDICIIS.

CAP. I. De Judicio Mente concepto & Verbis expresso.	60
II. De	

INDEX

II. De Propositionibus Universalibus & Particularibus.	63
III. De Propositionum Oppositione.	66
IV. De Propositionibus Simplicibus & Compositis.	70
V. De Propositionibus exponibilibus, seu sensu compositis.	74
VI. De Propositionibus Complexis & Incidentibus.	77
VII. Quid sit Veritas & Falsitas, atque an detur certum utriusque discrimen.	80
VIII. De variis Perspicuitatis gradibus, & Versimilitudine.	85
IX. De Propositionibus dubiis, Falsitatis suspensis, & falsis.	97
X. De Fide.	109
XI. De Propositione, quæ Divisio dicitur.	114
XII. De Propositione, quæ Definitio dicitur, & primam quidem de Definitione nominis.	119
XIII. De Definitione Rei.	124

PARS III.

DE METHODO.

CAP. I. De Methodo, quæ Analytica & Synthetica.	129
II. De Attentionis necessitate & subsidiis quibus comparari potest.	134
III. De Mentis capacitate, ejusque augenda ratione.	142
IV. Methodi Analyticæ Leges.	149
V. De tribus Axiomatibus, quibus nititur quævis Methodus.	154
L 2	VI. De

INDEX.

VI. De prima Analytica Regula.	159
VII. Secunda & tertia Analytica Regula.	163
VIII. Quarta, quinta, sexta & septima Analytica Regula.	167
IX. Synthesis Regula.	172
X. Leges Definitionum.	178
XI. Regula Axiomatum.	180
XII. Regula Demonstrationum.	185
XIII. Quare in aliis disciplinis rara occurrant Demonstrationes, quae in Mathematicis sole adhibentur.	190

PARS IV.

DE ARGUMENTATIONE.

CAP. I. DE Natura, Partibus & Generibus Argumentationis.	197
II. Regulae Generales Syllogismorum.	201
III. De Figuris & Modis Syllogismorum in genera, ac de prima Figura.	205
IV. De Regulis & Modis trium reliquarum Figurarum.	207
V. Methodus quae an Argumentum validum sit, neglectis Figurarum Regulis, cognosci potest.	210
VI. De Syllogismis Coniunctivis & iis quorum Conclusio conditionalis est.	215
VII. De Dilemmate & Inductione.	219
VIII. De variis Sophismatum generibus.	223
IX. De Socratica disceptandi Methodo.	231

DIS-

DISSERTATIO PHILOSOPHICA DE ARGUMENTO THEOLOGICO AB INVIDIA DUCTO.

Horatius Sat. Lib. II. Sat. 2.

Invidiam placare paras, virtute relictâ;
Contemnere miser.

247

DISSERTATIO
PHILOSOPHICA
DE
ARGUMENTO
THEOLOGICO
AB
INVIDIA DUCTO.

I. OGICÆ nostræ P. IV. Cap. 8. multis quidem egimus de generibus Sophismatum, sed plura posse dici non obscure significavimus. Temerè hoc à nobis dictum non fuisse, brevi hac Dissertatione, ostendemus; in qua *argumenti Theologici, ab Invidia ducti*, fallacias omnes aut pleraque ob oculos ponemus veri amantibus. Tantus semper ejus fuit usus, apud Theologos, aut potius homines sanctissimo illo nomine indignos, estque etiamnum hodie tam frequens; ut mirum esset à Philosophis nihil esse scriptum de hoc Sophismatum genere, nisi bonos viros periculo ab ea tractatione deterritos hæcenus fuisse satis constaret. At cum devenerimus ad ea tempora, quibus falsò dicti Theologi notiores sunt quàm unquam fuerunt, minórque est multis in locis eorum auctoritas, quàm unquam fuit, major

L 4

con-

contrà & Evangelii & Magistratum; sôcordia esset, non prudentia, de eare diutius tacere. Quâ tamen in tractatione, abstinebimus ab exemplis nimium recentibus, quamvis sint frequentissima; ne se nonnulli homines peti, potius quam sua vitia, arbitrentur.

2. *Invidiam* hîc quidem vocamus, more Romano, non *invidentiam*, quæ tristitia est ex alienis bonis concepta; sed odium, quo *invisi* persæpe etiam boni viri facti sunt; quamquam huic odio frequentissima quoque comes est invidentia. Argumentum verò hinc petitum *Theologicum* dicimus, quod adhibeatur potissimum ab iis qui vocantur Theologi, atque ex Theologicis præsertim dogmatibus peti soleat. Igitur *argumentum Theologicum ab invidia ductum*, est ratiocinatio fallax, quæ imperitos incendit in homines innocentes, qui eâ ratiocinatione *invisi* eis facti sunt. Quò Theologica ceteris omnibus, quæ in controversiam veniunt, majoris momenti & sunt & habentur; eò facilius illorum ope odium iis conflatur, qui à vulgo locorum, in quibus vitam agunt, dissentire in Religionis negotio audent. Hoc autem odio, ubi semel altiores radices egit, nihil ad perdendos adversarios excogitari potest exitialis. Qui eo nituntur, pro Numine pugnantes, secumque id in prælium ducentes sacrosancti evadunt, plebeiisque animos horrore & metu exagitant. Tum verò superstitione veluti lymphatum vulgus non magis contraria sentientes potest audire, quam si vero Numini se bellum inferre gloriarentur. Nulla jam consilia admittit, nisi quæ ad tollendos profanos, ut loquitur, viam munire possè judicat.

Qui

Qui paullò acutius vident, nec ita affectu præpediti sunt, fidere tamen quodammodo adfati non satis expediunt quid sibi sit agendum. Ne errore labantur, non sunt securi; * *nihil enim falsius est quam prava Religio. Ubi Dei numen pretenditur sceleribus, subit animus timor, ne fraudibus humanis vindicandis divini juris aliquid immistum violemus. Ad aliquem fortasse Dei inectum, cujus maiestatem violare nefas, accedit insulto major hominum, qui præter modum in hisce commoventur. Quæ cum ita sint, hominibus, aut dolo malo uti consuetis, aut cæco affectu percitis, quando rationes non suppetunt, quibus adversarium vincant; illico ejus odio Theologico mactandi occasionem quærunt, atque ante omnia, ne æquis auribus audiat, infamiam ei quantam maximam possunt inurunt.*

3. Variis autem modis creatur invidia, sed quæ videntur ad hosce posse referri. I. Sententia, quæ oppugnatur, male explicatur. II. Nominibus invidiosis infamatur. III. Cum invisorum hominum dogmatibus confertur. IV. Exaggeratur momentum quæstionis. V. Invis redduntur boni, quod vocibus nonnullis à Theologis inventis uti nolint. VI. Studiosè occultantur rationes, quibus refutanda sententia nititur. VII. Tacetur incommoda, quibus premitur sententia defendenda. VIII. Præmittuntur ea quæ invidiam amoliri possent. IX. Invidiosa confectaria deducuntur ex sententia eorum quæ oppugnantur. X. Malignis suspicionibus premuntur. XI. Novitas illis obicitur, quasi crimen. XII. Consensu hominum potentiorum opprimuntur. XIII. Miscen-

L 5

lus

* T. Livius, Lib. XXIII. c. 16.

250 DE ARGUMENTO THEOL.

tur in disceptationibus, quæ cum iis habentur, multa quæ ad rem nihil faciunt, sed quæ invidiæ creandæ apta sunt. XIV. In deteriorem partem accipiuntur indifferentia. XV. Provocatio fit à peritis iudicibus ad imperitos. XVI. Adversarii denique quasi immorgeri Magistratibus infamantur. Hi sunt potissimi, nisi fallor, venenatiffimos, ex quibus invidiæ liquor haustus incautis propinatur; quo epoto, homines, ut fert dictum vetus, hominibus fiunt lupi. Singulos eo ordine lustrabimus quo eos recensuimus, & quam sint exitiales breviter ostendemus. Ejusmodi sunt plerique, ut digitum ad eos intendisse, & exemplo illustrasse perinde sit ac confutasse; nec librum, sed brevem Diatriben scribimus.

4. *Primo*, constat invidia *falsâ interpretatione sententiæ*, quæ infamanda suscipitur. Si qualis verè est proponeretur, sæpe bilem nulli moveret, aut leviter saltem offenderet. Si Pharisæi, qui tempore Christi vivebant, dixissent ita loqui ejus discipulos, ut significarent se perfectiores sanctimoniam leges ab eo accepisse, quam sunt Mosaicæ; nec quidquam detrachere Legi, eorum quæ ad veram morum sanctitatem facerent, atque ab iis solum Deum Israëlitis coli, & omnia pietatis, caritatis ac temperantiæ officia observari, quamvis interdum Legis ritualia negligenter; si, inquam, ita loquuti essent, numquam tantum odium creassent Paulo, quam cum dixerunt: *iste persuadet hominibus colere Deum contra Legem*, aliâque id genus. Vide A. XVIII, 13. Numquam etiam Hieronymus infamasset *Vigilantium*, quemadmodum fecit, si dixisset, eum non credere colendos Martyras, aliter

AB INVIDIA DUCTO. 251

aliter quam fortitudinis & pietatis eorum memoriam, quas æternum laudari apud Christianos oportebat, sed non esse orandos. At imperitorum odium in eum intendit, clamitandum eum * *os fœdum aperire*, & patorem spurcissimum contra sanctorum martyrum proferre reliquias; & eos qui eas suspiciunt, appellare cinerarios & idololâtras, qui mortuorum hominum ossa venerantur, † eum contra Martyrum sanguinem dimicare, contra Apostolos perdonare, imò instar rabidi canis latrare contra Christi discipulos, & plurima similia.

5. *Secundò*, non modò res invidiosæ dicuntur, sed nomina inivisa iis imponuntur, quibus plebecula, & qui eam impericiâ referunt sæpe magis offenduntur, quam rebus ipsis. Invisio enim nomine auditò, exandescunt, nec rem amplius expendendam putant, cum sit id nomen damnatum. Pharisei Christum Samaritanum esse dicebant: *Nonne bene dicimus te Samaritanum esse & demonium habere?* Joan. VIII, 48. Nullum autem gravius convicium, eâ ætate, dici potuit; nulla exitialis suspicio fuit, quam si quis Judæus crederetur Samaritanismo favere. Christiani ab Ethnicorum sacrificulis & infanti te plebe dicebantur *Athei*, qualem haberi periculosissimum fuit. † *Tolle Atheos*, inquebant, eum Christianos ad supplicium poscerent. Eos appellabant *bustes generis humani*, *homicidas*, *favore leges*, *incestos*; contendebant esse omnium scelerum

L 6

* In Epist. ad Episcopum contra Vigilantium, T. II. pag. 129. Ed. Gryphing.

† In Lib. contra Vigilantium pag. 126.

‡ Euseb. Hist. Eccl. Lib. IX, c. 25. in Manuio Polycomi.

252 DE ARGUMENTO THEOL.

terum reos, Deorum, Imperatorum, Legum, morum, & naturæ totius inimicos, ut docent Tertullianus in Apologetico, ceterique præfidei defensores Christianæ Religionis, quorum loca proferre facile esset. Sed Christiani postea ipsi quoque tetræ illis artibus in dissidentes sunt usi; quemadmodum Hieronymus, contra Vigilantium & alios. Solis ferme Scriptis contra Vigilantium uremur, in quibus hominem, ut quidem videtur, innocentem omnibus invidiæ telis confixit, ut insequentibus ostendamus. Est illi Vigilantius non modò * os fatidum, sed Samaritanus & Judæus, qui corpora mortuorum pro inimicis habeat. Denique conviciorum plaustra in eum congerit.

6. Tertiò, infamanda sententia confertur cum Dogmatibus invidiorum hominum; ut auditæ collatione, omnes cohorescant & insurgant in miseros quasi in reos errorum publico judicio dudum damnatorum. Pharisei Christum æquiparabant Magis, miraculæque auxilio Cacodæmonis, facere dicebant. *Iste non egerit Dæmonia, nisi per Beelzebulem, principem Dæmoniorum.* Matt. XII. 24. Hieronymus Vigilanti doctrinam confert cum doctrinis hominum dudum infamatorum. O portentum, inquit, in terras ultimas deportandum? Rides de reliquiis Martyrum; & cum auctore hujus hæreseos Eunomio, Ecclesiæ Christi calumniam firmis; nec tali societate tereris, ut eadem contra nos, quæ ille contra Ecclesiam loquitur. ---- Quæ olim appellabatur Caiana hæresis, & multo tempore dormiens vespè pulsa, nunc à Dormitancio suscitata est. Nec multò post: Spi-

* Paginæ non notæ, quia longæ non sunt in Scriptis

AB INVIDIA DUCTO. 253

Spiritus iste, inquit, immundus, qui hæc te cogit scribere, sæpe hoc vilissimo tortus est palvere, imò hodièque torquetur, & qui in te plagas dissimulat in ceteris conficitur; nisi foris in morem Gentilium, impiorumque, Porphyrii, Eunomique has præstigijs Dæmonum esse confingas, & non verè clamare Dæmones, sed sua simulare tormenta. Qui hæc legebant, & suspiciebant Hieronymum, faciliè credebant Vigilanti dogmata non esse saniora quàm doctrinam Cæsanorum, Eunomianorumque, imò & Porphyrii insensissimè Christianæ Religionis hostis. Sic infelix Vigilantius odio plebeculæ obijciebatur, nec peccari à se existimarent Hieronymi amici, si eum eodem loco ac teterrimos homines habuissent.

7. Quartò, ut infametur doctrina, in quæ quispiam ab aliis dissentit, summopere exaggeratur momentum controversiæ etiam levis; quasi admissis adversariorum dogmatibus, Religio ipsa Christiana in periculo versaretur, aut convellerentur fidei Christianæ fundamenta. Conantur invidiam moventes * magnitudinis rei sic occupare animos eorum qui audiunt, ut difficilis aditus veritati relinquatur. Ac sanè motis semel adfectibus omnia magna videntur, & quæ ab hominibus nullo adfectu præpeditis spernerentur, aut certè levia haberentur delicta, ea quasi gravissima odiis acerrimis premuntur. Sic Hieronymus non parum momentum controversiarum, quas movebat Vigilantius, adauxit. Verè dicebat neque Martyribus, neque eorum reliquiis cultum ullum Religiosum deberi, quem

L 7

nul-

* Cicero, pro Fonteio c. 7.

nusquam Apostoli commendarunt, aut sibi probari vel uno verbulo significarunt; sed concedamus *erasse Vigilantium*, an propterea coelum terræ miscendum fuit? Dignus erat qui ignosceretur, qui non alia de causâ abstinendum à cultu Martyrum dicebat, quàm quia Apostoli ea de resisterant. An propterea exclamandum erat: *ô præcidendam Linguam à Medicis*, imò insanum curandum caput, ut qui loqui nesciat discat aliquando tacere? Ego vidi hoc aliquando portentum, & testimoniis Scripturarum (absurdè explicatis) quasi vinculis Hippocratis, volui ligare furiosum. Fatebor tibi dolorem meum. Sacrilegium tantum patienter audire non possum. Ipsi quoque Hieronymo invidia mota est ad Augustino, cum ex Hebraica Lingua Vetus Testamentum denuo vertere adgressus esset, quod faciendum fuisse non putabat Augustinus; qui hanc discrepantiam inter se & Hieronymum ita exaggerat, quasi omnia in Ecclesiis turbanda essent, si apud Latinos versio Hieronymiana legeretur. * *Perdurum*, inquit, erit, si tua interpretatio per multas Ecclesias frequentius coperis lectitari, quod à Græcis Ecclesiis Latina Ecclesie dissonant; maxime quia facile contradicitor convincitur, Græco prolato libro, id est, Lingua notissime. Quisquis autem in eo quod ex Hebræo translatum est, aliquo insolio permotus fuerit, & falsum crimen intenderit; aut vix, aut nunquam ad Hebrææ testimonia pervenietur, quibus defendatur obiectum. Quid si etiam pervertem fueris, tot Latinas & Græcas auctoritates damnari quis ferat? Hæc accedit quia etiam consulti Hebræi possunt

* Hieron. Tom. II. p. 340.

possunt aliud respondere; ut tu solus necessarius videaris, qui etiam ipsos possis convincere; sed tamen qui iudicat, mirum si potneris invenire. Nam quidam frater noster Episcopus, cum lectitari institisset in Ecclesia cui præest, interperatationem tuam, movit quiddam longè aliter ab te positum, apud Jonam Prophetam, quàm erat omnium sensibus, memorieque inveteratum, & tot etatum successionebus decantatum. Factus est tantus tumultus in plebe, maxime Græcis arguentibus, & inelamantibus calumniam falsitatis; ut cogeretur Episcopus, ea quippe civitas erat, Judæorum testimonium flagitare. Utrum autem illi malitiâ an imperitiâ hoc esse in Hebræis Codicibus responderunt, quod & Græci & Latini habebant? Quid plura? coactus est homo, velut mendositate, corrigere, nolens, post magnum periculum, manere sine plebe. Facillimum erat totam hanc litem componere, si, quod verum erat, intellexisset Augustinus; nimirum, LXX. Interpretes non fuisse magis periculo erroris exemptos, quàm alios, & sæpe errasse; itaque à studiosis Scripturarum consulendas & alias versiones, quales aliquot dudum exstabant Græcæ, & Hieronymianam, quemadmodum alias; quibus expensis, constitisset omnes ad summam Judaicæ Historiæ & Religionis quod attinet, inter se consentire, quavis nonnullis in locis dissentirent. Hæc fuissent coram plebe ab Episcopis dicenda, neque unquam commota fuisset, cum à Recloribus potissimum solcat commoveri. Si quis contradijxerit, facile adparuit et litem eam esse nullius momenti. At facilius erat, re nequaquam

256 DE ARGUMENTO THEOL.

expensâ, movere invidiam *Hieronymo*, qui, ut vidimus, & ipse magnus artifex odii excitandi fuit.

8. Quòd si contingat ut ii, qui infamandi suscipiuntur, noli uti vocibus quibusdam, plurium auctoritate vel usu consecratis, quòd eas non intelligant, aut incommodas judicent; eis facillimè, quòd *quinto* loco animadvertendum, ingens constât invidia; quasi dogma ipsum rejicerent, quòd vocibus illis exprimi solet. Ejus rei exemplum luculentum nobis suppeditabit *Hieronymus*, in Epistola ad Damasum, in qua sic queritur: * *Post Nicanam fidem, post Alexandrinum, juncto pariter occidente, decretum, trium hypostaseon, ab Ariano- rum Præsule & Campensibus, novellum à me homine Romano nomen exigitur. Qui quæso ista Apostoli prodiere? Quis novus magister gentium Paulus hæc docuit? Interrogemus quid tres hypostases posse arbitrentur intelligi. Tres personas subsistentes aiunt; respondemus nos ita credere. Non sufficit sensus, ipsum nomen effragitant, quia nescio quid veneni in syllabis læset. Clamamus, si quis tres hypostases, aut tria enhypostata, hoc est, tres subsistentes personas non constietur, anathema sit. Et quia vocabula non ediscimus, hæretici judicamur. Si quis autem hypostasin usian intelligens, non in tribus personis unam hypostasin dicit, alienus à Christo est. --- Tota secularium litterarum schola nihil aliud hypostasin, nisi usian novit. Itaque à Syris ferme hæreticus habebatur *Hieronymus*, quòd nollet dicere tres esse hypostases, in Deo, quamvis cum*

* Tom. II. p. 132.

AB INVIDIA DUCTO. 257

cum iis ceteroqui consentiret. Facile esset alia ejusmodi exempla congerere, nisi brevitati studeremus.

9. *Sexto*, cum nihil aptius sit ad leniendam invidiam, quæ in sententiam quampiam accenditur, quàm rationes aut firmæ, aut verisimiles, quibus solet defendi; rationes omnes illæ studiosissimè occultantur, quo fit ut imperiti existiment eam sententiam in medium esse prolatam, aut novarum rerum dumtaxat studio, aut pravo etiam consilio, ab iis à quibus vix credebatur. Sic Ethnici olim clamitabant in Christianos, accusabantque eos spretorum Numinum, quæ vulgò colebantur, & conculcatæ patriæ Religionis; nequaquam prolatis eorum rationibus, quas omnino ignorabant; ut ex *Tacito*, *Plinio*, ac *Suetonio* satis constât, qui superstitutionis novæ eos insinularunt; rationibus, quibus eorum fides nitebatur, prorsus ignorantibus. *Hieronymus*, hac etiam arte usus est in *Jovinianum*, cujus rationes brevissimè profert, cum multis in eas invehat. Damnabat ille studium illud inconsultum aut fucatum Virginitatis, quo videbat Christianos sui ævi nimium flagrare; cum propter multas graves rationes, quæ colliguntur potius ex iis quæ reponit *Hieronymus*, quàm ex aperta & ingenua earum expositione; tum etiam quia experientia satis docebat homines illius ætatis paucos esse, qui in coelibe vita satis castè viverent, & ea admitterentur vulgò ab illis personatis virginibus, quæ ostendebant eos id vitæ institutum temerè esse ingressos. Certè numquam in eam speciem externam singularis castitatis ausus esset *Jovinianus*

nas insurgere; nisi ea vidisset, quæ postremis hæc sæculis ab acutioribus, in eodem genere hominum, animadversa sunt. At *Hieronymus* non adigit ejusmodi rationem, quæ vel sola omnem ejus inanem eloquentiam vincere potuit. Nolim quidem omnia *Joviniani* dogmata tueri, cum nullum ejus monumentum supersit, ex quo hominis sententiam accuratè intelligere possimus. Ut non habeo fidem ejus adversario: ita nec *Jovinianum* absolvo; sed sine dubio rectè sentiebat, qui dicebat virtutes conjugum æquè gratas atque acceptas Deo esse, quàm virginum.

10. *Septimò*, si quæ sententia defendenda suscipitur contra aliam, in quam movetur invidia; incommoda quibus premitur sententia defendenda, diligenter dissimulantur, dum mirum in modum exaggerantur quæ possunt adversariis objici. *Vigilantius* ita alloquutus fuerat eos quos videbat reliquias martyrum nimio cultu prosequi: *Quid necesse est te tanto honore non solum honorare, sed etiam adorare illud nescio quid, quod in modico vasculo transferendo colis?* Hoc verè factum esse satis constat, ex aliis Scriptoribus, & ex iis quæ ab illa ætate ad nostram propagata sunt. Quid tamen reponit *Hieronymus*? Negat quod ipse etiam non nesciebat. *Quis*, inquit, *id insanum caput, aliquando martyres adoravit?* *Quis homines putavit Deum?* Atqui adorari etiam possunt ii, qui non creduntur Dii, cum iis cultus omnis externus defertur, qui cum Dei adoratione conjunctus esse solet. Coram iis genua flectantur, invocenturque absentes, quasi, domini, secun-

secundum Deum, bonorum omnium. Hæc erit adoratio, quam merito superstitionis suæ etatis objiciebat *Vigilantius*. Ob illud solum incommodum, eliminandus fuit ex Ecclesia Christiana totus ille novitius cultus; nec aliter visum esset æquis iudicibus, si res iis ob oculos posita fuisset, qualis erat. Vidissent hæc redolere superstitionem Ethnicam, quæ & inferiora Numina haud abfimili modo colebat. Objecerat idè *Vigilantius*, propter ritum Gentilium videri, sub prætextu Religionis introductum, sole adhuc fulgente, moles cereorum accendi. Verum hoc erat, & inde liquebat superstitionem Ethnicam alio nomine revocari. At *Hieronymus*, cereos, inquit, non clarè luce accendimus, sicut frustra calumniaris; sed ut noctis tenebras hoc fulgore temperemus. Visne *Hieronymum* ex ipso *Hieronymo* confutare? Lege sequentia verba: *Quid si aliquis, propter imperitiam & simplicitatem secularium hominum, vel certè religiosorum seminarum — hoc pro honore martyrum faciunt, quid inde perdis?* Et quæ hoc fiebat, quamvis illico negarit *Hieronymus*, saltem ab imperitis. Verùm illis imperitis præverant Antifites sacrorum: quidgenus Ethnicorum rituum pompâ simplicitatem Religionis Christianæ ornandam, an onerandam? sibi esse censuerant, ut ipsi docet *Hieronymus*, in sequentibus: *Per votas*, inquit, *Orientis Ecclesias, quando legendum est Evangelium, accenduntur luminaria, jam sole rutilante; non utique ad fugandas tenebras, sed ad signum lætitiæ demonstrandum.* Ergo & ad monumenta Martyrum interdiu cerei accendebantur, ad lætitiæ demonstrandam. Imò verò

ad ita honorandos Martyras, ut Ethnici colebant Deos suos. At, ut ait idem Hieronymus, illud fiebat idolis, & idcirco detestandum est; hoc fit Martyribus, & idcirco recipiendum est. Damnarat etiam Vigilantius pervigilia ad sepulcra Martyrum, quæ cum nihil facerent ad bonos mores, occasionem libidinosi hominibus præbebant corrumpendarum muliercularum. Hoc unum incommodum, cum res pietatem minimè juvaret, adducere debuit Rectores Ecclesiarum ad consuetudinem illam cohibendam, ac tandem adduxit. Quid verò ad hæc Hieronymus, in Epist. ad Riparium? Ex Scriptura probat esse vigilandum, ex locis in quibus vigilantia animi, non corporis præcipitur. Sed nihil de gravissimo illo pervigiliorum incommodo. At cum Vigilantius graviter in id invecus esset, non licuit prorsus dissimulare quodd nimis notum erat; sed quam brevissimè potuit rem perstrinxit. Error, inquit, & culpa juvenum, ac vilissimarum mulierum, qui per noctem sepe deprehenduntur, non est religiosi hominibus imputandus; quia & in vigiliis Pasche tale quid fieri plerumque convincitur, & tamen paucorum culpa non præjudicat Religioni. At posteri, hac in re, sapientiores, hæc omnia, ob rationem adlatam, meritò sustulerunt.

II. *Osavò*, cum multa possint invidiam amoliri à sententia, & hominum animos ej conciliare, aut placare; illa alto silentio obvolvuntur, dum contraria omnia multis diducuntur. Cultus reliquiarum Martyrum, & pervigilia ad eorum sepulcra illicita esse variis rationibus adgressus erat ostendere Vigilantius, quoad hoc

hoc licet ex Hieronymianis responsis intelligere. Poterat ejus sententia, apud contrà sentientes, invidiam detrudere, quod eam proponeret bono animo; ne, nimirum, vulgus ignarum in superstitionem Ethnicam paulatim prolaberetur; ne fraudulenti & avari Sacerdotes, quales numquam defunt, hinc occasione nanciscerentur fingendarum reliquiarum & falsorum miraculorum, ut plebem in Ecclesias, quibus præerat, allicerent; ne in nocturnis illis conventibus, nimis frequentibus, multa pudenda committerentur. Pone Vigilantium id quod licitum est, ex legibus Evangelii, damnassee; attamen hi ejus laudabiles fines hominis errori, si fuisset error, omnem invidiam detrudere potuerunt; nam etiam licita, cum minimè necessaria sunt, vitantur; si multò magis noceant, quàm juvent. Hoc quoque invidiam lenire potuit, quodd ex mutatis illis nuperis consuetudinibus, nullum Vigilantius caperet emolumentum; cum manifestum esset lucrum Sacerdotum, in quorum Ecclesiis plures erant, aut esse credebantur Martyrum reliquie; quia populi in eas concurrentes plures ac copiosiores oblationes conferebant. Verùm hiæc omnibus omisiss, quæ Hieronymo tamen minimè latuisse crediderim, celum terræ miscet orator vehemens, ut omnium iram & odium in eum concitet. Non est, inquit, crudelitas pro Deo, sed pietas.

12. *Nonò*, ut accendatur invidia, non modò invidiosissimè exponuntur ipsa dogmata; sed & confectaria invidiosa ex iis deducuntur; seu fals-

falsa ea sint, seu vera, sed nequaquam pro legitimis confectariis ab iis qui oppugnantur agnosceunda. Sic cum *Vigilantius* negasset adorandas esse reliquias Martyrum, confectariorum falsissimorum, sed apud imperitos verissimilium, invidia ambustus obtulit. Ergo, inquit adversarius confectaria illa proponens, *Petri & Pauli immunda sunt reliquie*? Ergo *Mossi corpusculum immundum erit*, quod, juxta Hebraicam veritatem, ab ipso sepultum est Domino? Et quotiescumque Apostolorum & Prophetarum & omnium Martyrum Basilicas ingredimur, toties Idolorum Templaveneramur? Accensique ante tumulos eorum derei idololatrie insignia sunt? Plus aliquid dicam quod redundet in auctoris caput, & infanum cerebrum vel sanes aliquando, vel debeat, ne tantis sacrilegiis simplicium anime subvertantur. Ergo & Domini corpus, in sepulcro positum, immundum fuit? &c. Nemo non videt hæc aliena fuisse à mente *Vigilantii*, sed nihil potuisset dici aptius, ad plebem commovendam.

13. Decimo, præter hæc omnia, augetur invidia suspicionibus, quæ pro ira & malignitate disceptantium, modum accipiunt; aut potius nullum habent, cum nullum suspicandi finem faciant homines irati, aut maligni. *Vigilantium* suspicabatur *Hieronymus*, aut se suspicari fingebat, non credere immortalitatem animi, nec proinde mortem, Religionis causâ, adeundam. *Suspiscaris*, de Samuele Propheta loquens, mortuum, inquit, & idcirco blasphemar. Inferius verò: miror quod non dicas nequaquam perpetranda martyria, Deum enim qui sanguinem hircorum, taurorumque non quarat, multo magis homi-

nura

num non requirere. Quod cum dixeris, imò ET SI NON DIXERIS, ITA HABEBERIS QUASI DIXERIS. Qui enim reliquias Martyrum adferis calcandas esse, prohibes sanguinem fundi, qui nullo honore dignus est. Eum etiam *Hieronymus* variarum Hæresium suspectum facere nititur; cum ex iis quæ dicebat de ejus sententia esset judicandum, non ea ei adstringenda quæ nequaquam aperuerat.

14. Undecimo loco, invidia movetur vel augeatur, objectione novitatis; quia plerique homines parum Veritatis amantes, & de se magna sentientes, ac præsertim Theologi, se ignorantie aut inficitie argui putant, cum quæpiam quæ antehac ignoraverant docentur. Igitur contra eos qui nova, aut quæ nova judicantur adferunt, vehementissimè invehuntur, cum non tam pro antiquis dogmatibus, quàm pro sua existimatione pugnent; cui tuendæ contra vim Veritatis si nequaquam sufficiunt, tum verò eos videas Majores suos & olim famâ celebratos ad vitam veluti revocare, ut eorum saltem auctoritate novos doctores obruant. Sic se gesserunt Ethnicis, contra Christianos, ut ex Veterum scriptis constat. Pro Ethnicis loquatur discretissimus eorum patronus *Symmachus*; Si longa ætas auctoritatem Religionibus facies, servanda est tot sæculis fides, & sequendi sunt nobis parentes, qui feliciter sequi sunt suos. Respondeat verò *Arnobius*, homo non indifertus, pro Christianis, cujus hæc sunt verba, in Libro II. Nam quod nobis obicere consuevit NOVELLAM esse Religionem, & ante dies natam propemodum paucos, neque vos potuisse antiquam & patriam relinquere, bar-

baros rursus eregrinsque traduci; ratione illud
intenditur nullū. Quid enim? si hoc modo cul-
pam velimus insingere prioribus illis, atque anti-
quissimis sæculis, quod inventis fragibus glandes
sperverint? &c. ---- Itaque cum nobis intende-
re aversionem ex Religione priorum, causam con-
venit ut insipiasis, non factum, nec quid relinqui-
mus opponere, sed sequi quid finis potissimum
contineri, &c. Attamen vix illa criminatione
frequentius usi sunt inter se disceptantes Veteres
& Recentiores Christiani, ita ut exemplis mini-
mè indigemus.

15. *Duodecimo loco*, non levis invidia conflatur sententiae, objectione paucitatis eorum qui eam teneant, multitudinis vero oppugnantium. Firmè enim perimaceae, aut superbi videntur, qui pauci plurimorum suffragius audient obfistere. Quo factum ut non raro viri eruditi coadi sint scriptis eam opinionem oppugnare, quæ penes multitudinem veritatem esse statuit. Ac sane hanc vaaluisse opinio, veteres Judai, qui à relicto humano genere dissentiebant, potuissent jure damnari; nec immerito Christiana Religio ab initio fuisse rejecta. Digna est lecta, hanc in rem, *Athanasijs* dilatteratio αὐτοῖς τῶν ἀπ' οὐραίων κληρικών τῶν ἐκκλησιᾶν, adversus eos qui dijudicantes veritatem ex sola multitudine; i. quæ videtur eo tempore scripta, quo suffragiorum numero superiores erat Ariani. In ea pulcrè *Athanasius*: δεύεται μοι καὶ τοῦτο ἀνάγκη, καὶ ὅτι τόποις ἁδὲν εἰ πάλαι, πάλιν δὲ χωρεῖ; ἀναδείξαντες ἀμείνων, φύσιν τε καὶ ἡλικίαν, σφόδρ' εἰς ἱκανοὺς; ostendens mihi pulcritudinem veritatis, & erit commendaria ac subita persuasio. Multitudo au-

tem

tem, sine demonstrationibus; comprobans opta quidem esse ad terrendam, sed nequaquam ad persuadendam. Subiungit verba, quibus eam depudatationem claudit, quoniam ad hoc nostrum negotium multum faciant: πολλὰ τοι ψεύδῃ κακοῦνται; ἰδεῖναι δὲ δένει τοι ἐπίσταναι, ὅσα καὶ πάλαιος τῷ κακῷ, τοσούτοι μισθόν οἱ σὺνκοφει; multitudinem mendacium roboras? Mali magnitudinem ostendisti. Quod enim plures malo sunt impliciti, eo major est calamitas. Res est clara, nec eo secius Theologi; quoticus possunt, multitudinem, ad confirmandam causam suam & infamandam adversarios, adducunt. Audi Hieronymum Vigilantio, multitudinem alter fentientium, gravem invidiam creantem: O MNES Episcopi non solum sacrilegi, sed & satui iudicandi, qui rem vilissimam, & cineres dissolutos in serico & vase aureo portaverunt. Sultis O MNIO Ecclesiarum populi, qui occurrerunt reliquis.

16. *Decimo tertio loco*, invidia, concitatur, non modò re ipsà, aut iis quæ aliquam adfinitatem cum ea habent, sed & alienis multis rebus, quæ tractantur, permittitur; quia apta sunt ad excitandum odium. Nolebat *Vigilantiur* pervigilia esse ad Martyrum sepulcra, sed non omnia pervigilia contendeat abolenda. Attamen *Hieronymus* ci invidiam facit, quasi de pervigilio etiam Paschæ, quod in honorem Christi dudum celebrabatur, iis inter eos fuisset. Si idèd, inquit, pernotationes existimas respondendas, ne sepe videamur Pascha celebrare, & non follemnes post annum exercere vigilias. — Quod semel fecisse bonum est non potest malum esse, si frequenter fiat; aut si aliqua culpa vitanda est, non ex

eo quod sepe, sed ex eo quod aliquando culpabile est. Non vigilemus itaque diebus Pasche, ne expectata diu adulterorum desideria compleantur, ne occasionem peccandi uxor inveniat, ne maritali non possit recludi clavis. Ardentius appetitur, quidquid est rarius. Atqui non agebatur de uno aut altero pervigilio intra annum, atque in honorem Christi celebrato; sed de honoribus nimis Martyrum, & de æquo frequentioribus pernoctationibus, quæ facillimam peccandi occasionem præbebant. Nam illo ævo recludebantur omnia antiqua sepulcra, ut eruerentur reliquæ sanctorum virorum, & fortasse etiam aliorum quorumvis, aut commentitiorum Martyrum; quorum numerus quotidie, ex Sacerdotum somniis, quæ revelationes vocabant, augebatur. In una urbe, imo verò in una Ecclesia, plures erant reliquæ Sanctorum aut Martyrum, pluræque adeo intra annum pervigilia; nam singulis sua consecrabantur, nocte ejus diei, quo mortui esse dicebantur. Quid facit ad doctrinam *Vigilantiæ*, quod ei exprobat *Hieronymus* hisce verbis? In hac Provincia, cum subitus terræ motus, noctis medio, omnes de somno excitasset, tu prudentissimus & sapientissimus mortalium nudas orabas, & referebas nobis Adam & Evam de Paradiso &c. Sit hoc verum, quod tamen adcredere *Hieronymo* non licet, an minus firmæ erant *Vigilantiæ* rationes? Nihil frequentius hodie occurrit, in nonnullorum Scriptis, quàm ejusmodi fraus, quæ aliena miscetur controversiis, non ut quidquam probetur quod vocetur in dubium; sed ut infametur adversarius, utque hominis infamati rationes omnes leves videantur, imò ne forte quidem audiantur.

17. De-

17. Decimo quarto loco, cum multa fiant in vita, quæ per se nec bona sunt, nec mala, & possunt tamen in deteriore partem accipi, ac interpretationibus malignis premi; invidiæ artifices in adversariis talia avidissimè arripiunt, atque in ea omnibus eloquentiæ suæ velis invehuntur. Interesse convivio, si in eo te modestè geras, ut laudi non habetur, sic nec vitio verti potest. Durius vivere, nisi fiat de certis ac laudabilibus per se causis, nullam meretur laudem; sed nec vituperari potest, nisi malum in finem fiat. Attamen Pharisæi prius in Christo, posterius in Joanne Baptista invidiosè carpebant. Venerat enim Joannes; nec edens, nec bibens, & aiebant: demonium habet. Venerat filius hominis & edens & bibens, & dicebant: ecce homo edax & vini potor, publicanorum & peccatorum amicus. Matth. XI, 18, 19. Christiani tempore persecutionum, noctu cogebantur convenire, quod potuit castè fieri, atque ex legibus Christianæ sanctimonie debuit; propterea tamen infamabantur, quasi nefandis libidinibus, extinctis lucernis, operam darent; quod constabat aliquando factum, in nocturnis Bacchi sacris, ut ipsi Ethnici testantur, quæ de re consulari Livius Lib. XXXIX, c. 13. & Senatus consultum quod etiamnum ea de re exiit. Hinc Christianorum adversarii occasionem arripiabant infamandorum innocentissimorum hominum. Dicitur, inquit, Tertullianus Apol. c. VII. sceleratissimi de sacramento insaniticiarii, & pabulo inde, & post convivium indesto, quod everiores luminum canes, lenones, scilicet, tenebrarum & libidinum impiarum inverecundia procurant. Ethnico Oratori, apud *Minutium Felicem*, dicuntur ised

M 2

Chri-

Christiani plebs profana conjurationis, quæ nocturnis congregationibus, & jejuniiis sollempnibus & inebumantis cibis, non sacro quodam, sed piaculo fœderantur, latebrosa & lucifugax natio, in publico muta, in angulis garrula. Ita se gerebat Judæi atque Ethnici in Christianos; sed & Christiani inter se, mutata personâ, sæpe iidem malis artibus usi sunt, ut adversariis suis invidiam crearent. Jam à multis sæculis, stata jejunia & virginitas ita laudantur, quæ per se indifferentia sunt, nisi cum ceteris virtutibus Christianis jungantur; quasi illis Deo gratiores fierent homines. Ausus erat *Vigilantius* eam opinionem, vanam profectò, & plenam supercilio ascetico, castigare. Illico ab *Hieronymo*, quasi homo Veneri ac gulæ deditus, invidiosissime tractatus est: quemadmodum paria ab eodem, eadem de causa, passus jam erat *Jovinianus*. Exortus est, inquit, *Vigilantius*, seu potius *Dormitanti*, qui immundo spiritu pugnet contra Christi spiritum; --- dicit esse --- continentiam heresin, pudicitiam libidinis seminarium. Paulò post: in isto, inquit, *Joviniani* mens prava surrexit. --- Ille *Romane* Ecclesie auctoritate damnatus, inter phasides aves & carnes suisillas, non tam emisit spiritum, quàm eructavit. Iste caspo *Calagurritanus*, & in peruersum, propter nomen viculi, mutus *Quintilianus*, miscet aquam vino, & de artificio pristino sua venena perfidia Catholica fides sociare conatur, impugnare virginitatem, odisse pudicitiam, in convivio secularium, contra sanctorum jejunia, proclamare; dum inter phasias philosophatur, & ad placentas liguriens Psalmorum modulatione mulcetur. Talia & acerbiora etiam, contra *Jovinianum*, accri-

mus

mus conviciator effundit. Similem comœdiam, an tragœdiam? vidit sæculum præteritum, à Christo nato decimum sextum; cum castissimi & summæ sobrietatis viri quasi mulierosi atque heluones traducerentur, à patronis virginitatis & jejuniorum, nihilo propterea melioribus, ut norunt omnes qui ab illis histronibus sibi imponi non patiuntur. De ipsis hic non agimus, sed quod multorum sæculorum experientiâ notum est, quasi còmpertum adsumere apud homines peritos nos posse putamus.

II. *Decimo quinto loco*, invidia ingens sæpe conflata est innocentibus, dum accusati sunt apud eos qui de re, cujus insinulabantur, minime judicare poterant. Demagogi imperitam plebem facillimè commovent specie pietatis, & zeli, ita ut eos quasi sceleratos habeat, nec vellet amplius audire, quos peritiores sine dubio absolverent. Deinde, quia sine periculo commotæ semel plebi advergari non licet, ipsi doctiores, ignavâ ac timiditate, simulant se ei assentiri; & sic odio publico miseri, & quidem interdum eruditi maclantur. Sic *Athenis Socrates* traductus est apud populum ab *Aristophane*, in Comœdia quam inscripsit *Nubes*, priusquàm apud Judices accusaretur ab *Anyto* & *Melito*; & nisi populus favisset *Aristophani*, numquam fortè fuisset damnatus. Sed cum libenter Populus Atheniensis impudentissima Comici mendacia audisset, & quasi impium haberet Socratem; vix cum *Areopagitæ* absolvere potuerunt. Revocat hoc mihi in memoriam prudens responsum *Stilponis* Philosophi, *quem cum rogasset *Crates*, an dii adorationibus & votis gau-

M 3.

* *Diog. Laërt. Lib. 11. §. 127.*

derent? *Noli me*, inquit, *fatue, in via de hisce rogare, sed solum ac seorsum*. Invidiam plebis, nimiram, metuebat, quam sibi etiam conciliavit, vero de Pallade iudicio; & quam amotiri a se non potuit, ne Areopagitis quidem iudicibus. Res apud *Diogenem Laërtium* legatur. *Hieronymus* nimis callidus erat Orator, quam ut omitteret hanc artem, *Vigilantium* infamaturus. Ejus rei argumenta aliud agentes adtulimus, nec ulla rationationes habet, nisi ad captum populi adcommodatas. Quin & eam iudicem simul & vindicem suæ sententiæ facit, ubi ex *Vigilantium* dogmate sequi contendit, ut sint *sancti* omnium Ecclesiarum populi, qui occurrerant sanctis reliquiis (Sanctis Prophetæ) & tantæ *heretici*, quasi presentem vivendique Prophetam cernerent, susceperant, ut de Palestina usque Calchedonem jungerentur populorum examina. Quin & ipse se mulierculis conjungit, ut eas in *Vigilantium* incendat. Rideas, inquit, forsitan & muliercularum deliramenta *subjannes*. Non erubescit eorum fidem, quæ primæ viderunt Dominum resurgentem. --- Tu ructato cum sæculi hominibus, ego jejunabo cum feminis. Quis dubitet quin homines plebem & mulierculæ, hisce auditis, *Vigilantium*, si se se forte objecisset, lapidibus obruissent? Sic & hodie passim è suggestu difficillimæ controversiæ Theologicæ, quas ne ipsi quidem *Demagogi* satis intelligunt, tractantur coram plebe; & tanta apud eam adversariis consilatur invidia, ut parata sit eos lacerare, si Magistratus permitterent.

19. Decimo sexto loco, invidia innocentibus movetur, dum infamantur quasi perturbatores publicæ tranquillitatis; quòd ignota Veritas, si sic ali-

alicujus momenti, vix sine animorum motu, introumitti in Rempublicam possit; quamvis qui eam veritatem tuerentur omnia Reipublicæ jura sancta atque inviolata esse velint, neque ea vel minimùm labefactare tentent. Sacerdotes publici cùm judæorum, tum Ethnicorum; quorum intererat Religiones atque opiniones receptas nequaquam immutare; Christum, ejusque discipulos dictabant res novas moliri. Eos accusabant non modò læsæ Majestatis Divinæ, sed & spectorum Magistratum & Principum, violatarumque sanctissimarum Legum; quibus, injussu Magistratum, quidquam in Religione mutari vetabatur. Hanc Pharisei & Sacerdotes Ethnici prætexebant criminationibus suis speciem, quæ minus acutos facillè fallere poterat, & summis Potestatibus Christianos in viros reddebat. Nihil enim promioribus animis excipitur ab iis, qui summæ rerum præsent, quam quod facit ad amplificandam, tuendamque eorum auctoritatem; nullis magis succedent, quam iis qui vel minimùm eam tentare velle videntur; quod judicantur omnes facere qui, illis inconsultis, in societate aliquid mutare, legibus sanctum, adgrediuntur, ut qui nova de Religione dogmata proferunt. Itaque callidi homines, quorum interest errores nequaquam emendari, credulitati Magistratum & Principum insidiantur; nec difficulter persuadent quod volunt, quia ipsis utilis adferre videntur. Ideoque hanc calumniam diligentissimè adgressi sunt olim confutare Religiosis Christianæ patrōni, ut vel ex Apologetico *Tertulliani* liquet, Cap. XXV III. & seqq. Periculosissimæ erant hac in re insidiæ calumniarum, qui non unâ arte in viros Christianos sum-

272 DE ARGUMENTO THEOL.

nis potestatibus faciebant. Juebant eos non modo per Deos Romanorum jurare, aut iis sacra facere, quod in recusantes satis acriter vindictum forte non esset; sed per genios *Cæsarum* & pro eorum salute thus in accensam aram conjicere. Negantes Christianos continuò reos Majestatis agebant, apud Principes; siquidem, ut inquit *Tertullianus*, majore formidine & callidiorè similitudine *Cæsarem* observabant, quàm ipsum de *Olympo Jovem*.

20. Non eodem modo, si objectiones seditio-
num exceperis, Christiani, sub Christianis Prin-
cipibus, movent invidiam Christianis; sed alio
non minùs exitiali. Qui dissentiunt à summa po-
testate, in Religionis negotio, illi infamantur,
quasi eam stultitiæ aut impietatis damnaverint. Eo
telo, & quidem valido brachio contorto, petitus
est ab *Hieronymo Vigilantius*, cujus opinionem
de reliquiis Sanctorum non colendis, invidiosissi-
mis huius cœlestariis punit: *Ergo sacrilegus fuit*
Constantinus Imperator, qui sanctas reliquias An-
dree, Lucæ & Timothei transtulit Constantinop-
olim, apud quas Dæmones rugiunt --- Sacrile-
gus dicendus est & nunc Augustus Arcadius, qui
ossa beati Samuëlis, longo post tempore, de Judæa
transtulit in Thraciam. Possimus Imperatoribus
subjicere Episcopos, quorum in ejusmodi rebus
aut suppar, aut superior etiam fuit auctoritas,
etenim Magistratum sacrosanctum in Ecclesia
Christiana gerere existimabantur; quos ita in Vi-
gilantium incendit Hieronymus: Malè facit ergo
Romanus Episcopus, qui saper mortuorum homi-
num Petri & Pauli, secundum nos ossa veneran-
da, secundum te vilem pulvisculum, offert Do-

mino

AB INVIDIA DUCTO. 273

mino sacrificia, & tumulos eorum Christi arbi-
tratur altaria. Et non, solum unius urbis, sed
totius orbis errant Episcopi, qui couponem Vigi-
lantium contemnentes, ingrediuntur basilicas mor-
tuorum. Non ita pridem similia, apud exultissi-
mam Europæ gentem, audita sunt; cum quære-
rent Sacerdotes ab iis, qui à Rege in sacris dissen-
tiebant, num exillimarent Regem, Religionis
sue causâ; æternis suppliciis addictum iri? Si ad-
firmarent, rei læsæ Majestatis habebantur; si ne-
garent, quærebant cur ab ea Religione abhorre-
rent, in qua fatebantur homines æternam salutem
consequi. Hoc quoque illis perpetuò occineba-
tur, æquum esse eos Religionem Regis sequi, ni-
si vellent rebelles haberi; nec quidquam fuit pericu-
losius ejusmodi argumentis, quamquam futi-
libus; quia sine gravissima invidia eorum futi-
litas ostendi non poterat.

21. Hæ sunt potissimæ artes, quibus invidia
movetur, quas & latius diducere & multò pluri-
bus exemplis illustrare facile potuissimus; verum
hæc cordatioribus satis erunt, pravis verò inge-
niis nihil posset satis esse. Pauca tamen adjiciam.
de fœditate invidiæ, bonis viris malis artibus crea-
tæ, deque ea curanda, aut, si curari nequeat,
vincenda. Summus Orator, cum A. Cluentium
defenderet, & invidiam falsam quidem illam, sed
maximam tollere adgrederetur, exordio utitur,
quod nonnihil immutatum meum facere, cum
bona Lectoris venia, me posse exillimo. Equi-
dem cum apud animum meum reputo quàm fre-
quenter à Theologis invidia mota sit & moveatur,
quò me vertam nescio. Negem fuisse antiquo-
rum illum morem, aut recitentium? Negem il-

M s.

lam.

Iam rem agitatam in concionibus, jactatam in circuitis, usurpatam in Synodis? Evellam ex animis hominum tantam opinionem, tam penitus finitam, tam vetustam? Non est nostri ingenii, at est auxilii bonorum omnium, innocentiæ, in calamitosa fama, quasi in aliqua perniciosissima flamma, atque in communi incendio subvenire. Etenim sicut, alios apud populos, parum firmitatis & parum virium Veritas habet: sic apud eos, qui solam Christi & Apostolorum auctoritatem sequi se velle profitentur, falsa invidia imbecilla esse debet. Dominetur apud barbaros, aut supersticiosos; jaceat in verè Christianorum judiciis. Valeat in opinionibus ac sermonibus imperitorum; ab ingenuis prodentium repudietur. Vehementes habeat repentinos impetus; spatio interposito, & causa cognita confutetur. Denique illa definitio judiciorum æquorum, quæ nobis à Christo & Apostolis tradita est, retineatur; ut in judiciis & sine invidia culpa damnetur, & sine culpa invidia ponatur. Quamobrem à Lectoribus meis hæc posulo; primum, id quod exquisitum est, utne quid huc præjudicati asserant; etenim non modo auctoritatem, sed & nomen judicium amittimus, nisi ex ipsis causis judicemus; ac si ad causas, nondum cognitās, judicia jam facta asseramus. Deinde, si quam opinionem jam suis mentibus comprehenderunt, si eam ratio convellit, si res ipsa labefacit, si denique Veritas extorquebit, ne repugnent; eamque animis suis, aut libentibus, aut aquis remittant.

22. Veritate & caritate Christianis nihil debet esse antiquius, eorumque omnium animis insculptum sit oportet divinum hocce monitum,

ΑΑΗ-

ΑΑΗΘΕΥΕΙΝ ΕΝ ΑΓΑΠΗ, *veritatem unam cum caritate consecrari.* Hoc autem nullo modo fieri potest, si ex invidia judicia de alienis sententiis feramus, odiūque pro firmis rationibus, eis reponamus. Nemo non fateatur ejusmodi adfectu homines ad retegendam Veritatem minime adjuvari; sed quia quisque putat sibi sat notam ac perspectam esse Veritatem, alios verò in errore versari; age, ostendamus creare invidiam non esse ejus qui Veritatem tueretur, neque ejusmodi artibus errorem rectè propulsari. An odium acutiores nos reddit, ad intelligendam alienam sententiam, ut eam accuratius confutare possimus? Minime gentium. Imò contrā, animo irā æstuanti nebulam objicit, quā sit ut minime adsequamur quod adversarii dicunt; atque impatentiam audiendi tantam injicit, ut vix eorum rationes sibi paucis exponi patiat; nedum ut magna volumina sustineat expendere, quod tamen interdum necesse esset, ut modiciūm probè confutaretur. An odium firmiora argumenta in adversarios suggerit? Imò verò ita occæcat animum, ut levissima, & quæ à sedatis hominibus ridentur, gravissima habeantur. Odio atque irā percito stipule in trabes mutantur, mæscæ in camelos. An utroque illo affectu præpediti Veritatem melius defendunt, aut errantibus amabiliorem reddunt, quam si animo sedato rem adgrederentur? Contrā neque satis sciunt quid dicant & imprudentiā suā latus nudum adversariis ferendum præbent, ac Veritatem infamant, quam armis mendacii defensionem volunt. Inimici sunt Veritati illi adfectus, amici mendacio; quod eo

M 6

satel-

fatellitio cinctum plerumque prodit, atque ex eo multis agnoscitur. Itaque pro Veritate mendacium sibi proponi putant, qui illam nonnisi odio atque ira stipatam vident. Pulcrè Tertullianus, initio fermè Apologetici, questus Christianam Religionem inauditam damnari ab Ethnicis; *hanc*, inquit, *primam causam apud vos collocamus iniquitatis O-DII*, erga nomen Christianorum. Quam iniquitatem idem titulus & oneras & revincit, quod videtur excusare; ignorantia, scilicet. Quid enim iniquius, quam ut oderint homines quod ignorant, etiamsi res meretur odium? Tunc enim meretur, cum cognoscitur an mereatur. Vacante autem meriti notitiâ, unde odii iustitia defenditur, quæ non de oventu, sed de conscientia probanda est? Ponamus Hieronymum verum defendisse contra Vigilantium (quod non pauci hodie ex Christianis contendunt, nos non putamus) an illâ ratione creandæ illi invidiæ, apud æquos iudices, causâ suâ profuit? An sententiæ adversarii falsitatem, accuratâ ejus explicatione, in clariore luce collocavit? An argumenta firmiora, quibus sententiam ipse suam tueretur, aut dogma Vigilantii confoderet, invenit? Tantum abest, ut eorum quidquam sit adsequutus, ut contrâ nimio affectu suspectum se Lectori- bus fecerit, credibilem adversarii sententiam reddiderit, & puerilia argumenta pro demonstrationibus inaniter vendidit. Plura exempla antea protulimus, quibus tamen hic unum adjiciemus. Objecerat Vigilantius sanctorum animos non posse audire preces, quibus ubique invocantur. Quid ad hæc adversarius? Si, inquit,

agnus

agnus ubique; ergo & hi, qui cum agno sunt, ubique esse credendi sunt. Tales ratiocinationes ira & odium, acutis ceteroqui viris, subijciunt; quas sedati ingenii homines vix febriçantibus condonarint. Sed legantur ejus in *Jovinianum* & *Vigilantium* scripta, & plus satis exemplorum suppetet.

23. Caritatem, quam Ethnici φιλαδελφίαν & humanitatem vocabant, odio violari qui non senserit, is helleboro non ratiocinationibus indigebit. Itaque homines callidi, qui invidiam movent iis, pro quibus Christus mortuus est, negant se odio laborare, hunc suum affectum sanctiore velant nomine, & Zelum vocitant. Crudelitatem, quâ infestantur eos, quos in errore versari aiunt, pietatem esse dicunt; pro illa definitione Hieronymi, jam à nobis prolata: *non est crudelitas pro Deo, sed pietas*. Sed ut alia omittam, ad quæ digredi institutum meum me non patitur, quæro an non possint mendacium confutare rationibus solis, absque ulla invidia, aut zeli, si taloqui velint, mistura? Si possint, quidni faciunt, cum sine dubio Veritate dignior futura ea sit confutatio, quemadmodum ostendimus, imò & efficacior apud errantes? Si nequeant, patiantur eos credere id fieri ex arcana conscientia infirmitatis causâ, quæ tantis affectibus occultatur, quâ ratione non potest defendi. Si quid firmum habuisset Hieronymus, tot convicia in Vigilantium non profudisset. Humanitas ipsa, quâ omnes complecti debemus, nos jubet eorum ingeniiis ita orationem adtemperare, ut eos ab errore revocemus; non convictis obruere, non invisos omnibus, quatenus licet, reddere, ut eos offendamus. Humanum, imò verò

M 7

ho.

278 DE ARGUMENTO THEOL.

hominem, se dicere nequit, qui in sui similem, sub zeli specie, ita debacchatur, ut capitales hostes acridi non possint. Pium, aut Dei timentem se esse frustra iactarit, qui maximum Evangelii præceptum, quo iubemur nos invicem amare, tam protervè conculcat. Nam ex amore proximi nasci consolationem gravissimæ invidiæ si quis dixerit, nonnisi apud insanos fidem inveniet.

24. Quæ cum ita sint, videtur turpissimus ille affectus posse curari, si viri boni & eruditi, conjunctionis operis, illum ubique adlatis, aliisque similibus rationibus adgrediantur, nec desinant eas repetere donec profecisse se intelligant. Sed & docendum qui homines probi, & Veritatis amantes, qui invidiæ premantur, possint eam vincere. Duplex est ad eam victoriam via; sed utraque magno animo est ineunda, & ad finem usque constantiter tenenda. In utraque, hoc primum studendum Veritatis, etiam oppressæ, amanti, ut animo agitet contraria omnia iis, quæ ab invidiæ concitatoribus fieri solent; quæ singillatim non exponam, cum ex rationibus confandæ invidiæ, à me ante memoratis, facile intelligi possint. Si velit adversarius reponere, (quæ altera est viarum quas dixi) necesse est id faciat cum summa prudentia, ne verbulom proferat, quod cum aliqua veri specie in deteriore partem accipiatur. Christo non semel insidiosis interrogationibus invidiam facere conati sunt Judæi, quos ille prudentissimis responsis elusit. Cum eorum contumaciam castigasset, & penas, nisi resipiscerent, daturam significasset, observantes eum miserunt insidiatores, qui se iustos simulabant, ut caperent eum in sermone, & traderent imperio ac potestati Præfatis. Qui interro-

gave-

AB INVIDIA DUCTO. 279

gaverunt enim dicentes: Magister, scimus te rectè dicere & docere, nec accipere personam, sed viam Dei in veritate docere. Licetne nobis dare tributum Cæsari, annon? Animadvertens vero illorum dolum, dixit eis: quid me tentatis? ostendite mihi denarium. Cujus habet imaginem & inscriptionem? Respondentes dixerunt: Cæsaris. Ille autem respondit iis: reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo. Luc. XX, 20. Sic frustra conati ci invidiam facere aut apud Præsidem Romanum, si negaret esse solvendum tributum; aut apud Judæorum Zelotas, si affirmaret; sapientissimo responso, repressi abierunt. Addam & hominis Ethnicici insigne exemplum declinatæ, dexteritate ingenii, invidiæ; quæ aliquin oppressus fuisset, si ab affectu vel minimùm transversum agi se passus esset. Is est Phinias junior, qui itare narrat Epist. V. Lib. I. Aderam Arrionille Timonis uxori, rogatu Aruleni Rustici. Regulus contrâ. Nitebamur nos, in parte causæ, sententia Lælii Modesti, optimi viri. Is tunc in exilio erat, à Domitiano relegatus. Ecce tibi Regulus: Quæro, inquit, Secunde, quid de Modesto sentias? Pides quod periculum, si respondissem, bene; quod flagitium, si malè. Non possum dicere aliud tuam mihi, quàm Deos, adfuisse. Respondebo, inquam, quid sentiam, si de hoc Centumviri iudicaturi sunt. Rursus ille: quæro quid de Modesto sentias. Iterum ego: solebant testes in reos, non in damnatos interrogari. Tertiò ille: Non jam quid de Modesto, sed quid de pietate Modesti sentias quæro. Quæris, inquam, quid sentiam? At ego ne interrogare quidem fas puto, de quo pronunciatum est. Contingis, me laus & gratulatio

280 DE ARGUMENTO THEOL. &C.

latio sequuta est; quid nec famam meam aliquo responso, utili fortasse, inonesto tamen leseram; nec me laqueis tam insidiosis interrogationis involveram.

25. Si ita invidiam superare non liceat, at altera via est, quâ coerceri possit; nimirum, prudenti silentio, non quo Veritas opportuno tempore dissimuletur, sed quo conviciis, contumeliosisque dictis nihil reponatur. Defendenda est modeste ac fortiter veritas, sed prætermittenda omnia ejus adversariorum acerbè dicta, aut facta; ita ut liquidd appareat hominibus quidem parci, mendacio verò æternum bellum indici. Certè qui levissimis rationibus pondus addere se putant, conviciis, & creatione invidiæ, ii nullo digni sunt alio responso. Visne probare infirmas esse illorum rationes? Contrariam veritatem perspicuè exponito, & validis argumentis firmato. Visne ostendere hominum nequitiam? Aliter planè vivito ac loquere, quàm illi solent. Tu te virtus, & virtute digni sermones simul tuebuntur, & vitia adversariorum patefacient, ac venenata dicta confutabunt; quamvis ita te geras, & ita loquaris, quasi nullos umquam adversarios habuisses.

F I N I S.

ONTOLOGIA,

S I V E

D E E N T E,

I N G E N E R E.

ONTO-

ONTOLOGIA,

Sive

DE ENTE,

IN GENERE.

P R Æ F A T I O.

De Natura & Usu Ontologiae.

1. **U**T de rebus omnibus cogitare ac loqui ordine possimus, & reperta nostra, aut aliis ignorata iis tradere, & vicissim ipsi ab aliis doceri; universales ideas, & generalia nomina, ad quæ referamus Entia omnia, secundum ea quæ iis inter se communia, aut discrepantia sunt, habeamus necesse est. Exempli causâ, cum cogitamus de rebus, quæ *Spirituales* vocantur, ad certam quamdam Entium classem oportet eas referamus; nec respondere possumus, cum rogatur nostra de earum natura sententia, nisi utamur nomine generali, qualia sunt *Entis*, aut *Substantiæ*; ut si dicamus esse *Entia cogitatione prædita*, aut *Substantias cogitantes*.

2. Hinc Philosophi Disciplinam, quæ generalia de omnibus Entibus Axiomata traderet, sibi

sibi inveniendam esse existimarent; ut & cogitationibus ordinem præscriberent, & sermoni necessaria vocabula suppeditarent. Eam scientiam *Aristoteles* præ *φυσικῆς* tradidisse dicitur, unde nomen *Metaphysicæ*, apud Scholasticos, nata est. Alii præ *τῆς φυσικῆς* trans, seu supra *Physicam*, quasi, nempe, scientiam supra contemplationem corporum positam interpretantur. At undecumque id nominis duxerit, scire nostrâ parum interest; atque, ut omnem circa nomen questionem vitaremus, eam Disciplinam *Ontologiam*, id est, *ἐπιστήμη τοῦ ὄντος* *Scientiam de Ente* vocavimus.

3. Attamen hoc nomen, ut hoc obiter moneamus, optimè cum ipsa, quam tradit *Aristoteles*, hujus scientiæ definitione contentit. *Ἐν*, inquit, *ἐπιστήμη τις ἡ θεωρία τοῦ ὄντος κατὰ τὸ αὐτὸ*: est scientia que contemplatur *Ens*, quatenus *Ens*, & que, et insunt per se. Pausillo tamen clariùs *Ontologiam* definire mæsumus: *Scientiam de Ente in genere, ejusque proprietatibus*.

4. Hinc objectum hujus Disciplinæ esse *Ens* in genere intelligimus. Hujus autem idea animo observatur nostro, cum abstractione cogitamus, de iis, quæ videmus esse communia omnibus Naturis nobis notis; inter quæ illud occurrit quoddam *finis*, aut esse *possunt*. In hanc enim proprietatem cum animi aciem, omissem aliarum omnium contemplatione, intendimus, tum demum Entis in genere ideam contemplamur.

5. Igitur

* *Metaphys. Lib. III. c. 2.*

5. Igitur tota hæc Disciplina circa ideas Abstractas versatur; unde intelligere est certissima esse posse, quæ hæc traduntur, quandoquidem de ideis penitus nobis notis agimus. Hic nec quid sit in Naturis singularibus, nec causas ullius peculiaris effectus docemus. Contemplamur tantum ideas nostras, deque iis solis judicium ferimus. Itaque si modò nihil adfirmemus, nisi quod videmus in ideis nostris, quæ cautio adtentis difficilis sanè non est, extra omne erroris periculum sumus.

6. Tum nos in erroris aleam conjicimus; cum abstractas ideas singularibus Naturis, extra nos existentibus, aptamus; seu cum esse in singulari Natura quidpiam, quod ideæ nostræ abstractæ simile est, judicamus. Etenim facile accidit ut in ejusmodi opinionem incidamus, licet judicii ferendi nulla sit legitima ratio; iis de causis quas in Logica memoravimus, ubi de occasionibus erroris egimus. At rariùs de solis nostris ideis agentes, id nos in iis videre adfirmamus, quod non videmus. Itaque *Metaphysica*, seu *Ontologia*, certissima continet Principia, nec iis facile abutimur.

7. Fines hosce, in hac Disciplina, adsequi nitimur. I. Ut positis indubitatis. Axiomatibus, quæ omnibus ideis nostris conveniunt, inde subsidia cum ad inventionem veri, tum ad vitandum errorem, habeamus. II. Ut in certas classes omnia Entia, ad vitandam in cogitando confusionem, digeramus. III. Ut nomina generalia, quæ possint tribui Naturis omnibus, quibus est aliquid commune, inveniamus. Atque hos duos postremos fines initio adtigimus; sed

sed & hosce & primum exemplis aliquot illustrata, hoc in loco, non erit inutile.

8. Ontologia nos docet, exempli causâ, quid sit quod *impossibile* vocatur; nempe, id impossibile dicimus, quod nullo modo intelligere possumus; seu cujus nullam ideam formamus, quamvis nitamur. Impossibile est intelligere *Non-um sine declivitate*, ideâque fieri posse negamus; ut mons sit sine declivitate. Igitur si quis quidpiam se intelligere, aut credere dicat, eâque nullam prorsus ideam effingere nobis licet; id esse nobis persuadere nequit. Dicentibus esse humanum corpus unicum, quod tamen in pluribus locis est simul; reponimus nos non posse adfentiri, quod corpus unicum, & multiplex simul, capere nullâ ratione queamus. Contendimus id debere inter impossibilia referri, nôque ullum posse adfensum præbere Propositioni sensu carenti negamus. Ejusmodi Axiomata plurima suppeditat Ontologia, ex quibus, ad vitandum errorem, veritatemque invenendam ac defendendam, non exigua subsidia ducimus.

9. Metaphysica docet omnia quæ intelligimus posse ad certas classes referri; esse omnia, exempli causâ, *substantiam, accidentem, vel relationem*. Atque inde fit ut rei cujuscvis naturam investigantes aut omnia utrum sit Substantia, vel Accidentis, vel Relatio queramus; quo invento, generales proprietates, quæ conveniunt ei Entium classi ad quam referatur, rei tribuimus. Exempli gratiâ, si queratur *quid sit Arbor?* primum scire nos oportet Alborem non esse Substantiam, neque Relationem; quo posito, sequitur ut sit Accidentis, ac proinde ut de eo quod

de

de Accidentibus compertum est dicamus. Tum si quis Alborem se vidisse narret, qui nulli corpori albo inhaereret, sed per se esset; ex Axiomatibus positus, cum falli cognoscimus.

10. Denique constitutis generalibus ideis, rebusque omnibus notis in certas classes distributis, inveniuntur vocabula quibus ideæ generales significanturque sunt, ad participes alios nostram cognitionum faciendos, planè necessaria. Exempli causâ, si ab homine de *Hippopotamo* loquente, ignarus significationis ejus vocis, querat quid sit Hippopotamus? reponet *Animal amphibium, equo aliquatenus simile esse*. Utetur vocabulo *Animal*, quod est generalis & abstracta ideæ nomen, & quo audito, is qui rogat quid sit Hippopotamus? ad quam speciem rerum, quod eâ voce significatur, referendum sit intelligit. Atque hoc, in omnibus accuratis Definitionibus observatur, in quibus Genus proximum semper, secundum Dialecticorum Canones, exprimitur.

11. Hi sunt Ontologiæ usus, qui ex ipsâ Discipline natura manant. Addi potest alius accidentalis; nempe, ejus ope cognosci sensum loquutionum multarum Scholasticarum, & opinionones addisci, quas ignorare nunc non licet; quod per plura sæcula per totam Europam vigerint, & etiamnum hodie per maximam ejus partem defendantur. Imò ex hac Discipline, plurima dogmata in ipsam ireprepere Theologiam Christianorum; quæ jam, sine aliqua Metaphysicæ cognitione, intelligi nequit.

12. Usibus Metaphysicæ memoratis, de abusibus haud pauciora dicere possemus; sed unum, qui, præ ceteris, plurimos errores peperit, adtingisse

hic

hic satis erit. Diximus versari hanc Disciplinam circa ideas abstractas; hinc autem factum ut qui non satis cauti sunt in philosophando, dum animus abstractionibus ejusmodi nimium advescit, nihil putent esse in rebus ipsis, præter id quod in abstractis ideis vident; & quia sunt admodum perspicuæ, sibi distinctissimè rerum naturam nosse videantur. Exempli causâ, ideam abstractam *Animalis* claram formamur, cogitando de corpore, quod ita est dispositum, quocumque modo id se habeat, ut augeri, ali & moveri possit. Hoc animo versantes, nec ulterius in corporis illius intimam naturam inquirendi cupidi, ideam *Animalis* habemus nobis obversantem adæquatam; idea enim adæquata est, ad nos quod adinet, quæ nobis clarè obijcit quidquid in ea considerare volumus; licet ipsi rei, ex cujus occasione eam contemplamur, adæquata non sit. Existimarunt autem Philosophi se perspicuè admodum intelligere naturam *Animalium*, quòd clarè ideam generalem & abstractam intuerentur, quâ in re summopere errarunt. Quæritur enim quænam sit ea dispositio corporis, quâ sit ut animalia alantur, augeant, & moveantur; non quæ sint dispositionis illius externi effectus.

13. Theologia & Philosophia Scholastica referuntur definitionibus idearum abstractarum; quas definitiones Theologi & Philosophi cum definitionibus rerum ipsarum, unde ideæ abstractæ originem ducunt, perperam miscuerunt. Atque hic est maximus Metaphysicæ abusus, quo fit ut ideas, quarum nulla exsint Archetypa, & quæ a nobis pendunt, obtrudant Theologi & Metaphysici discipulis suis, pro rebus ipsis; quas sibi perspectissimas, errore illo delusi, exillimant.

ON-

ONTOLOGIA.

CAPUT I.

De Ente, ejusque proprietatibus in genere.

1.

Definitionis §. 4. quid sit *Ens* in genere, & quâ ratione fiat ut ejus idea nobis obversetur, diximus. Eavoce, latissimâ significatione, quidquid est aut esse potest, denotatur. Sed quia duplici ratione *Entia* esse intelliguntur, aut in se, nimirum, aut in aliis, etiam duplici modo *Ens* sumitur. Sunt *Entia* quæ per se sunt, ac sine aliis esse possunt; qualis est, exempli causâ, lapis. Sunt quæ in aliis sunt, nec seorsim possunt esse, ut rotunditas, quæ inest corpori rotundo. Atque hæc posteriora *Entia* magis propriè *modi Entium* dicuntur.

2. Præterea quedam alia, abstractione, à Metaphysicis intelliguntur, quæ neque sunt *Entia*, neque *Modi Entium*, neque tamen ut merum nihil animo concipiuntur. Ejusmodi sunt *Privationes*, *Denominationes externæ seu Relationes*, & *Entia rationis* omnia. Hæc enim neque existentiam habent propriam, neque aliis rebus insunt, neque dici propriè possunt merum nihil; quandoquidem notiones eorum formamus, & ideis variis adjuncta sunt.

Tomus I.

N

3. Pri-

3. *Privatio* est absentia attributi in subiecto, in quo esse solet & potest. Ita cum lapis, qui est in certum usum destinatus, destitutus est figura, quæ ei inesse deberet ac posset, dicitur Metaphysicis esse *privatione* illius figure adfectus. Distinguenda est autem Privatio à *Negatione*, prout hæc vox à Scholasticis usurpatur; nam Negatio est absentia attributi conjunctam in subiecto, in quo neque solet, neque potest esse. Ita in lapide est Negatio intellectus; quod lapis neque intelligere soleat, neque possit. Privationem porro, licet non sit Ens, neque Modus Entis, non considerari quasi merum nihil, inde liquere volunt, quod qui adfirmat lapidem, exempli gratia, privatum esse certâ figurâ, aliquid ampliùs dicit, quàm si nihil adfirmaret, aut etiam diceret dumtaxat lapidem non intelligere; quia significat aliquid in lapide non esse, quod in eo esse posset. Itaque idea abstracta Privationis, aliquid Menti offert, quod non est merum nihil; neque tamen Ens, aut modus Entis dici potest.

4. *Denominatio externa*, est attributum rei, quod non est in subiecto cui attribuitur, sed ad id pertinet seu refertur, quales sunt omnes *Relationes*. Cum res quæpiam dicitur pars alterius, vocula *pars* nihil significat quod sit per se, aut subiecto illi inest, cui id nominis tribuitur; neque tamen est signum, seu nomen meri nihili; hoc enim si esset, quicumque adfirmaret *brachium* esse *partem hominis*, nihilo plus diceret, quàm si adfirmaret *brachium* esse *phlastosrat* hominis; quandoquidem vox *pars* nihil ampliùs quàm *phlastosrat* significaret.

5. *Ens*

5. *Ens rationis* dicitur quidquid Menti obversatur, quod nullum habet extra ideas nostras Archetypum, neque habere posse intelligitur, quales sunt ideas omnes abstractæ; ut, *Rotunditas* in genere, *Homo* in genere &c. Idea illæ non sunt inagiuves meri nihili, nam de nihilo nihil adfirmatur; quod Menti offerunt nulli inherere subiecto, neque etiam seorsim existit; nullibi enim sunt Rotunditas & Humanitas in genere. Igitur cum neque sint Entia, neque Entis Modi, attributum merum nihil dici nequeunt.

6. Hæ sunt generalissimæ ideas Entis, Modi, & eorum quæ ad alterutrum nequeunt referri, de quibus multis agunt Metaphysici, nos verò plura non addemus; quoniam, ad veri investigationem, quæ solent hæc de re agitari inutilia ferri sunt. Hic tantum præcipuas proprietates aut adfectiones Entis, de quibus sumus in sequentibus acturi, enumerabimus.

7. I. Omne Ens dicitur *Unum*, *Verum*, *Bonum*, quodam sensu Metaphysicis peculiariter, quem postea indicabimus. Ad Unitatem pertinent quæ solent tradi de *Identitate*, *Distinctione*, *Oppositione* & *Ordine*. II. Quod est aliquamdiu; id durare dicitur; quamobrem in Ontologia agitur de *Duratione*, ejusque speciebus. III. Est totum, aut pars alterius, ideoque Metaphysica totum & partes expendit. IV. Est *Causa* vel *Effectus*, ac proinde Metaphysici contemplationem *Causæ*, & *Causati*, ut loquuntur, à se prætermitteri posse non putant. V. Cum Entia intelligentia agant propter *Finem*, & quidquid est corporei ab Entibus intelligentibus regatur, in Ontologia de variis *Intell.* speciebus agi solet.

N 2

VI. Cum

VI. Cùm omnia Entia considerari instar *Subiecti*, aut instar *Adjuncti*, queant, etiam hac de re aliquid hîc dici necesse est. VII. Quandoquidem quæcumque sunt, aut eveniunt, possunt ad has quatuor classes referri, *necessariorum* aut *contingentium*, *possibilium* aut *impossibilium*; committere non possunt Metaphysici, ut naturam idearum harum abstractarum non expendant. VIII. Eadem de causa, disputant de *Potentia* & *Actu*, quoniam nihil intelligimus, quod non sit aut *potentiâ*, aut *actu*. IX. De *Perfecto* & *imperfecto*, propterea etiam disceptant. X. De distributione Entium in varias classes, agunt. Atque hæc potissimum, in Ente in genere, considerari possunt, ideoque intrahæc continetur ea Disciplina, quam *Metaphysicam* vulgò vocant, nos *Ontologiam* diximus.

8. Metaphysici quidem ulterius eam porrigunt, cùm in ea de Deo, Angelis & Mente humana disputare etiam soleant. At limites, quos huic Disciplina posuit Aristoteles, ut colligere est ex definitione *Præf. §. 3.* adlata, transgrediuntur. Quæ enim de Deo & Spiritibus creatis quæri solent ad Entis, in genere considerati, ideam non pertinent. Nos itaque iis, ad aliam Philosophiæ partem reiectis, hîc abstinemus; ne, dum quæstiones diversi planè generis miscemus, dissimiles ideas confundamus, & perturbationem etiam in judiciis pariamus.

CAPUT II.

De Uno, Vero & Bono.

1. **M**etaphysicorum de *Uno*, *Vero* & *Bono* doctrina; quamvis & ingeniosa, & in plerisque vera; tam exigua est utilitatis, ut paucis eam tradidisse, *isocles* *in una*, satis nobis futurum sit; nec per omnia inanium quæstionum diverticula vagari, sine gravi temporis jactura, nos posse existimemus.

2. Omne Ens abstractè consideratum *unum*, hoc est, *indivisum in se*, & *distinctum ab omni alio dicitur*. Si, exempli causâ, triangulum contemplerur animo, ita id unicum comperimus, ut in duo triangula secari nequeat; servatâ, nempe, eadem proportionem ac magnitudine. Si plantam Mente consideremus, intelligimus eam ita non posse dividi in duas, ut una habeat dimidiam partem proprietatum, altera alteram, sine speciei mutatione.

3. Hoc autem pertinet tantum ad ideas abstractas, adeoque ad cognitionem ipsarum rerum consequendam parum prodest. Hinc tantum colligimus ideam unitatis & ideam multiplicatis planè esse *æternas*; quod omnes quidem sciunt, & profiterentur, nisi quidam Christiani, divinâ potentiâ, contrarium fieri contenderent, in humano corpore, quod unum & multiplex simul esse dicitant.

4. Unitas in *numericam*, & *specificam* seu *æmericam* dividitur. Unitas numerica dicitur alicu-

jus singularis Entis, seu Individui, ut *Titii* & *Caji*, quorum uterque scorsim unus homo est. *Specificæ* verd est eorum Entium, quæ unus speciei esse dicuntur. Ita natura omnium circulo- rum perfectiorum dicitur esse *Una*, non quod sit unica numero natura in omnibus circulis; esset enim unicui, in rerum universitate, individuus circulus; sed quia omnes circuli, quotquot sunt, & esse possunt, similibus planè proprietatibus sunt præditi.

5. Hæc distinctio Unitatis, licet manifesta & facilis, tamen digna est quæ altè memoriæ mandetur, si velimus Veteres Philosophos intelligere, præsertim Platonicos; qui modò plures Deos, modò unicui Numen esse dicunt. Nimirum, existimabant plures esse numero & *essentia* (quod apud eos idem valet) unicui verd specie, in *Oratio quædam*; quod, secundum eos, omnium Deorum natura similem essentiam haberet, saltem Deorum quos *Notus*, intelligibiles, vocabant. * Multi postea, Platonici dogmatibus imbuti, eodem modo de Deo loqui sunt; nec facillè ubique, utrum de unitate numerica, an de specifica loquantur, intelligas.

6. Hæc quoque, quæ dicuntur de unitate specifica, parum faciunt ad cognitionem rerum ipsarum, si intimam earum naturam spectemus. Quando enim plura individua unum esse specie dicimus, hoc tantum volumus. 1. Certum numerum proprietatum, quæ in subiecto unà sunt, constituere id quod *speciem* vocamus. 2. Deinde in omnibus individuis, de quibus loquimur, eas unà esse proprietates. Verùm an

id

id subiectum ignotum, in quo proprietates illæ unà sunt, sit in omnibus planè simile, ignoramus.

7. Quod Unitatem hætenus vocavimus, id interdum *Identitas* dicitur, & in eadem genera dividitur. Quia tamen res difficultate non caret, & interdum utilis est cognita, mutato rei nomine, iterum de ea, ne omiſſa videatur Identitatis consideratio, aliquid dicemus. I. Dicitur ergo *idem*, *specie* & *numero*. Idem fluvius specie dicitur aqua, quæ hodie fluit, ac ea quæ heri fluebat, non numero; unde *Horaslitus*, nos in idem flumen bis descendere negabat; quamvis aqua transmissa, maneat idem fluminis nomen. II. Idem dicitur *formæ*, atque idem *materiæ*. Navis Theſei, quæ per aliquot sæcula reſecta fuerat, eadem dicebatur, licet ne tabula quidem ex his quas Theſeus unà compegerat superesset; quia similis, seu eadem servata fuerat forma. III. In superioribus exemplis, facilis res est, sed ubi de Animalì, aut Homine sermo est, impeditior videtur. Corpora eorum accessionibus & effluviis perpetuò mutantur, & tamen vulgò eadem dicuntur, contradicentibus licet nonnullis Philosophis: *Nemo nostrum*, ait *Seneca*, Ep. LVIII. *idem est in senectute, qui fuit juvenis. Nemo est manens, qui fuit puer.* Corpora nostra rapiuntur fluminum mora. Si idem dicatur homo, quia eadem numero in eo remanet essentia Mentis, nulla habetur ratio corporis; adeoque quodcumque corpus Mens habeat, seu *Euphorbi*, seu *Pythagora*, idem erit homo. Iidem homines resurgent, etiamſi diversa sit eorum corporis materia, imò & forma;

N. 4.

quan-

* Vide Placini Ennead. V. Lib. I.

296 ONTOLOGIÆ CAP. II.

quandoquidem nulla discriminum juvenutis ac senectutis ratio habetur. Sin verò eadem numero materia corporis postuletur, senex & juvenis non erit idem homo. Si eandem etiam numero formam corporis velis, ut idem homo appelleris, est tantum cui inest, vix quoque senex & juvenis idem homo censentur; & post resurrectionem quidem manifestè diversi erunt. Hæc ad animum revocare eos oporteret, qui tam acriter, de *identitate corporum post resurrectionem*, disceptant.

8. Hisce Unitatis & Identitatis generibus variè opponuntur Multiplicitates, de quibus Capite sequenti agemus. Hic quæ de duabus proprietatibus Entis, *Veritate* & *Bonitate*, dici solent, quia à Metaphysicis cum Unitate conjunguntur, trademus.

9. De *Veritate* non agimus, quæ ad Enunciationes, seu Judicia pertinet, de qua diximus in Logica P. 2. c. VII. & quæ sita est in convenientia Propositionum aut Judiciorum cum natura rerum. Metaphysici in sermone quotidiano plurima observarunt *vera* dici, quæ nullam tamen negationem aut adfirmationem continent. Ita subinde dicimus *verum* esse aurum, *verum* hominem, *verum* Deum, & similia. Hæ autem voces *verum aurum* &c. sine additione verbis substantivi, seu *copula*, nullam propositionem constituunt; sed significant metallum, cui insunt omnes proprietates, quæ in animo nostro essentiam constituunt ejus metalli, quod *aurum* vocamus. Hinc Metaphysici veritatem quamdam, quæ ad judicia non pertinet, & quæ sita est in convenientia rei cum ejus definitione, com-

ONTOLOGIÆ CAP. II. 297

commenti sunt; unde hanc veritatem esse tantum conversionem alterius, quæ est convenientia definitionis cum re definita, liquet.

10. Hæc Veritas *nominalis*, altera verò *realis* dici potest, hæc de ratione. Observavimus in certo quodam subiecto, cui usus nomen quodpiam imposuit, quale est *aurum*, unâ esse proprietates quasdam. Hinc consecimus Canonem: Quodcumque metallum, in quo omnes illæ deprehenduntur proprietates, *aurum*, &c. quidem *verum*; quodcumque verò, in quo non occurrunt omnes, sed quædam tantum, *falsum*; aurum dictum iri. Ergo verum *aurum* est id cui convenit definitio nominis *auri*, prout id designamus; falsum cui non convenit. Non querimus an id, cui nomen auri negamus, sit substantia, anve habeat proprietates, quod quasi indubitatum ponimus; sed an habeat eas proprietates, quarum collectioni nomen *auri* tribuimus. Hinc colligere est veritatem hanc non pertinere ad intimam rerum cognitionem, sed tantum experientiâ nostrâ & verborum constituto usu nisi.

11. *Bonum*, apud Metaphysicos, omne Ens dicitur; quod habeat quidquid id oportet habere, ut eum usum præset, ad quem à Creatore Entium omnium destinatum est. Quia autem, in operibus suis, falli nequit Creator, ideo omnia Entia bona, seu ei fini consequendo, propter quem ea creavit, apta sunt. Observandum probè est *bonitatem* hanc metaphysicam multum à *bonitate*, quæ *moralis* dicitur, differre. Bonitas moralis sita est in mansuetudine & benignitate, nec in aliis Creaturas, præter intel-

N 5

ligen.

ligentes, cadit. Ab ea etiam Entia creata intelligentia deficere possunt, & plurima re ipsâ defecerunt. At metaphysica bonitas, ut in omnia Entia cadit: ita ab Entis natura, nisi ipsum Ens pereat, divelli nequit. Quando enim desinit Eas habere, quod in suo genere id habere oportet, ut fini Creatoris respondeat, tum desinit esse id quod fuit.

12. Hanc bonitatem nonnisi summam in plerisque Entibus cognoscere possumus, quia duo ut plurimum aut prorsus ignoramus, aut partim tantum (saltem singulorum Entium respectu) novimus. Primum ignotus nobis est, magna ex parte, finis propter quem Deus singula Entia creavit; seu quidquid sibi, creatione singulorum Entium, efficere proposuit, nescimus, aut non satis videmus. Secundò, ut plurimum quâ viâ ad eum finem perveniat nobis non constat; quia neque intimam substantiam Entium, neque omnes eorum proprietates notas habemus. His autem duobus ignoratis, aut confusè notis, bonitatem singulorum Entium nos fugere necesse est.

13. Itaque bonitas hæc metaphysica nihil est præter abstractam quamdam Ideam, obscuram & genericam; circa quam ii demum diu hærent, qui tempus in inanibus disquisitionibus absumere non videntur.

CAPUT III.

De Multiplicitate, Compositione, Distinctione, Oppositione & Ordine.

1. Hæc omnia Unitati ac Identitati opposita sunt, nec per se ad rerum cognitionem multum conducunt; aut ita omnibus nota sunt, ut Philosophi nihil præ ceteris hinc norint, nisi quibus nominibus Metaphysici res notissimas adpellarint. Ideoque in unum Caput compegimus, quæ plurimum materiam præbere solent.

2. Ut Unitas duplex, ita quoque Multiplicitas duplicis est generis. Multiplicitas enim est ubicumque plura possunt distingui, aut dividi; at quæ dividuntur, ut plura ejusdem speciei individua & ideæ, aut ut diversæ speciei ideæ & individua possunt considerari. Prior potest *Multiplicitas numerica*, posterior *specificæ*, aut *generica* dici.

3. Multiplicitas fundamentum est *Compositionis*, quæ in tres præcipuas dividitur species, *Realem*, *Rationalem* & *Modalem*. Realis est Compositio, quâ diversa Entia, ut Torum aliquod componant, conjuncta sunt. In corporea omnia realis cadit Compositio, quia constant partibus reverâ distinctis, & quæ seorsum esse possunt. Compositio rationalis est in iis rebus, in quibus plura concipimus, quorum quædam sunt ideæ abstractæ, quarum Archetypa nulla extra Rationem, seu Mentem nostram sunt.

Sic est compositio rationalis inter Ens & ejus Relationem, seu Denominationem externam. Cum *Ens creatum*, quatenus tale, contemplamur, obversatur Menti nostræ idea rationaliter composita ex generalis idea Entis, & relatione, quæ inter rem creatam & Creatorem intercedit. Compositio *Modalis* est, quæ est inter rem & modum rei; ut quæ est inter corpus rotundum, & rotunditatem.

4. Compositioni admodum adfinis est *Distinctio*, quæ, summata, à Metaphysices Magistris dividi solet in duo genera: *Distinctionem*, nimirum, *ex natura rei*, & *Distinctionem Rationis*. Ut à posterioris explicatione initium faciamus, *Distinctio Rationis* fluir ab intellectu nostro, qui interdum unam eandemque rem *aliter atque aliter apprehendit*. Rursus hæc à Scholasticis in distinctionem *rationis ratiocinantis*, & *rationis ratiocinatæ*, subdividitur. Distinguuntur ratione ratiocinante variæ ideæ quæ sunt rei uni, cujus imagines sunt, æquæ adæquatæ. Ita ideæ, quibus respondent hæc duæ propositiones, eo pacto differunt: *Pallas est filia Jovis*, & *Minerva est filia Regis Deorum*. *Distinctio* hæc nullum habet, ut loquuntur, in re ipsa fundamentum; nec sanè ulla est in ipso intellectu, nam mutatio nominis ideam non mutat. Alteri distinctioni rationis ratiocinatæ est tenue fundamentum in natura rei, inquit nullas in re diversitas, seu multiplicitas Archetyporum, quæ ideis respondeant. Sic, inter *adulvisatæm* & *declivitatæm*, est distinctio rationis ratiocinatæ. Hæc re ipsa non differunt, & unum altero continetur, sed Mens abstractione, adscensum, aut descen-

descensum, quatenus talem, prout libet, magis contemplatur. Scholastici hanc distinctionem esse inter rem & ejus essentiam, inter definitionem & definitum &c. volunt. Sed reverà vocabulis hic prorsus abutuntur, & inutilibus in questionibus agendis tempus terunt; neque hæc nugæ, nisi in Theologiam Christianorum irreperissent, memorassemus.

5. *Distinctio* ex natura rei non est ab intellectu, sed ex re ipsa nascitur, estque inter ea quæ separari possunt. Ita distinguitur Rex singularis à regia potestate, quia posset esse ea potestas in alio, eo mortuo. Hæc porro distinctio subdividitur: I. In *positivam* & *negativam*. *Positiva* est inter duo Entia, ut inter membra varia corporis; *negativa* est inter Ens, ejusque negationem, hoc est, non Ens; inter facultatem ejusque privationem, ut sunt visus & cæcitas &c. II. In *Essentialem* & *Accidentalem*. Prior est inter ea quæ differunt genere, aut specie, quæque adèò diversam habent essentiam; posterior inter ea quæ accidentalibus tantum discrepant. III. In *Realem* & *Modalem*. Prioris generis sunt distinctiones adlatæ; distinctio modalis est, quæ res una eademque differt à se ipsa, prout est variis modis vestita, ut homo sedens ab eodem homine ambulante.

6. Sunt variæ *Convenientiæ* species oppositæ Distinctionum speciebus, sed eas non enumerabimus; quòd sit tantum de iis dicendum contrarium iis, quæ de Distinctionibus diximus. Sanè omnes hæc Scholasticæ observationes, licet veræ, sunt adèò inutiles, ut ne memoratu quidem dignæ essent; nisi Scholastici sermonis esset

aliqua cognitio, propter consuetudinem, comparanda.

7. Hic esset aliquid, eadem de causa, de Oppositis dicendum, sed jam nomina Oppositorum indicavimus in Logica P. I. Cap. V. §. 6. Axiomata tantum quædam de hisce trademus. 1. *Contradictoria de una re neque simul negari, neque simul affirmari possunt.* Aliquid non potest esse unum & non unum simul, aut simplex & multiplex; eodem, nimirum, respectu. 2. *Nulla prorsus est inter ea convenientia, aut immediata, aut in tertio Ente.* 3. *Igitur quæ conveniunt in tertio Ente, vel immediate, non possunt esse inter se contradictoria.* Hæc sunt evidentissima Axiomata, licet sit inter Metaphysicos gravis contentio circa hanc quæstionem, *utrum repugnantia possint esse simul vera?* Verum ea quæstio non ex difficultate rei agitari coepit, sed quod, ex Theologia quorundam, Deum hoc posse affirmandum esset. Hac de re agemus, ubi de impossibili.

8. *Ordo* ad ea pertinet quæ prius & posterius, aut simul esse dicuntur. Quæ observant hic Metaphysici pertinent ferè ad usum vocabulorum, non ad naturam rerum, quæ sunt probè distinguenda. Itaque prius, posterius, aut simul observant quinque modis dici. 1. *Tempore:* 2. *Naturæ:* 3. *Dispositione:* 4. *Dignitate:* 5. *Cognitione.*

9. *Ad prioritatem, posterioritatem, aut simultaneitatem* temporis quod adinet, non opus est explicatione ullâ; quia tam voces hæc propriè & usitato sensu sumuntur. Prius naturâ duplici sensu aliquid dicitur, *consequentia, & causalitate.*

tate. Prius est *Ens*, quàm *Substantia*, per consequentiam, quia posito esse Substantiam, est *Ens*, non vice versâ: prior est causa effectui suo, causalitate, licet interdum tempore prior non sit. Ita Pater, quatenus Pater, non est prior Filio; quia tum demum Pater esse incipit, quando liberi ei nati sunt. Simul naturâ sunt quorum neutrum est causa alterius, sed inter quæ is est nexus ut semper unâ sint. Ita simul naturâ sunt, in corpore, *extensio & divisibilitas.*

10. *Prioritas, Posterioritas, & Simultaneitas, ratione dispositionis, & dignitatis*, faciles sunt intellectu, nec ad Metaphysicam propriè pertinent.

11. Apud Aristotelem aliquid dicitur prius cognitione, aut posterius, duplici sensu. Nam cum generaliter loquens vocet *πρῶτον* facilius cognitu, vult dici *πρῶτον* aut *κατὰ φύσιν*, aut *κατὰ ἔξω*. *Secundum naturam* *πρῶτον* est quod est simplicius, qualia sunt prima principia Metaphysicæ, pertinentia ad Entia in genere; quæ facillora sunt intellectu, quàm singulorum Entium naturæ. Sed *secundum nos*, hoc est, ordinem quem sequimur in adificendis nostris cognitionibus, priora cognitu sunt singularia Entia, quàm Universales idææ: ad quas devenimus ope abstractionum, post multam experientiam. Verum hoc in negotio abutitur Aristoteles voce *πρῶτον*, quæ est relativa, & significat tantum ea quæ à nobis possunt cognosci, nullâ eorum naturæ ratione habita. Licuit ei quidem vocem in novum detorquere sensum, si modò aliquid observaret quod utile aut ignotum antea foret, nec vocem

304 ONTOLOGIÆ CAP. IV.
vocem commodiorem ad mentem exprimendam
haberet. At hic, ut sæpe alias, rem facilem, &
facile usitatis vocibus exprimendam, adhibitâ
inuitatâ, obscuravit.

CAPUT IV.

De Essentia, & Existentia.

1. **A**Ntequam de Duratione agamus, pau-
ta de *Essentia & Existentia* Entis in ge-
nere prælibanda sunt. Scholastici, qui nihil mi-
nus quam perspicuitatem & proprietatem ver-
borum, curant, *Essentiam & Existentiam*,
principia incomplexa Metaphysicæ vocarunt: uti
complexa Definitiones, Postulata & Axiomata.
Essentia, nimirum, & Existentia sunt princi-
pia Entis, ejusque adtributorum; quæ neces-
sariò Ens habere Essentiam, & existere sta-
tuunt. Definitionibus verbò, Postulatis & Axio-
matibus ad demonstranda ea quæ docent in
Metaphysica, ut sit in reliquis Disciplinis, utun-
tur.

2. Verùm, ne de verbis contendere videamur,
hæc mittemus; atque observabimus Essentiam, quæ
definitur: *id per quod res est id quod est*, esse ideam
abstractam, quæ solâ ratione distinguitur ab Ente.
Neque enim Ens est in Essentia, aut Essentia in
Ente, quasi in subiecto, neque possunt separari;
sed interdum omisâ consideratione Entis, quate-
nus est idea universalis, quæ pluribus inferioribus
communis est; abstractione contemplamur id per
quod Ens constituitur; hoc est, naturam Entis in

gc-

ONTOLOGIÆ CAP. IV. 305
genere, seu ipsum Ens, sine respectu ad inferio-
ra.

3. Cap. I. qua in re sita sit essentia Entis in
genere, ubi hujus definitionem tradidimus, di-
ctum est. Sed est inter Philosophos de Essentia
in genere ingens controversia, quam indicatam
omittere, etiam in hac Epitome, nefas esset.
Quæritur, an *Essentia rerum æterna sint*? Hoc
est, an id per quod unaquæque res est id quod est
fuerit ab æterno immutabile. Alii affirmant, alii
negant, Deumque potuisse, & posse mutare re-
rum essentias contendunt.

4. Tota tamen lis, quantumvis magnâ con-
tentione agitata, solâ definitione vocum quæ hic
adhibentur, facile componi potest. Essentias re-
rum esse æternas & immutabiles qui dicunt, ob-
scure rem quæ ab omnibus eodem modo intel-
ligitur, nec aliter intelligi potest, efferunt. Nem-
pe, volunt id per quod Ens est id quod est, seu
ipsum Ens, non posse à nobis intelligi esse aliud
Ens, & simul idem; itaque si Deus ab omni æter-
nitate habuerit ideas Entium nunc existentium,
qualia sunt, illas necessariò easdem fuisse, ac nunc
sunt. Alioqui non fuissent ideas eorundem En-
tium, si diversæ esse potuerunt, nisi mutarentur
species Entium. Quis autem hoc negare susti-
neat, si nullâ perturbatione labore, & ex animi
sententia loquatur?

5. Non querimus an Deus alia Entium ge-
nera potuisset creare, his, quæ nunc sunt, omis-
sis, utrumque hoc admittitur; sed an in hisdem
hisce, quæ sunt, Essentiis, poterit aliqua mu-
tatio fieri, ita tamen ut remanerent eadem?
Imò, an potuerint prorsus immutari? Exempli
cau-

causâ, natura numeri quaternarii in eo sita est, ut sit ternario unitate maior. At sunt qui adfirmant voluntate divinâ fieri potuisse, ut quaternarii numeri essentia in alia re sita esset, imò ut is numerus esset minor ternario. Si dicerent nomina potuisse mutari, ita ut ternario nomen quaternarii impositum fuisset, nemo rem in dubium revocaret, pendent enim ea ex arbitrio hominum; sed ideam mutari horum numerorum, dum iidem manent, id demum repugnat; adeoque neque intelligi, neque sine audientium ludibrio adfirmari potest.

6. Fuere tamen Viri Magni, qui ausi sunt dicere id à Deo potuisse fieri; & quod nos hodie non intelligimus, quia intellectus noster rebus, quales nunc sunt, aptatus à Deo est; id nos intellecturos fuisse, si res aliter à Numine constitutæ fuissent; quia tunc intellectus quoque nostrer alius fuisset.

7. Sed primò libenter quod concedunt accipimus; nempe id quod adfirmant intelligi non posse, neque proinde ipsos intelligere quod dicunt. Deinde, querimus quo jure propositioni, quam neque nos intelligimus, neque ipsi, adfentiri quis possit? Sanè earum rerum, quas nullo modo intelligimus, seu quarum nullam prorsus ideam animo obversantem habemus, nulla potest esse fides. Atque hinc eos aut imprudentes, aut scientes id adfirmare à se credi, quod nequamquam creditur, colligimus.

8. Si liceat etiam suspicari Philosophos non è Vulgo, propter utilitates quasdam, quas ad se reddituras putabant, propugnasse sententias nonnullas; non difficulter conjiciemus nonnullos eo-

rum,

rum, qui talia adfirmarent, ita loquutos esse, ut ne fidem dogmatibus Theologicis Ecclesiæ suæ detrudere viderentur. Statuerant essentiam corporis in extensione esse sitam, quod non poterant cum Transsubstantiatione conciliare; nisi essentias rerum, divinâ potentia, esse mutabiles dixissent.

9. Cum Ens existens consideramus, & omnis aliis omnibus ejus adtributis, abstractione Existentiam animo contemplamur; deinde Ente illo singulari prorsus misso, Existentiam Entis in genere Mente intuemur; ea generalis *Existentia*, de qua hic agunt Metaphysici, tunc nobis obversatur.

10. Cum soleant omnia, etiam quæ per se clara sunt, definire, Existentiam, id per quod aliquid reverâ existit, atque extra suas causas est definiant. Scilicet, docent effectus omnes in causa efficiente esse *potentiâ*, ut loquuntur, priusquam actu existant. Ita Terra hæc nostra, quæ ante sex annorum millia creata est à Deo, in eo *potentiâ* erat, priusquam actu extra eum existeret. Sed cum nemo de potentiâ Existentiæ cogitet: ubi simpliciter de Existentiâ loquitur, ejusmodi circumloquutione opus non erat.

11. Existentiâ autem Modus est simplicissimus, qui continetur in ideis omnibus, aut potentialis, aut actualis. Nihil intelligimus quod non actu sit, aut saltem esse posse animo concipiatur; contradictoriorum enim nullæ sunt prorsus ideæ.

12. Ceterum Metaphysici Essentiam & Existentiâ aiunt distingui *ratione ratiocinatâ*; quòd cum una sine altera intelligi nequeat, attamen potest

308 ONTOLOGIÆ CAP. V.
 potest Ens quatenus existens animo versari à nobis, de ejus Essentia non cogitantibus; & quatenus Essentia quadam præditum, licet distinctè non adsit Existentiæ abstractè consideratæ idea.

CAPUT . V.

De Duratione, ejusque generibus.

1. Quando cogitamus de Existentia in genere, per abstractionem, deinde eam quasi aliquamdiu durantem consideramus; tum observatur animo nostro idea *Durationis*, quæ proinde nihil aliud est, quàm *continuatio Existentiæ*. Potest quidem abstractione intelligi momentum unicum, in quo nulla sit duratio, seu continuatio Existentiæ; sed tunc simplicem Existentiam, sine durationis consideratione, animo intuemur.

2. Duratio autem dividitur in durationem *finitam*, & *infinitam*. Finita est, quæ initium & finem habet, qualis est Accidentium, seu Modorum duratio; etenim incipit subinde novus esse aliqua in re Modus, qui postea definit, quod in Plantis & Animalibus potissimum observare est.

3. Duratio infinita duplex est. Vel initium ei fuit nullum finem habituræ, vel utroque caret. Ita novimus quidem Substantias, exceptâ unâ, initium habuisse; sed iis ullum esse finem non videmus. Substantia, quæ semel alias existere voluit, fortè eam voluntatem suam nunquam est mutatura; adeo ut ne unica quidem
 for-

ONTOLOGIÆ CAP. V. 309
 fortasse substantia finem sit habitura. Saltem hoc de Animis hominum, ex divina revelatione, esse decretum scimus.

4. Duratio infinita ab initio, & à fine, sen quæ utroque caret, soli convenit Deo. Omnia enim ab eo procreata sunt, adeoque initium existentie suæ acceperunt; quod probari facile potest, sed non est hujus loci.

5. Scholastici, post veteres * Platonicos; contendunt esse alterum discrimen, inter durationem quæ Deo tribuitur, & eam quæ convenit Creaturis. Nempe, secundum eos, duratio Creaturarum constat partibus sibi invicem succedentibus, sed duratio Dei omni successione caret; unde à Boetio definita est: † *Interminabilis vitæ tota simul & perfecta possessio*.

6. In hanc sententiam delapsi videntur Platonici, & qui eos sequuti sunt, quod immutabilitati Dei repugnare, ejus existentiam non omnem simul esse, existimarent; quippe qui amissis partes præteritas, possidere præsentem, futuras posthac habituras alioqui videretur. Ceterum quando ab iis queritur, quid Naturam durare, & existentie successivæ Creaturarum coexistere sine successione capere queant? rem esse fatentur quæ non potest intelligi, & imbecillitatem nostram superat.

7. Verùm si agnoscamus, ut omnino oportet, Deo ab omni æternitate inesse omnes omnium rerum proprietates, neque ullam accedere aut decedere, ut perfectior aut minus perfectus evadere queat; denique existentiam Dei per se esse prorsus necessariam, ut repugnet eum desinere esse.

* Vide Platonem in *Timæo*, † *Consolat. Philos.* L. V. *Prolog.* VI.

310 ONTOLOGIÆ CAP. V.

esse; Si, inquam, hæc agnoscamus, quæ evidentè possunt probari, quid Deo detraheretur, si successio in ejus duratione, quæ aliter non potest intelligi, esse dicatur?

8. Is Dei immutabilitati detraheret, qui Deum acquirere aut amittere quasdam perfectiones seu proprietates, aut posse interire, affirmaret; sed qui utrumque negant, si immutabilem Deum prorsus agnoscunt. Ea successio in duratione, si in se & abstractè consideretur, cum sit tantum denominatio quædam externâ, quæ rei nihil detrahit neque addit, nihil imperfectionis involvit.

9. In Creaturis quidem successio est cum aliqua imperfectione conjuncta; quia dum senescunt, quampiam proprietatem aut acquirunt, aut amittunt. Sed si neutrum fieret, idèd imperfecta non censeretur. Itaque neque in Deo, si modò id quod diximus teneamus, propterea erit ulla imperfectio.

10. Agnoscendum etiam est nos non posse Dei durationem, ut nostram, repetitione dierum, hebdomadam, mensium, annorum, seculorum &c. metiri; nam cum prorsus initio careat, in æternum repeterent annorum myriades, priusquàm exhaureretur. Neque si in aliqua immensa illius durationis parte, qualis ea est quæ ab initio mundi ad hunc usque diem porrigitur, distinguerentur à nobis dies & anni, possent illi dies, illive anni aliter, quàm respectu nostri, numerari. Partes etiam quæ accedunt non augent infinitam durationem, quæ jam præterit; neque enim magis infinita fieri potest, quàm est.

II. Igi-

ONTOLOGIÆ CAP. V. 311

11. Igitur non immeritò dixeris ideam Platoniam æternitatis, cum revelatione non nitatur, esse inter ejus Philosophi *μεταμολογικότητα* habendam; nec ullam esse rationem cur eam admittamus, cum nullo modo intelligi queat. Fateor infinità illà Durationis successione animum nostrum veluti absorberi, cum eam contemplatur adtentius; sed si in nos descendamus, eò tamen animum nostrum necessàriò ferri, ut ita æternitatem concipiat, sentiemus. At ea de re paulò pluribus, ubi de Finito, & Infinito sub hujus Opusculi finem, agemus.

12. Nihil hoc in loco addemus; nisi, ut intelligatur Scholasticorum sermo, *Ævum* ab iis Durationem quæ initium habuit sine caritara, *Tempus* verò Durationem, cui initium & finis, dici. Hoc definit Aristoteles *numerum*, seu *mensuram motus*, secundum prius & posterius; quâ definitione videtur respexisse ad motus Astrorum, Solis potissimum & Lunæ, quorum Periodi numeratæ tempus constituunt. Verum hoc tempus potius est mensura externa Durationis, quàm ipsa Duratio; quæ non minus haberet partes, quarum aliis aliæ succedunt, si Altra nulla essent. Pro hac *Ævi* & *Temporis* distinctione, in *æternas* & *temporales*, Naturas creatas dividunt.

CA.

CAP. VI.

*Observationes de Durationis Mensura &
Axiomata de Existentiâ seu Dura-
tionis initio, ejusque conti-
nuatione. 1*

1. Postquam de Duratione in genere ejusque generibus, prout à Metaphysicis distingui solent, egimus; ad alia properandum esset, nisi hæc quædam observatu non indigna animo nostro se se objicerent, quibus Caput singulare tribuendum censuimus.

2. Diximus à nobis Durationis formari ideam ubi de Existentiâ nostræ continuatione cogitamus; præterea continuationis Existentiæ nostræ ex cogitationibus, quas sentimus perpetuò aliis alias succedere, nos nobis esse conscios observandum. Quicumque in se descendit veluti quamdam idearum pompam, sine intermissione, coram Intellectu transire, saltem dum vigilat, sentiet. Eandem prorsus ideam, aut quæ nulla prorsus in re, nec detractiōe, nec additione mutetur, diu animo nostro non observari unumquique experiri poterit; si conetur de una quapiam re ita cogitare, ut nihil accedat, neque decedat primæ cogitationi. Cum vix per momentum id fieri queat, facili ex perpetua illa idearum mutatione nos sentire existentiam nostram continuari, intelligere est.

3. Atque hoc etiam ex eo adparet, quod cum idearum animo nostro ordine obversantium suc-

cessio

cessio definit, tum nullomodo nos durasse cogitemus; & præterlapsum tempus, nostri respectu, sit quasi nullum fuisset. Ita ubi quis noctem sine somno, cujus saltem superstit memoria, totam dormit; interstitium illud temporis, quod fuit inter id momentum quo somno oppressus est, & id quo evigilare cœpit, non animadvertit.

4. Hoc posito, intelligimus quare qui jucundè aliqua in re tempus terunt, aut magno affectu cuipiam labori incumbunt, iis tempus videatur breve; contrà verò qui cum calamitatibus aut doloribus consistantur, vel cuipiam rei molestæ inviti operam dant, iis dies sint longiores. Nempe, quibus gratæ obversantur ideæ, illi eas diutius, sine magna mutatione, considerant; quia iis, quæ nobis voluptati sunt, quàm diutissimè possumus, immoramur. Hinc fit ut tempus cum voluptate prætermisum, quo pauciores ideas vidimus, brevius fuisse censeamus. Contrà, ubi molesta idea nobis adest, eam fugare nititur animus, aliâque ejus loco substituere; illi detrahit, addit, & varia irrequies versat, propter dolorem aut molestiam, in quibus adquiescere non potest. Atque inde fit ut dormire nequeant qui dolent, & longissimas noctes, dum se jacent per lectum, experiantur. Immensa illa idearum copia, quæ incredibili rapiditate animum, ut ita dicam, cui se ostentat, brevissimo tempore prætervehitur, facit ut sibi diutius durasse videatur, quàm alioquin existimaret.

5. Huc accedit quòd qui ideâ quæ non displicet, occupantur, ii de duratione sua, vel temporis fluxu, ne cogitent quidem: contrà verò

Tomus I.

qui

qui dolore, aut anxietate cruciantur numerent horas & momenta, & quam maximè tempus, quod fuit, attendant. Priores necopinos tempus præterlabitur, posteriores ita adficit, ut omnibus ejus momentis prætereuntibus adtenti sint. Ubi ingruit nox, auroram adparere; ubi oritur dies, advenisse vespèram optant; atque hæc illis adèd lentè sibi videntur succedere, ut horæ, diebus, eorum judicio, dies hebdomadibus æquiparentur. Hinc scitè * apud Comicum, servus, cui nox longa videbatur, hæc dicens inducitur:

*Neque ego hac nocte longiorem me vidisse censeo,
Nisi isem unam, verberatus quam pependi per-
petem.*

Ad eam anxiam temporis præterfluentis pensitationem incitantur, qui morbi quidpiam patiuntur; quia eum diu, aut semper saltem duraturum non sperant. Itaque quò longius tempus in malis sibi abiisse vident, eò se propiores secundiori valetudini putant.

6. Hac eadem de causa, qui jucundum quidpiam expectant, illis tempus, quod interjacet inter expectationem & fruitionem, longissimum videtur. Nimis, scilicet, præterlabentis momenta adtendentes, ea molestissimè, paucis prætermisissis, numerant; atque unumquodque momentum est idea nova, ab anterioribus diversa, quibus anxius animus, dum præsentia essent, occupatus fuit. Imò & ei cogitationi immiscetur futurorum & præteritorum consideratio.

7. Hinc animum nostrum solum tempus non posse metiri, colligimus. Itaque si nulla alia ratio

constans

* *Plant. Amphit. Act. I. S. 1.*

constans & immutabilis dimetiendi esset temporis, hominibus omnibus eadem, numquam hominibus inter se conveniret, de longitudine temporis. Infelices diutissimè viverent, felicius brevis esset vita. Exclamarent omnes, cum *P. Syro: O vita misero longa, felici brevis!* Expectans temporis spatium longissimum diceret, quod in fruitione alicujus rei jucundæ breve vocasset.

8. Verùm commodum nobis à Deo datæ sunt Solis & Lunæ Periodi constantes & immutabiles, ut saltem in his memoratu dignam inconstantiam animadvertere nequeamus; quibus omne ævum metiremur. Igitur motus eorum Astrorum non sunt tempus ipsum, sed mensura temporis, ut jam observavimus. Quævis alia constans cujuspiam rei revolutio eundem usum præstitisset; ut si Solis discus constanter crescere ac decrescere certis intervallis videretur, aut aliquid simile fieret.

S. 8. Solis & Lunæ &c.] Rectè Plautus, interprete Apuleio Lib. 1. de ejus doctrina, observavit: Dicit enim nobilibus nascentium patris complere, mensis vicissim annorum urbes involvere: nec prius quam signa hæc in luce silvæ ardore raperant, interpretasse temporum numerum. Perstrinxit quoque esse observationem computationis horarum, si hic olim choros antiquis steterit.

9. Hisce de tempore, ejusque dimetiendi ratione, traditis; observandum præterea est temporis partes, seu in infinitum dividi queant, seu tandem in indivisibilia resolvantur momenta, nullo necessario vinculo esse connexas, nisi respectu rei quæ necessariò est. Ex eo quod Creatura nunc est, non sequitur eam post aliquot momenta futuram; sed alia est Dei ratio. Cum necessariò sit, & repugnet eum non esse, momenta ejus existentia ita sunt connexa, ut

dato uno dentur reliqua. Atque hoc est maximum, inter Creaturarum & Creatoris existentiam, discrimen.

10. Hinc colligunt Philosophi nonnulli, si Creaturæ durent aliquamdiu, id non fieri vi propriæ earum existentia, quæ sit per se indissolubilis; sed voluntate ejus, qui primum existendi momentum illis concessit. Quemadmodum enim quando Deus voluit Creaturas existere, fuerunt: ita eodem volente ut porro esse pergant, sunt, eodémque nolente, non essent.

11. Ut autem Creaturæ vi suâ sibi existentiam conservare non possunt: ita nec quidquam per se è nihilo, ut ita dicam, emergere & sibi existendi initium dare potest. Atque hoc Metaphysici expresserunt Axiomate: *Ex nihilo nihil fit*; quod non est contrarium sententiæ Theologorum, qui Mundum ex nihilo creatum volunt. Mundus enim ab his non dicitur per se è nihilo emergisse, quandoquidem à Deo, in quo tamquam in causa prius erat, creatum cum contendunt. Sed factum aiunt è nihilo, quod cum Mundus nondum extra Deum esset, adeoque nihil esset, volente Deo, existierit.

S. 11. *Ex nihilo nihil* Hoc axioma sic expresse Plato in Timæo: *οὐδὲν γὰρ ἀπὸ οὐθέν τι γίγνεται ἢ ἀόριστος ὁ χρόνος, πᾶσι γὰρ ἀόριστος χρόνος αἰὲν ὄντων ἔστιν.*

12. Est alterum Axioma, circa existentia substantiarum finem: *in nihilum nihil*, quo Metaphysici, ex quo semel aliqua esse cepit substantia, eam in nihilum naturâ suâ non redire significant. Atque hac in re duplex est Philosophorum sententia, alii enim putant ut substantia in perpetuum sit, oportere tantum ut Deus ei existendi initium semel faciat, càmque porro esse vi natura-

turæ à Deo acceptæ. Alii verò, ut diximus, quoniam partes existentia Creaturarum nullo necessario vinculo sunt connexæ, contendunt oportere accedere Dei voluntatem, ut esse pergant. Verùm hæc sunt abstrusiora, quàm ut de iis iudicium certum ferri queat. Hoc dumtaxat certò adfirmari potest, cum solum qui substantia existentiam primum dedit, posse eandem eis eripere; nam ut factum est ut, Deo solo volente, existierint: ita Deo solo nolente, esse diutius non possent.

S. 12. *Tempus verò dec.* Eleganter etiam tempus, prout ceteris mensuris dividitur, definit Cicero Lib. I. de Invent. cap. 26. his verbis: *tempus est pars quadam æternitatis, cum aliquis annus, menses, dies, nocturnive spatii certa significatione.*

CAPUT VII. De Toto & Partibus.

1. **T**otum denominatione externâ id dicitur, cui nihil ad id præstandum, ad quod comparatum est, deesse censetur. Ita tota domus est, cui ad omnes usus domûs præstandos, nihil deest. *Partis* verò dicitur id quod intelligitur factum ut alteri rei conjungeretur, quò usus, quibus aptum est, omnes præstare possit. Conclave pars est domûs, qui omnes usus quibus destinatum est, nisi domui conjungatur, præstare nequit.

2. Omnia porro Entia, in quibus partes esse intelliguntur, seu propriè, seu minus propriè dictæ, possunt dici *Tota*; atque ejusmodi sunt omnia quæ novimus Entia, exceptis simplicissimis, quæ sensationibus animadvertimus, aut abstractione intelligimus. Unum porro idémque Ens potest esse Totum, & pars simul. Totum respectu quorundam usuum, pars respectu aliorum;

318 ONTOLOGIÆ CAP. VII.

ut Conclave dicitur Totum, respectu partium Conclavis, quando nulla earum deest, quæ postulatur ad integrum Conclave constituendum. Idem respectu totius domûs, quam solum constituere nequit, pars est.

3. Metaphysici varias species Totius distinguunt, quarum præcipuas tantum adtingemus; sunt enim quæ hic proferunt, licet vera, parum utilia. Primum igitur est *Totum per se*, & *Totum per accidens*. Totum per se dicitur id quod partibus suis essentiali est, seu sine quo partes non sunt; vel quoddam essentialibus tantum partibus constituitur. Ita Totum per se *Substantia* in genere, respectu *Corporis* & *Spiritus*, in quibus essentiali est ut sint substantiæ: vel Totum est per se *Homo*, qui necessarîo Mente & Corpore, ut partibus essentialibus, constat. Totum verò per accidens est id, cujus partes quæ accidentia considerantur. Sic Totum per accidens est homo, respectu albi & Æthiopis; homo enim potest in album, & nigrum dividi, quæ sunt accidentia, non partes hominis essentialia.

4. Totum per se rursus quadruplex est, *Logicum*, *Metaphysicum*, *Physicum* & *Mathematicum*. I. Totum Logicum dicitur idea Universalis, quæ sub se alias continet; ut Genus & Species. Generis partes sunt species inferiores; speciei intimæ partes, individua. Figuræ in genere partes sunt species omnes figurarum: unius intimæ speciei partes sunt omnes individua figuræ; ut, *trianguli isosceles* omnia *triangula isosceles*. II. Totum Metaphysicum constat Genere & Differentiâ, ut quando in re quædam duo considerari possent dicantur, unum quod est ei commune cum rebus

ONTOLOGIÆ CAP. VII. 319

rebus ejusdem generis; alterum quod eam ab omnibus aliis distinguit. Hoc respectu, Circulus dici potest totum Metaphysicum, si consideretur quatenus constat ideâ generali *Figure*, hoc est, rei quæ lineis nititur, & ideâ speciali rei cujus circumferentia undequaque æqualiter a centro distat. III. Totum Physicum dicitur quod constare intelligitur partibus, quarum una alteri inheret, ut forma dicitur inesse materiæ. Ita glaucus cereus constat cerâ, quasi materiâ, & figurâ sphericâ, quæ inest Ceræ. Hæc dici possunt *partes Physicæ* globi cerei. IV. Totum Mathematicum est quod habet partes, extra partes, realiter distinctas, & quæ seorsim esse possunt. Ita Corpus dividi potest in partes, quæ etiam seorsim crunt. Hoc Totum vocatur etiam *totum integratum*, & partibus *integrantibus* constare dicitur. Aliis quoque nominibus indignantur reliqua Tota, quæ modò diximus; at ea nomina, brevitas causâ, ut & alias subdivisiones Totius, omitimus.

5. Duo Axiomata ad Totius naturam pertinent. Unum est *Totum esse majus sua parte*, seu *Partem esse minorem Toto*. Alterum est, *Totum idem esse cum partibus omnibus collectis sumtis*, nam ex omnibus partibus conjunctis constat Totum. Hæc Axiomata longiore interpretatione non indigent.

6. In hisce generalibus numquam peccatur; sed quod causam esse hominibus omnium malorum, * prificus dixit Philosophus, idem innumerorum errorum fontem meritò dixeris. *Nomines communes rebus singulis aptare nesciunt.*

○ 4

Qui

* Epistolus apud Aristotem Lib. I. c. 26.

Qui utilitates proprias, exempli causâ, communis totius Societatis præferunt, si non ignorant partem minorem, adeoque minoris momenti esse toto: sed præ adfectu verissimum, vel ipsi iudicibus, Axioma rebus suis non aptant.

CAPUT VIII.

De Supposito & Persona.

1. **I**N antecedente Capite, Totum & Partes contemplati sumus, cui materię valde adfinē est quod à Metaphysicis traditur de *Supposito & Persona*; nam hac quoque Tota quædam sunt, & eo respectu à Metaphysicis considerantur.

2. *Suppositum* vocant id quod neque est pars, neque adiunctum alterius rei. Ita *suppositum* est Canis, aut quodvis aliud animal, quod neque est pars alterius animalis, neque illi inhæret. *Suppositum* caput, aut crus, aut aliud membrum, quodd sit pars Totius, dici nequit. *Suppositum* etiam non est rotunditas capitis, aut figura totius corporis, quodd sunt adiuncta substantiæ. Ejusmodi autem Entia dicuntur *incompleta*.

3. *Suppositualitas*, seu id quod fit ut aliquid *Suppositum* vocetur, dicitur etiam vulgò *subsistentia*, & *Supposita* adfirmantur *subsistere*; dum Entia incompleta, quæ *Supposita* non sunt, *subsistentiâ* propriâ prædita esse negantur. Itaque, per animalis in se non subsistunt, sed in animal; cum animal propriâ prædicitur sit *subsistentiâ*.

4. Sup-

4. *Suppositum* dividitur in duo genera; sunt enim *Supposita intelligentiâ destituta*; sunt quæ *intelligent*. Hæc propriè vocantur *personæ*; & ejusmodi sunt homines, Angeli, Deus. Itaque *Persona* definitur *Suppositum intelligens*.

5. Diffident Metaphysici de natura *Suppositualitatis*, & in varias eunt sententias, quas non referemus. Quidquid dicant, *Suppositualitas* aut *Personalitas* sunt denominationes externæ; quæ significant potius Relationem, cum qua *Ens* consideramus; quàm quidquam quod rei aliquid addat, si accedat, aut detrahatur, si dematur. Hinc fit ut immutata prorsus rei natura amittat, aut adipiscatur *Suppositualitatem*. Ita gutta aquæ, dum seorsim est ab omni alia, cate-nus est *Suppositum*; sed si alteri miscetur, perit utriusque propria *Suppositualitas*, exurgitque tertia quæ ad majorem aquæ guttam pertinet. Rursus, si hæ guttæ sejungantur, utraque denud propriam recipit *Suppositualitatem*. Eadem est ratio plantarum & animalium, quæ dum seorsim existunt *Supposita* sunt; si verò ita conjungerentur, ut plures plantæ unum corpus, quod eodem succo, per communes tubos fluente, aleretur; utque plura animalia machinam unam constituerent, desinerent esse singula *supposita*.

6. Hæc doctrina quando & quem in usum sit inventa si quis quæsierit, responsum accipiet ad usum quod adinet, cum unice eò spectare ut abstractas quasdam ideas nominibus certis adpellemus. Nihil enim de natura intima *Suppositorum* ampliùs novimus, ubi didicimus eas *supposita* aut *personas* vocari; sed hinc quibus

O s.

Voa

vocibus, certo quodam respectu considerata, adpellari queant discimus. Neque hoc incommodum est, postquam usu Scholarum invaluit ut de ejusmodi respectibus sermones inter homines essent; quem usum induxit paullatim hominum, circa divina potissimum, curiositas.

7. Ad tempus quod spectat, quo ejusmodi voces primum inventæ sunt, id non potest certo definiri. Hoc tantum constat de earum in quæstionibus Theologicis usû, *Platonicos*, præsertim qui post Christum vixerunt, cepisse dicere esse * varias *divinas* divinas, easque seorsum consideratas *episcoporum* *substantiæ*. Apud hosce Philosophos *divinitas*, duplici sensu sumitur. 1. *existentiam* abstractè consideratam, seu *substantiam*, quæ res seorsum ab omni alia subsistit: 2. rem ipsam quæ ita subsistit, seu existit: hoc est, *supposititalitatem* et *suppositum* significat.

8. Cùm autem Christiani ceteris omnibus Platoniam præferrent Philosophiam; quod magis ad Christianam Religionem accedat quam ceteræ; ubi de Patre, Filio & Spiritu sancto, item de Christo cœperunt disceptare, libenter his vocibus usi sunt, quibus postea Scholastici sequentium sæculorum, qui omnia subtilius persequuti, alias addiderunt.

9. Dixerunt in Deo uno tres esse *divinitates*, seu *personas*, quod duplicem sensum capit; nam potest significare, substantiam divinam communem esse tribus Naturis numero diversis, quales sunt *Petrus*, *Joannes* & *Paulus*, sed ad unicam

* Vide Plotinum *Ennead.* 7. L. 1;

eam speciem pertinentibus; aut, esse unicam numero essentiam, seu naturam tribus diversis modis subsistentem, seu in qua sint tres personæ, quarum una neque est pars, neque adjunctam alterius. Prior fuit sententia Platoniorum, posterior Scholasticorum. Sed ut Platoniorum sententia potest intelligi: Scholasticorum doctrina capi nequit.

10. Postquam coorta sunt dissidia de Christi Naturis, alii dicebant in Christo duas esse *Personas*; hoc est, duas Naturas existentis distinctis præditas, divinam & humanam; alii esse unicam *Personam*, seu duas illas Naturas conficere unum *Suppositum*, quod Naturæ humanæ non esset peculiaris subsistentia, sed subsisteret in Divinitate.

11. In Homine quidem, qui duabus Naturis constat, Mente & Corpore, duæ illæ Naturæ ita concurrunt in unum compositum, ut *substantia* communis utrique pariter conveniat. Sed propter dissimilitudinem, quæ est inter Divinam & humanam naturam, Theologi paria tribuere Divinitati & Humanitati Christi nolentes, dixerunt Divinam Naturam suam æternam Personalitatem retinuisse, atque huic Naturæ adjunctam fuisse humanam Personalitatem carentem, quæ proinde in Divinitate subsistit.

12. At cavendum monent ne credamus humanam naturam subsistere in Divinitate, ut adjuncta alia subsistunt in rebus creatis. Exempli causâ, crines in homine sunt adjunctum, quod adhæret corpori hominis, quasi implantatum, atque in eo subsistit. Humanitas non ita subsistit in Divinitate, quæ dicitur sustentare hu-

humanitatem, modo quodam quem non capimus.

13. Litem movere Scholastici nolum, propter meras voces, quibus sanè licet, prout volunt, utantur; sed iis non uti, hoc in negotio, præstitisset; quoniam cum, ipsis fatentibus, res de qua proferuntur ignota sit, vereri debuissent uti verbis, quorum significationes. ignorant, & ut ne satis idoneis nominibus res *ἀνεπαρκῶς* exprimerent.

CAPUT IX.

De Causa & Effectu.

1. **C**um omnia Entia possint instar *Causæ*, aut *Effectûs* considerari, hæc de re etiam agunt Metaphysici. Causam definierunt *principium cuius vi res est*, quæ definitio parum erat necessaria; quandoquidem vox *principium* non est clarius voce *causa*, quâ solo usu satis notum est designari id quo fit ut aliquid sit. Effectum etiam obscurius *causatum* vocant, idque quod per causam est definiunt.

2. Causa potest considerari concretè, cum tota sua natura, vel abstractè quatenus est causa; unde nascitur idea *causalitatis*, quæ est relatio quæ intercedit, inter causam & causatum; quæ relatio nititur actione causæ, quâ gignitur effectus.

3. Ceterùm causarum varia sunt genera, quorum hæc quatuor præcipua censentur: *Materialem*, *Formalem*, *Efficientem*, & *Finalem*. *Materialem*

terialis causa est ipsa materia, seu id quo constat res aliqua; ut lutum, quo vas confiatum est. *Formalis* est forma, quæ accedente, materia ita disponitur, ut res formâ suâ individua ab omnibus aliis rebus, etiam ejusdem speciei, differat. *Efficiens* causa est, quâ fit ut materia accipiat formam; sic figulus lutum ita format, ut certæ figuræ, certive coloris vas effingat. *Finalis* est finis, quem sibi proponit Causa intelligens, quando aliquid adgreditur; neque enim est intelligentis Causæ, sine fine sibi proposito, agere.

4. Veteres Peripatetici, qui crediderunt, aut mundum ipsum, aut saltem ejus materiam initio carere; in causa efficiente nihil, præter dispositionem materiæ, seu immiessionem formæ in materiam agnoverunt. Sed Scholastici Christiani addiderunt esse unicam causam efficientem, quæ ipsam materiam eduxisset de nihilo; nempe, Deum. Merito materiæ, in qua nihil videmus præter extensionem, divisibilitatem, impenetrabilitatem, seu soliditatem; quæ semetipsa non movet, neque ullam dispositionem per se induit; quæ non intelligit, æque se ipsa novit; merito, inquam, materiæ æternitatem tribui non posse statuerunt. Nam carere prorsus initio proprietas est, quæ multo majoris est momenti, quam intelligere, & movere; neque, si materia æternitatem haberet, ullo modo quare proprietatibus minoris momenti destitueretur intelligimus. Fatendum tamen simplicis extensionis initium nos non satis animo adsequi. Intelligere enim nitentibus, quid ante mundum hunc adspectabilem fuerit, non substantia modo cogitans, sed

extensio quâdam corporibus seu solidis destituta, ac sine limitibus observatur, quam frustra amoliri conemur.

5. Ceterum variæ adferuntur causarum cum Efficientis, tum Finalis divisiones, quas unâ serie recensēbimus; quod hic tantum de vocibus, ex uita aut vulgari, aut Scholastico definiendis, sermo sit.

I. Est causa *Physica*, quæ verè & per se gignit effectum; ut quando causa movens immotam antea materiam, suâ vi, movet.

II. Causa *Moralis* non ipsa agit, sed occasio est propter quam, secundum ordinem naturæ, aliquid fit; aut impellit aliam causam Physicam, ad agendum. Ita absentia *Naucleri* dicitur causa naufragii navis, non quod is navem submerferit; sed quia si adfuisset, ut adesse eam oportuerat, submersionem impedivisset. Qui suadet homicidium, nec occidit ipse manu suâ, causa est moralis, ob quam aliquis interfecit.

III. Est *Totalis & Partialis* causa. Prior gignit sola totum effectum, ut causa mortis, quæ sola facit ut corpus moveatur; posterior conjunctim cum alia agit, ut si, vento velum impellente, præterea remis navis agatur, ventus & impulsio maris causæ erunt motûs navis partiales.

IV. Est causa *Principalis & Instrumentalis*, quarum prior per se agit in instrumentalem, ut instrumentalis, quæ aliquin adura non erat, effectum, quem vult principalis, edat. Artifex, qui malleo aliquid peragit, est causa principalis, malleus instrumentalis.

V. Non

V. Non multum, à præcedente Causâ distinctione, abludivit distinctio in *mediatam & immediatam*; cum posterior dicatur causa cujus vis, nullâ aliâ interveniente, effectum gignit; prior quæ, non nisi interventu alterius, eum edit. Ita *Nauclerus* agit in navem, interposito gubernaculo; gubernaculum verò immediatè navem dirigit.

VI. Est causa *per se*, & causa *per accidens*: Prior est quæ gignit effectum quem cupit, si sit intelligens, aut cui comparata est, si sit intelligenti destituta. Ita causæ per se characterum chartæ illitorum sunt vir, qui, vult scribere, penna, atramentum &c. Causa per accidens est quæ contra voluntatem, aut destinationem naturæ agit; ut si quis medicamento, sed extra tempus propinato, ægrum interficiat.

VII. Deus est causa *Prima*, creaturæ verò *Secunda*; quod priusquam hæ egerint, à prima causa eas, cum omnibus proprietatibus suis, procreari oportuerit.

VIII. Sunt *causæ subordinatæ*, quæ non possunt sine superioribus causis agere. Ita Causas omnes secundas aiunt esse subordinatas primæ; quod sine ejus concursu agere posse negentur, quæ de re in *Pneumatologia* dicemus.

IX. Causa *universalis* dicitur Deus, *particulares* Creaturæ; quod ille universa procreaverit Entia, & ea conservet; hæ verò nonnisi in res particulares agant. Simili ratione generaliores causæ possunt, specialiorum respectu, universales dici.

6. Hæ

6. Hæ sunt præcipuæ distinctiones Causarum; quibus alias addere haud difficile esset; si id aliquis usûs foret. Satis erit summatim observasse unam eandemque rem posse esse interdum Causam alicujus effectûs, variis modis; ideoque distinctiones modò adatas non esse eo animo à nobis recensitas, quasi Metaphysici existimarent semper uno respectu causam eo nomine adfici; sed perspicuitatis tantum, & ordinis causâ.

7. Vix opus est monere unicuique causâ respondere ex adverso suum effectum, ac proinde totidem Effectuum species posse distinguî, ac Causarum; hæc enim manifestò sunt correlata, ut posito altero ponatur alterum.

CAPUT X.

Axiomata Metaphysica de Causa.

1. **P**ostquàm Causarum varia genera recensimus, superest ut quædam Axiomata, circa Causas, hic proponamus. Pertinent ea ad Causas efficientes, & quidem totales & immediatas, quæ propriè dictæ Causæ; & tripotissima sunt.

2. Primum est inter Causam propriè dictam & effectum oportere esse necessarium nexum; aded ut, posita actione causæ, sequatur necessariò effectus. Cùm Deus vult aliquid efficere, id necessariò eveniat oportet; quia cùm Deus sit omnipotens, nec ullo ullius rei subsidio indigeat ad agendum, posita ejus solâ actione, necessariò sequitur effectus.

3. Quia

3. Quia autem ejusmodi nexum non cernitur inter causas creatas & effectus, nonnulli causas secundas, seu creatas, suâ vi agere negarunt. Negant corpora à corporibus moveri, quòd inter motum corporis, & motum eorum in quæ incidit nullus deprehendatur nexum; aded ut moto corpore A, necesse sit moveri corpus B, cui colliditur. Iidem quoque negant corpora à spiritibus moveri, quia inter voluntatem spirituum & motum corporum nullam connexionem animadvertunt.

4. Fatendum à nobis hujusmodi connexionem nullum cerni, nec sequi ex eo quòd corpore moto id, in quod incidit, movetur; aut ex eo quòd mente volente, corpus agitur, corpora, & mentem esse veras causas. Fieri posset, ut occasiones tantum essent, quibus positis, alia causa ageret. Verùm sicuti, ex ejusmodi possibilitate, non collegeris rem ita se habere: ita nec eò quòd non adsequeris aliquid, consequens est ut nihil sit; nisi aliunde probaveris tibi esse earum rerum, de quibus agitur, adæquatam ideam, aut rem repugnare.

6. Possunt inesse corporibus motis, & spiritibus facultates ignotæ, de quibus judicium nullum, aut negando aut adfirmando, ferre possumus. Itaque ex æquo peccant, qui adfirmant inesse iis certis facultates efficiendorum quorundam, quæ an ab iis fiant ignorant: & qui negant quiddam inesse corporibus & spiritibus, quod non in iis perspicuè aërent.

6. Secundum Axioma, de Causis, hoc est: Causam esse priorem effectui, quod Metaphysici cùm

cùm de prioritate naturæ, tum de prioritate temporis interpretantur. Aiunt enim esse causas, quæ non sunt citius quàm effectus, ut sol non est luce suâ prior. Talia sunt quæcumque necessarii & naturâ suâ aliquid gignunt, non enim prius est ea natura, quàm effectus. in necessarium edat. Sunt aliæ causæ, quæ priores sunt effectibus suis, etiam tempore; qualis est Mens, exempli causâ, respectu cuiuspiam cogitationis. Atque huiusmodi sunt omnes causæ liberæ, & quæ necessitate naturæ non agunt.

7. Tertium Axioma est: *nihil esse in effectu quod non sit in causa*, seu neminem dare quod non habet. Hoc evidentissimum cum sit, conceptum est etiam iis verbis quæ explicatione non indigent; adeo ut omnes statim ei intellecto adfentiri necesse sit.

8. Quidam addunt Axiomati voces: *eminenter, aut formaliter*, adiutque omnem effectum inesse causæ suæ propriè dictæ alterutrâ ratione: aut *formaliter* qualis in se est, ut nigror, qui inest atramento, chartæ illius est formaliter in atramento, ut postea in charta adparet: aut *eminenter*; hoc est, modo quodam præstantiore, adeo, ut quod est in effectu contineatur in eo quod fuit in causa ut *minus in maiore*. Ita dicunt in Deo, qui est omnium substantiarum causa, contineri substantiam spiritualem & corpoream. Cùm Mentes intelligentes creaverit, ipse etiam intelligit sed excellentiore ratione. Cùm corporeas naturas genuerit, earum proprietates omnes reales ei inesse oportet; sed sine imperfectionibus, quæ in corporibus sunt.

9. Alii

9. Alii ipsum Axioma, non rationibus, sed exemplis oppugnant; quibus id interdu inesse effectui, quod in causa nullo modo est, constare putant. Dicunt è luto, à Sole Insecta gigni, quæ vivunt; cum neque Sol, neque lutum ullo modo vitam in se habeant. Verum præterquam quòd non definiunt clarè quid vitam vocent, adsumunt quod nullo modo probare possunt. Insecta enim ex luto à Sole celsa facta non nasci, probantur nostri sæculi Physici.

10. Verum tamen, licet Axioma abstractè & generaliter consideratum verissimum illico videatur, nec ulla obijciantur exempla, nisi solutu facilia; satendum à nobis non intelligi quomodo in Deo sint simul proprietates reales omnium Creatorarum, seu eas omnes quæ aliquid Entitatis involvunt. Ut Dei probare existentiam, seu ostendere esse aliquam Causam omnium rerum æternam facile est: ita naturam ejus Causæ introspicere mortalium non est. * Cùm ad illum mentis humanæ intentio & acumen, & memoria pervenerit; quasi subactis & consumptis omnibus viis, subsistit, hæret, desiccat: nec est aliud quid ulterius, quo progredi possit.

11. Neque in augusta illa Natura, ex qua ceteræ omnes profuxerunt, sola eam difficultatem experimur; sed & plurimarum aliarum substantiarum existentiam & aliquot proprietates demonstramus; dum subiectum ipsum, cui proprietates inesse oportet, tenebris nullâ ingenii luce collustrandis obvolutum manet, & manebit, ut alibi ostendimus.

12. Hinc

* Laſtant. Lib. 5. de Eals. Relig. §. 7.

12. Hinc veritatem Axiomatum Metaphysicorum, non pendere ex aptatione eorum quibusdam singularibus Naturis colligere est; quoniam non minus vera sunt, licet aptationis ratio intelligi nequeat. Duas ideas abstractas immediate comparare, earumque relationes certissime cognoscere possumus; unde, sine erroris periculo, affirmamus, omnia inter quæ eadem est ratio, quæ est inter eas ideas, iisdem iudiciis subjacere. Verum, ubi ad res ipsas devenimus, qui possit Axioma ex abstractis ideis collectum eis applicari, difficillimum scitu est; imò interdum nullo modo sciri potest.

CAPUT XI.

De Fine.

1. **C**apitis IX. §. 3. inter Causas, *finalem* numeravimus. Metaphysici operose agunt non tam de Finis natura, quam de ratione, ob quam inter Causas recensetur; dum quærunt quare *Causa* vocetur, quæ est mera disceptatio de vocibus. Hoc vitio sæpe laborant Peripatetici, quo traditis vocum definitionibus, quare in sermone quotidiano aut Philosophico his vocabulis res designentur, multis docere adgrediuntur.

2. His omisiss, observabimus primùm *Finem* dici *causam externam* *cujus gratia res est*. Metaphysici proferunt hic etiam plurima de fine, qui non potest esse nisi quod nobis bonum aut est, aut videtur; & ostendant finem optari propter se, quæ

quæ verò adhibentur, ad eum consequendum, propter finem; quæ vera quidem sunt, sed omnibus notissima, & circa quæ nemo mentis compos erraverit.

3. Secundò, solent varæ finis classes constitui, quarum præcipuas enumerabimus.

I. Est finis *ejus*, & finis *cui*. Prior est quem sibi proponit adsequendum is qui aliquid operatur, ut cùm Medicus sibi sanitatem ægrorum curæ suæ commissorum proponit. Posterior finis est, in cujus gratiam prior expetitur; ut æger, cui sanitatem restituere nititur, arte suâ, Medicus.

II. Finis *ejus* est aut *actio* aliqua, aut *opus*, aut *usus* utriusque. Finis Musicæ, exempli causâ, est cantus; artium mechanicarum opera, ut domus Architectonicæ; finis virtutis est fructus, qui nascitur ex bonis actionibus, in tranquillitate animi, & spe felicitatis futuræ situs.

III. Alius est finis *Artis*, alius finis *Artificis*. Finis artis dicitur, id quod arti ipsi propositum est, seu id ad quod tendit; ut finis Musicæ est tradere leges bene canendi, & efficere, ut aliquis bene canat. Finis verò artificis est finis, qui nihil ad artem pertinet, sed quem ipse appetit, qualis est lucrum, quod Musicus quærit.

IV. Finis est *primarius*, vel *secundarius*. Prior est quem præcipuè spectamus; ut cùm vestibus utimur, ad tegendum corpus. Posterior, quem post alterum consequi cupimus; ut quando vestibus non tegitur modò, sed & ornatur corpus. Potest etiam hæc distinctio poulò aliter intelligi, nimirum, ut secundarium finem eum vocemus, quem

quem aliquis consequi optat non unâ cum primario, sed si primario excidat. Ita cum aliquem viis deducimus monemus ut redeat ad meliorem frugem, id facimus eo potissimum fine ut vir probus fiat; sit minus, ut officio nostro defuncti saltem sumus, ne Deus à nobis rationem repetat vitæ non probæ proximi, quem emendare fortè poteramus.

V. Est *finis ultimus, & subordinatus*. Finis ultimus est qui ad ulteriorem nullum refertur, sed propter se expetitur. Summa beatitudo est finis, ad quem referuntur omnes alii, & quem propter se expetimus. Sed potest esse finis ultimus omnium omnino finium, qualis est beatitudo; ad quam omnes nostræ actiones tendunt: vel finis ultimus in certo genere rerum, ut domus est finis ultimus Architecti, qui propterea ligna secat, lapides, calcem &c. comparat. Finis verò subordinatus est, qui ad ulteriorem finem tendit; ita Architectus it ad lapidinas, ut lapides comparet; neque in eo consistit, sed comparat ut ædificet. Igitur quando dicitur ivisse ad lapidinas, eo *sine* ut lapides compararet, is finis est subordinatus ultimo; extructioni, nempe, ædium.

VI. Est *finis proximus & remotus*, quæ distinctio ferè eadem est cum antecedente, quia finis ultimus remotus, subordinati proximi sunt. Attramen hoc est inter eos discrimen, quod in serie finium subordinatorum possint distingui proximi & remoti, antequam ad ultimum deveniatur. Itaque iturus Luteriam, proficiscor ut eam *Harlemum*, hic est, proximus finis itineris; dein scapham conscendo, ut eam *Lugdunum*, hic finis

his est remotior, respectu antecedentis, & sic porro.

4. Atque hæc satis superque, ut intelligatur Metaphysicorum, eorūque, qui hinc vocabula mutuuntur, sermo; quod plurima, quæ hæc traduntur, spectant. Hic aliquid de quæstione multò graviore, quæ in sæculo nostro mota est, addemus. Queritur nempe. an in Physica locus esse possit considerationi finium, propter quos Deus Universalitatem rerum, variatque ejus partes creavit? Occasio quæstionis inde orta est, quod nonnulli Physici multa probare niterentur ex finibus Dei; dicerentque varia in rerum natura ita se habere, uti putabant; quia hoc esse oportebat, ut convenirent fini quem Deus sibi in iis signendis, ut opinabantur, proposuit. Neque in Physica sola, sed in Theologia etiam ejusmodi ratiocinationes à multis proferuntur; ut quando dicitur Deus auctoritatem *immortalitatis* instituisse in terris, quia hoc necessarium videtur ad dubia omnia ex hominum animis amolienda, & imperitos ad salutem deducendos.

5. Cum igitur multi abuterentur ea ratiocinatione, *R. Cartesius* negavit nos posse cognoscere ullum finem Dei, in creatione Naturarum corporearum, nisi Deus cum ipso revelaverit; indeque hoc deduxit consecrarium, malè eos ratiocinari, qui ex finibus Dei quidquam colligerent. Verum hoc Cartesii effatum, ita generaliter sumtum, vix admitti potest. * Si enim po-

na

* Consultendus hæc de quæstione Anglicus Illustris Viri *R. Boscii* libellus inscriptus: *A disquisition about final causes of natural Things*, &c. Londini 1688.

336 ONTOLOGIÆ CAP. VIII.

namus Deum intelligentem esse Naturam, quod sanè agnoscit *Cartesius*, quædam autem eorum quæ fecit aptissima sint ad insignem effectum edendum, eamque necessariò, mechanica sua dispositione, edant; quis negarit Deo hunc finem fuisse, ut effectum memoratum ea res ederet? Oculi sint exemplo, qui summa arte dispositi sunt ut eum præsentem usum, quem præstant. An Deus, humani corporis auctor, oculos eum in finem creavisse non censeberet? Potest quidem fortè & alius esse oculorum usus nobis ignotus, sed hunc saltem est fatendum à Deo fuisse spectatum.

6. Verùm in eo peccarunt Physici, quòd aliquando finem Dei non ex ipsis ejus operibus colligerint; sed ex temeraria assumptione cuiuspiam finis, ad operis dispositionem, argumentati sint. Ut Sol, Stellæ fixæ, & Planetiæ circa Terram, quasi centrum, agerentur; quòd omnia Terræ nostræ causâ facta sint, consequens esse dixerunt. Si ita ratiocinati essent, postquàm certis argumentis Terram in centro hujus vorticis stare immotam comperissent, potuissent ferri ratiocinatio; sed ex incertissima hypothesis, Terram immotam esse oportere, collegerunt.

7. Licet ergo Physicis ex usu necessario creaturarum, colligere Creatoris fines; non ex finibus, quos fingunt, rerum dispositiones de quibus non constat deducere. Idem licebit etiam Theologis circa fines Dei, in administratione rerum humanarum. Quandoquidem nullum ducem habemus, præter Scripturam & Rationem, merito Deum voluisse nos iis uti, in investi-

ONTOLOGIÆ CAP. XII. 337

investiganda vera Religione, contendimus; quoniam is est earum necessarius usus, si quâ salutis tangimur curâ. Sed non est colligendum esse Ecclesiam erroris periculo exemptam, ut servari queant idiotæ, qui non possunt veritatem examine agnoscere; quia alio quopiam modo Deus idem efficere potest; nempe, si illi simplices & indocti, pro sua cognitione, bene se gerant, eamque augere nitantur; quod facile foret ostensum, si res effectus hujus loci.

CAPUT XII.

De Subjeto & Adjuncto.

1. **H**ic Subjeto vocatur, *id quod per se est*, seu *Substantia*; dividiturque in *subiectum adhesionis*, & *inhesionis*. Prius est, cui aliquid extrinsecus adhæret, ut vestes adhærent homini. Posterius id in quo res aliqua est, ut cera cui inest figura. Hinc colligere est Subjeto vocem esse relativam, quæ involvit considerationem *Adjuncti*; quo nomine designatur *quidquid adhæret, vel in hæret cuiuspiam subiecto*, quo in numero sunt vestes & figura.

2. Nemo negat id quod extrinsecus rei adhæret esse ejus naturæ, ut possit seorsim esse, est enim substantia. Sed gravis, ex quo Transsubstantiatio credi cœpta est, inter Philosophos agitur questio; utrum, nempe, Adjuncta in hærentia, seu Accidentia prædicamentalia possint sine subiecto cui in hærent, saltem divinâ potentia, esse? Qui Transsubstantiationem tuerentur affirmant, quia accidentia panis, sine pane, esse credunt in Eucharistia. Alii, quos nullum dogma Theologicum à rectæ Rationis tramite transversos egit, prætracte negant.

3. Constat utrumque Accidens dici id quod per se non est, sed subiecto inhæret; nec posse id seorsim intelligi, nisi abstractione. Rotunditas, exempli causâ, potest quidem abstractè considerari; sed sine materia cui inest, quasi existens, intelligi nequit. Quantumvis nitamur, non possumus efficere ut animo nostro obversetur idea rotunditatis existentis, sine ulla materia cui inhæreat.

4. Cùm hoc agnoscant Transsubstantiationis patroni, quod non intelligimus, nec intelligere possumus, id divinâ tamen potentia fieri autumant. Verùm eodem res redit, ac si dicerent se credere à Deo aliquid fieri quod quid sit ignorant, & cuius nulla ullo respectu idea animo ipsorum obversatur. Igitur idem credunt ac alii, sed verba eorum ideis consentanea non sunt.

5. Theologicum aliud dogma, hac in re, alterum inter Philosophos Christianos dissidium creavit. Qui credunt Christi corpus esse in Eucharistia, nec tamen Transsubstantiationem admittunt; ut tuerentur suam illam *praesentiam realem*, excogitarunt Ubiquitatem corporis Christi, quam ita à se probari posse sperarunt. Nempe, contendunt post ascensum Christi, quem metaphoricè intelligunt, ejus humanam naturam suscepisse proprietates divinas, inter quas est Ubiquitas. Theologica argumenta hic non expendimus, ne limites Ontologiæ transiliamus.

6. Hinc nata est quaestio, an proprietates possint communicari? Hujus quaestiones est duplex sensus. Potest enim quaeri, an ex re proprietates possint in aliam transire, adeo ut eadem numero pro-

proprietates, quæ inerant cuipiam subiecto, in alio esse incipiat? Huic quaestioni respondent ii, qui credunt accidentia sine subiecto esse non posse, se etiam non intelligere quid proprietates è subiecto in alterum transferri queat; quia eo momento, quo transiret, esset sine subiecto. Præterea Accidens singulare (nam Accidens in genere non est) ita est Accidens ejus substantia cui inhæret, ut alterius esse nequeat. Exempli gratiâ, rotunditas globi, ita ejus est cui inhæret, ut sine illo singulari globo intelligi nequeat, nec possit ei adimi, quin ea simul intereat. Ponamus, animi causâ, esse globum, cui subito auferatur sua rotunditas, ut in aliud corpus transferatur; eo momento, quo rotunditas deseret prius corpus cui inerat, erit rotunditas in genere; neque enim ulli inhærebit corpori, quo nihil absurdius excogitari potest. Sed Metaphysici, dum abstractionibus animum suum adfuerant, tot Entia esse seorsim existentia, quot sunt in eorum animo abstractæ ideæ, paulatim sibi persuadent; deinde ex iis Entibus componi ea, quæ vident, judicant.

7. Alter quaestiones adlatæ sensus hic est, an duæ res naturâ diversæ possint ita conjungi, ut utriusque proprietates, non tantum de utraque prædicentur, sed & utrique insint? Seu an Dei proprietates, exempli causâ, inesse possint, ut subiecto, humanæ naturæ; anve humanæ proprietates inhærere possint Deo? Hoc adfirmant plurimi ex iis, qui viri magni *Martini Lutheri* doctrinam sequuntur; alii negant.

8. Qui aiunt, eos ante omnia oportet intelligere quod adfirmant; propositionis enim, cu-

jus nullus est sensus, etiam nulla est fides. Non opinor autem eos intelligere, qui in una natura Divina sint proprietates contrariæ, ut cœpisse & non cœpisse. Idem de omnibus proprietatibus divinis & humanis, quæ in humana natura esse dicuntur, judicium ferendum est. Sanè ipsi rem esse ἀκωλυησίον, hoc est, se eam non intelligere, fatentur. Itaque dum sibi aliquid credere videntur, nihil credunt, uti nec Transsubstantiationis Patroni.

9. Secundò in * memoratum incommodum incidunt, oportet enim eos dicere eadem numero attributa divinæ & humanæ naturæ inhærere, aut transire ex una in alteram; quorum nec prius, nec posterius intelligi potest, sicutque omnibus nostris cognitionibus contraria. Atque hujusmodi sunt ut plurimum dogmata Philosophica, in quæ delabimur non vi veritatis, per necessaria ex indubitatis principiis confectaria deducta; sed propter utilitatem Partium in quibus sumus, quibus expedit ea videri vera.

10. Metaphysici Subjècti & Adjuncti alias adferunt divisiones, sed quoniam nihil firmè habent dignum observato, quod à nobis in † Logica, aut in hoc Opusculo ‡ dictum non sit aliis verbis, & alio loco, ea prætermittimus. Eadem de ratione, quæ possent dici de identitate * proprietatum & subjècti, non repetemus.

* §. 6. † P. 1. c. 1. & 7. ‡ Cap. 1. * Log. P. 1. c. 7.

CAPUT XIII.

De Necessario & Contingenti.

1. CUM nihil sit quod dici nequeat, aut necessariò esse, aut ejus naturæ ut possit non esse, ad proprietates generales Entis referri debent *Necessitas & Contingentia*; quarum definitiones, & genera tradere, hoc Capite, adgredimur.

2. *Necessarium* in genere dicitur, quod non potest non esse; cui est oppositum *impossibile*, seu quod non potest esse, de quo in sequente Capite. *Necessitas* porro variè dividitur & subdividitur à Metaphysicis, quorum præcipuas tantùm hic indicabimus sententias.

3. *Necessitas* ergo est vel *Exsistentia & Simplex*, vel *Coëxistentia & Composita*. Prior est quâ aliquid ita est, ut non possit non esse; atque hæc rursus duplex est, *Absoluta & Hypothesica*. Deus absolutè necessitate est, quia naturâ suâ est, & eum non esse repugnat. Creatura verò existunt, necessitate tantum *Hypothesicâ*, hoc est, ponendo Deum velle eas existere. Nam licet à nulla alia re creata eripi eis exsistentia possit, attamen, qui eam dedit eam eripere potest.

4. *Necessitas Coëxistentiæ*, quæ & *Cohæsionis*, dicitur, quâ res nonnullæ unâ necessariò conjunctæ sunt, aut coëxistunt. Duplex quoque est, diciturque vel *Consequentis & Naturalis*, vel *Consequentia & Hypothesica*. *Necessitas consequentis* est, quâ res ita conjunctæ sunt,

ut nunquam possint, incolumi earum naturâ, separari. Ita à triangulo non potest divelli proprietates, quâ duo latera simul sumta majora sunt tertio, quin natura trianguli pereat. Igitur necessitate consequentis, Triangulo eam inesse proprietatem necessarium est. Necessitas consequentiæ ea est, quâ duæ res naturâ suâ non conjunctæ, certo tamen tempore non possunt non conjunctæ esse; seu id à causa externa oritur, seu quod ita rem se habere ponamus. Ita globus, & motus non sunt necessariò conjuncti, sed si vis major globum, vi non æquali ad resistendum præditum, impellat, tunc necessariò moveri dicitur. Quando etiam ratiocinando aliqua in re plura conjuncta esse ponimus, non possunt quasi divulsa considerari, nisi destruat hypothesis; neque ullum necessarium consequentium deduci potest, nisi hæc illibata maneat. Ita posito hominem peccato deditum esse, nec per totam vitam id habere, quod necessariò postulat ad habitum peccati exiendum; inde colligimus, necessitate consequentiæ, hominem in peccato mansurum, nec ullâ ratione vitaturum poenas peccatori debitas impetientem.

5. Quamvis hîc veluti gradus quidam in Necessitate distinguantur, quorum est 1. necessitatis consequentiæ; 2. consequentis; 3. existentis hypotheticæ; 4. absolutæ; attamen effectus causarum necessariorum, quocumque tandem horum sensum sint necessariæ, æquè necessariò & ineluctabiliter eduntur. Ita licet peccatum non sit cum humana natura conjunctum, adeo ut alterum sine altero esse nequeat; attamen, ex adlata modò hypothesi, homo æquè necessariò & inelucta-

ONTOLOGIÆ CAP. XIII. 343
eluctabiliter malus est, ac si malus necessitate consequentis esset.

6. Cum porrò Jurisconsulti omnes, inò Humanum Genus universum judicet homines necessitate excusari, seu non esse reos ejus rei, quam impedire supra vires eorum est & semper fuit; necessitas consequentiæ non minùs excusat, quàm necessitas consequentis; neque enim magis impedire possumus effectum prioris, ac posterioris; seu, ne sit ambiguitas in voce *posse*, utrumque supra vires nostras est. Hînc colligere est illos distinctione eâ abuti, qui putant se hominem inexcusabilem facere, cum dicunt eum esse peccatorem necessitate consequentiæ, non consequentis. Verùm hoc Theologicum est.

7. *Contingentia*, ut ex definitione adlata adparet, contraria est Necessitati, & posset æquè multipliciter distingui, seu dividi, ac Necessitas; verùm hoc nullius esset usus, & faciliè potest ab unoquoque fieri. Quærendum est potius quibusnam in rebus inveniri queat Contingentia, deinde an omnino sit?

8. Substantiæ nobis notæ sunt duàm generum, *corporea* & *intelligentes*. In rebus merè corporeis, quoad nobis notæ sunt, certum est nullam esse contingentiam; nam agunt & aguntur, secundum regulas quasdam mechanicas, quæ ab iis violari nequeunt. Necessè est, necessitate consequentiæ, minorem vim cedere majori, idè quæ quotiescumque corpus minùs firmum ad hærendum in loco ab alio impellitur majore vi actò, minùs firmum à firmiore loco pelli necessè est.

344 ONTOLOGIÆ CAP. XIII.

9. Superest ergo ut, si quæ sit Contingentia, quærat in Naturis intelligentibus. In hæc autem Naturis sunt quatuor 1. intellectio ac imaginatio: 2. sensatio: 3. volitio: 4. libertas. Ad hæc refertur quidquid in nobis sentimus, quod in Pneumatologia ostendimus. Ergo in quonam horum sit Contingentia, videndum.

10. Quanto aliquid intelligimus, aut imaginamur id coram mente nostra veritatem, & ita eam adicit ut eam ad se convertat; nisi cogitatio, seu idea validior aliâ Mentem avertat. Statuamus nos cogitare de triangulo, tamdiu de eo cogitabimus, quamdiu nulla alia idea sese Menti nostræ offeret, quæ eam ad sui contemplationem alliciat. Nihil est in ea re contingens, Mens enim est instar oculi semper aperti, qui omnia objecta quæ se ei offerunt necessario videt.

11. Ad sensationem quod adinet, Experientia nobis constat hanc esse inviolatam legem, ut commoto certo modo corpore, Mens certas sensationes habeat. Itaque neque hic ulla est contingentia; quoniam, Deo volente, sensationes animi sunt cum motibus corporis inviolabili nexu conjunctæ.

12. Volitiones sunt duplicis generis; quædam necessariæ, & quidem necessitate, ut videtur, consequentis sunt in nobis, ut volitio quæ optamus bonum, & malum refugimus, & volitiones quibus acquiescimus in idea distinctissima. Non possumus nobis infortunia optare, neque possumus non adfentiri propositioni evidenti. Hic ergo nulla est Contingentia.

13. Aliæ

ONTOLOGIÆ CAP. XIII. 345

13. Aliæ volitiones versantur circa res, quas neque bonas, neque malas nobis esse credimus; seu quæ bonæ, an malæ sint dubitamus; aut circa quasdam propositiones dubias, sive non factis claras. Ad hæc volitiones nullâ necessitate adducimur; atque hæc in rebus propriè tira est Contingentia, quod ut clariùs appareat, paulò pluribus persequemur.

14. Omnia nostra judicia feruntur 1. de iis quæ bona vocantur, hoc est, quibus nobis creari potest voluptas, aut lætitia; vel de malis, aut ex quibus aliquis dolor, aliquæ tristitia potest ad nos redire; & de iis quæ dicuntur *indifferentia*, quæ nec bona, nec mala sunt: 2. de *veris* aut *falsis*, & *dubiis*, quæ solius contemplationis ergò consideramus. Quidquid animo nostro obversatur ad hæc duo rerum genera referri potest. Actiones, circa bona, aut mala, & inoffensivæ; contemplationes merè, circa vera aut falsa, & dubia versantur.

15. Ut à prioribus ordiamur, quando animo disquirimus an facturi simus, quod neque bonum, neque malum esse putamus; exempli causâ, an simus domo seriùs aut citiùs exituri, ubi planè id perinde esse existimamus, nec quidquam inde boni, aut mali ad nos redibit, utrumvis eligamus; cum, inquam, dubitamus, & post dubitationem sine ulla causâ, quam proferre queamus, alterutrum eligimus, tum contingens fuit hanc horam ad exeundum electuri essemus, necne. Nulla enim erat ratio, ex re ipsa petita, exeundi, aut non exeundi certo tempore; nulla quoque in nobis fuit, quæ nos invictè impelleret ad alter-

utrum, quandoquidem nullius nobis consilii sumus.

16. Igitur Contingentia primùm agnoscenda in iis quæ sciinus, aut nos scire putamus esse planè indifferentia. Est quoque in iis quæ dubitamus an nobis sint conducibilia, necne; hoc est, quæ non novimus perspicuè nobis prodesse, aut obesse posse facta, aut omiſſa. Tunc enim nihil est, neque in nobis, neque in re ipsâ, quod nos ad agendum, aut actionem cohibendam necessariò impellat. Sentimus nos posse, si velimus, agere aut ab agendo superſedere; neque ullam rationem videmus, quæ nobis dubitationem eximat. Exempli causâ, est mihi negotium, in quo favore Caji, aut Titii fortasse indigeo. Priusquàm eum mihi conciliare adgrediar, oportet me iudicium hoc ferre posse mihi favorem Titii aut Caji prodesse. Statuamus autem me nullam rationem habere, quâ mihi certò constet eum favorem mihi conducere posse; sentio me posse iudicare eorum favorem non futurum inutilem, vel contrâ futurum inutilem; nullo pondere animum meum huc, aut illuc trahente.

17. Ita res habet, in omnibus rebus dubiis; sed quoniam, ut in II. Logicæ Parte vidimus, sunt varii gradus dubiarum propositionum, iudicia nostra sunt quoque magis aut minùs contingentia. Ubi res est maximè dubia, tunc est maximè contingens facturæ aliquid simus, an cessaturi. Ubi verò rationes sunt, quæ nos possint magis ad alterutram partem inclinare, aut adfectus, vel quidpiam simile; quamvis non sint evidentes rationes, nec adfectus, aut
alia

alia ejusmodi, ut iis resistere nequeamus; attamen iudicia tunc videntur minùs contingentia, quia est aliquid quod nos ad alterutrum trahat, licèt non necessariò, quod in altera parte non est.

18. Hinc colligere est omnem Contingentiam, ubi ferendum est iudicium, ex quo sequitur nos quidpiam facturos aut omiſſuros, pendere ex eo quòd nulla certa ratio animo obversetur, neque aliud quidquam sit; quod nos ad agendum invicè impellat, aut ab agendo deterreat.

19. Ubi ferendum iudicium de re merè theoretica, unde nulla actio pendet; exempli causâ, an vivat nunc Japonensium Rex, necne? an duæ lineæ sint æquales? ubi, inquam, ejusmodi ferendum iudicium, si nulla sit ratio evidens, quæ nos in alterutrum trahat, primò quidem dubitare possumus, utrum iudicaturi simus necne; deinde, si iudicemus, potest esse iudicium affirmativum, aut negativum, pro arbitrio. Igitur utrum iudicatori simus, necne, in ejusmodi casu contingens est. Contingens item est, utrum affirmaturi simus, an verò negaturi, ubi simile quid dijudicandum nobis proponitur.

20. Igitur Contingentia occurrit, in iis omnibus seu actionibus, seu iudiciis; in quibus nulla ratio evidens aut agendi, aut iudicandi nobis suppetit. Potest tamen hic aliquid obijci soluta difficile; nempe, ut diximus, ad iudicia ferenda, adeoque ad agendum, non tantùm rationibus intellectui nostro obversantibus, sed etiam adfectione animi, & perturbationibus.

impellimur; quo posito, videbitur quidem quidpiam contingens, respectu rationum, quibus ad judicandum aut agendum commovemur; non verò, si spectetur animi nostri adfectio. Exemplo illustrari potest hæc obiectio, quo soluto difficilior fiet. Ponamus virum librorum amatorem, qui nec animum coris ullis distractum habeat, neque oculos obiecto vividore, aut alia quapiam de causa, aversos sibi sentiat à via in qua ambulat. Statuamus ei ambulanti fortè offerri ante pedes libros plurimos pulchrè compactos, quorum & argumentum & dominum ignoret; quæritur an sit contingens eum libros illos arripere, ut videat quinam sint, aut non arripere? Si dicatur esse contingens, eò quod nulla invicta ratio ejus animo occurrat, ob quam necessariò libris manum injiciat; inde orietur hæc difficultas, rei contingentis eventum præstitutum esse; nemo enim vel minimùm dubitet, an vir litterarum studiosus manum sit libris admoturus. Si negetur esse contingens, sequetur quædam non esse contingentia, in quæ tamen nullà evidenti ratione, nullo invictò adfectu inclinamur, adeoque falsa esse quæ diximus; imò nos non posse judicium ferre de contingentibus, quandoquidem nulla est certa ratio, quæ ea dignoscamus.

21. Huic objectioni reponimus, I. nos fieri hominum actiones & judicia non minùs ab animorum adfectione, quàm ab ideis eorum animis overfantibus fluere; II. sapere quæstionem, an ejusmodi adfectioni resistere nequeamus, necne; vel an in nobis sit facultas cohibendæ, aut exserendæ actionis; seu ad eam animi

animi adfectione impellamur, aut ab eadem deterræmur? III. eam facultatem, quæ *Libertas* solet vocari, non aliter posse cognosci, quàm ex nostro ipsorum sensu. Neque enim aliter an sit in nobis facultas aliqua, quàm conscientia, scire possumus. Non est spectandus eventus, quoniam posset in nobis esse facultas non faciendi quod facimus, aut faciendi quod non facimus. Hic autem conscientiam eorum, qui agunt in ejusmodi rebus dubiis, aut de incertis judicant, adpellamus, & oramus dicant an non sentiant in se vim abstinendi actionibus & judiciis, licèt libentissimè agant, eo ipso tempore quo agunt? Si ex nobis aliorum animum æstimare licet, adfirmabunt sibi inesse ejusmodi facultatem, quam exserere possent in contrariam partem; quæ facultas nulla est, ubi de summo bono, aut veritate evidente agitur. Sentimus enim, uti non possumus non amare summam felicitatem, neque ad sensum negare veritati evidenti: ita nos, in aliis omnibus bonis & veritatibus, in alterutram partem, sine invicta ratione, ferri.

22. IV. Longo habitu fieri potest, ut aliquid libenter & cum voluptate faciamus; adeò ut, certis positis circumstantiis, id nos facturos adeò verisimile sit, ut vix possit in dubium revocari, uti liquet exemplo allato. Attamen, etiam illis circumstantiis positis, quamvis habitu contraçto illuc feramur, sentimus habitus vim non esse tantam, ut nequeamus ei resistere. Exempli causâ, ponamus hominem vino deditum, fruentem prosperâ valetudine, animo curis vacuo, & sitientem ingredi locum, ubi combibo-

350 ONTOLOGIÆ CAP. XIII.

nes inveniet unâ potantes; vix dubitare possumus quin, nullo interdicto impeditus & invitatus, cum iis bibiturus sit. Attamen quis dubitet quin idem ille vir, si pignore contendisset cum aliquo se non bibiturum, eo in loco, posset habitui & invitationi amicorum obistere? Hinc quoniam spe alicujus lucri, aut gloriolæ cujuspiam, potest ab eo abstinere, quo maximè delectatur, eum ad eam voluptatem ineluctabiliter non ferri colligimus.

23. Hinc jam videmus *Libertatem* esse Contingentiæ fundamentum, ut non possit poni Libertas, quin Contingentia agnoscat. Vice versâ, non potest agnosci Contingentia, quin admittatur Libertas. Quoniam autem ejusmodi Libertas est tantum in Naturis intelligentibus, ex iis solis oritur eventuum Contingentia; non ex merè corporeis, ut antea jam diximus.

24. Sed quandoquidem ita Naturæ intelligentes sunt conjunctæ cum Corporeis, ut hæc volentibus illis agantur, & moveantur, quocumque tandem modo hoc fiat; eveniunt etiam multa in corporibus contingentia, ubi iis miscentur intelligentes Naturæ. Humana corpora, & quæcumque possint hic à nobis moveri, non modò mechanicis causis, ut meræ machinæ; sed præterea à nobis variè, pro liberæ Naturæ arbitrio, moventur; unde fit ut multa in iis eveniant contingentia, non respectu quidem Corporum ipsorum, sed causarum movementum. Fortè & in aliis Corporibus, quæ sunt aut à nobis remota, aut supra vires nostras posita, contingunt mutationes, operâ aliarum Natura-

tura-

ONTOLOGIÆ CAP. XIV. 351
turarum intelligentium, ut jam Deum omittamus.

25. Quæri solet, an à Deo eventus contingentes præcognosci possint? verum hac de Quæstione, *Pneumatologiæ* Sectione Tertiâ, ubi de Deo, agemus.

CAPUT XIV.

De Possibili & Impossibili.

1. **P**ossibile generaliter dicitur quod potest fieri, nec tamen fit; impossibile quod neque est, neque esse potest. Sed præterea à Metaphysicis dividitur impossibile in tres classes, 1. *absolutè*, 2. *certo respectu*, 3. *ex hypothesi*. *Absolutè* impossibile est quod involvit contradictionem, ut dari circulum quadratum, aliquid esse & non esse. *Certo respectu*, quod non involvit quidem contradictionem, sed ab Hominibus fieri nequit; ut solem extinguere, terram ad eum accedere magis, aut recedere. *Ex hypothesi*, quod suâ quidem naturâ fieri posse intelligitur, sed, posita quadam conditione, eventum sortiri nequit; ut posito Deum nolle ut densissimæ nubes in pluviam à vento cogantur, quamvis hoc suâ naturâ fieri possit, non fiet tamen.

2. Si hic Scholasticos imitari vellemus, ex sermone, possibilitatis aliquot genera, ut & impossibilitatis hic addere possemus. Exempli causâ, passim dicimus non posse facere quod aut noluit, aut licitum non est, & contra posse facere contraria; hoc est, ea legi esse, aut voluntati nostræ consentanea. Verum vocabulorum ob-

observatio ad Criticem, non ad Metaphysicem pertinet: Potius hæc paucis naturam possibilitatis & impossibilitatis, proat à nobis intelligitur, explicabimus.

3. Cum omnia judicia nostra complectantur comparationem duarum minimùm idearum, quando dicimus aliquid esse possibile: comparatis inter se duabus ideis, nos videre inter eas ejusmodi connexum, ut possint unà esse, adfirmamus. Ita fieri posse, ut Adamas crassitie caput humanum æquet autumamus; quia, nempe, humani capitis magnitudinem cum Adamantis natura esse posse cernimus. Dicimus posse fieri, ut Mons in pulverem comminuetur; quod ex consideratione partium, quibus Mons constat, colligamus eas posse dividi eò usque, ut pulveris æquent tenuitatem.

4. Veritas autem horum judiciorum pendet ex cognitione rerum, de quibus judicamus. Cum enim certò novimus proprietatem aliquam rei cujuspiam, cum qua esse potest alia, tum verè dicimus eam rem cum alia illa proprietate esse posse. Sic scimus rupium partes posse frangi & conteri, cum qua proprietate idea minutissimi pulveris conjuncta est; atque hinc merito Montem posse in tenuissimum pulverem comminui contendimus.

5. Quando verò ita ignoramus naturam rei, ut cum nulla ejus proprietate nota connecti quæpiam alia intelligatur, quidquam de eo adfirmare nexu nequimus. Ita non possumus respondere huic questioni, an materia, quæ ferrum constat, possit admittere omnes proprietates; quas in argento aut auro novimus? Qui enim dicemus pon-

pondas, colorem &c. auri aut argenti esse posse cum proprietatibus ignotis ferri? Qui scimus an non sit aliquid in ferri natura, quod eas proprietates penitus respuat?

6. Igitur tunc demum possibile aliquid tunc dicimus, ubi perspicuè nexum videmus inter prædicatum & subjectum propositionis, quæ eam possibilitatem adfirmamus. Temere ii loquerentur, qui dicerent fieri posse ut Corpora cogitent; quia nulla est Corporum proprietas nobis nota, quæ nexum aliquem, aut convenientiam habeat cum cogitatione.

7. Impossibile vice versâ quidpiam dicimus, cum duas ideas ita dissentire deprehendimus, ut se invicem destruant, nec ullâ ratione eas conjungere, aut conjunctim considerare Mentem possumus. Sic negamus posse dari circulum quadratum, quia idea circuli, & idea quadranguli planè dissentiunt, neque stare unà possunt, cum una alteram evertat. Ubi sunt anguli, non potest intelligi circumferentia æqualiter undecumque à centro remota; atque ubi est hujusmodi circumferentia, anguli inveniri ulli nequeunt.

8. Impossibilia igitur dicere non possumus, quæ nescimus, an unà consistere queant, necne; hoc autem nescimus quando eorum, quæ comparamus, natura nobis ignota est. Exempli causâ, dicere non possumus, fieri non posse ut cogitatio & extensio in uno eodémque subjecto sint; quia ignota nobis sunt subiecta, quibus insunt cogitatio & extensio. Possumus quidem, sine periculo, adfirmare cogitationem non esse extensionem, aut motum,

tum, quoniam earum rerum ideæ sunt prorsus diversæ; sed de subjectis ignotis, quibus insunt, nullum satis certum ferri potest iudicium.

9. Hoc in negotio, multò arctiores limites humanæ sunt cognitionis, quam vulgò creduntur. Etenim cum subjecta substantiarum sint ignota, adfirmare non licet quidquam de *convenientiis* eorum, aut *inconvenientiis*, ut ita loquar; hoc est, unum esse simile aut dissimile, adversari aut non adversari alteri. Ad ideas vero, quod adinet, proprietatum abstractas, licet paulò ulterius humana porrigatur cognitio; attamen innumerae occurrunt, de quibus quidquam adfirmare, ubi quaeritur utrum una esse possint, quia nulla certa habent *argumenta* indicia, temerarium esset. Ita si quaeratur an cum certa dispositione corporis esse queat cogitatio, quis neget quidquam hic, aut adfirmet, sine temeritate? Si nossemus subjectum in quo sunt, & unde profluunt, possemus fortè dicere quæ à natura ejus manare queant; sed cum sit prorsus ignotum, aqua nobis hæreat necesse est.

10. Non desuerunt, inter recentiores Philosophos, qui negarint etiam ullum nos posse certum iudicium de *divinitate* ferre. Alii enim nos à Deo accepisse intellectum, statui rerum præsentium aptatum; statum autem illum, absolute loquendo, potuisse esse diversum, adeoque divinam potentiâ posse fieri id quod nos repugnare iudicamus. Sic, ut putant, bis duo esse quatuor intelligimus, quia cum Deus bis duo quatuor esse voluerit, ita intellectum nostrum adfe-

adfecit, ut rem aliter intelligere nequeamus. Sed si Deus voluisset bis duo esse sex, quod ab illo pendeat, id quoque intelligeremus, quod nunc non possumus. Atque hinc à nemine quidquam absolute impossibile, ne potentiâ quidem divinâ, pronuciari posse dicunt.

11. Hanc sententiam jam consutavimus Cap. IV. hujus Opusculi, ubi Essentias rerum esse æternas ostendimus. Nec quisquam tam absurda umquam adfirmasset, nisi eò vi aliqua majore, quam est ratiocinatio, delatus fuisset; nempe, metu offendendæ Ecclesiæ Pontificiæ, cui addicti erant hujus sententiæ patroni.

12. At solent nonnulli revertere à nobis ergo limites poni divinæ potentiæ, qui dicimus aliquid à Deo fieri non posse. Verùm facile est intellectu, Dei potentiâ nequaquam minui, quando repugnantia facere posse negatur; cum merum Nihilum, qualia sunt illa, divinæ potentiæ obiectum non sit. Deus potest efficere ut quod non erat incipiat existere, & ut quod inceperat desinat; sed qui fieri queat ut Deus faciat ut aliquid sit, & ut ne sit simul? Hoc sanè est merum nihil, quod latet sub vocabulis, seorsim quidem aliquid significantibus, sed conjunctim nullum prorsus sensum fundentibus. Idem dicunt hic, dum divinam potentiam extollere videri volunt, ac qui magnificæ voce inclamaret, *Deum esse omnipotentem, quod possit facere* BLITRI, quæ vox nihil significat. Deo certè, sibi, & aliis illudunt, qui tragicis querelis omnia miscunt, & superstitionis fuligine re-

rum adspæctum interciperè nituntur; ut absurda ejusmodi dogmata intrudant, quæ admitti nequeunt nisi sensui communi, si consentanea saltem agenda sint, valeadatur.

CAPUT XV.

De Potentia & Actu.

1. Quo subtilius de Potentiâ & Actu agunt Metaphysici, eò paucioribus rem adtingemus; quoniam quæ de hoc negotio habent, ea, si vera concedantur, prorsus sunt ad veritatis ignotæ ac utilis investigationem inutilia. Hic tantum tradunt, quæ nomina ideis quibusdam Abstractis imposuerint; quas ideas diu contemplari planè supervacaneum est.

2. Summatim ergo dicemus Potentiam & Actum esse correlata. Id potentia esse dicitur, quod nondum est, sed esse potest; & Potentia facultas id faciendi, aut patiendi. Ita cogitatio de Triangulo in quovis homine dicitur esse potentia, cum nondum eam animo præsentem habet; quia potest quivis de Triangulo cogitare. In massa cerea dicitur esse potentia quælibet figura, quia quamlibet figuram admittit.

3. Actu verò id est quod non tantum potest esse, sed re ipsa est. Ita cum cogito de Triangulo, inest Mentis actualis de Triangulo cogitatio; cera, in quadratam formam ducta, dicitur actu habere quadratam figuram. Res verò dicitur transire ex potentia in actum, ubi quod antea poterat esse re ipsa est.

4. Quam-

4. Quamvis hæc distincta sint, tamen æcto nexu sibi invicem cohererent, ut alterum succedat alteri. Atque hinc fortè factum ut Metaphysici aliquatenus eorum misceant nomina. Dividunt Actum in primum & secundum, & primum quidem vocant ipsam rei essentiam, aut existentiam; secundum verò, operationem uniuscujusque rei. Ita Gratiam in actu primo, & in actu secundo, distinguunt. Gratia in actu primo est ipsa Gratia, in se spectata; in actu verò secundo, ejus effectus, seu Gratia respectu effectus considerata. Ille autem actus primus æquè commodè, si Scholasticis visum esset, potentia prima dici posset.

5. Haud ab simili ratione, Potentiam in proximam & remotam dividunt. Potentiam proximam vocant eam, quæ ejusmodi est, ut ad eam exferendam nihil, præter volitionem, desideretur; Potentiam verò remotam, eam quæ est ejusmodi, ut nisi fiat aliqua mutatio in agente, volitio accedere numquam possit. Sic aiunt viro, qui jam habitum agendi convenienter virtuti contraxerit, nulla alia re, præter volitionem, opus esse. At homini vitio cuiuspiam dedito, & longo habitu corrupto, numquam evenit ut constanter velit rectè agere; nisi prius habitum illum vincere adgressus fuerit, & tandem superarit. Hic dicitur habere potentiam remotam virtutis colendæ, quia præditus est Mente, quæ si alio imbuta esset habitu, posset virtuti adhærere. Potentiam verò proximam habet vir probus rectè vivendi, quia jam habitum ad hanc rem necessarium contraxit.

6. So-

6. Solent quoque Scholastici dividere Actum in *purum* & *impurum*, Actum *purum* vocant, qui cum nulla potentia conjunctus ab illis censetur. Aiunt Deum esse Actum *purum*, quod in Deo, ut putant, nihil sit nisi Actus, quippe qui planè est immutabilis. Contrà omnibus Creaturis tribuuntur Actus *impuri*, quod multa Creaturis, quæ in iis non sunt, esse queant. Verum quidem est Deo nihil accedere, nihilve decedere, quod aliquam proprietatem ei inferat, vel detrahat; sed nulla ratio est quare in eo non possint esse actiones quædam, quæ non sunt. Imò hoc omnes agnoscant oportet, quoniam à Deo multa fieri posse, quæ non sunt, fatentur.

7. Hæc sunt, quæ de Potentia & Actu potissimum observanda duximus; & quæ ad intelligendum Scholasticorum sermonem, inferre queant. Jam pro iis, quæ solent ab illis hic pluribus diduci, paucis dicemus quæ Potentiæ, aut Facultatis formetur in nobis idea.

8. Observantes quotidie cum in rebus quæ extra nos sunt, multa immutari, adeò ut non semper eandem animo nostro ideas offerant; tum in nobis ipsis, prout volumus, interpolari eas in quibus contemplandis animus noster versatur; inde colligimus in iisdem objectis, eodem modo, in posterum evenire posse mutationes quasdam; & nos, quod non facimus, posthac etiam facturos, ut quotiescumque voluerimus certas contemplari ideas; aut volitiones edere, id facere possimus. Ita quoniam sæpe vidimus plumbum igni injectum liquefieri, hinc igni facultatem liquefaciendi plumbi; plumbo verò liquidi

eva-

evadendi potentiam inesse didicimus. Quia sæpe cogitavi, ubi volui, de aliqua actione edenda, aut de quopiam objecto; inde me habere potentiam, quotiescumque vellem, iterandarum earum cogitationum sensi.

9. Indidem duplicis potentiæ ideam mihi observari sentio, *passivæ*, nempe, & *activæ*. Passiva potentia est in plumbo, liquidi evadendi, vi ignis; igni videtur inesse activa liquefaciendi, quamquam hac de re sunt magnæ dubitandi rationes, quas hic non adferemus. At certè ex animi nostri actionibus, facultatis activæ ideam colligimus. Sentimus enim nos ab alio non agi, neque impelli ad volendum; cum corpora mota agantur ab aliis causis, ut alibi ostendemus.

10. Ceterum si quis quærat quid voce *Potentia* aut *Facultatis* intelligamus, an sit substantia quæ per se sit, an accidens quod substantiæ inhæreat? Respondebimus ideam Facultatis esse abstractam, quæ neque substantiæ, neque accidentis ideam includit, adeoque nos non posse dicere accidens aut substantiam eâ voce designari. Significatur tantum Ens illud, quodcumque tandem sit, quo substantia agit aut patitur. Sed si quærat non quid cogitemus, cum ea vox *facultas* profertur, sed quodnam sit Archetypum (si Archetypum dici possit) illius ideæ, quam tunc contemplamur? Archetypum illius ideæ, seu id quod nobis ejus contemplandæ occasione præbuit, esse accidens; seu proprietatem subiecto cuiusdam inhaerentem, respondimus. Ita in plumbo liquidi evadendi potentia, nihil esse aliud videtur, præter dispositionem,

nem,

nem, seu figuram & situm particularum insensibilem, quibus plumbum constat.

II. Distinximus hic, quod & aliàs facere conducibile est, ideam abstractam Facultatis ab ejus Archetypo; quodd Scholastici dum ea confundunt, ita loquantur de rebus ipsis, quasi in his esset nescio quid prorsus simile ideæ earum abstractæ; quod nec fit accidens, neque substantia. Interdum etiam substantias censent, quæ proprietates sunt; unde natæ *formæ substantiales* corporum, hoc est, substantiæ quædam à materia diversæ, in quibus facultates quas in corporibus animadvertere se putabant, & potissimum quidem activæ essent; quæ formæ an sint ullæ admodum dubium est.

CAPUT XVI.

De Perfecto & Imperfecto.

I. Inter ideas abstractas, quibus considerandis occupantur Metaphysici, non ultimum locum tenent *perfectio & imperfectio*, quia longè maximus est vocabulorum *perfectus & imperfectus*, in sermone cum Philosophico, tum quotidiano, usus. Sunt quidem inter recentiores Philosophos viri eximii, qui volunt adeò perspicuum esse quid sit *perfectum*, ut ea vox non magis definitione, quàm vocula *esse*, indigeat. At ex sequentibus eos hallucinari satis liquebit.

2. Vox *perfectus* petita est ab rebus, quæ arte fiunt, & quæ *perfectæ* dicuntur, ubi nullare indigent

digent amplius ad eum usum præstandum, cui ab Artifice destinatæ sunt. Ita perfectum esse dicitur Horologium, cui nihil deest eorum, quæ ad Horologii usus præstandos necessaria sunt. Similiter, apud Græcos, *τελειον* dicitur, cui *τέλος*, impositum est; hoc est, *finis*.

3. Deinde ea vox ab rebus, arte humanâ confectis, etiam ad res spirituales & metaphysicas ideas translata est. Unde de perfectione Dei, Spirituum, virtutum, ratiocinationum &c. loquimur. Hinc quoque gradus perfectionum animo fingimus, dicimusque esse animalia altis alia perfectiora, Spiritus esse perfectiores corporibus &c. Ubi autem hæc vox ad res ejusmodi efferendas adhibetur, non est unius significationis.

4. Generaliter quidem perfectum esse dicitur quidquid omnibus proprietatibus, quæ ad ejus essentiam pertinere putantur, præditum est; sed præterea multas ea vox habet potestates.

5. I. Perfectum vocare solent *absolutè, aut secundùm quid*. Absolutè *perfectus* dicitur *Deus*; quod licet interpretatione indigere non putet *Cartesius*, attamen paucis explicabimus. Quando ergo dicimus Deum esse *perfectissimum*, nihil aliud intelligimus; nisi Deo omnes omnium rerum proprietates reales, sine ullius defectûs mixtura, inesse; quod inde colligimus, quod omnia creaverit, & in se potentia habuerit, priusquàm actû existerint; atque, ex iis quæ creavit, innumera alia, ac denique quidquid animo concipimus ab eo posse fieri intelligamus. Omnia itaque omnium rerum quæ sunt ac esse possunt in-

cludit genera. Verùm hoc copiosius & planius in Pneumatologia ostendemus. Ceterùm Deo collata Creaturæ imperfectæ omnes dicuntur; hoc sensu, quòd tot proprietatibus, quot Deus, nulla prædita sit.

6. II. *Perfectum est secundum quid, aut quoad speciem*, id cui nihil deest eorum, quæ existimamus ad singularem ejus speciem pertinere. Exempli causâ, perfectum est triangulum æquilaterum, quando tres ejus anguli sunt æquales. *Imperfectio*, quæ huic opponitur perfectioni, sita est in privatione proprietatis, quæ rei, pro ejus genere, inesse deberet. Ita triangulum diceretur imperfectum, cujus aliquod latus deesset aliqua ex parte, aut pro angulo sectionem aliquam circuli haberet.

7. III. *Perfectum est, quando partes, sive integritatem*, id cui omnes partes ejus, quod perfectum dicitur, insunt. Ita integrum est triangulum, quod tres suos angulos & latera integra habet. Imperfectio huic perfectioni opposita est *mutillatio*, quâ pars rei, de qua agitur, deest.

8. IV. *Perfectio est graduum*, ubi rei proprietates sunt in suo genere absolutissimæ. Imperfectio, in gradibus sita, inde oritur, quòd proprietates magis intendi possunt. Eo sensu res unius, ejusdemque generis inter se conferuntur, & aliæ aliis perfectiores esse dicuntur; licet ad speciem quod adinet, æquæ sint perfectæ, neque una plures habeat partes quàm altera. Ita perfectissimum dici potest aurum, quod est coloris flavissimi, ponderis maximi & minimam omnium igne exploratum patitur di-

diminutionem; contrâ minus perfectum quod colore pallidior, levius est, & minuitur magis igne còsum. Vir est perfectissimus, qui maxime omnium illis pollet virtutibus, istæque eminentissimis, quæ virum decent; minus perfectus, in quo sunt minores ejusmodi virtutes.

9. V. *Perfectio est essentialis, vel accidentalis*. Prior ibi est, ubi omnia adfunt quæ ad essentiam necessaria sunt, ut in circulo circumferentia æqualiter undequaque à centro distans. Posterior, ubi sunt quædam accidentia, quæ ad ornatum aut majorem rei usum faciunt; ut virtutes homini, quippe accidentales perfectiones, quia iis destitutus non minus homo esset.

10. VI. *Perfectio est speciei cum specie collata*. Ita quadrupedes bestię dicuntur esse perfectiores animal piscibus, & avibus; Angeli perfectiores Hominibus; Deus perfectior Angelis. Perfectio illa est sita in eo quòd in una specie sunt, aut plures perfectiones seu proprietates, quàm in alia, aut proprietates latius patentes. Ita in Deo sunt proprietates, quæ non sunt in Angelis; & præterea ex proprietates, quæ sunt communes Deo & Angelis, in Deo latius patent. Deus in se continet omnium rerum proprietates, quâ proprietate carent Angeli. Deus item intelligit, Angeli quæ intelligunt; sed Dei intellectio ad plura porrigitur, quàm Angelorum. Hoc uno modo possunt species inter se conferri, præsertim si habeant inter se aliquid commune, qualis est intellectio, quâ Deus, Angeli, & Homines præditi sunt. Quando verò nihil est inter eas species commune, numerantur specierum quæ comparantur proprietates & defectus;

atque ea species quæ habet plures proprietates & pauciores defectus, perfectior dicitur. Ita Spiritus perfectiores Corporibus, quodd plares sint in iis proprietates, minores defectus, habentur. Corpora sunt tantum elementa, divisibilia, impenetrabilia, solida, variarum figurarum capacia, mobilia; sed se ipsa non movent, destituta sunt omni cognitione & sensu, non possunt obviare quin comminuantur vi majore &c. Spiritus vero cognoscunt, sentiunt, corpora agunt innumeris modis, &c. sunt ab omni corporeo impetu tuti, non indigent aliena ope ad cogitandum, &c. Hoc exemplo usus sum, non quod mihi compertum sit quidquid modo dixi esse verum; sed quia verum vulgo creditur, eoque posito, Spiritus perfectiores dicuntur Corporibus. Ceterum meminisse nos oportet, valde periculosum esse res diversorum generum inter se conferre; quoniam, in enumeratione proprietatum, eas tantum attingimus quæ sunt nobis notæ; ideoque potius ideas nostras inter se, quam res ipsas conferimus. Accidit autem facile ut idea duarum rerum non sint pariter adæquate, hoc est, ut norimus rem quampiam melius quam aliam; quo fieri posset ut temerè perfectiorem judicemus eam quæ notior esset, tantum quia minus notæ nobis proprietates alterius essent.

CAPUT XVII.

De Finito & Infinito.

1. Omnia Entia, cujuscumque tandem sint naturæ, finita sunt aut infinita; ideoque doctrina de Finito & Infinito pertinet ad eam partem Philosophiæ, quæ de iis quæ omnibus Entibus conveniunt, agere solet. Ac sanè sunt hoc in negotio nonnulla Philosophorum meditatione dignissima, quod ex sequentibus liquidum futurum speramus.

2. Ad id quod *Finitum* vocatur quod adinet, nulla est difficultas; quoniam *fnitorum*, vel *finitum* ideam perspicuam habemus. Quidquid est hac in re obscuri Infinitum spectat; quod etiam non potest expendi, quin eo ipso Finitum natura clarius explicetur. Igitur statim de Infinito verba faciemus, & ante omnia infiniti posse quatuor genera constitui observabimus. Est Infinitum 1. *extensione*: 2. *duratione*: 3. *numero*: 4. *perfectione*. De hisce quatuor ordine agemus.

3. I. Cum unicuique nostrum insint idæ certarum mensurarum finitarum, variarumque magnitudinum; sentimus nos posse mensuras ejusmodi unâ addere, quoties volumus. Tantam facultatem progrediendi, in hisce additionibus, in nobis deprehendimus, ut quantumvis addiderimus, nulla sit ratio consistendi major, quam cum eas bis, aut ter addidimus; neque nos unquam fini additionum possibilem propiores sentiamus, quam antea.

4. Ita nobis obversatur idea infiniti spaci, nam sanè id extensione infinitum est, in quo nullo fines esse statuimus; quale est spaciū, quod nunquam additionibus quantarumvis magnitudinum exhaustire possemus. Quando autem consideramus eam potentiam, quā æternū mensuris novis metiri spaciū possumus, nec exhaustire tamen, eam *Infinitem* vocamus.

5. Hic autem probè distinguere nos oportet ideam *Infiniti* ab idea *Infinitoris*, una enim multò clarior est altera. Quando animo nostro obversatur idea spaciū cuiuspiam, quod infinitum vocamus, ea valde est confusa; quoniam simul duo coniungimus, quæ coniungi nequeant, finitum cum infinito. Etenim nullum spaciū clarè concipere possumus tantum, cui aliquid addi nequeat; adeoque omnis idea spaciū, actu intell. sui nostro obversantis, est finita. Attamen dicimus id spaciū, quod animo concipimus, esse infinitum; quia simul animo ideam *inexhaustibilitatis*, si ita loqui licet, aut *ἀνεξάντητος*, si Græcâ voce fictâ uti quis malit, intueimur.

6. Itaque si id eloqui velimus quod intelligimus, nec ulterius progredi, dicemus: 1. nos ideam claram habere *inexhaustibilitatis*, quæ tamen est negativa, nihil enim tunc intelligimus, si propriè loquamur, in abstracta illa idea; præter negationem limitum, vel *haußföhrigkeit*, *ἀνεξάντητος*. At observandum hanc ideam negativam statuere esse aliquid positivum, nempe, extensionem, quam meram negationem nemo dixerit; & quæ maiorem Entitatem involvit, quàm

quàm ea omnia quæ finibus inclusa esse existimamus. Si enim Extensio parva est aliquid positivum & reale; multò magis ea, quæ infinita est. 2. Nos ideam quidem aliquam, eamque positivam animo obversantem habere, quando cogitamus de re infinita in concreto, sed ei propriè non convenire infinitatem, quandoquidem nullam extensionem, cui nihil possit addi, actu capimus.

7. Sub hoc Infinitatis genere continetur alia Infinitas, quæ potest dici *Divisionis*. Nam quemadmodum materiæ, ac extensioni partes possent in infinitum addi: ita eidem in infinitum detrahi possunt, cum nulla sit tam parva extensio, quâ minor intelligi nequeat. Quod diximus de Infinitate additionum, quâ quantumvis progrediamur, nunquam ad finem pervenimus; id intelligi etiam debet de Infinitate detraktionum, quâ quantumvis retrogrediamur, nunquam ad partem, ex qua nihil detrahi queat, devenimus. De Divisibilitate, pluribus agemus in *Physica*.

8. II Alterum genus Infiniti est *infinitum duratione*, duplex quidem; ut ostendimus, ubi de Duratione egimus. Est enim infinitum cum ratione præteriti, tum etiam futuri temporis; & infinitum, ratione futuri tantum.

9. Eodem modo philosophandum de Infinitate durationis, ac de Infinitate extensionis. Scilicet, nullam tantam posse durationem fingi, cui addi aliquid non possit. Si adderentur in æternum infinitæ *Periodi Julianæ*, nunquam ad finem perveniretur; nam addere in æternum, & nunquam ad finem pervenire unum idemque sunt.

sunt. Hic quoque ἀνεκταλυσίαν, negativo conceptu, satis clare intelligimus; sed durationis ἀνεκταλυσίς idea, quæ animo nostro præiens esse videtur, quando de ea cogitamus, omnino fallax est, & ex duabus ἀνεκταλυσίς ideis, finita, nempe, duratione, & negatione terminorum, constat.

10. III. Cùm non adipiscamur ideam extensionis, aut durationis infinitæ, vel potius *infinitatis extensæ & durantis*, nisi postquàm deprehendimus esse in nobis vim addendi inexhaustam; hoc ipso ideam tertii generis Infinitatis, quæ pertinet ad *Numeros*, formamus. Ideoque nullum est discrimen inter hanc Infinitatem, quod ad ejus naturam adtinet, & alias. In aliis considerantur Entia quædam, in hac numeri abstracti, sine Entibus; quod ad ipsam Infinitatis naturam nihil facit.

11. Potest tamen hoc discrimen, inter tres memoratas Infinitates, externum statui. In *Numeris*, quando incipimus ab Unitate, videmus esse veluti in extremitate lineæ, quam ex altera parte in infinitum porrigimus. In *Duratione* utrimque infinitos revolutionum quarundam numeros, in præteritum & futurum, extendimus. In *Spacio*, sumus veluti in centro quodam, ex quo quaquaversum repetitis in infinitum mensuras ex æquo projicimus.

12. IV. Infinitas *perfectioris*, quod quantum genus est, tribuitur soli Deo, & duplex quidem esse potest. 1. Perfectiores, seu proprietates Dei (nam hisce vocabulis idem significari ostendimus) sunt infinitæ numero. 2. Sunt infinitæ tensivonæ, si ita loqui liceat, seu gradibus.

13. Pro-

13. Proprietates Dei dicuntur numero infinitæ, quod nulla res animo concipi queat, quam efficere non possit; nulla natura intelligi, quam creare nequeat. Quoniam autem nemo dat quod non habet, si potest dare proprietates omnes possibiles; sequitur eas omnes in Deo esse, adeoque infinitis eum gaudere perfectionibus; cùm possibilia infinita sint, hoc est, tanto numero ut numquam exhauriri queant.

14. Eædem perfectiones gradu infinitæ sunt, quod ad omnia objecta ad eas pertinentia porrigantur; nec ulla dici possit perfectio divina subsistere in gradu, quo ulterior aliquis detur. Exempli gratiâ, Potentia divina extenditur ad omnia possibilia, nec ulla res possibilis dici queat esse ultra divinæ Potentiæ fines; quos nullos habet, non magis quàm rerum possibilitium numerus. Scientia divina similiter porrigitur ad omnia quæ sciri possunt, nec quidquam est ejus generis, quod divinam Scientiam superet.

15. Verum hac de re rursus, in tertia Pneumatologiæ Sectione, ubi de Deo agemus.

CAPUT XVIII.

De Divisione Entium in Genera & Species.

I. AD ea quæ de Ente in genere dicuntur, pertinent quæ solent de Entium in Genera & Species divisione tradi; quæ divisio, duplici de ratione, est à Philosophis instituta. Primum in philosophando, hoc est, in quærenda natura Entium sibi ex parte notorum, ordinem sequendum sibi aliquem duxerunt, qui nullus fuisset, nisi

Q 5

Entia

Entia ad certas referrent classes, secundum quas de iis agerent. Secundò, constitutà naturà Generum & Specierum omnium Entium, de singulis tutius se philosophaturos iudicarent. Postquam enim natura Substantiæ, exempli causâ, semel constituta est; cum devenitur ad Ens quod ad Substantiarum ordinem refertur, jam eo ipso quòd numeretur inter Substantias; nobis constât de eo nihil dici posse, quod sit cum natura Substantiæ *abstractæ*; & contrâ quidquid de Substantia notum est, de eo posse affirmari.

2. Lustratis omnibus quæ norant Entibus, propriè dictis (Relationes enim, quæ Entia impropriè dicta hîc omittuntur) Philosophi nullum animo suo occurrere deprehenderunt, quod non posset referri ad hæc duo summa genera, *Substantiam* aut *Accidens*. Substantiam vocant id quod non indiget subiecto ad existendum, sed per se est. Corpus est Substantia, quia nulli subiecto inhaeret, sed seorsim ab omni alio est. Accidens est quod subiecto inhaeret, nec sine subiecto esse potest; ut figura, quæ sine corpore figurato esse nequit.

3. Substantiam rursus & Accidens Philosophi dividunt in varias species. Accidentis divisiones non ita accuratè persequuntur, quia sunt nimio numero; nam quamvis novem tantum species, in Aristotelicis Categoriis, recenscantur, possent multò plures memorari.

4. Missis ergo Accidentis divisionibus, Substantia primùm dividitur in *Increatam* & *Creatam*, seu *Creatorem* & *Creaturas*. Increata est Deus; de quo vide Pneumatolog. Part. III. reliquæ omnes, quæcumque tandem sint, creatæ.

§. Crea-

5. Creatæ Substantiæ dividuntur in Substantias *Vitales* & *Non-vitales*. Substantiæ Vitales sunt; quibus inest principium *Vitæ*, quæ est vis quædam agendi, quæcumque sit, quæ non extrinsecus advenit, sed inest ipsi rei viventis. Substantiæ verò Non-vitales sunt, quæ nullum ejusmodi principium habent; sed sunt dumtaxat passivæ; quales sunt mera & nuda extensio, & Substantiæ corporeæ, in quibus ad extensionem accedit soliditas & divisibilitas. Hæ enim sunt per se omni vitali principio destitutæ, nec quidquam possunt agere. Distinguntur iterum in *Corpora simplicia*, seu *homogenea*; & *mixta*, seu constata ex variis corporum generibus. Mixta rursus sunt *organica*, ut Plantarum & Animalium; vel organis destituta, ut metallorum, lapidum &c. corpora.

6. Substantiæ Vitales sunt *conscientiâ internâ prædita*, vel ea destitutæ; hoc est, sentiunt se vivere, seu agere; vel non sentiunt. Conscientiâ internâ sunt prædita, quæcumque sentiunt, aut intelligunt, ac ratiocinantur. Ea verò carent, quæcumque vegetantur quidem internâ vitâ, sed nequaquam sentiunt.

7. Ut à posterioribus pergamus Entia in classes suas dividere, *Substantiæ Vitales vegetativæ* ex sunt quæ curant formationem & vegetationem Plantarum & Animalium; hæc enim solis mechanicis causis fieri non videntur. Quemadmodum enim nemo intelligat prima rudimenta Animalium & Plantarum, quæ seminibus continentur, solis mechanicis legibus fieri, ita ut sine interveniu ullius principii activi formetur: sic nec, sine principio activo, vegetari, ali ac moveri

Q 6

veri

veri queant. Possumus quidem, ut *Physicæ Lib. IV.* diximus, ostendere quæ sit mechanica ratio corporis Plantarum & Animalium, & quibus viis iis administraretur alimentum, quibusve organis moveantur; sed præter hæc Philosophi contendunt esse principia quædam activa, quæ œconomix Vegetabilium præstant, quemadmodum præfuerunt primæ eorum formationi. Constat quidem in nobis hæc non fieri, operâ Mentis nostræ, seu Substantiæ cogitantis quæ est in nobis; quoniam nescit quomodo hæc fiant, nisi ope sensuum & meditationis, neque potest eaper se curare, promovere, aut impedire. Imò ne sentimus quidem hæc in nostro corpore fieri; neque enim Mens nostra sentit motum liquorum, qui per corpus nostrum moventur tantâ rapiditate, per tot varios tubos, qui Anatomis demum, & ne omnes quidem noti sunt. Igitur in nobis principium intelligendi, ac sentiendi non idem est, ac principium vegetationis. Idem dicendum de principio motûs, quamvis enim Mens nostra imperet motibus nonnullis corporis, attamen eos ipsâ non exsequitur, nec novit quomodo imperia illa sua exsequutioni mandentur, ut observavimus *Pneumatologia* Sect. I. cap. 6. Sed ut meris Mentis imperiis, corpus moveri jubentis, parere non potest solus Mechanismus: ita nec solus vegetationis & nutritionis œconomix sufficere potest.

8. *Substantiæ vitales sensitive* sunt Animalia, quæ in duos ordines dividuntur, quorum alia *Bruta* dicuntur, alia *Rationalia*. In utrisque præter vegetativum principium, est principium sensitivum, seu Substantia Vitalis sentiens, & quæ

quæ etiam ratiocinatur; quamvis non eadem sit præstantia ejus principii, in Brutis & Rationalibus, ut ostendimus *Physicæ Lib. IV. Cap. 12.* Ideò hominibus collatæ pecudes *Bruta* dicuntur, non quòd sensu & ratiocinatione omni sint prorsus destitutæ; sed quòd earum ratiocinatio, ad humanam, nequaquam accedat. Nec negandum est gradibus perfectionis variari speciem, cum ejus axiomatis Scholastici nulla sit certa ratio. Iterum Animalium brutorum possunt constitui varii gradus, seu species, ut diximus *Physicæ Lib. I. Cap. IV. §. 28.* Sed rem hîc accuratius proponemus.

9. I. Infimus gradus Substantiarum Vitalium sentientium est earum quæ sunt conjunctæ cum corporibus eorum Animalium, quæ loco cui-dam adfixa sunt, nec inde moventur, ut Ostrea, aliæque Conchyliorum genera, quæ nullo sensu prædita sunt, præter tactum; nulla enim reliquorum sensuum organa, aut indicia in iis deprehenduntur. II. Supra hæc Animalia sunt, quæ duos sensus habent, tactum & gustum, cum facultate se se movendi; sed organis omnibus sunt destituta, præter masticulos; ut Cochleæ, seu Limacæ qui testam circumferunt. III. Proximè superiores sunt Vermes, qui habent eisdem duos sensus & ungues, sed sine cruribus ac pedibus. Unguibus utuntur ad progrediendum facilius in corpore, cui adherent. IV. Supra hos sunt Erucæ, quæ habent præterea pedes unguibus instructos, quibus ascendant in arbores, foliisque suspenduntur. Verum temere moventur & lente, quia carent oculis. V. Ad superiorem ordinem pertinent, quæ

374 ONTOLOGIÆ CAP. XVIII.

quæ sunt præterea visu prædita, & motum habent facilem & celerem, ope crurum & alarum, qualia sunt Insecta volantia. VI. Superius collocandi sunt Pisces, qui & odoratu sunt instructi, sed sunt muti & surdi. VII. Hinc gradus fit ad Aves, & Quadrupedes, quæ habent præterea auditum & vocem. VIII. Supremus denique ordo est Hominum, qui sermone & intelligentia sunt præditi, quibus multum reliqua omnia Animalia superant.

10. Præter Vitalem illam Substantiam, quæ à nobis *Mens Humana* vocatur, possunt esse aliæ Vitales Substantiæ, et præstantiores variorum ordinum. Quemadmodum enim sunt in Animalibus & varia corpora & varii ordines principiorum vitalium: sic in rebus intelligentibus facile possunt capi varii gradus, quorum aliis alii præstantiores sunt; antequam perveniat ad eum, cujus præstantia nunc addi potest; nimirum, Deum. Nec tantum possunt intelligenti varii illi ordines Substantiarum intelligentium sed omnino esse videntur; si de immaterialibus Dei operibus iudicium ferre ex materialibus liceat. Cur enim tantam Naturarum varietatem, totaque perfectionum gradus in materiali mundo creasset; in intellectuali verò, nihil præter Mentem Humanam fecisset? Cur tot vitalium naturarum genera infra hominem creasset, nullum verò supra hominem collocasset? Immensus profecto est hiatus inter Humanam Mentem & Deum, qui nisi ordinibus variis Intelligentiarum, aut Spirituum impletur, quoad licet, dissimilis sibi in suis Operibus esset Deus. Ac sanè Sacræ Litteræ nos docent esse Angelos,

cof

ONTOLOGIÆ CAP. XVIII. 375

eoque variorum ordinum inter nos & Deum; ita ut Revelationi optimè conveniat, cum eo quod Recta Ratio dicitur.

11. Possunt esse I. Angeli, qui sint compositi tenuiore corpore & intelligentia, quæ ope illius corporis sentiat; sed præstantiore modo quam nos, quamvis eum non adsequamur. Etenim ut qui sunt cæci nati non formant sibi ideam nostri visus: sic possunt esse sensus, in præstantioribus naturis, quorum ideam nullam habemus. Quis scit annon sint Intelligentiæ huiusmodi, quæ amplissimum Universi spaciū integrum simul videant, ut aliquot Vortices, cum omnibus eorum Planetis, eà magnitudine quæ sunt verè, omnibusque quæ in his sunt & sunt, sine ulla lucis corporeæ opera? Annon etiam, in hac ipsa re, innumeri queant esse gradus? II. Possunt capi Intelligentiæ, tametsi omni corpore exutæ, tamen Imaginatione, qualis est nostra, præditæ; adeoque obnoxie incommodis, quæ ex Imaginatione profluunt. III. Possunt esse Intelligentiæ aliis aliis perfectiores, in ipsa intelligenti ratione, quamvis Phantasiæ imaginibus essent destitutæ. Hisce de rebus copiosius agere possemus, nisi satius duceremus conjecturis modum imponere; quam in nimio errandi periculo versari. Sed de his variorum Intelligentiarum ordinibus, ceterisque omnibus, quibus divina opera distinguuntur, adeundus vir acutissimus *Nebemias Grewius*, Libro II. Cosmologiæ Sacræ.

12. Nemo autem à nobis postulet accuratas definitiones omnium generum Entium, quæ memoravimus; profitemur enim Substantiarum in-

timas

timas naturas nobis esse ignotas, nec quidquam de his proferre possumus, nisi proprietates quasdam, experientia tantum atque à posteriore nobis notas. Satis autem est compertas nobis esse hasce proprietates, ut adfirmare possumus esse Naturas quibus insunt, neque enim sunt Accidentia sine Substantiis; nec Substantiarum varietates ac discrimina aliunde haurire solemus, quam ex differentia proprietatum nobis notarum.

13. Hic essent multa in medium adferenda, quæ jam exposuimus *Logices*, P. I. C. VII. & VIII. ubi de Generibus & Speciebus egimus; idem enim est hic erroris periculum, quod ex doctrina vulgari de Generibus & Speciebus oritur. Verum quæ locis *Logices* laudatis diximus inde peti, atque huic aptari loco poterunt.

F I N I S.

I N.

INDEX CAPITUM ONTOLOGIÆ.

<i>Prefatio.</i>	Pag. 283
CAP. I. De Ente, ejusque proprietatibus in genere.	289
II. De Uno, Vero & Bono.	293
III. De Multiplicitate, Compositione, Distinctione, Oppositione & Ordine.	299
IV. De Essentia & Existentia.	304
V. De Duratione ejusque generibus.	308
VI. Observationes de Durationis mensura & Axiomata de Existentia, ejusque continuatione.	311
VII. De Toto & Partibus.	317
VIII. De Supposito & Persona.	320
IX. De Causa & Effectu.	324
X. Axiomata Metaphysica de Causis.	328
XI. De Fine.	332
XII. De Subiecto & Adjuncto.	337
XIII. De Necessario & Contingenti.	341
XIV. De Possibili & Impossibili.	351
XV. De Potentia & Actû.	356
XVI. De Perfecto & Imperfecto.	360
XVII. De Finito & Infinito.	365
XVIII. De Divisione Entium in Genera & Species.	369

F I N I S.

